TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

EBÛ BEKR CA'FER B. MUHAMMED EL-FİRYÂBÎ (V.301/913) VE HADİS İLMİNDEKİ YERİ

Hanifi CEYLAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2012

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

EBÛ BEKR CA'FER B. MUHAMMED EL-FİRYÂBÎ (V.301/913) VE HADİS İLMİNDEKİ YERİ

Hanifi CEYLAN

Danışman: Prof. Dr. Ali Osman ATEŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2012

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Ali Osman ATEŞ
(Danışman)

Üye : Doç. Dr. Muhammet YILMAZ

Üye : Doç. Dr. Asım YAPICI

ONAY
Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.
...../…../2012

Prof. Dr. Azmi YALÇIN
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ÖZET

EBÛ BEKR CA'FER b. MUHAMMED el-FİRYÂBÎ VE HADİS İLMİNDEKİ YERİ

Hanifi CEYLAN

Yüksek Lisans Tezi, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Danışman: Prof. Dr. Ali Osman ATEŞ
Temmuz 2012, 163 Sayfa

Bu çalışmada, Ebû Bekr Ca'fer b. Muhammed el-Firyâbi ve onun hadis ilmindeki yeri incelenmektedir. Araştırmamız üç bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde; konunun sınırları, araştırmanın amacı, kullanılan yöntem ve teknikler üzerinde durulmuştur.

Birinci bölümde; Firyâbî'nin yaşadığı asır incelenmiş, hayatı, ilmi kişiliği, hocaları ve talebeleri üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde ise; Firyâbî'nin eserleri ele alınmış, hadis ve rical ile ilgili görüşlerine yer verilmiş, zayıf ve mevzu hadislere yaklaşımı ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hz. Peygamber, Firyâbî, hadis, sahih, zayıf.

ABSTRACT

ABU BAKR CA'FAR b. MUHAMMAD al-FIRYABI AND THE IMPORTANCE OF HIS IN THE STUDY OF HADITHS

Hanifi CEYLAN

Master Thesis, Departmant Of Basic Islamic Sciences
Advisor: Prof. Dr. Ali Osman ATEŞ
July 2012, 163 Pages

In this study, Abu Bakr Ca'far b. Muhammad al-Firyabi and his place of the hadith are examined. Our study consists of three chapters.

In the introduction chapter; the boundaries of the subject, purpose of the research methodology used and the tecniques are discussed.

In the first chapter; the term which Firyabi lived is examined, his life and scientific personality, his teachers, and his students.

In the second chapter; Firyabi's Works are researched and his views are discussed about hadiths and rical, his weakness and fabricated hadiths apporachare brought up.

Keywords: Prophet, Firyâbî, hadiths, sahih, zayıf.

ÖNSÖZ

Sünnet, İslam dininin ikinci temel kaynağı olup, Kur'ân-ı Kerîm'den sonra gelir. Hz. Peygamber Yüce Allah tarafından insanlığa model gösterilmiştir. Bu nedenle Sünnet, Kur'ân-ı Kerîm'in mücmel hükümlerini tafsil eder, açıklar; Kur'ân-ı Kerim'de bulunan hükümlerin nasıl uygulanacağını bize gösterir. Sünnetin, İslam dinindeki yeri bu açıdan çok önemlidir. Hz. Peygamberin vefatından sonra, Sünneti yansıtan hadisleri toplamak için Müslümanlar büyük çaba göstermişler ve bu amaçla ilim tarihimize "er-Rıhletü fî Talebi'l-Hadîs / Hadis Seyahatleri" olarak geçen faaliyetlerde bulunmuşlardır. İslam âlimleri bu çabaların sonucunda hadisleri toplayıp kayıt altına almışlar ve bu sahada birçok eserler telif etmişlerdir. Toplanan bu eserler, Tefsir, İslam Hukuku, Siyer, İslam Mezhepleri Tarihi, Kelam, Tasavvuf vs. gibi ilim dallarına kaynaklık etmiştir. Ayrıca bu faaliyetler, Sünnetin yaygınlaşması ve hadislerin hayatın birçok alanında yaşanılmasına katkı sağlamıştır. Bu nedenle, İslam kültür tarihi içerisinde Hadis ilminin ve âlimlerinin yeri çok büyüktür.

Hadis tarihine göz attığımızda, bu alanda birçok muhaddisin yetiştiğini ve Hadis ilmine çok önemli hizmetlerde bulunduklarını görürüz. Hadis tarihi, bu muhaddislerden bir kısmının bu sahada meşhur olduğunu, bir kısmının da İslam ilim tarihinde pek tanınmadıklarını ortaya koymaktadır. Günümüzde, bu alanda meşhur olamayan ve ön plana çıkamayan muhaddisler üzerinde de araştırma yapmanın, bu ilme katkı sağlayacağı kanısındayız. Bundan dolayı bu çalışmamızda, hicri 207 ile 301 yılları arasında yaşamış olan ve hayatının sonlarında meşhur olan Ebû Bekr Ca'fer b. Muhammed el-Firyâbî'nin hayatını, hadis ilmindeki yerini ve elimizde bulunan eserlerini incelemiş bulunmaktayız. Bizi bu araştırmaya sevk eden husus, ülkemizde el-Firyâbî'nin ve eserlerinin üzerine her hangi bir araştırma yapıldığına dair bir bilgiye ulaşamamış olmamızdır.

Çalışmamız üç ana bölümden oluşmaktadır. Araştırmamızın Giriş bölümünde, konunun sınırları, araştırmanın amacı, kullanılan yöntem ve teknikler ele alınmıştır. Birinci bölümde el-Firyâbî'nin yaşadığı asır ilk önce ele alınmış, daha sonra da onun hayatı ve ilmi şahsiyeti incelenmiştir. Bunun yanında el-Firyâbî'nin hocaları, ve talebeleri ortaya konulmuştur. İkinci bölümde ise, el-Firyâbî'nin eserleri incelenmiş, hadis ile ilgili görüşleri ve hadislere yaklaşımı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bu araştırmalarım esnasında bana yol gösterip destekleyerek cesaretlendiren hocalarım Prof. Dr. Ali Osman ATEŞ ve Doç. Dr. Muhammed Yılmaz'a teşekkür etmeyi görev saymaktayım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET……..i
ABSTRACT……..ii
ÖNSÖZ…….....iii
İÇİNDEKİLER……...……...v
KISALTMALAR ……...…….....vii

GİRİŞ

1. 1. Konunun Belirlenmesi ve Sınırlandırılması……..1
1. 2. Çalışmanın Amacı ……1
1. 3. Kullanılan Yöntem ve Teknikler ……..1

BİRİNCİ BÖLÜM

2. 1. el-Firyâbi'nin Yaşadığı Asır ve Yetiştiği Çevre…….....4
2.1.1. el-Firyâbî'nin Yaşadığı Asra Genel Bir Bakış……...4
2.1.2. Siyasi Durum …….5
2.1.3. Sosyal Durum ……9
2.1.4. İlmi Durum ……..10
2.2. el-Firyâbî'nin Hayatı ve İlmi Şahsiyeti…….…...14
2.2.1. el-Firyâbî'nin Hocaları ve Talebeleri……...16
2.2.2. el-Firyâbî'nin Rivayet İlmindeki Konumu…….....24
2.2.3.el-Firyâbî'nin Dirayet Yönü……..……...25
2.2.4. el-Firyâbî Hakkında Yapılan Değerlendirmeler…….……..25

İKİNCİ BÖLÜM

3.1.el-Firyâbî'nin Eserleri …….……....27
3.1.1.Kitâbü'l-Kader…….…...28
3.1.2.Fezâilü'l-Kur'ân.…….…53
3.1.3.Kitâbü's-Sıyâm.…….…..79
3.1.4. Ahkâmü'l-'Iydeyn……...105

3.1.5.Sıfatü'l-Münâfık……..…..132
3.1.6.Delâilü'n-Nübüvve……...142
3.2.el-Firyâbî'nin Hadis İlmine Dair Görüşleri…….……....147
3.2.1.el-Firyâbî'nin Hadis Ricaline Dair Görüşleri……...147
3.2.2.el-Firyâbî'nin Eserlerinde Zayıf Hadislerin Dağılımı……..…150
3.2.3.el-Firyâbî'nin Mevzu Hadislere Yaklaşımı…….....….151

SONUÇ…….155
KAYNAKÇA……157
ÖZGEÇMİŞ…….163

KISALTMALAR

ac.	: Azze ve Celle.
as.	: Aleyhi’s-Selâm
AÜİFY	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
b.	: İbn, Bin.
cc.	: Celle Celâlühü.
Bkz.	: Bakınız.
DEÜY	: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.
DÜİFD	: Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.
Hz.	: Hazreti.
Mad.	: Madde
MÜİFVY	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
OMÜİFD	: Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.
ra.	: Radiyallâhü Anh/Anhâ.
s.	: Sayfa.
sav.	: Sallallâhü Aleyhi ve Sellem.
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
t.y.	: Tarih Yok.
v.	: Vefatı.

GİRİŞ

1.1. Konunun Belirlenmesi ve Sınırlandırılması

Bu araştırmada, Hadis âlimlerinden biri olan Ebû Bekr Ca'fer b. Muhammed el-Firyâbî'nin Hadis ilmindeki yeri, kendisinin günümüze ulaşan eserleri çerçevesinde ortaya konmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmamızda Hadis ilmine hizmet ettiği halde Hadis tarihinde ismi ön plana çıkmayan Ebû Bekr Ca'fer b. Muhammed el-Firyâbî ve onun hadis ilmine katkısını *Kitâbü'l-Kader*, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân*, *Kitâbü's-Sıyâm*, *Ahkâmü'l-'Iydeyn*, *Sıfâtü'l-Münâfık* ve *Delâilü'n-Nübüvve* gibi eserleri çerçevesinde araştırmaya çabalamış bulunmaktayız.

1. 2. Çalışmanın Amacı

İslam ilim ve kültür tarihi büyük şahsiyetlerin yetişmesine sahne olmuştur. Bu âlimler birçok sahada önemli eserler telif ederek, İslam kültürüne çok önemli hizmetler sunmuşlardır. Hadis tarihinde tasnif dönemi olarak bilinen hicri 2. ve 3. asırlara dayanan geçmişiyle Hadis İlmi, İslam kültür dünyası için çok önemlidir. Bu dönemde yaşamış olup Hadis tarihinde önemli olan birçok muhaddis ve eserlerinin incelenmesi için çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Yaptığımız araştırmalardan elde ettiğimiz sonuca göre, hicri 3. asırda yaşayan ve bu alanda eserler telif eden el-Firyâbî hakkında ülkemizde her hangi bir çalışma yapılmamıştır. Bizim de, bu konuda çalışma yapmak istememizin başlıca nedeni budur. el-Firyâbî gibi bir Türk muhaddisi, ilim dünyasına tanıtarak bu alandaki boşluğu doldurmak, hem de bu muhaddisin eserlerini inceleyerek hadis ilmine katkılarını ortaya koymak, çalışmamızın temel amacıdır.

1. 3. Kullanılan Yöntem ve Teknikler

Genel hadis külliyatı içinde çok sayıda eser mevcuttur. Günümüzde bu eserler üzerinde araştırmalar yapılırken iki metot takip edilmektedir. Bunlardan birincisi, hadislerin senet ve metin tenkidine tabi tutularak sıhhatlerinin ortaya konulmasıdır. Hadis alanında yapılan konu çalışmaları bu bağlamda değerlendirilebilir. İkinci metot ise, hadisle ilgili kitap telif eden âlimleri ve bunların eserlerinde yer alan hadisleri hangi

esaslara göre yazdığını ortaya çıkarma amacına yöneliktir. Bu tür çalışmalarda, istisnaları olmakla birlikte, genellikle hicri altıncı asra kadar telif edilmiş olan eserler incelenmektedir. Bundan maksat, ilk 6 asra kadarki tarihsel süreçte yaşamış ve hadis ilmine hizmet etmiş şahısların ve eserlerinin incelenmesidir. Hadis âlimleri, eserleri ve onların metodları üzerinde yapılan çalışmalar bu kapsamda ele alınabilir. Bu çalışmalar aracılığıyla geçmiş günümüze taşınır, kısacası Hz. Peygamber'in sözleri bize ulaşır. Bize bu imkânı sağlayanlar bizimle Hz. Peygamber arasında yaşamış olan muhaddislerdir. Onlar, hadisleri toplayıp kitaplar telif ederek, Hz. Peygamber'in sözlerinin bugünlere gelmesini sağlamışlardır. İşte biz; bu çalışmamızda böyle bir fonksiyon üstlendiğini düşündüğümüz el-Firyâbî'yi ele almaya çalışacağız.

Son elli yıl içerisinde Hadis tarihi ve muhaddisler üzerinde yapılan çalışmaların oldukça arttığı görülmektedir. Bununla birlikte, hâlâ pek çok hadis bilgininin yeterince tanınmadığını söyleyebiliriz. Nitekim Türk kökenli bir muhaddis olan el-Firyâbî de, bunlardan birisidir.

Bu düşüncelerden hareketle el-Firyâbî'nin hadisçiliği araştırılırken, şu sorulara da cevap aranacaktır:

1) el-Firyâbî kimdir? Nasıl bir sosyo-kültürel ve dini atmosfer içerisinde yetişmiştir?
2) Hadis ilmindeki yeri ve değeri nedir?
3) Kendisi sika bir râvi midir?
4) Rivayet ettiği hadislerde aradığı şartlar nelerdir?
5) Eserlerinde, zayıf ve mevzu hadisler mevcut mudur?
6) Hadis ilmine ne gibi katkılarda bulunmuştur?
7) Rivayet ettiği hadisler hangi konularda yoğunlaşmaktadır?

Bilindiği üzere, bilimsel bir çalışmada ilmi sonuçlara ulaşmak için iki temel süreç söz konusudur. Bunlar; a) Bilimsel güvenirlilik ve geçerlilik ölçütlerine uygun olarak verilerin toplanması. b) Toplanan verilerin yine aynı krıterlere uygun olarak metot ve teknikler vasıtasıyla yorumlanmasıdır.

Buna göre biz, bu çalışmamızda ilgili verileri toplayarak, el-Firyâbî'nin hayatı ve yaşadığı dönemin yapısı hakkında tabakât ve tarih kitaplarına başvurarak konuyu ortaya koymaya çalışacağız. Bunun yanında, onun hadis ilmindeki yerini ortaya koyarken onun eserlerini tahlile tabi tutarak, el-Firyâbî'nin hadis alırken ve rivayet

ederken hangi kriterleri dikkate aldığını tespit etmeye çalışacağız. Bu çalışmamızda kullanacağımız yöntem, hadis ilminin klasik metotlarıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

2.1. el-Firyâbi'nin Yaşadığı Asır ve Yetiştiği Çevre

2.1.1. el-Firyâbî'nin Yaşadığı Asra Genel Bir Bakış

el-Firyâbî, hicri 207 ile 301 tarihleri arasında Abbâsiler'in iktidarda olduğu bir dönemde yaşamıştır. el-Firyabi'nin kendi ifadesine göre, 224 yılında doğudan batıya hadis öğrenmek için seyahate çıkmış ve hadis yazmaya başlamıştır.[1] el-Firyabi'nin yaşadığı bu dönem, İslami ilimlerin geliştiği, tedvin ve tasnif faaliyetlerinin hızla arttığı özellikle de Hadis alanında birçok eserlerin telif edildiği bir zaman dilimidir.

el-Firyâbî yaşadığı dönemdeki şartların etkisiyle hadis öğrenmek için yollara düşmüş, doğuya ve batıya seyahat etmiştir. Kendisi, Horasan, Maveraünnehir, 'Irak, Hicaz, Mısır, Şam ve el-Cezire'ye uğramış[2] ve bu beldelerin meşhur muhaddisleriyle buluşmuş ve onlardan hadis dinlemiş ve dinlemiş olduğu bu hadisleri yazıya geçirmiştir. Sonrada Bağdat'a gelerek yerleşmiş ve burada hadis rivayetinde bulunmuştur. [3]

Bu dönemin en önemli özelliklerinden birisi de, hadis rivayeti için seyahatler düzenlenmesidir. Hadis için yapılan seyahatler ashab ile başlar. Sahabeden birçoğu bu maksatla seyahatlar yapmıştır.[4] Fetihlerin çoğalması ve İslam devletinin hudutlarının genişlemesi, Medine'de yerleşmiş bulunan sahabilerin büyük bir kısmının fethedilen diğer ülkelere dağılmasına vesile oldu. Ashaptan bir kısmı, Hz. Ebu Bekr (ra) ve Hz. Ömer (ra) gibi halifeler tarafından yeni fethedilen bölgelere muallim olarak gönderildikleri gibi, bir kısmı askeri vazifelerle giderken, diğer bir kısmı da çeşitli devlet işleri için görevlendiriliyor ve bu nedenle Medine'den ayrılıyorlardı. Sahâbilerin çeşitli sebeplerle, genişleyen İslam ülkesinin dört bir yanına dağılmaları, onların zihinlerinde veya hafızalarında bulundurdukları hadislerin de onlarla birlikte dağılmasına sebep olmuştur. Böylece, önceleri hadis öğrenmek için dar ve belirli bir beldeye gelen hadis öğrencileri, sahabilerin dağılmasından sonra hadis kaynaklarını çok daha geniş ve daha dağınık bir bölge içerisinde aramak zorunda kalmışlardır.[5] Bu seyahatler zamanla geniş bir alana yayılmış ve birçok muhaddis hadis öğrenmek için nice zahmet ve sıkıntılara katlanarak bu yolculuklara çıkmıştır. el-Firyâbî de, bu

---

[1] Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd,* VII/201; Zehebî, S*iyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, XIV/96.
[2] Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd,* VII/199-200; Zehebî, S*iyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, XIV/98.
[3] Hatib el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd,* VII/201; Zehebî, S*iyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, XIV/98.
[4] Canan, İbrahim, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, I/133.
[5] Koçyiğit, Talat, *Hadis Usulü*, s. 233; Koçyiğit, Talat, *Hadis Tarihi*, s. 87.

kervana katılmış ve birçok beldeye hadis seyahati (er-rıhle)[6] yapmıştır. Kendisi, Hadis ilmine katkıda bulunmak için bu sıkıntılara katlanmış ve ömrü boyunca birçok beldede muhadislerden hadis dinlemiştir. Daha sonraları, dinlemiş olduğu bu hadisleri yazıya geçirerek bunları rivayet etmiştir. Aynı zamanda bu sahada birçok talebe yetiştiren el-Firyâbî, hayatının sonunda Bağdat'a gelerek yerleşmiş[7] ve hayatının sonuna kadar burada yaşamıştır. Ömrünün sonlarına doğru meşhur bir hadisçi olmasını da, böylesine büyük bir ilim merkezine yerleşmesine borçlu olduğu anlaşılmaktadır.

2.1.2. Siyasi Durum

Ebû Bekr Ca'fer b. Muhammed el-Firyâbî'in yaşadığı dönem olan 207- 301/ 822-913 yılları arası, Abbâsî Devleti'nin hâkimiyet devresine denk gelmektedir. Bilindiği gibi Abbâsîler, Hz. Peygamberin amcası Hz. Abbâs'ın torunlarından Muhammed b. Ali liderliğinde başlayıp, 32 sene süren bir faaliyetin ardından Emevî Devletini ortadan kaldıran ve 132-656/750-1258 yılları arasında hüküm süren bir hanedanlıktır. İsmini, Hz. Muhammed (sav)'ın amcası Abbâs b. Abdilmuttalib b. Hâşim'den alan bu hanedana ilk atalarına nisbetle, "Hâşimîler" de denilmektedir.[8]

Ebû Bekr el-Firyâbî'nin yaşadığı dönemde, Abbâsî Devletininin yönetiminde birçok halife bulunmuştur.[9]

Emevîler devletinin yerine Abbâsî hanedanının iktidara geldiği Mîlâdî 750 yılı, gerek İslam tarihinin, gerekse dünya tarihinin en önemli noktalarından birini teşkil eder.[10] Abbasiler, hilafeti ele geçirdiklerinde Emeviler'in temsil ettiği "mülk-devlet" anlayışı yerine, dine dayalı devlet şeklinde gerçek halifelik fikir ve idealini temsil edeceklerini ileri sürmeleri sebebiyle halk tarafından olumlu karşılanmıştır.[11] Abbâsîler'in yönetimi ele geçirmesi, İslam dünyasında zikredilen hilafet anlayışının yanısıra idarî, askerî, siyasî ve ilmî alanlarda da büyük değişikliklerin meydana

---

[6] Rıhle; Bir yerden bir yere sefer etmek, göç etmek manasına *"rahale"* kök fiilinin mastarıdır. Hadis ilminde muhaddislerin hadis rivayeti için uzak diyarlara gitmesi manasına kullanılır. Uğur, Mücteba, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, s. 321.

[7] Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, VII/199-200; Zehebî, S*iyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, XIV/98.

[8] Apak, Âdem, *İslâm Tarihi*, IV/17; Yıldız, Hakkı Dursun, *"Abbâsîler"* Mad, DİA, I/31.

[9] Bu halifeler şunlardır: Vasık-Billâh (227-232/842-847), Mütevekkil-Alellah (232-247/847-861), Muntasır-Billâh (247-248/861-862), Müstaîn-Billâh (248-252/862-866), Mu'tez-Billâh (252-255/866-869), Mühtedî-Billâh (255-256/869-870), Mu'temid-Alellah (256-279/870-892), Mu'tezid-Billâh (279-289/892-902), Müktefî-Billâh (289-295/902-908), Muktedir-Billâh (295-320/908-932). Bkz. Apak, Âdem, *İslâm Tarihi*, IV/510-511; Yıldız, Hakkı Dursun, *Büyük İslam Tarihi*, III/17; Yıldız, *"Abbâsîler"* Mad, DİA, I/37.

[10] Apak, Âdem, *İslâm Tarihi*, IV/17.

[11] Yıldız, *"Abbâsiler"* Mad, DİA, I/34.

gelmesine neden olmuştur. Kuşkusuz ki, bunların arasında en önemli değişikliklerden birisi de hilâfet merkezinin Suriye'den 'Irak'a taşınmasıydı.[12]

Abbâsî devletinde birinci halife olan Ebû'l-Abbas es-Seffâh (132-136/749-754), Fırat'ın doğu yakasında bulunan küçük Hâşimiyye şehrini merkez yaparak bir süre orada oturdu. Kısa bir süre sonra da başkent Enbar'a nakledildi.[13] İkinci Abbâsî halifesi olan Ebû Ca'fer el-Mansûr (136-158/754-775), Dicle kıyısında Sâsâni İmparatorluğu'nun eski başşehri Medain harâbeleri yakınında bulunan ve Abbâsî Devleti'nin sürekli başşehri olacak olan yeni bir şehir kurdu. Resmi adı Medinetüsselâm olmasına rağmen burası, aynı yerde bulunan eski bir İran köyünün adıyla Diyârıbağdâd olarak tanındı. [14]

Daha sonra Türkler de, Abbâsî Devletinde çeşitli askeri ve idari görevleri üstlendiler. Türklerin, asker olarak Abbâsî Devletinde yer almasının temel sebebi, Arap ve İranlılar'ın nüfuzunu kırabilecek yegâne kuvvet olmalarıydı. Ayrıca Türkler siyasi tecrübe ve askeri kabiliyet bakımından da, imparatorluk içinde bir denge unsuru olabilirdi.[15] Abbâsî halifeleri, Müslümanların yaşanmış olan iç kavgalarında taraf olmayan ve kendilerine kayıtsız ve şartsız teslim olacak birlikler istiyorlardı. Ne eve, ne kabileye, ne de aileye sahip olmayan Türkler ise, halifelere sıkı sıkıya bağlı kalabilirlerdi.[16] Bu nedenle Halife Me'mun (198-218/813-833), Türkleri ısrarla ordu safları arasına almaya çalışmış, hatta bunu devlet politikası haline getirmiştir. Nitekim Halife Me'mun döneminde Türkler'in birçok askeri faaliyette yer aldıkları görülmektedir.[17] Halîfe Me'mun'un ölümünden sonra kardeşi olan Halîfe Mu'tasım ise (218-227/833-842), Türkler'in desteği sayesinde hilafet makamına geçti. O da ağabeyi gibi, çeşitli Türk ülkelerinden birlikler getirmeye devam ederek kısa zamanda ordunun büyük bir kısmını Türkler'den meydana getirdi. Türkler için 221/836'da Sâmerrâ şehrini kurarak Türk birlikleriyle beraber hilafet merkezini de oraya nakletti.[18] Böylece 892 yılına kadar devam edecek olan "Sâmerrâ devri" başlamış oldu. Bundan sonra Türk

---

[12] Yılmaz, Saim, *Abbâsîler*, s. 35.
[13] Suyûtî, *Târîhu'l-Hulefâ'*, s. 226; Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 411; Apak, *İslâm Tarihi*, IV/502; Yıldız, *"Abbasiler"* Mad, DİA, I/34.
[14] Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 422; Apak, *İslâm Tarihi*, IV/502; Yıldız, *"Abbasiler"* Mad, DİA, I/34; Yıldız, *Büyük İslam Tarihi*, III/366.
[15] Yılmaz, *Abbâsîler*, s. 39; Yıldız, *Büyük İslam Tarihi*, III/355; Terzi, Zeki Mustafa, *Abbâsî Muhafız Ordusunun Kuruluşu ve Elemanları*, s. 9; Yıldız, *"Abbasiler"* Mad, DİA, I/34.
[16] Azimli, Mehmet, *Abbâsîler Döneminde Türklerden Oluşturulan Ordu*, s. 31.
[17] Yıldız, *Büyük İslam Tarihi*, III/349, Terzi, Zeki Mustafa, *Abbâsî Muhafız Ordusunun Kuruluşu ve Elemanları*, s. 10.
[18] Apak, *İslâm Tarihi*, IV/503; Yılmaz, *Abbâsîler*, s. 39; Şen, Mehmet Emin, *Abbâsîler Döneminde İdarî ve Malî Kadrolardaki Türkler*, s. 234; Yıldız, "*Abbâsîler"* Mad, DİA, I/35.

komutanları, yavaş yavaş idari kadrolarda da hâkim olarak devletin yönetiminde büyük ölçüde söz sahibi oldular. Halife Mütevekkil'den itibaren istediklerini halife yapıyor, istemediklerini bu makamdan uzaklaştırıyorlardı.[19] Sâmerrâ Dönemi (221-279/836-892) adı verilen bu devrin en belirgin özelliği, bir önceki dönemde devletin askeri ve idari kadrolarında etkin bir konumda bulunan Arap ve İranlı unsurlardan sonra, bunların yerini artık Türkler'in almış olmasıdır.[20]

Abbasiler devrinde siyasî, iktisadî ve dinî sebeplere dayanan isyanlara sık sık rastlanmaktadır. 752 yılında Suriye'de Emevî hanedanının haklarına sahip çıkmak isteyen bir isyan oldu. İsyan çabuk bastırıldı. Ancak Emevî taraftarları, Emevîler'in bir gün yeniden dönerek adaleti tesis edeceklerine inanıyor, pek tehlikeli boyutlara varmamakla birlikte Suriye'de zaman zaman ayaklanıyorlardı. [21]

Diğer taraftan Hz. Ali evladı ve taraftarları, başarıya ulaşması için büyük eziyet ve sıkıntı çektikleri ihtilalden sonra, Abbâsî ailesinin hilafete geçmesini hazmedemiyorlar ve hilafetin kendi hakları olduğunu açıkça ilan ediyorlardı. Nitekim bir müddet sonra, Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hasen'ın soyundan gelen Muhammed en-Nefsü'z-Zekiyye ve kardeşi İbrahim, halifelik iddiasıyla harekete geçtiler. Uzun müddet gizli çalışan ve halifenin takibinden kurtulmak için devamlı yer değiştiren bu iki kardeş, nihayet ailelerine yapılan baskıya dayanamayarak ortaya çıktılar ve Mansur'a karşı harekete geçtiler. Ancak 762 yılında Muhammed ve ertesi yıl da, İbrahim yakalanarak idam edildiler. Daha sonraları da Şiiler fırsat buldukça ortaya çıktılar, fakat bir sonuç elde edemediler.[22]

Abbâsiler döneminde birçok isyan ortaya çıkmıştır. Bunların en önemlilerinden birisi, Halife Mu'tasım (218-227/833-842) zamanında geniş bir alana yayılan Bâbek el-Hürremî'nin 201/816'daki isyanıdır.[23] Siyasi ve askeri sahada dikkate değer kabiliyetlere sahip olan Bâbek'in taraftarlarının çoğunu köylüler teşkil ediyordu.[24] Halîfe Mu'tasım (218-227/833-842) tarafından orduya alınan Türkler sayesinde bu isyan bastırılmış[25] ve Bâbek yakalanarak Halîfe Mu'tasım'ın huzuruna getirilmiş ve kısa bir zaman sonra da idam edilmiştir.[26]

---

[19] Apak, *İslâm Tarihi*, IV/503-504; Yılmaz, *Abbâsîler*, s. 39; Yıldız, *"Abbâsîler"* Mad, DİA, I/35.
[20] Apak, *İslâm Tarihi*, IV/215; Yılmaz, *Abbâsîler*, s. 38.
[21] Yıldız, *Büyük İslam Tarihi*, III/52; Yıldız, *"Abbâsîler"* Mad, DİA, I/36.
[22] Yıldız, *Büyük İslam Tarihi*, III/92-93; Yıldız, *"Abbâsîler"* Mad, DİA, I/36.
[23] Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, V/139; Apak, *İslâm Tarihi*, IV/221; Yıldız, *Büyük İslam Tarihi*, III/180; Yıldız, *"Abbâsîler"* Mad, DİA, I/36.
[24] Yıldız, *Büyük İslam Tarihi*, III/180; Yıldız, *"Abbâsîler"* Mad, DİA, I/36.
[25] Azimli, Mehmet, *Abbâsîler Döneminde Türklerden Oluşturulan Ordu*, s. 39.
[26] Apak, *İslâm Tarihi*, IV/224.

Abbasiler'in doğuda ve batıda büyük tehdit altına girdiği Sâmerrâ döneminde, asıl büyük tehlike 'Irak'ın güneyinde ortaya çıkmıştır. Söz konusu tehdit devletin tarihinde görmüş olduğu önemli isyanlardan birisi olan ve yaklaşık yirmi yıl devam eden Ali b. Muhammed liderliğindeki zenci isyanıydı.[27] Zenc adıyla bilinen siyahi kölelerin 869-883 yılları arasındaki isyanı, daha çok iktisadi ve sosyal sebeplerden kaynaklanıyordu. Basra bölgesinde tuzla ve çiftliklerde çalışan bu köleler son derece güç şartlarda hayatlarını devam ettiriyorlardı. Hz. Ali'nin soyundan geldiği iddia edilen Ali b. Muhammed, Zencileri zenginlik ve hürriyet vadiyle çevresinde toplamış ve bu insanları harakete geçirmiştir. İsyana birbiri arkasından katılan guruplarla bu hareket süratle gelişti. Zenciler'in askeri harekâtı başlangıçta oldukça parlaktı. Güney Irak ve Güneybatı İran'ın önemli bölgelerini hâkimiyetleri altına alıp, Basra ve Vâsıt'ı zaptettiler. Böylece Bağdad'ı da tehdit etmeye başladılar. Nihayet uzun ve çetin mücadelelerden sonra isyan güçlükle bastırılabildi.[28]

Sâmerrâ döneminde yaşanan taht kavgaları ve ve Abbâsî Devleti'nin tarihinde görmüş olduğu isyanların en büyüklerinden birisi olan Zenci isyanı, halifelerin siyasi ve askeri anlamda büyük otorite kaybına neden olmuştur. Bu durum, Musul ve Cezire'de başını Hariciler'in çektiği birçok mahalli güç unsurunun ortaya çıkması sonucunu doğurmuştur.[29]

Abbâsîler döneminde fetih amaçlı savaşlara pek az rastlanmaktadır. Yeni hanedan zaten çok genişlemiş olan sınırları daha da genişletmek yerine, içerde refahı sağlama yoluna gitmiş ve bunda da oldukça başarılı olmuştur. [30]

750-1258 yılları arasında hüküm süren Abbâsîler, İslam tarihinde Osmanlılar'dan sonra en uzun ömürlü hanedandır. İslam medeniyeti en parlak devrini bu hanedan zamanında yaşamıştır. Abbâsîler uzun müddet siyasi sahada hâkimiyeti ellerinde tutmuşlar ve bir iki fasıla hariç, son günlerine kadar İslam dünyasının Mânevî liderliğini de sürdürmüşlerdir. Abbâsî hilafetinin İslam tarihinde olduğu kadar dünya tarihinde de büyük bir yeri vardır.[31]

---

[27] Apak, *İslâm Tarihi*, IV/333; Yılmaz, *Abbâsîler*, s. 52.
[28] Apak, *İslâm Tarihi*, IV/336; Yıldız, *Büyük İslam Tarihi*, III/267-268; Yıldız, *"Abbâsîler"* Mad, DİA, I/36.
[29] Yılmaz, *Abbâsîler*, s. 175.
[30] Yıldız, *"Abbâsîler"* Mad, DİA, I/36.
[31] Apak, *İslâm Tarihi*, IV/9; Yıldız, *"Abbâsîler"* Mad, DİA, I/37.

2.1.3. Sosyal Durum

Ebû Bekr el-Firyâbî'nin yaşadığı dönemin sosyal durumuna baktığımızda, Abbâsîler döneminde İslam toplumu genel olarak 'havas' ve 'avam' denilen iki tabakadan oluşuyordu. Halifenin yakınları, vezirler, emîrler, kadılar, âlim ve ediplerle kâtipler birinci tabakaya mensuptu. Esnaf ve sanatkârlar, çiftçiler, askerler, köleler ve diğer guruplar da ikinci sınıfı teşkil ediyordu. Çok geniş bir alana yayılmış olan Abbâsî halifeliğinin sınırları içinde başta Araplar, İranlılar ve Türkler olmak üzere çeşitli kavim ve mezheplere mensup insanlar yaşamaktaydı. Zaman zaman etnik unsurlar arasında çatışmalar çıktığı gibi, mezhepler arasında da kavga ve mücadeleler eksik olmazdı. Bu olaylar sırasında pek çok kişi öldürülür, dükkânlar yağmalanır, evler yakılıp yıkılırdı.[32]

Abbâsî Devleti'nde dini bayramlara büyük önem verilirdi. Halifeler her iki bayramda da bayram namazlarını kıldırır ve yapılan törenlere katılırlardı. Sarayda İran nüfuzu giderek artınca, eski İran bayramları Nevruz, Mihricân ve Râm günleri de törenlerle kutlanmaya başlandı. Halifeler, Cuma ve bayram namazlarıyla diğer merasimlere hilafet alayıyla giderlerdi.[33]

Abbâsîler'in iktidara gelmesiyle meydana gelen değişiklikleri İslam devletinin iktisadi hayatında da görmek mümkündür. Abbâsîler, iktisadi hayatın her alanında üretimin ve buna bağlı olarak refahın arttırılması hususunda büyük gayret sarfettiler. İktisadi hayatın temelini tarım teşkil ediyordu. Bataklıklar kurutularak tarım alanları genişletildiği gibi, ziraat okulları açılarak modern usullerle tarım yapılması, toprak ve bitkinin cinsine göre gübre kullanılması sağlandı. Bitkilerle ilgili çok sayıda eserin tercüme ve telif edilmiş olması da, tarıma duyulan ilginin göstergesi kabul edilir.[34]

Ayrıca ülke zengin maden yataklarına sahipti. Halifeler, maden ocaklarının işletilmesine büyük önem veriyorlardı. Fakat çalıştırılan işçi sayısı ve üretim hacmi bakımından en önemli endüstri kolu, Emevîler döneminde başlayan ve süratle gelişen dokumacılık idi. İç tüketim ve ihracat için her türlü mal üretiliyordu. Demir ve çelik sanayi de oldukça ileriydi. Musul'da demir zincirler, bıçaklar, kamalar, Harran'da ise laboratuvar ve rasathaneler için araç gereçler yapılmaktaydı.[35]

Abbâsîler döneminde iç ve dış ticaret de çok gelişti. Müslüman tüccarlar Basra, Übülle ve hatta Kızıldeniz ve Aden limanlarından, Hindistan, Seylan ve Çin'e ticari

[32] Yıldız, *"Abbâsîler"* Mad, DİA, I/46.
[33] Yıldız, *"Abbâsîler"* Mad, DİA, I/47.
[34] Yıldız, *"Abbâsîler"* Mad, DİA, I/47.
[35] Yıldız, *"Abbâsîler"* Mad, DİA, I/47.

mallar sevkediyorlardı. Devletin başlıca gelirleri, zekât, harac, cizye, öşür, fey, ganimetler ve örfi vergilerden ibaretti. Elde edilen gelirler, askeri ihtiyaçlara, yol, köprü ve sulama işlerine, halife, vezir ve diğer devlet adamlarının maaşlarına sarfedilirdi. Devlet gelirlerinin büyük meblağlara ulaşmış olması, aynı zamanda halkın yüksek bir refah seviyesine eriştiğini de göstermektedir. Halifeler devlet hazinesini korumak ve bütçeyi denkleştirmek için büyük itina gösterirlerdi. Dîvânü'l-Harâc ve Divânü Beytü'l-Mâl devletin mâli işlerini üzerine alan iki önemli daireydi.[36]

2.1.4. İlmi Durum

Abbâsîlerin ilk asrının, kültürel kalkınmaya en elverişli dönem olduğu söylenebilir. Emevîler devrinin bariz özelliği olan fetihler ve genişleme hareketleri belli bir noktaya ulaştıktan sonra, İslam medeniyeti Abbâsîler devrinde yerleşmeye başladı. Kültür, halkın istikrara ulaştığı, ekonomik bakımdan rahatladığı ve sosyal huzurun hissedildiği dönemlerde asıl gelişmesini kaydeder. Müslümanlar için bu şartlar Abbâsî hilafeti kurulduktan sonra oldukça uygun hale gelmişti.[37] Abbâsîler döneminde Hadis, Fıkıh, Tefsir gibi ilimler bağımsız bir ilim dalı haline gelmiş, tedvin ve tasnif faaliyetleri hız kazanmıştır.[38]

Hadis:

Hicri ikinci yüzyıla girerken Halife Ömer b. Abdilaziz tarafından resmen başlatılan hadislerin tedvini hareketi, Zühri'den sonra gelişerek devam etmiş,[39] Abbâsîler'in ilk yıllarından itibaren belli başlı İslam ülkelerinde tasnif faaliyetleri hız kazanmıştır. Bu faaliyetlerin günümüze ulaşan en eski ve en önemli ürünü, Abbâsî Halifesi Ebû Ca'fer el-Mansûr'un isteği üzerine telif edilen Medine'li Malik b. Enes (v.179)'in *Muvatta'*[40] adlı eseridir. Bundan bir müddet önce Ma'mer b. Raşid tarafından

---

[36] Yıldız, *"Abbâsîler"* Mad, DİA, I/47.
[37] Yıldız, *Büyük İslam Tarihi*, III/375.
[38] Bozkurt, Nahide, *"Mansûr"* Mad, DİA, XXIIIV/6
[39] Koçyiğit, Talat, *Hadis Tarihi*, s. 200-201; Yardım, Ali, *Hadis*, II/30; Uğur, Mücteba, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, s. 398; Uğur, Mücteba, *Hadis İlimleri Edebiyatı*, s. 12; Yıldız, *"Abbâsîler"* Mad, DİA, I/42; Kandemir, M. Yaşar, *"Hadis"* Mad, DİA, XV/32.
[40] Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, s. 214-217; Dehlevî, Abdülaziz b. Şah Veliyyulah, *Büstânu'l-Muhaddisîn*, s. 17-27; Salih, Subhi, *Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları*, s. 321; Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, s. 300; Uğur, *Hadis İlimleri Edebiyatı*, s. 44; Kettânî, *Hadis Literatürü*, s. 5-6; Yıldız, *"Abbasiler"* Mad, DİA, I/42; Kandemir, *"Hadis"* Mad, DİA, XV/33.

Mekke'de meydana getirilen ve tasnif devrinin ilk mahsülü sayılan ***el-Cami'***,[41] Ma'mer'in talebesi olan Abdürrezzak es-San'ânî'nin ***el-Musannef*** adlı eserinin içinde günümüze kadar gelmiştir. Ebû Dâvud et-Tayalisi'nin ***el-Müsned***'i,[42] Ebû Bekr b. Ebî Şeybe'nin ***el-Musannef***'i, Ahmed b. Hanbel'in ***el-Müsned***'i[43] ve ed-Dârimi'nin ***el-Müsned***'i[44] hicri III. yüzyılın ilk yarısında meydana getirilen en önemli eserlerdir. Bu yüzyılın ikinci yarısında yazılan ve "***Kütüb-i Sitte***" diye şöhret bulan el-Buhâri'nin (v.256/870) ***el-Câmiü's-Sahîh***'i[45] ve Müslim (v.261)'in ***el-Câmiü's-Sahîh***'i[46] ile İbn Mâce'nin (v.273) '***Sünen***'i[47], Ebû Davud'un (v.275) '***Sünen***'i,[48] et-Tirmizî'nin (v.279) '***Sünen***'i[49] ve en-Nesâî'nin (v.303) '***Sünen***'i[50] bu sahadaki eserlerin en önemlileri olarak kabul görmüştür.[51]

Tefsir:

Tefsir faaliyeti her ne kadar sahabe devrinde başlamış ve İbn Abbâs gibi ileri gelen bazı sahabilerin tefsir ***"sahife"***leri olduğu ileri sürülmüşse de, bunlar o dönemde rivayet halinde ve dağınık bir durumda bulunuyordu. Kur'an tefsirinin sistemli bir şekilde ele alınışı, hicri ikinci yüzyılın başlarına rastlar.[52] Hicri II. asırdan itibaren İslam Devletinin hudutları çok genişlemiş, bu geniş sınırlar içersinde fıkhi, itikadi ve siyasi fırkalar teşekkül etmeye başlamıştır. Müfessirler de, mütekellim ve mutezileden fikir

---

[41] Kettânî, *Hadis Literatürü*, s. 37; Uğur, *Hadis İlimleri Edebiyatı*, s. 44; Kandemir, *"Hadis"* Mad, DİA, XV/33; Yıldız, *"Abbasiler*" Mad, DİA, I/42.

[42] Uğur, *Hadis İlimleri Edebiyatı*, s. 199; Dehlevî, *Büstânu'l- Muhaddisîn*, s. 71-72; Yıldız, *"Abbâsîler*" Mad, DİA, I/42.

[43] Koçyiğit, Talat, *Hadis Tarihi*, s. 239-242; Dehlevî, *Büstânu'l Muhaddisîn*, s. 68-71.

[44] Dehlevî, *Büstânu'l-Muhaddisîn*, s. 92; Yıldız, *"Abbâsîler*" Mad, DİA, I/42.

[45] Kettânî, *Hadis Literatürü*, s. 1; Uğur, *Hadis İlimleri Edebiyatı*, s. 238; Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, s. 251; Dehlevî, *Büstânu'l-Muhaddisîn*, s. 184-189; Hasan, Hasan İbrahim, *İslam Tarihi*, s. 156; Yıldız, *"Abbâsîler*" Mad, DİA, I/42.

[46] Kettânî, *Hadis Literatürü*, s. 2; Uğur, *Hadis İlimleri Edebiyatı*, s. 262; Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, s. 257; Dehlevî, *Büstânu'l-Muhaddisîn*, s. 190-192; Hasan, Hasan İbrahim, *İslam Tarihi*, s. 156; Yıldız, *"Abbâsîler*" Mad, DİA, I/42.

[47] Kettânî, *Hadis Literatürü*, s.5; Uğur, *Hadis İlimleri Edebiyatı*, s. 287; Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, s. 249; Dehlevî, *Büstânu'l-Muhaddisîn*, s. 201-202; Hasan, *İslam Tarihi*, s. 156; Yıldız, *"Abbâsîler*" Mad, DİA, I/42.

[48] Kettânî, *Hadis Literatürü*, s. 3; Uğur, *Hadis İlimleri Edebiyatı*, s. 278; Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, s. 245; Dehlevî, *Büstânu'l-Muhaddisîn*, s. 192-196; Hasan, *İslam Tarihi*, s. 156; Yıldız, *"Abbâsîler*" Mad, DİA, I/42.

[49] Kettânî, *Hadis Literatürü*, s. 4; Uğur, *Hadis İlimleri Edebiyatı*, s. 282; Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, s. 247; Dehlevî, *Büstânu'l-Muhaddisîn*, s. 196-198; Hasan, *İslam Tarihi*, s. 156; Yıldız, *"Abbâsîler*" Mad, DİA, I/42.

[50] Kettânî, *Hadis Literatürü*, s. 4; Uğur, *Hadis İlimleri Edebiyatı*, s. 285-286; Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, s. 244; Dehlevî, *Büstânu'l-Muhaddisîn*, s. 200; Hasan, *İslam Tarihi*, s. 156; Yıldız *"Abbâsîler*" Mad, DİA, I/42.

[51] Uğur, *Hadis İlimleri Edebiyatı*, s. 21-22; Hasan, *İslam Tarihi*, s. 156; Yıldız, *"Abbâsîler*" Mad, DİA, I/42; bkz. Yıldız, *Büyük İslam Tarihi*, III/379-395.

[52] Yıldız, *"Abbâsîler*" Mad, DİA, I/41-42; bkz. Yıldız, *Büyük İslam Tarihi*, III/395-408.

hürriyetini iktibas ederek onların mücadele yollarını benimsemişler, bu hareketler Kur'ân-ı Kerîm'in tefsirinde yeni ufuklar açmış ve Tefsir ilmi de bu yüzyılın ikinci yarısından itibaren ilk meyvelerini vermeye başlamıştır.[53] Mukâtil b. Süleyman'ın (v.150/767) ***Tefsirü'l-Kur'ân***'ı,[54] Yahya b. Sellam'ın (v.200/827) ***Tefsir***'i[55] ve Abdürrezzak b. Hemmâm'ın ***Tefsirü'l-Kûr'ân***'ı bize ulaşan ilk tefsirlerdir. Abbâsîler zamanında ortaya çıkan fikri ve dini akımların etkisiyle diğer İslami ilimlere paralel olarak Tefsir ilmi de gelişme göstermiş, Tefsirde rivayet ve dirayet metotları teşekkül etmiştir. Abbâsîler devrinin sonlarına doğru Tefsir ilminin ulaştığı seviyeyi göstermesi bakımından Zemahşeri'nin (v.538/1144) ***el-Keşşâf*** ve Fahreddin er-Razi'nin (v.606/1209) ***Mefâtihü'l-Ğayb*** adlı iki önemli tefsirini, ayrıca İbn Kesîr'in (v.704/1372) ***Tefsirü'l Kur'âni'l-Azîm***'ini burada kaydetmek gerekir.[56]

Fıkıh:

Abbâsîler devri, fıkhın olgunluk çağıdır. Abbâsîler zamanında özellikle iki yüzyıl, fıkhın tedvin edildiği ve mezheplerin teşekkül ettiği bir dönemdir. Dört Halife ve Emevîler döneminde, daha çok çevre ve üstat ayrılığı ile fıkıh hükümlerinin ortaya konulmasında kullanılan malzeme farklılığına dayanan ***Hicâziyyûn-Irâkiyyûn*** ekolleri, yerlerini Emevîler'in son döneminden itibaren, ***Hadis ve Rey***'in İslam hukukunun kaynakları arasında yer alıp almayacağı veya ne ölçüde alacağı ayrımına dayanan Hadis ve Rey ekollerine ***(ehlü'l-hadis-ehlü'l-rey)*** bıraktı.[57]

Bu asrın en önemli olayı, fıkıh ekollerinden biri olan Ehli Sünnet ve Cemaat Ehlinin ortaya çıkmasıdır. Bu dönemin en önemli özelliği, Ehl-i Sünnet'e mensup dört fıkıh imamının bu dönemde yaşamış olmasıdır. Bunlardan birincisi; Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'ın kurucusu sayılan Ebû Hanife'dir (80-150/699-767). O fıkhın kurucusu olmakla birlikte Kelâm ilmiyle de uğraşmış ve bu ilmin asıl konularını düzenleyerek Ehli Sünnet Kelâmının da kurulmasına zemin hazırlamıştır.[58] İkincisi ise, Maliki mezhebinin kucusu olan İmam Malik b. Enes'tir (v.179/795). Kendisi büyük bir fakih olduğu kadar, itikadi esaslarla ilgili olarak da görüşlerini ortaya koymuş büyük bir

---

[53] Cerrahoğlu, İsmail, *Hicri II. ve III. Asırlarda Tefsir Faaliyetleri,* s.203.
[54] Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd,* XIII/163; Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsirde Mukâtil b. Süleyman ve Eserleri,* s. 14; Yıldız, "*Abbâsîler*" Mad, DİA, I/41-42; bkz. Yıldız, *Büyük İslam Tarihi*, III/395-408.
[55] Cerrahoğlu, İsmail, *Hicri II. ve III. Asırlarda Tefsir Faaliyetleri*, s. 204; Yıldız, "*Abbâsîler*" Mad, DİA, I/41-42; bkz. Yıldız, *Büyük İslam Tarihi*, III/395-408.
[56] Yıldız, "*Abbâsîler*" Mad, DİA, I/41-42; bkz. Yıldız, *Büyük İslam Tarihi*, III/395-408.
[57] Yıldız, "*Abbâsîler*" Mad, DİA, I/42.
[58] Gölcük, Şerafeddin, *Kelam Tarihi*, s. 63.

imamdır.[59] Üçüncü olarak ise, Şafii mezhebinin kurucusu, rey ehli fıkhı ile hadis ehli arasını adil ölçülerle birleştiren, fıkıhta rey kaidelerini tespit edip, kıyas ölçülerini ortaya koymuş bir fakih olan İmam Şafiî'dir (154-204/767-820).[60] Sonuncu olarak ise, Selef döneminin Ehl-i Sünnet imamlarının büyüklerinden biri de, muhaddis ve fakih olarak şöhret yapan Ahmed b. Hanbel'dir (v. 241/855).[61] Bu dört büyük fıkıh âlimi, İslam âleminin en büyük imamlarındandır.[62]

Kelam:

Abbâsîler dönemi, diğer İslami ilimler gibi Kelâm'ın da sistemleştiği,[63] bazı itikadi mezheplerin kurulup geliştiği, bazılarının da sönüp gittiği bir dönemdir. Bu dönemde, Vâsıl b. Atâ (80-131/698-748) ve Amr b. 'Ubeyd'in (v.144/762), el-Hasen el-Basrî'nin (v.110/728) ders halkasında büyük günah işleyenin ne mü'min ne de kâfir olmadığını söyleyerek ayrılmalarından dolayı ***Mu'tezile*** olarak adlandırılan[64] itikadi mezhep ortaya çıkmıştır. Mutezile, Halife Me'mun (198-218/813-833), Mu'tasım (218-227/833-842) ve Vâsık (227-232/842-847) dönemlerinde en parlak devrini yaşamış, devletin siyasetinin tespit ve tayininde önemli rol oynamıştır.[65] Abbâsî döneminin ikinci asrında ***Sünnî*** akideyi savunan İbn Küllâb el-Basrî (v.240/854), Hâris el-Muhâsibî (165-243/781-857), Ebû Kerâbisî, ed-Dârimî gibi âlimler, ***Ehli Sünnet*** Kelâm ilminin doğmasına zemin hazırlamışlardır.[66] Nihayet hicri dördüncü asrın başlarında Ebû'l-Hasen el-Eş'ârî (260-304/875-935) tarafından kurulan Ehli Sünnet Kelâmı giderek gelişmiş ve Bakıllânî (338-403/950-1013), İbn Fûrek (330-406/406-1015), Abdülkâhir el-Bağdâdî (v.429/1037), Cüveynî (419-478/1028-1085), Gazzâlî (450-505/1058-1111), Râzî (543-606/1149-1210) gibi âlimlerin eserleriyle kökleşmiştir. Şia, Havâric ve Mürcie mezheplerinin birçok fırkalara ayrılması da Abbâsiler döneminde vuku bulmuştur.[67]

---

[59] Gölcük, Şerafeddin, *Kelam Tarihi*, s. 63.
[60] Muhammed Ebû Zehra, *İmam Şafiî*, s. 17.
[61] Gölcük, Şerafeddin, *Kelam Tarihi*, s. 65.
[62] Yıldız, *Büyük İslam Tarihi*, III/408.
[63] Gölcük, Şerafeddin, *Kelam Tarihi*, s. 13; Yıldız, "*Abbâsîler*" Mad, DİA, I/43.
[64] Gölcük, Şerafeddin, *Kelam Tarihi*, s. 43; Watt, W. Montgomery, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri*, s. 263.
[65] Watt, W. Montgomery, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri*, s. 279.
[66] Topaloğlu, Bekir, *Kelâm İlmi*, s. 23; Yıldız, "*Abbâsîler*" Mad, DİA, I/43; Ayrıca bakınız. Yıldız, *Büyük İslam Tarihi*, III/440-446.
[67] Yıldız, "*Abbâsîler*" Mad, DİA, I/43; Ayrıca bakınız. Yıldız, *Büyük İslam Tarihi*, III/440-446.

Tasavvuf:

Tasavvuf hareketinin ortaya çıkışı ve gelişmesi, Abbâsîler dönemine rastlar. Tasavvufun doğuşunu hazırlayan İbrahim b. Edhem ve Şakîk-i Belhî gibi Horasanlı zahid sufilerle, zühd konusundaki eserleri günümüze kadar gelen Abdullah b. el-Mübarek ve Ahmed b. Hanbel gibi zahid âlimler bu dönemin başında yaşamışlardır. Tasavvufun temel eserleri sayılan eserler de, Abbâsîler döneminde kaleme alınmıştır. Bugünkü anlamıyla tarikat müessesesinin Abbâsîlerin son döneminde ortaya çıktığı ve Abbâsîlerden sonraki dönemde tekke ve zaviyelerle İslam memleketlerinin her tarafına yayıldığı görülmektedir. Tarikatları, temel eserleri, tekke, zaviye, ribat, hankah, türbe ve müesseseleriyle tasavvuf, Abbâsîler döneminde en parlak ve en verimli çağını yaşamıştır.[68]

2.2. el-Firyâbî'nın Hayatı ve İlmi Şahsiyeti

Adı Ca'fer b. Muhammed, nesebî ise el-Firyâbî'dir.[69] Künyesi Ebû Bekr'dir. Kendisinin asıl adı tam olarak şöyledir: Ebû Bekr Ca'fer b. Muhammed b. el-Hasen b. el-Mustafâd el-Firyâbî et-Türkî'dir.[70] Aslen Türk kökenli bir muhaddis olan el-Firyâbî, 207/822 senesinde Horasanın Belh şehri civarında Firyâb denilen yerde doğmuştur.[71] el-Firyâbî, hicrî 224 senesinde 17 yaşında iken hadis yazmaya başlamıştır.[72] el-Firyâbî birçok hocadan ders almış ve hadis dinlemiştir. Bunların en meşhur olanlarının başında Kuteybe b. Saîd, Ebû Bekr ve Osman b. Ebî Şeybe, Ali b. el-Medînî gibi muhaddisler gelmektedir. Muhaddis, müfessir ve fakih âlimlerden olan el-Firyâbî, hangi tarihler arasında olduğu bilinmese de bir müddet Dînever şehrinde kadılık vazifesi yapmıştır.[73] Bu da, onun kadılık yapacak kadar fıkıh bilgisine sahip olduğunu göstermektedir.

---

[68] Yıldız, "*Abbâsîler*" Mad, *DİA*, I/43,

[69] Belh yakınlarındaki Firyâb beldesine nisbettir. Fâryâb'dan muhaffeftir. Firyâb; Başı kesre ile, ikinci harfi sükun ile, sonra tensiye 'ye'si ve sonunda 'be' iledir. Bkz. Hamevî, *Mu'cemü'l-Buldân,* III/888; Cezerî, *el-Lübâb fî Tehzîbu'l-Ensâb*, II/427; Sem'ânî, *el-Ensâb*, IX/290; Şemseddin Sami, *Kâmûsü'l-Âlâm*, V/3329.

[70] Hatib el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd,* VII/199; Zehebî, S*iyeru A'lâmi'n-Nübelâ,* XIV/96; ibnü'l-Kayserânî, *Tezkiretü'l-Huffâz,* II/692; Sezgin, Fuad, *Târîhu Turasi'l-Arabî*, I/325.

[71] Zehebî, S*iyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, XIV/96; Hayreddin ez-Zirikli, *el-Âlâm,* II/127; Sandıkçı, Kemal, *İlk Üç Asırda İslam Coğrafyasında Hadîs,* s. 292.

[72] Hatib el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd,* VII/201; Zehebî, S*iyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, XIV/96.

[73] Hatib el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd,* VII/199; İbn Cevzî, *el-Muntazam fî Târîhi'l Mülûk ve'l-Ümem,* s. 442; Semânî, *el-Ensâb*, IX/291; Zehebî, *el-'Iber fî Haberi Men Gaber*, I/ 441; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ,* XIV/96*;* Hanbelî, *Şezarâtü'z-Zeheb,* IV/6; Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, IV/259; Safedî, *Kitâbü'l-Vâfî bi'l-Vefâyât,* XI/146; Dımeşkî, *Tabakâtü'l-Ulemâi'l-Hadîs,* II/412; İbn Ferhûn, *ed-Dîbâcü'l-Müzheb fî Ma'fireti A'yâni Ulemâi'l-Mezheb,* s. 55; Hayreddin ez-Zirikli, *el-Âlâm,* II/127; Kehhâle, *Mu'cemü'l-Müellifîn*, I/496; Adil Nüveyhiz, *Mu'cemü'l-Müfessirîn min Sadri'l-İslâm Hatta'l-Asri'l-Hâzır,* I/126;

Kaynakların bizlere naklettikleri bilgilere göre el-Firyâbî, Hadis ilminde ma'rife ve fehm ehlinden olup ilim hazinelerinden birisidir. O doğuya ve batıya hadis öğrenmek için çeşitli seyahatler düzenlemiştir. Gittiği her beldede o yörenin muhaddisleriyle buluşan el-Firyâbî, Horasan, Maveraünnehir, Irak, Hicaz, Mısır, Şam ve el-Cezire'de hadis dinlemiş ve daha sonra da Bağdat'a yerleşmiştir.[74] el-Firyâbî, Bağdat'a geldiğinde, kendisinden hadis dinlemek için bekleyen insanlar Küfe kapısında bulunan Menar caddesinde onu büyük bir heyecan ve merasimle karşıladılar. Rivayet edildiğine göre, el-Firyâbî'nin ilim meclisine yaklaşık 30 bin kişi katılıyor, bunlardan 316 kişi ise ondan hadis yazıyordu.[75]

Bazı rivayetlere göre, el-Firyâbî'nin meclisinde hadis yazan 10-15 bin kişinin olduğu, bir o kadar insanında hadis yazmadığı halde mecliste bulunduğu, bunlardan bazılarının ertesi gün yer bulabilmek için ders verilen mecliste geceledikleri nakledilmiştir.[76] el-Firyâbî, birçok hadis âlimine hocalık yaparak bu alanda çok önemli hizmetlerde bulunmuştur. Öğrencilerinin meşhurlarının başında Taberânî, Ecrî ve Râmehürmüzî gibi dönemin meşhur hadis âlimleri de bulunmaktadır.

el-Firyâbi'nin 301 senesinin Muharrem ayında vefat ettiği kaydedilmektedir.[77] Oğlu olan Ebû'l-Hasen Muhammed b. Ca'fer b. Muhammed el-Firyâbî bu konuda şöyle demektedir: "Babam, 301 senesinin Muharrem ayının 4. gecesi 94 yaşında vefat etti." İsmâil b. el-Hattî, el-Firyâbî'nin 301 senesinin Muharrem ayında vefat ettiğini, Îsa b. Hamid b. Bişr'de, el-Firyâbî'nin 301 senesinin Muharrem ayının 3. günü akşamında vefat ettiğini ve ertesi gün Bâbü Enbâr mezarlığına defnedildiğini söylemişlerdir.[78]

Ebû Bekr el-Firyâbî, ölmeden beş sene önce Ebû Eyyûb kabristanlığında kendisi için bir mezar kazmıştı. el-Firyâbî'nin oraya giderek, kendisi için kazdığı bu mezar başında tefekkür ettiği nakledilmektedir. Ancak el-Firyâbî kendisi için kazmış olduğu bu mezara değil,[79] Bâbü Enbâr mezarlığına defnedilmiştir.

İsmail Paşa el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-Ârifîn Esmâü'l-Müellifîn Âsârü'l-Müsannifîn*, I/252; Sem'ânî, *el-Ensâb*, IX/291; Sezgin, Fuad, *Târîhu Turasi'l-Arabî*, I/325.

[74] Hatib el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, VII/199-200; Zehebî, S*iyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, XIV/98; Cezzâr, Fikri Zeki, *Medâhilü'l-Müellifîn ve Â'lâmü'l-Arab*, III/1160-1161; Sem'ânî, *el-Ensâb*, IX/291; İbn Ferhûn, *ed-Dîbâcü'l-Müzheb*, s. 55; İsmail Paşa el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-Ârifîn Esmâü'l-Müellifîn Âsârü'l-Müsannifîn*, I/252.

[75] Hatib el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, VII/201; Zehebî, S*iyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, XIV/98.

[76] Hatib el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, VII/201; Zehebî, S*iyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, XIV/100.

[77] Zehebî, *Siyeru Âlâmi'n-Nübelâ*, XIV/100; Rebiî, *Târîhu Mevlidi'l-Ülemâi ve Vefayâtihim*, II/631; İbn Ferhûn, *ed-Dîbâcü'l-Müzheb*, s. 55; İsmail Paşa el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-Ârifîn*, I/252; Sezgin, Fuad, *Târîhu Turasi'l-Arabî*, I/325.

[78] Hatib el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, VII/201.

[79] Hatib el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, VII/201.

2.2.1. Hocaları ve Talebeleri

Her ilim adamının yaşadığı dönemin ilmi geleneğinden ve teamüllerinden etkilenmesi doğal bir durumdur. Âlimlerin ilmi kişiliğin oluşmasında ve gelişmesinde yaşadığı çevre, ders aldığı hocaları, özellikle de muhaddislerin hadis aldığı hocalarından etkilenmeleri doğaldır. Bir muhaddisi iyi tanıyabilmek, onun ilmi şahsiyeti hakkında bilgi sahibi olabilmek, telif ettiği eserleri doğru ve tam olarak anlayabilmek, muhaddisi her yönüyle tanıyabilmek için ilk önce hadis aldığı ve rivayette bulunduğu hocalarını iyi bir şekilde tanımaya ihtiyaç vardır. Kaynakların bizlere naklettikleri bilgilere göre el-Firyâbî'nin hocalarının isimleri şunlardır:

Hocaları:

İbrâhîm b. el-Haccâc es-Sâmî (v.231), İbrâhîm b. Saîd el-Cevherî (v.250), İbrâhîm b. Abdillah el-Hallâl el-Mervezî (v.241), İbrâhîm b. Abdillah el-Herevî (v.244), İbrâhîm b. Abdillah b. Ebî Şeybe el-Kûfî (v. 265), İbrâhîm b. Abdirrahîm el Bağdâdî, İbrâhîm b. el-Âlâi ez-Zebîdî el-Hımsî (v. 235), İbrâhîm b. Muhammed b.Yûsuf el-Firyâbî, Ebû İshâk İbrâhîm b. el-Münzir b. Abdillah el-Medenî (v.236), İbrâhîm b. Hişâm b. Yahyâ el-Ğassânî (v. 238), Ahmed b. İbrâhîm ed-Devrekî (v.246), Ahmed b. Ebî Bekr Ebû Mus'ab el-Medenî (v.242), Ahmed b. el-Havârî (v.246), Ahmed b. Hâlid el-Hallâl Bağdâdî (v.247), Ahmed b. Abdetü ed-Dabî el-Basrî (v.245), Ahmed b. Ebî el-Atekî es-Semerkandî, Ahmed b. Îsâ el-Mısrî (v.273), Ahmed b. el-Furât Ebû Mes'ûd er-Râzî (v.258), Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr Mukaddemî, Ahmed b. Mansûr er-Ramâdî (v.265), Ahmed b. Menî' el-Beğavî (v.244), Ahmed b. el Heysem et-Tartûsî, İshâk b. İbrâhîm b. Habîb el-Basrî (v.257), İshâk b. Behlûl el-Enbârî (v.252), İshâk b. Râhaveyh el-Hâfız el-Mervezî (v.238), İshâk b. el-Hasen el-Harbî, İshâk b. Seyyâr en-Nasîbî, İshâk b. Mansûr el-Kevsec el-Mervezî (v.251), İshâk b. Mûsâ el-Hatemî el-Medenî (v.244), İsmâîl b. İshâk el-Kûfî Ebû İshâk, İsmâîl b. Seyf er-Riyâhî el-Basrî, İsmâîl b. 'Ubeyd b. Ebî Kerîme el-Harrânî (v.240), İsmâîl b. Mes'ûd el-Basrî (v.248), Ümeyye b. Bistâm el-Ûşî el-Basrî (v.231), Bişr b. Hilâl en-Nümeyrî (v.247), Bekr b. Halef Ebû Bişr el-Basrî (v.240), Temîm el-Muntasır el-Vâsıtî (v.244-245), Hâmid b. Yahyâ el-Belhî (v.242), Hıbbân b. Mûsâ el-Mervezî (v.233), Haccâc b. eş-Şâir, el-Hasen b. Sehl el-Hayyâd, el-Hasen b. es-Sabbâh el-Bezzâr (v.249), el-Hasen b. Ali el-Hulvânî Ebû Muhammed (v.242), Hasen b. Ömer b. Şakîk Ebû Ali (v. 232), el-Hasen b. Abdirrahmân Ebû Ali, Ebû Ali el-Hüseyin b. Îsâ el-

Kûmsî (v.247), el-Hüseyin b. Küleyb el-Ensârî, el-Hakem b. Mûsâ el-Bağdâdî (v.232), Hakîm b. Seyf er-Râkî (v.238), Hamîd b. Mes'ûde es-Sâmî (v.244), Hanbel b. İshâk, Hâlid b. Yahyâ el-Belhî, Halef b. Muhammed el-Vâsitî (v.274), Dâvud b. Mihrâk el-Firyâbî (v.240), Recâ b. Muhammed es-Sakatî el-Basrî (v.240), Ravh b. el-Ferec Ebû'z-Zenbâ' el-Mısrî (v.282), Rıyâh b. el-Ferec ed-Dımaşkî, Zekeriyyâ b. Yahyâ el-Belhî (v.232), Züheyr b. Harb Ebû Hayseme (v.234), Ziyâd b. Yahyâ el-Hassânî el-Basrî (v.254), Zeyd b. Ahzem el-Basrî (v.257), Süreyc b. Yûnus el-Âbid el-Bağdâdî (v.235), Saîd b. Ebî Eyyüb el-Mısrî (v.261), Saîd b. Anbese er-Râzî, Saîd b. Ya'kub Ebû Bekr et-Tâlekânî (v.244), Seleme b. Şebîb, Süleymân b. Abdirrahmân Ebû Eyyüb ed-Dımaşkî (v.233), Süleymân b. Ma'bed es-Sencî (v.257), Selâm b. Muhammed el-Makdisî, Şeybân b. Ferveh Ebû Muhammed el-Eblî (v.235/236), Safvân b. Sâlih el-Müezzin ed-Dımeşkî (v.237/239), Tâhir b. Hâlid b. Nezzâr el-Eylî, Âsım b. en-Nadr el-Ahvel el-Basrî, el-Abbâs b. Abdilazîm el-Anberî (v.240), el-Abbâs b. Muhammed ed-Dürî el-Bağdâdî (v.271), el-Abbâs b. el-Velîd b. Mezîd el-Beyrûtî (v.269), el-Abbâs b. Abdil'azîm el-Anberî, el-Abbâs b. el-Velîd el-Küfî (v.238), Abdullah b. Câ'fer el-Bermekî el-Bağdâdî, Abdullah b. Ebî Ziyâd el-Katvânî el-Küfî (v.255), Abdullah b. Abdilcabbâr el-Hımsî (v.235), Abdullah b. Abdirrahmân ed-Darimî es-Semerkandî (v.255), Abdullah b. Ömer b. Ebân el-Cu'fî (v.239), Abdullah b. Amr b. Ebî Saîd el-Varrâk, Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe el-Küfî (v.235), Abdullah b. Muhammed en-Nüfeylî Ebû Ca'fer el-Harrânî (v.234), Abdullah b. Muhammed Hallâd, Abdullah b. Muhammed b. Vehb ed-Dîneverî (v.308), Abdullah b. Muhammed b. Yûsuf el-Firyâbî, Abdullah b. Yahyâ Ebû'l-Münzir, Abdullah b. Yezîd, Abdü'l-a'lâ b. Hammâd en-Nursî el-Basrî (v.236-237), Abdülhamîd b. Beyân el-Vâsitî, Abdülhamîd b. Habîb el-Firyâbî, Abdülhamîd b. Mûsâ, Abdurrahmân b. İbrâhîm Duheym ed-Dımeşkî (v.245), Abdurrahmân b. Sâlih el-Ezdî (v.235), Abdurrahmân b. Amr el-Harrânî (v.381), Abdürrahîm b. Habîb el-Firyâbî, Abdüsselâm b. Abdülhamîd el-Harrânî (v.244), Abdülazîz b. Yahyâ Ebû'l-Esbağ el-Harrânî (v.235), Abdülmelik b. Habîb Ebû Mervan el-Mıssîsî (v.240), Abdülvâhid b. Gıyâs el-Basrî (v.240), Ebû Kudâme 'Ubeydullâh b. Saîd b. Yahyâ el-Yeşkürî es-Serahsî (v.241), 'Ubeydullâh b. Ömer el-Kavârîrî (v.235), 'Ubeydullâh b. Muâz el-Basrî (v.237), 'Ubeyd b. Hişâm Ebû Nuaym, Osman b. Ebî Şeybe el-Küfî (v.239), 'Isâm b. el-Hüseyin el-Cüzcânî, 'Ukbe b. Mükrim el-Basrî, 'Ukbe b. Mükrim el-Ammî el-Küfî (v.234), Alî b. Hakîm el-Evdî el-Küfî (v.231), Alî b. Hakîm es-Semerkandî (v.235), Alî b. Sehl b. el-Muğîre el-Bağdâdî, Alî b. Abdillah b. el-Medînî (v.234), Alî b. Meymûn er-Râkî (v.246), Alî b. Nasr el-Cahdamî el-Basrî

(v.237), Ömer b. Hafs Ebû Muhammed ed-Dımeşkî, Ömer b. Şebbe (v.262), Amr b. Zürâre en-Nisâbûrî (v.238), Amr b. Abdûs el-İskenderânî, Amr b. Osmân el-Hımsî (v.250), Amr b. Alî el-Fellâs el-Basrî (v.249), Amr b. Muhammed en-Nâkıd (v.232), Amr b. Hişâm Ebû Ümeyye el-Harrânî (v.245), Anbese b. Saîd Ebû'l-Münzir eş-Şâmî, Îsâ b. Muhammed Ebû 'Umeyr er-Remlî (v.256), el-Fadl b. Sehl el-Bağdâdî (v.255), el-Fadl b. Mukâtil el-Belhî, Fudayl b. Hüseyin Ebû Kâmil el-Cahderî (v.237), el-Kâsım b. Muhammed b. Ebî Şeybe (v.235), Kuteybe b. Saîd b. Cemil (v.240), Kuteybe b. Abdilazîz, Kuteybe b. el-Muğire, Kuteybe b. Ya'kûb, Kattan b. Nusayr el-Basri, Mâlik b. Süleymân el-Hımsî, Muhammed b. Âdem el-Mıssîsî (v.250), Muhammed b. Ahmed b. el-Cüneyd ed-Dekkâk el-Bağdâdî, Ebû Hâtim Muhammed b. İdrîs er-Râzî (v.277), Muhammed b. İshâk es-Sağânî Ebû Bekr (v.270), Muhammed b. İshâk er-Râfiî, Muhammed b. İsmâîl er-Rafedî (v.280), Muhammed b. Beşşâr Bündâr el-Basrî (v.252), Muhammed b. Bekkâr el-Ûşî (v.237), Muhammed b. Ebî Bekr el-Mukaddemî (v.234), Muhammed b. Ca'fer Gunder el-Basrî (v.293/294), Muhammed b. Hâtim et-Tartûsî, Muhammed b. Harb en-Neşâî el-Vâsitî (v.255), Muhammed b. el-Hasen el-Belhî, Muhammed b. Hamîd er-Râzî (v.230), Muhammed b. Hallâd el-Bâhilî el-Basrî (v.240), Muhammed b. Dâvud el-Mıssîsî, Muhammed b. Ebî es-Serî el-Askalânî (v.238), Muhammed b. Semâa el-Küfî (v.233), Muhammed b. Selâm el-Cümahî (v.231), Muhammed b. Sâlih Ka'b ez-Zür'a, Muhammed b. es-Sabbâh el-Cercârâî (v.240), Muhammed b. Âiz ed-Dımeşkî (v.233), Muhammed b. Abbâd el-Mekkî (v.234), Muhammed b. 'Ubâde el-Vâsitî, Muhammed b. Abdillah b. Bekkâr el-Basrî, Muhammed b. Abdillah b. Ammâr el-Mevsîlî (v.232), Muhammed b. Abdillah b. Nümeyr el-Hemedânî (v.234), Muhammed b. Abdila'lâ es-San'ânî el-Basrî (v.245), Muhammed b. Abdilmelik b. Zenceveyh el-Bağdâdî (v.258), Muhammed b. Abdilmelik Ebî eş-Şevârib el-Basrî (v.244), Muhammed b. 'Ubeyd b. Hisâb el-Basrî (v.238), Muhammed b. 'Itâb el-Ağyin el-Bağdâdî (v.240), Muhammed b. Osmân el-Osmânî Ebû Mervân el-Medenî (v.241), Muhammed b. Azîz el-Eylî (v.267), Muhammed b. Ali b. Meymûn er-Râkî (v.268), Muhammed b. Avf et-Tâî el-Hımsî (v.272/273), Muhammed b. el-Alâi Ebû Kureyb el-Kûfî (v.248), Muhammed b. Ferkad el-Cezerî, Muhammed b. Mâhên el-Mıssîsî, Muhammed b. el-Müsennâ el-Basrî (v.252), Muhammed b. Mücâhid, Muhammed b. Mes'ûd et-Tartûsî (v.247), Muhammed b. Musaffâ el-Hımsî (v.246), Muhammed b. Mehdî el-Eylî, Muhammed b. Vezîr et-Tâifî, Muhammed b. Vezîr el-Vâsitî (v.257), Muhammed b. Yahyâ el-Adenî (v.243), Mahmûd b. Gaylân (v.239), Müzâhim b. Saîd el-Mervezî, el-Müseyyeb b. Vâdıh el-

Hımsî (v.246), Müttalib b. Şu'be el-Mısrî (v.282), el-Müâfî b. Süleymân er-Ras'anî (v.234), Muallâ b. Mehdî el-Mevsîlî (v.235), el-Müfeyrâ b. Ma'mer el-Basrî, Müncâb b. el-Hâris et-Temîmî (v.231), Mûsâ b. Abdirrahmân el-Kalâi el-Antâkî, Mûsâ b. es-Sindî, Mûsâ b. el- Hasen es-Sefelî, Mûsâ b. Hayyân, Mûsâ b. Mervân (v.246), Meymûn b. el-Esba' en-Nasîbî (v.256), Nâfi' b. Hâlid et-Tâhî, Nâfi' b. Mâlik Ebû Sehl el-Medenî (v.240), Nasr b. Âsım el-Antâkî, Nasr b. Alî el-Cehdamî el-Basrî (v.250), Hârûn b. İshâk el-Kûfî (v.258), Hârûn b. Abdillah el-Hammâl el-Bağdâdî (v.243), Hüdbe b. Hâlid el-Kaysî el-Basrî (v.235), Hüdbe b. Abdilvehhâb el-Mervezî (v.241), Hüreym b. Mes'ar et-Tirmizî, Hişâm b. Hâlid el-Ezrak Ebû Mervan ed-Dımeşkî (v.249), Hişam b. Abdilmelik el-Hımsî (v.251), Hişam b. Ammâr Ebû'l-Velîd ed-Dımeşkî (v.245), Hennâd b. es-Serî el-Küfî (v.243), el-Heysem b. Ebî Eyyûb et-Tâlekânî (v.238), el-Velîd b. Hişâm Ebû Hemmâm (v.243) el-Velîd b. Abdilmelik b. el-Müserreh el-Harrânî, el-Velîd b. 'Utbe ed-Dımaşkî (v.340), el-Velîd b. Müslim b. Ebî Rebâh, Vehb b. Bakiyye el-Vâsitî (v.239), Yahyâ b. Eyyûb el-Makâbirî el-Bağdâdî (v.234), Yahyâ b. Habîb el-Basrî (v.248), Yahyâ b. Halef Ebû Seleme el-Basrî (v.242), Yahyâ b. Ammâr el-Mıssîsî, Yahyâ b. Mûsâ el-Belhî (v.240), Yezîd b. Hâlid er-Remlî (v.232), Ya'kub b. İbrâhîm ed-Devrekî (v.252), Ya'kub b. İshâk ed-Düştekî Ebû Yûsuf er-Râzî, Ya'kub b. Hamîd b. Kâsib el-Medenî (v.240-241), Yûsuf b. el-Ferh el-Küşî, Yûnus b. Habîb el-İsbehânî.[80]

Burada el-Firyâbî'nin kendilerinden hadis aldığı ve hadis rivayet ettiği hocalarından önemli olanları tanıtmaya çalışacağız:

1-Kuteybe b. Saîd (v.240)

el-Firyâbî'nin hadis aldığı hocalarının başında Kuteybe b. Saîd gelmektedir. Asıl adı Ebû Recâ el-Belhî el-Bağlanî Kuteybe b. Saîd b. Cemîl b. Tarîf b. Abdillah es-Sakafî'dir. Kendisi, Belh'in Bağlan köyündendir. Nakledildiğine göre dedesi Cemîl, Haccâc b. Yûsuf es-Sakafî'nin kölesidir. Ahmed b. Adiyy'in naklettiğine göre, asıl ismi Yahyâ b. Saîd olup Kuteybe lakabıdır. Ebû Abdillah b. Mürde de; isminin Ali olduğunu söylemektedir.

Kuteybe'nin Hadis rivayetinde bulunduğu hocalarının bir kaçının ismi şöyledir: İbrahîm b. Saîd el-Medenî, Ebû Damre Enes b. 'Iyâz, İsmâil b. 'Uleyye, Haccâc b. Muhammed el-Mıssîsî ve Süfyân b. Uyeyne'dir.

---

[80] Hatib el-Bağdâdî**,** ***Târîhu Bağdâd***, VII/200, Zehebî, S***iyeru A'lâmi'n-Nübelâ***, XIV/97-105.

Kuteybe'den hadis dinleyerek rivayet eden muhaddislerden birkaçı ise şunlardır: Ahmed b. Hanbel, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe, Muhammed b. Ali b. Hâkim et-Tirmizî ve Yahyâ b. Maîn.

Kuteybe b. Saîd, hadis âlimlerinden Yahyâ b. Maîn, Ebû Hatim ve en-Nesâî'ye göre '*sika*'dır. Ayrıca en-Nesâî'ye göre, Kuteybe '*saduk*'tur. Ebû Recâ'nın dediğine göre; Kuteybe 150 yılında doğmuş, 240 senesinin Şaban ayında vefat etmiştir. Kendisi 90 sene yaşamış ve üç tabakadan hadis rivayet etmiştir.[81]

2-**Ebû Bekr b. Ebî Şeybe (v.235)**

el-Firyâbî'nin hadis alarak rivayette bulunduğu meşhur hocalarından birisi de, Ebu Bekr b. Ebî Şeybe'dir. Ebû Bekr b. Ebî Şeybe'nin hadis rivayetinde bulunduğu birkaç hocasının ismi şöyledir: Ahmed b. İshâk el-Hadramî, İshâk b. Süleymân er-Râzî, Cerîr b. Abdilhamid, Saîd b. Şurahbil el-Kindî, Ebû Dâvud Süleymân b. Dâvud et-Tayalîsî ve Ma'n b. 'İsâ gibi muhaddislerdir.

Ebu Bekr b. Ebî Şeybe'den rivayette bulunan muhaddislerden birkaçı ise şunlardır: Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, İbn Mace, Ahmed b. Muhammed b. Hanbel ve Ca'fer b. Muhammed el-Firyâbî.

Ebû Bekr b. Ebî Şeybe hakkında Hadis âlimleri şunları söylemişlerdir: Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, babamdan şöyle işittim: '*Ebû Bekr b. Ebî Şeybe saduktur ve bana Osman'dan daha sevimlidir.*' el-'Iclî, Ebû Hâtim ve İbn Hırâş'a göre, '*sika*' bir ravidir. Yahyâ b. Maîn ise, '*saduk*' olduğunu söylemiştir. Hadis âlimlerinden İbn Hıbbân ve İbn Kâni'ye göre, '*sika*' bir hadisçidir. Ebû Bekr b. Ebî Şeybe, hicri 235 senesinin Muharrem ayında vefat etmiştir. Kendisinden, el-Buhari 30, Müslim ise 1540 hadis nakletmiştir.[82]

3-Ali b. el-Medînî (v.234)

el-Firyâbî'nin hadis rivayetinde bulunduğu hocalarından birisi olan Ali b. el-Medînî'nin asıl ismi, Ali b. Abdillah b. Ca'fer b. Necîh es-Sa'dî Ebû'l-Hasen b. el-Medînî'dir. 'Urve b. Atiyye'nin kölesidir. Hadis ilminde önde gelen âlimlerden olup, aynı zamanda eser sahibi önemli bir muhaddisdir.

[81] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIII/523-537.
[82] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI/34-41, İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI/3-4.

Ali b. el-Medînî'nin hadis rivayet ettiği muhaddislerden bir kaçı şunlardır: Babası Abdullah b. Ca'fer el-Medînî, Ümeyye b. Hâlid, Ebû Usâme Hammad b. Usâme, Süfyân b. 'Uyeyne ve Mu'temir b. Süleyman.

Ali b. el-Medînî'den rivayette bulunan muhaddislerden birkaçı şöyledir:

Hocaları Süfyân b. 'Uyeyne ve Muaz b. Muaz, talebeleri el-Buhârî, Ebû Dâvud, Ahmed b. Hanbel, Ca'fer b. Muhammed el-Firyâbî.

Ali b. el-Medînî hakkında Hadis âlimlerin yapmış olduğu değerlendirmelerden bazıları şöyledir: Yahyâ b. Saîd: *'İnsanlar benim Ali b. el-Medînî ile oturmamı ayıplıyorlar. Fakat ben, onun benden öğrendiğinden daha fazlasını kendisinden öğreniyorum'* demektedir. Yahyâ el-Kattân ise bu konuda şunları zikretmektedir: *'Benim, Ali b. el-Medînî'yi sevmemi ayıplıyorlar, fakat ben onu sevmekle kendisinden ilim öğreniyorum.'* Ebû 'Ubeyd Muhammed b. Ali el-Âcurrî, Ebû Dâvud'un şöyle dediğini nakletmektedir: *'Ali b. el-Medînî, eş-Şâzekûnî gibi onbin kimseden daha hayırlıdır.'* Ebû Galib Ali b. Ahmed ise, Ali b. el-Medînî'nin 161 yılında doğdunu nakletmiştir. Hafız Ebû Bekr'e göre, Basra'da doğmuştur. Muhammed b. Abdillah el-Hadramî, Ali b. el-Medînî'nin 234 yılında vefat ettiğini nakletmiştir. İmam el-Buhârî ise: *'Ebû'l-Hasen Ali b. Abdillah b. Ca'fer b. Necîh, 234 senesinin Zilka'de'sinin bitmesine iki gün kala Salı günü vefat etti'* demektedir. Hanbel, Hadramî, Beğavî ve Hâris b. 'Usame gibi âlimler de, Ali b. el-Medînî'nin 234 senesinde vefat ettiğini haber vermişlerdir. İbn Hıbbân ise, Kitâbü's-Sikât'ında şunları kaydetmektedir: *'Ali b. el-Medînî, 162 yılında Basra'da doğdu. Zamanının ehlinin âlimidir. Resûlullah'ın (sav) hadisleri için seyahatlar yaparak, hadisleri toplamış, yazmış, tasnif etmiş, çalışıp ezberlemiştir.'*[83]

Talebeleri:

el-Firyâbî'nin, Bağdâd'da oluşturduğu ilim meclislerinde birçok kimsenin hadis dinlediğini görmekteyiz. Bunların yanında, hadis aşığı olan birçok muhaddis de kendisinden hadis yazmışlardır. el-Firyâbî'nin eserlerinden bazılarının bize ulaşmadığını bilmekteyiz. Bu eserlerde yer alan hadislerin, talebeleri tarafından yazılan eserlerde nakledildiğini görmekteyiz. Bu açıdan bakıldığında öğrencilerinin eserleri incelemeye tabi tutulursa, el-Firyâbî'nin naklettiği fakat elde mevcut eserlerinde

[83] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXI/5-34, Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, XI/41-60, İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII/306-312.

bulamadığımız hadislerin talebelerinin eserlerinde yer aldığını görme imkânına sahip oluruz. Ebû Bekr el-Firyâbî'nin talebelerinden bazıları şunlardır:

Muhammed b. Ahmed b. el-Hasen b. İshâk el-Bağdâdî Ebû Ali es-Savvâf, Muhammed b. Abdillah b. İbrâhîm b. Abdeveyh Ebû Bekr eş-Şâfiî (v.354), Abdülbâkî b. Kâni' b. Merzûk el-Emevî Ebû'l-Hüseyin, Muhammed b. Abdillah b. Ca'fer b. Cüneyd er-Râzî, el-Hasen b. Abdirrahmân b. Hallâd el-Fârisî er-Râmehürmüzî, 'Ubeydullâh b. Abdirrahmân b. Muhammed ez-Zührî, Ömer b. Muhammed b. Ali ez-Ziyâd, Ahmed b. Ca'fer b. Mâlik Ebû Hafs, Ahmed b. Selman b. el-Hasen b. İsrâîl el-Bağdâdî Ebû Bekr en-Neccâd, Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî (v.360), Muhammed b. Amr b. Muhammed b. Silm el-Cuâbî el-Bağdâdî, Muhammed b. Ahmed b. Abdillah el-Bağdâdî Ebû Tâhir ez-Zühlî, Abdullah b. Adî b. Abdillah el-Cürcânî (v.365), Muhammed b. el-Hüseyin b. Abdillah el-Bağdâdî Ebû Bekr el-Âcurrî (v.360), Ahmed b. İbrâhîm b. İsmâîl el-Cürcânî Ebû Bekr el-İsmâîlî eş-Şâfiî, Muhammed b. Muhalled ed-Dûrî (v.331), Ebû'l-Hüseyin el-Münâdî, Abdüssamed b. Ali et-Tımsî, Ebû'l-Kâsım Ali b. Ebî'l-Akb, Ebû Ali b. Hârûn.[84]

Şimdi de el-Firyâbînin talabelerinden önemlileri hakkında bilgiler vermek istiyoruz:

1-et-Taberânî (v.360/971)

İsmi, Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed b. Eyyüb b. Mutayr el-Lahmî eş-Şâmî et-Taberânî'dir. Kendisi, meşhur üç Mu'cem'in sahibi olup, sika, hafız ve Hadisde önde gelen âlimlerdendir. Hicri 260 yılının Safer ayında Akka şehrinde dünyaya gelen et-Taberânî, 273 yılında hadis dinlemeye başlamıştır.

et-Taberânî'nin kendilerinden hadis aldığı bazı muhaddisler şunlardır: Ebû Zür'a ed-Dımaşkî, İshâk b. İbrahim ed-Debrî, Yahyâ b. Eyyüb el-Allâf, Abdullah b. Ahmed b. Hanbel.

et-Taberânî'den rivayette bulunan Hadis âlimleri de şunlardır: Ebû Halife el-Cumahî, Ebû Nuaym el-İsbahânî, Ma'mer b. Ahmed b. Ziyâd v.b.

et-Taberânî'nin eserlerinden olan *"el-Mu'cemü's-Sağîr",* tek cilt hacminde olup bütün hocalarından birer hadis naklettiği eseridir. *"el-Mu'cemü'l-Kebîr"* ise, sahabe isimlerine göre oluşturduğu, fakat içinde Ebû Hureyre'den (ra) gelen hadislerin yer almadığı yedi ciltten oluşan eseridir. *"el-Mu'cemü'l-Evsat"* ise, beş cilt hacminde olup,

[84] Hatib el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd,* VII/200, Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ,* XIV/97, Keysarânî, *Tezkirâtü'l-Huffâz,* II/693.

hocalarından birçok hadis naklettiği eseridir. Bunun dışındaki diğer eserlerinden bazıları da şunlardır: *"es-Sünnet", "ed-Duâ", "Müsnedü Şu'be", "Müsnedü Süfyân", Mesânîdü'ş-Şâmiyyîn", "et-Tefsir", "el-Evâil", "Delâilü'n-Nübüvve", "Işratü'n-Nisâ" "Müsnedü Ebî Hureyre"* ve *"Müsnedü Ebî Zerr"*. et-Taberânî, 100 sene 10 ay yaşamış ve 360 senesinde vefat etmiştir.[85]

et-Taberânî, el-Mu'cemü's-Sağîr'de 319 nolu hadisi,[86] el-Mu'cemü'l-Evsat'ta ise, 3333-3343 numaraları arasında yer alan toplam 11 hadisi hocası el-Firyâbî'den rivayet etmiştir.[87]

2-er-Râmehürmüzî (v.360/970)

Asıl ismi, Ebû Muhammed el-Hasen b. Abdirrahman b. Hallâd el-Farisi el-Kâdî'dir. Acemin muhaddisi diye isimlendirilen er-Râmehürmüzî, hadis usûlü sahasında meşhur olan *"el-Muhaddisü'l-Fâsıl Beyne'r-Ravi ve'l-Vâî"* adlı eseri telif etmiştir.

er-Râmehürmüzî'nin hadis rivayet ettiği bazı hocaları şunlardır: Babası, Muhammed b. Abdillah el-Hadramî, Ebû Husayn el-Vâdiî, Muhammed b. Hayyân el-Mazenî, Ebû Şuayb el-Harrânî, Zekeriyyâ es-Sacî ve Ca'fer b. Muhammed el-Firyâbî.

Kendisinden hadis nakleden muhaddisler ise şunlardır: Ebû'l-Hasen Muhammed b. Ahmed es-Saydavî, el-Hasen b. el-Leys eş-Şirâzî, Ebû Bekr b. Muhammed b. Mûsâ b. Mürdeveyh ve el-Kâdî Ahmed b. İshâk en-Nihâvendî.

er-Râmehürmüzî, h. 260 yılında hadis tahsiline başlamış, hadisleri toplayarak yazmış ve çeşitli eserler tasnif etmiştir. Eserlerinden birkaçı şunlardır: *"Rebîu'l-Metn fî Ahbâri'l-'Uşşak", "el-Emsâl", "en-Nevâdir", "Risâletü's-Sefer", "er-Rakâ ve't-Teâzî"* ve *"Edebü'n-Nâtık"* gibi eserlerdir. Kendisi, h. 360 yılına kadar Râmehürmüz'de yaşamıştır.[88]

3-el-Âcurrî (v.360/970)

İsmi Ebû Bekr Muhammed b. el-Hüseyin b. Abdillah el-Bağdâdî'dir. İmam, muhaddis ve insanlara örnek olacak bir kimse olup Haremü'ş-Şerîf'in şeyhidir.

Kendilerinden Hadis aldığı hocalarından birkaçı şunlardır: Ebû Müslim el-Kücî, Muhammed b. Yahyâ el-Mervezî, Şuayb el-Harrânî, Mûsâ b. Hârun, Abdullah b. Naciye v.b.

---

[85] Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ,* XVI/119-130.
[86] Taberânî, *el-Mu'cemü's-Sağîr,* I/200.
[87] Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat,* III/338-341.
[88] Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ,* XVI/73-75.

el-Ecrî'den hadis rivayetinde bulunan bazı talebeleri de şunlardır: Abdurrahman b. Ömer b. en-Nehhâs, Ebû'l-Hüseyin b. Bişrân, Ebû'l-Kâsım b. Bişrân, Ebû'l-Hasen el-Hemâmî v.b.

Ebû Bekr el-Âcurrî, eser sahibi bir muhaddistir. Kitaplarından bazıları şunlardır: *"eş-Şerîa fi's-Sünne", "er-Rü'ya", "el-Ğurabâ", "el-Erbaîn", "es-Semânîn", "Âdâbü'l-'Ülemâ", "Mes'eletü't-Tâifîn"* ve *"et-Teheccüd"*.

el-Âcurrî'nin, Sünnet'e bağlı, sâdık ve abid bir kimse olduğu kaydedilmektedir. el-Hatib el-Bağdâdî'ye göre, *"sika"* bir ravi olup, h. 330 senesinden önce Bağdat'ta hadis rivayet etmiş ve daha sonra Mekke'ye yerleşmiştir. el-Âcurrî, h. 360 senesinin Muharrem ayında Mekke-i Mükerreme'de vefat etmiştir.[89]

2.2.2. el-Firyâbî'nin Rivayet İlmindeki Konumu

Ebû Bekr el-Firyâbî, muksirûndan olup,[90] hadis ilminin birçok konusuyla ilgili olarak eser telif etmiştir. Ancak bunların birçoğu günümüze ulaşmamıştır. Özellikle de, içerisinde yaklaşık olarak elli kitabı ihtiva ettiği nakledilen ***Sünen***[91] adlı eseri bunlardandır. ***Kitâbû'l-Kader*** adlı kitabı, içinde zayıf rivayetler olmasına rağmen kader konusunda Ehli Sünnet ve'l-Cemaat mezhebinin görüşünü savunmak için bu alanda yazılmış ilk eserler arasında kabul edilmektedir. Nitekim Muhammed b. Hüseyin'in *"eş-Şerîa"* adlı eseriyle, İbn Batta el-Ukberî'ni *"el-İbâne"* adlı eserleri bu kitaptan büyük olçüde istifade edilerek ilim dünyasına kazandırılmıştır.[92] el-Firyâbî, birçok hocadan hadis dinlemiş ve bunları yazıya dökmüştür. Etbâ'ut-Tâbi'în ve onlardan sonraki nesillerde imla meclisleri tertip edip hadis yazdıranlar arsında kabul edilen müellif,[93] birçok talebe yetiştirmiştir. Nitekim Bağdâd'a geldiğinde, sayıları binleri bulan kimseler ondan hadis dinlemek için dersine katılmışlardır.[94] Yüzlerce hadis talebelesi de, hadis imlası için onun hadis meclisine katılmış ve kendisinden hadis dinleyerek yazmışlardır.[95]

---

[89] Hatib el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd,* II/243, Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ,* XVI/133.
[90] Hatib el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd,* VII/201.
[91] Kehhâle, *Mu'cemü'l-Müellifîn*, III/146; İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Ârifîn*, I/252; İbn Nedîm, *el-Fihrist,* s. 324; İbn Ferhûn, *ed-Dîbâcü'l-Müzheb,* s. 55; Sönmez, "el-Firyâbî" Mad, DİA, XIII/146.
[92] el-Firyâbî, *Kitâbü'l-Kader*, s. 6, (Muhakkikin Önsözü).
[93] Uğur, *Hadis İlimleri Edebiyatı*, s. 161.
[94] Hatib el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd,* VII/201; Zehebî, S*iyeru A'lâmi'n-Nübelâ,* XIV/100. İbn Ferhûn, *ed-Dîbâcü'l-Müzheb,* s. 55.
[95] Hatib el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd,* VII/201; Zehebî, S*iyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, XIV/98.

2.2.3. el-Firyâbî'nin Dirayet Yönü

Ebû Bekr el-Firyâbî, 17 yaşındayken hadis öğrenmeye başlamış ve bunları yazıya geçirmiştir.[96] Bu, o zamanlar hadis tahsili için erken bir yaştır. el-Firyâbî, doğudan batıya, Horasan, Maveraünnehir, 'Irak, Hicaz, Mısır, Şam ve el-Cezire gibi birçok beldeyi gezmiş, [97] buralarda hadisler dinleyerek bunları hıfz etmiştir. Hadisle ilgili birçok eser telif ederek muksirundan olmuş ve sika bir âlim olarak kabul edilmiştir. Elli kitaptan oluştuğu rivayet edilen ***Sünen***[98] adlı eserini telif etmesi, onun hadisleri ezberlemede ve yazıya geçirmede sağlam bir zekâya sahip olduğunu bizlere göstermektedir. Ömrünün sonlarına doğru Bağdâd'a gelerek yerleşmesi ve hayatının son zamanlarına kadar burada hadis meclisleri de kurarak binlerce kişiye hadis rivayet etmesi, ayrıca yüzlerce kişiye hadis imla ettirmesi, onun hadise verdiği önemi yansıtmaktadır.

2.2.4. el-Firyâbî Hakkında Yapılan Değerlendirmeler

Hatib el-Bağdâdî'ye göre, Ebû Bekr el-Firyâbî, 'sika, güvenilir ve hüccet'[99] bir muhaddistir. Ayrıca Ali b. el-Hasen b. Ebî Bekr'in Ahmed b. Kâmîl el-Kadî'den naklettiğine göre; "el-Firyâbî, hadiste muksirundan olup güvenilir ve sika bir kimsedir."[100] Kadî Ebû'l-Velid el-Bâcî'de şöyle söylemektedir: "Ca'fer el-Firyâbî, sika ve itkan sahibi bir muhaddistir."[101]

Hafız Ebû Ali en-Nisâbûrî ise, onun hakkında şunları dile getirmektedir: "Bağdat'a gittiğimde el-Firyâbî daha yaşıyordu ve hadis rivayetinden uzak duruyordu. Kendisinden hadis rivayet etmek için onun yanına birçok kez uğradık. Ondan hadis yazmak istedik, fakat onu hüzünlü gördük. Kendi kendime şöyle dedim: 'Bu yapılan ne güzel bir şey. Çünkü el-Firyâbî, kendi bedenindeki değişikliğin farkına vardı. Allah'tan korkarak hadis rivayetini terk etti."[102]

---

[96] Hatib el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd,* VII/201; Zehebî, S*iyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, XIV/96.
[97] Hatib el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd,* VII/199-200; Zehebî, S*iyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, XIV/98; Cezzâr, Fikri Zeki, *Medâhilü'l-Müelifîn ve Â'lâmü'l-Arab*, III/1160-1161; Sem'ânî, *el-Ensâb*, IX/291; İbn Ferhûn, *ed-Dîbâcü'l-Müzheb,* s. 55; İsmail Paşa el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-Ârifîn*, I/252.
[98] Kehhâle, Mu'cemü'l-Müellifîn, III/146; İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Ârifîn*, I/252; İbn Nedîm, *el-Fihrist,* s. 324; Sönmez, "Firyâbî" Mad, DİA, XIII/146.
[99] Hatib el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd,* VII/200, Zehebî, S*iyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, XIV/98.
[100] Hatib el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd,* VII/201.
[101] Zehebî, S*iyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, XIV/100.
[102] Zehebî, S*iyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, XIV/99.

ed-Darekutnî de, el-Firyâbî hakkında şunları kaydetmektedir: "el-Firyâbî, 300 senesinin Şevval ayında hadis rivayetini terk etmiştir."[103] el-Firyâbî'nin yaşlılıktan dolayı hadis rivayetini terk etmesi, onun bu ilme verdiği önemi yansıtmaktadır. Hadis âlimlerinin el-Firyâbî hakkındaki görüşlerinin müsbet olduğu bu ifadelerden anlaşılmaktadır.

Ebu Bekr el-Firyâbî ile Muhammed b. Yûsuf el-Firyâbî'nin birbirine karıştırılmasını önlemek için Ebû Bekr el-Firyâbî'ye *'es-Sağîr'*, Muhammed Yûsuf el-Firyâbî'ye ise, *'el-Kebîr'* lakabı verilmiştir.[104]

[103] Zehebî, S*iyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, XIV/99.
[104] Cezzâr, Fikri Zeki, *Medâhilü'l-Müelifîn ve Â'lâmü'l-Arab*, III/1160-1161.

İKİNCİ BÖLÜM

3.1. el-Firyâbî'nin Eserleri

Ebû Bekr Ca'fer b. Muhammed b. Hasen el-Firyâbî et-Türkî, hayatı boyunca Doğudan Batıya birçok şehirlere hadis öğrenmek için seyahat düzenlemiş ve 17 yaşındayken hadis yazmaya başlamıştır. Gezdiği bu şehirlerde birçok muhaddis ile tanışma imkânı bulmuş ve bunlardan hadis dinlemiştir. Müellif, dinlemiş olduğu bu hadisleri yazıya geçirmiş ve eserler telif etmiştir. Onun telif ettiği bu eserlerinden bazıları günümüze kadar ulaşmış, bazıları ise bizlere ulaşamamıştır.

a) el-Firyâbî'nin günümüze ulaşan eserleri şunlardır:

1-*Kitâbü'l-Kader,*

2-*Kitâbü's-Sıyâm,*

3-*Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân,*

4-*Sıfâtü'l-Münâfık / Sıfâtü'l-Münâfık ve Zemmü'l Münafıkîn,*

5-*Ahkâmü'l-'Iydeyn,*

6-*Delâilü'n-Nübüvve,*

b) el-Firyâbî'nin günümüze ulaşmayan eserleri ise şunlardır:

1-*Sadakatü'l-Fıtr,*[105]

2-*Kitâbü'n-Nikâh,*[106]

3-*Kitâbü'z-Zikr ve't-Tesbîh,*[107]

4-*Kitâbü'r-Rü'yâ,*[108]

5-*Kitâbü'l-Libâs,*[109]

6-*Âdâbü'l-İslâm,*[110]

7-*Kitâbü's-Sünen,*[111] (Yaklaşık elli kitabı ihtiva eder.)

---

[105] İbn Hacer, *Tecrîdü Esânîdi'l-Kütübi'l-Meşhûre ve'l-Eczâi'l-Mensûre,* s. 67; Kettâni, *Hadis Literatürü,* s. 49; Sönmez, Mehmet Ali *"el-Firyâbî"* Mad, DİA, XIII/146.

[106] İbn Hacer, *Tecrîdü Esânîdi'l-Kütübi'l-Meşhûre ve'l-Eczâi'l-Mensûre* s. 72; Kettâni, *Hadis Literatürü,* s. 51; Sönmez, *"el-Firyâbî*" Mad, DİA, XIII/146.

[107] İbn Hacer, *Tecrîdü Esânîd.* 103; Kettâni, *Hadis Literatürü,* s. 73; Sönmez, *"el-Firyâbî"* Mad, DİA, XIII/146.

[108] İbn Hacer, *Tecrîdü Esânîd,* s. 120; Kettâni, *Hadis Literatürü,* s. 57; Sönmez, *"el-Firyâbî"* Mad, DİA, XIII/146.

[109] Kettâni, *Hadis Literatürü,* s. 58, Sönmez; *"el-Firyâbî"* Mad, DİA, XIII/146.

[110] Emevî, *Fihrisetü İbn Hayr el-İşbilî,* s. 259; Kettâni, *Hadis Literatürü,* s. 76; Sönmez, *"el-Firyâbî*" Mad, DİA, XIII/146.

8-*Kitâb-ü Menâkıb-ı İbn Mâlik,*[112]

9-*Kitâbü'l-Cenâiz,*[113]

10-*Kitâbü's-Suver ve't-Temâsîl,*[114]

11-*Kitâbü ani'l-Medîneti'l-Münevvere,*[115]

12-*Kitâbü Tahrîmi'z-Zeheb ve'l-Harîr,*[116]

13-*Kitâbü'l-Künâ,*[117]

14-*Kitâbü Terki'l-Mirâ',*[118]

15-*Kitâbü'l-Bükâ',*[119]

16-*Mâ Esnedehû Süfyân es-Sevrî,*[120]

17- *Kitâbü'l-Mu'cizât ve Taksîru't-Taâm ve'ş-Şerâb.*[121]

Müellifin elimizde mevcut olan *Kitâbü'l-Kader, Kitâbü's-Sıyâm, Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân, Sıfâtü'l-Münâfık / Sıfâtü'l-Münâfık ve Zemmü'l Münafıkîn, Ahkâmü'l-'Iydeyn, ve Delâilü'n-Nübüvve* adlı kitaplarını içindeki hadislerden örnekler vererek tanıtmaya çalışacağız.

3.1.1. Kitâbü'l-Kader

Ebû Bekr el-Firyâbî, bu kitabında kader konusuyla ilgili hadisleri bir araya toplamıştır. Kendisinin bu eserinde 449 adet hadîs bulunmaktadır. Muhaddisin bu kitabında sahabe ve tabiundan gelen rivayetler de yer almaktadır. Dört bölüme ayrılan bu eseri, Ebû Abdirrahmân Amr b. Abdilmün'ım b. Süleym tahkik ve tahric etmiştir. Müeelifin bu kitabında, isnad-metin yönünden birçok zayıf hadis yer almaktadır. Biz burada bunların bazılarını ele alarak incelemeye çalışacağız.

---

[111] İbn Nedîm, *el-Fihrist,* s. 324; Kehhâle, *Mu'cemü'l-Müellifîn,* III/146; İbn Ferhûn, *ed-Dîbâcü'l-Müzheb,* s. 55; İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Ârifîn,* I/252; Sönmez, *"el-Firyâbî*" Mad, DİA, XIII/146.
[112] Kehhâle, *Mu'cemü'l-Müellifîn,* III/146; İbn Ferhûn, *ed-Dîbâcü'l-Müzheb,* s. 55.
[113] Sönmez, *"el-Firyâbî"* Mad, DİA, XIII/146.
[114] Sönmez, *"el-Firyâbî"* Mad, DİA, XIII/146.
[115] Sönmez, *"el-Firyâbî"* Mad, DİA, XIII/146.
[116] Sönmez, *"el-Firyâbî"* Mad, DİA, XIII/146.
[117] Sönmez, *"el-Firyâbî"* Mad, DİA, XIII/146.
[118] Sönmez, *"el-Firyâbî"* Mad, DİA, XIII/146.
[119] İbn Hacer, *Tecrîdü Esânîd,* s. 95; Sönmez, *"el-Firyâbî"* Mad, DİA, XIII/146.
[120] Sönmez, *"el-Firyâbî"* Mad, DİA, XIII/146.
[121] İbn Hacer, *Tecrîdü Esânîd,* s. 78.

1.Bölüm:

el-Firyâbî'nin *Kitâbü'l-Kader* adlı eserinin birinci bölümündeki hadislerin konusu, Hz. Âdem'in yaratılışı, Hz. Âdem ile Hz. Mûsâ arasında geçen konuşmalar, kimin Cennet'e kimin Cehennem'e gideceği gibi hususlardan oluşmaktadır. Bu bölümde, toplam olarak 106 hadis mevcuttur. Bunları tahkik eden Amr b. Abdilmün'ım b. Süleym'e göre hadislerin sıhhat durumlarına göre dağılımı şöyledir: Sahih hadis; 58, Hasen hadis: 14, Zayıf hadis: 34, (Şâz; 5, Münker: 6). el-Firyâbî, buradaki hadislerin 104 tanesini *"haddesenâ"* ifadesiyle, ikisini de *"haddesenî"* lafzıyla nakletmiştir. Bu bölümde 1-106 nolu hadisler mevcuttur. Bu bölümdeki birkaç hadisi misal olarak sunmak istiyoruz:

el-Firyâbî'nin Hz. Adem'in yaratılışıyla ilgili olarak naklettiği bir hadisde şöyle anlatılmaktadır: "Borç ayeti indirildiği zaman Resûlullah (sav) şöyle buyurdu: *'İlk münakaşa eden Hz. Âdem'dir. Allah (a.c) onu yarattığı zaman sırtını sıvazladı ve Hz. Âdem'in sırtından zürriyeti çıktı ve onlar, Hz. Âdem'e sunuldu. Hz. Âdem de, parlak bir adam gördü ve sordu. ' Ey Rabbim bu kimdir?' Cenab-ı Hakk da: 'Oğlun Davut'tur' buyurdu. Bunu üzerine Hz. Âdem: 'Ey Rabbim onun ömrü kaç senedir?' diye sordu. O da: 'Altmış senedir' buyurdu. Hz. Âdem: 'Ey Rabbim onun ömrünü artır' dedi. Cenab-ı Hakk da: 'Hayır, ancak senin ömründen ona vererek artırırım, senin ve onun ömrü bin senedir' buyurdu. Hz. Âdem de, Hz. Davud'a ömründen kırk sene hibe etti. Bu onun üzerine yazıldı ve melekler de şahit oldu. Hz. Âdem (as), Cenab-ı Hakk'ın huzuruna çıkınca, melek ruhunu teslim almaya geldi. Hz. Âdem: 'Daha ömrümden 40 sene var' dedi. Melekler de: 'O kırk yılı oğluna hibe ettin' dediler. O da: 'Ben ne yaptım böyle' dedi. Yüce Allah da, Hz. Âdem'e yazılı olanı gösterdi ve melekler şahitlik yaptı. Bundan sonra Cenab-ı Hakk, Hz. Âdem'in ömrünü 1000 seneye tamamladı. Hz. Davut için de 40 sene daha ömür verildi.*"

Bu hadîsin isnadı: *el-Hasen, meçhul bir kimse, İbn Abbâs, Yûsuf b. Mihrân, Ali b. Zeyd b. Cüd'ân, Hammâd b. Seleme, Hüdbe b. Hâlid (v.235), el-Firyâbî (v.301/913)* şeklindedir.[122]

el-Firyâbî'nin naklettiği yukarıdaki hadis, Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiştir.[123]

Bu hadisin isnadında yer alan ravilerden Ali b. Zeyd b. Cüd'ân, hakkında şunlar söylenmektedir: "Ya'kûb b. Şeybe'ye göre; kendisi hadis rivayetinde *"gevşek"*

[122] el-Firyâbî, *Kitâbü'l-Kader*, s. 22. (Hadis No: 4)
[123] Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/251.

davranan ***sika ve sâlih*** bir kimsedir. el-Cüzecânî; Ali b. Zeyd'in hadisi delil alınmayan zayıf bir hadisçi olduğunu söylemiştir. Ebû Zür'a, kavi olmadığını nakletmiş, Ebû Hâtim ise, Ali b. Zeyd hakkında; *'kuvvetli değildir, hadisi yazılabilir fakat hadisi delil olmaz'* demiştir. en-Nesâî de, Ali b. Zeyd'in zayıf olduğunu kaydetmiştir.[124] Hadis âlimlerinin yukarda kaydetmiş olduğumuz değerlendirmelerinden anlaşılacağı üzere, ravi Ali b. Zeyd hakkında ihtilaf vardır. Bundan dolayı bu hadis, isnad yönünden zayıftır. Ayrıca bu hadisin isnadında, kimliği meçhul bir ravi mevcut olup, adalet ve zabt yönünden bu şahsın durumu bilinmediğinden hadis isnad açısından munkatı' konumdadır.

el-Firyâbî'nin ***Kitâbü'l-Kader*** adlı eserinde Hz. Âdem'in yaratılışıyla ilgili olarak naklettiği hadislerden birisi de şöyledir:

"Resûlullah'a (sav), *'Nübüvvet sana ne zaman vacib oldu?*' diye sorulunca Resulullâh da (sav); *'Hz. Âdem, yaratılma ile kendisine ruh üflenme arasında iken bana nübüvvet verildi'* buyurdu.

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadisin isnadı şöyledir: ***Ebû Hureyre (v.59), Ebû Seleme, Yahyâ b. Ebî Kesîr, Abdurrahmân b. Amr b. Ebî Amr el-Evzâî (v.157), el-Velîd b. Müslim, Ebû Muhammed Ömer b. Hafs es-Sekafî ed-Dımeşkî, el-Firyâbî (v.301/913).***[125]

Hadis âlimleri, yukarıda kaydettiğimiz bu hadisin isnadında bulunan el-Velîd b. Müslim hakkında şu değerlendirmeleri yapmaktadırlar: "İbn Sa'd, el-Velîd b. Müslim'in hadisi çok olan sika bir kimse olduğunu söylemiş, el-'Icli ve Ya'kub b. Şeybe de, sika bir ravi olduğunu haber vermişlerdir. Ebû Hâtim, el-Velîd b. Müslim'in hadisini sağlam oduğunu söylemiş, el-Mervezî ise Ahmed b. Hanbel'in el-Velîd'in hatasının çok olduğunu nakletmiştir. Ebû Müshir ise; el-Evzâî'nin hadislerini yalancılardan rivayet ederek tedlis yaptığını haber vermiştir. ed-Darekutnî de; 'el-Velîd b. Müslim'in, el-Evzâî'nin hadislerini, onun zayıf hocalarından irsal yaparak aldığını, onları isnaddan düşürerek, el-Evzâî-Nâfî'-Atâ şeklinde düzeltip tedlis yaptığını' bildirmiştir.[126]

Yukarıda kaydettiğimiz bilgilerden anlaşıldığına göre, hadisin isnadında yer alan ravi el-Velîd b. Müslim hakkında Hadis âlimleri ihtilaf etmiştir. Kendisi tedlis yapmakla itham edildiğinden, bu hadisin isnadının zayıf olduğu anlaşılmaktadır.

---

[124] İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII/283-284.
[125] el-Firyâbî, *Kitâbü'l-Kader*, s. 27. (Hadis No: 14)
[126] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI/86-98; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI/133-135.

el-Firyâbî'nin *Kitâbü'l-Kader* adlı eserinde yaratılışla ilgili olarak Ebû Hureyre'den (ra) nakledilen bir hadis de şöyledir:

"Resûlullah'ın (sav) şöyle buyurduğunu işittim: *'Hz. Allah ilk olarak kalemi yarattı. Sonra Nûn'u yarattı ki o da divittir. Sonra ona dedi ki: 'Yaz!' Kalem de: 'Ne yazayım?' dedi. Cenâb-ı Hakk da: 'Kıyamete kadar olacak şeyleri yaz!' buyurdu. Cenâb-ı Hakk'ın şu sözünde olduğu gibi; 'Kaleme ve yazacaklarına and olsun ki.'*[127] *Sonra kaleme durmasını emretti ve kalem hiç konuşmadı. Kıyamete kadar da konuşmayacaktır. Cenâb-Hakk, bundan sonra aklı yarattı ve şöyle dedi*: '*İzzetime yemin olsun ki, sevdiğim kimsenin aklını tam kılacağım. Sevmediğim kimsenin de aklını noksan kılacağım'* dedi."

Bu hadisin isnadı ise: *Ebû Hureyre (v.59), Ebû Salih, Ebû Abdillah (Beni Ümeyyenin Mevlası), el-Hasen b. Yahyâ el-Huşenî, Ebû Mervân Hişâm b. Hâlid el-Ezrak ed-Dımeşkî (v.249), el-Firyâbî (v.301/913)* şeklindedir.[128]

Yukarıda kaydetmiş olduğumuz hadisin isnadında yer alan ravilerden el-Hasen b. Yahyâ el-Huşenî hadis âlimleri tarafından tenkide uğramıştır. el-Abbâs ed-Dûrî, Yahyâ b. Maîn'in, el-Hasen b. Yahyâ hakkında Hadis ilminde *"hiçbir şey değil"*dediğini nakletmiştir. Ahmed b. Sa'd b. Ebî Meryem de, 'Yahyâ b. Maîn'e, el-Hasen b. Yahyâ el-Huşenî hakkında sordum. Yahyâ da: *"sika"*dır dedi şeklinde nakilde bulunmuştur. İbrahim b. el-Cüneyd de, Yahyâ b. Maîn'den, el-Hasen b. Yahyâ'nın, *"zayıf ve hadiste hiçbir değer taşımayan bir kimse olduğunu"* nakletmiştir. Ebû Hâtim de, el-Hasen b. Yahyâ'nın *"saduk"* olup *"hafızası kötü"* olduğunu haber vermiştir. en-Nesâî, el-Hasen b. Yahyâ'nın *"sika olmadığını"*, ed-Dârekutnî de *"metruk"* olduğunu söylemişlerdir.[129] Sonuç olarak, bu hadisin isnadında bulunan ravi el-Hasen b. Yahyâ el-Huşenî hakkında Hadis âlimlerinin ihtilaf ettikleri anlaşılmaktadır. Bu nedenle yukarıda kaydetmiş olduğumuz bu hadis, isnad açısından zayıf konumdadır. Ayrıca söz konusu hadisin metninde, Cenâb-ı Hakk'a: '*İzzetime yemin olsun ki, sevdiğim kimsenin aklını tam kılacağım. Sevmediğim kimsenin de aklını noksan kılacağım'* cümlesi isnad edildiği için, hadisin metni sıhhat açısından tartışmalıdır. Nitekim Hadis âlimleri, akılla ilgili olarak nakledilen bu tür hadislerin uydurma olduğunu haber vermişlerdir.[130]

el-Firyâbî'nin, yaratılışla ilgili olarak *Kitâbü'l-Kader* adlı eserinde Hişâm b. Hakîm'den (ra) rivayet ettiği diğer bir hadis de şöyledir:

---

[127] Kalem, 68/1.
[128] el-Firyâbî, *Kitâbü'l-Kader*, s. 29-30. (Hadis No: 18)
[129] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VI/339-341.
[130] Bkz. Kandemir, *Mevzû Hadisler*, s. 171.

"Bir adam Resûlullah'ın (sav) yanına geldi ve dedi ki: 'Amellere başlayalım mı? Yoksa hükümler verildi mi?" diye sordu. Resûlullah da (sav): "Allah-ü Teâla (cc), Hz. Âdem'in sırtından zürriyetini yarattı ve onları şahit tuttu. Sonra onlara durumlarını açıkladı ve buyurdu ki: 'Bunlar Cennetlik, bunlar da Cehennemliktirler. Cennet ehline, Cennet ehlinin amelleri kolaylaştırılmıştır. Cehennem ehline de, Cehennem ehlinin amelleri kolaylaştırılmıştır."

Bu hadisin el-Firyâbî tarafından nakledilen farklı iki isnad zinciri vardır. Bu isnadlardan birincisi şöyledir:

-Hişâm b. Hakîm (ra), Abdurrahmân b. Katâde en-Nasîrî, Râşid b. Sa'd, ez-Zebîdî, Bakiyye b. el-Velîd (v.197), Amr b. Saîd b. Kesîr b. Dînâr el-Hımsî, el-Firyâbî (v.301/913).[131]

Bu hadisin ikinci isnadı da şu şekildedir:

-Hişâm b. Hakîm (ra), Abdurrahmân b. Katâde en-Nasîrî, Râşid b. Sa'd el-Hımsî, Bakiyye b. el-Velîd (v.197), Ebû Enes Mâlik b. Süleymân, el-Firyâbî (v.301/913).[132]

Bu hadisin her iki isnadında yer alan Bakiyye b. el-Velîd el-Hımsî (v.197), Hadis âlimlerinin tenkidine uğramıştır. Abdullah b. Mübârek *"sika"* olduğunu söylemiş, Yahyâ b. Maîn ise sika kimselerden rivayet etmeden önce 100 adet zayıf hadis rivayet ettiğini nakletmiştir. İbn Sa'd ise, Bakiyye'nin sika kimselerden rivayet ettiği zaman*"sika",* sika olmayan kimselerden naklettiğinde de *"zayıf"* olduğunu söylemiştir. es-Sâcî ve el-Halilî, Hadis âlimlerinin Bakiyye hakkında ihtilaf ettiklerini haber vermişlerdir. el-Hatîb el-Bağdâdî, Bakiyye'nin münkerü'l-hadis olduğunu ve hadislerinin çoğunu meçhul kimselerden naklettiğini söylemiştir. Yahyâ b. el-Kattân ise; Bakiyye'nin zayıf ve tedlis yapan bir kimse olduğunu kaydetmiştir. Ali b. el-Medinî de, Bakiyye'nin *"zayıf"* bir ravi olduğunu bildirmiştir.[133]

Yukarıda kaydettiğimiz bilgilerden, Bakiyye b. el-Velîd hakkında Hadis âlimlerinin ihtilaf ettikleri anlaşılmaktadır. Bakiyye b. el-Velîd el-Hımsî yukarıda kaydetmiş olduğumuz bu hadisi sika ravilerden almıştır. Dolayısıyla bu hadis isnad yönünden sahih gözükmektedir.

el-Firyâbî'nin yukarıdaki konuyla ilgili olarak Abdurrahmân b. Katâde'den (ra) nakletmiş olduğu diğer bir hadis de şöyledir:

---

[131] el-Firyâbî, *Kitâbü'l-Kader*, s. 38-39. (Hadis No: 22)
[132] el-Firyâbî, *Kitâbü'l-Kader*, s. 40. (Hadis No: 23)
[133] İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I/416-419.

Abdurrahmân b. Katâde (ra) şöyle demiştir: *"Resûlullah'ı (sav) şöyle söylerken işittim: 'Muhakkak ki Allah (ac), Hz. Âdem'i yarattı. Beşeri onun sırtından aldı ve şöyle buyurdu: Bunlar Cennet'tedir, bunlar da Cehennem'dedir. Benim için değişmez, hepsi birdir."*

Bu hadisin bize ulaşan isnadı şu şekildedir:

-Abdurrahmân b. Katâde es-Sülemî (ra), Râşid b. Sa'd el-Hımsî, Muâviye b. Sâlih, Ebû Yahyâ el-Kazzâz Ma'n b. İsâ b. Yahyâ el-Eşcâî el-Medenî (v.198), Ahmed b. Hâlid (v.247), el-Firyâbî (v.301/913).[134]

Muhaddisin naklettiği yukarıdaki hadis, Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiştir.[135]

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü'l-Kader* adlı eserinde Hz. Ömer'den (ra) rivayet ettiği diğer bir hadis de şöyledir:

Hz. Ömer (ra), birgün Peygamberimize (sav) dedi ki: "*Ya ResûlAllah (sav)! Yapmakta olduğumuz işin, yeni ortaya çıkarılan bir iş veya bir başlangıç olduğu, yoksa önceden tamamlanan bir işde mi çalıştığımız kanaatindesin? Resûlullah (sav) şöyle buyurdu: 'Ey Hattâb'ın oğlu! Önce tamamlanan bir işte. Herkes (kendisine takdir edilen işi) kolaylıkla başaracaktır. Ne var ki, saadet ehlinden olan muhakkak saadet için amel işler, şakavet ehlinden olan da muhakkak ki şakavet için amel işler."*

Bu hadisin isnadı ise şu şekildedir:

-Ömer b. el-Hattâb (ra) (v.23), Abdullah b. Ömer (ra) (v.73), Sâlim b. Abdillah b. Ömer (v.106), Âsım b. 'Ubeydillah, Şu'be b. el-Haccâc b. el-Verd el-Atekî (v.160), Şebâbe b. Sivâr, Ebû Bekr b. Ebî Şeybe (v.235), el-Firyâbî (v.301/913).[136]

Hz. Ömer'den nakledilen bu hadisin diğer bir isnadı da şöyledir:

-Ömer b. el-Hattâb (ra) (v.23), Abdullah b. Ömer (ra) (v.73), Sâlim b. Abdillah b. Ömer (v.106), Âsım b. 'Ubeydillâh, Şu'be b. el-Haccâc b. el-Verd el-Atekî (v.160), Muhammed b. Ca'fer, Muhammed b. el-Müsennâ (v.252), el-Firyâbî (v.301/913).[137]

Bu hadisin isnadında yer alan ravi Âsım b. Ubeydillâh, Hadis âlimlerinin tenkidine uğramıştır. "Ali b. el-Medinî ve Yahyâ b. Maîn, Âsım b. Ubeydillâh'ın zayıf olduğunu söylemiş, Ahmed b. Hanbel ile el-Cüzecânî ise hadisinin zayıf olduğunu nakletmişlerdir. Muhammed b. Sa'd'a göre, Âsım b. Ubeydillâh'ın hadisi çoktur, fakat

---

[134] el-Firyâbî, *Kitâbü'l-Kader*, s. 41-42. (Hadis No: 25)
[135] Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV/186.
[136] el-Firyâbî, *Kitabü'l-Kader*, s. 48. (Hadis No: 33)
[137] el-Firyâbî, *Kitabü'l-Kader*, s. 48. (Hadis No: 34)

kendisinin hadisine itimad edilmez. Ebû Hâtim'e göre, münkerü'l-hadis ve muzdaribü'l-hadistir, el-Buhârî'ye göre ise, münkerü'l-hadistir."

Yukarıda kaydetmiş olduğumuz bu isnadlarda yer alan ravi Âsım b. 'Ubeydillâh hadis âlimlerinin tenkidine uğradığından, Hz. Ömer'den nakledilen bu hadis isnad yönünden zayıftır.[138]

el-Firyâbî'nin naklettiği yukarıdaki hadis, et-Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiştir.[139]

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü'l-Kader* adlı eserinde yaratılışla ilgili olarak Ğanim b. Gays'dan naklettiği diğer bir hadis de şöyledir:

"Ğanim b. Gays dedi ki: *' Ebû Mûsâ el-Eş'arî (ra) bu mescitte bize Kurân öğretiyordu, şehrin önemli bir günüydü. Kendisi ayağa kalkmış, bize ayet ayet Kurân-ı Kerim öğretiyordu. Daha sonra Ebû Mûsâ el-Eş'arî (ra) şöyle dedi: ' Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: 'Cenab-ı Hakk (cc), Hz. Âdem'i (as) yarattığı zaman sulbünden iki avuç aldı. Bütün temiz olanları sağ, bütün pis olanları da sol avucuna koydu ve şöyle dedi: 'Şunlar, sağ ashabıdır, benim için farketmez, bunlar Cennet ehlidir. Şunlar da sol ashabıdır, benim için farketmez, bunlar da Cehennem ashabıdır' buyurdu. Sonra onları Hz. Âdem'in sulbüne iade etti. Onlar şu ana kadar nesillerini sürdürmektedir."*

Yukarıda kaydettiğimiz hadisin isnadı şöyledir:

Ğanim b. Gays el-Mâzenî, Ebû Amr Yezîd b. Ebân e-Rakkâşî, Ebû Recâ' el-Kelbî, Ravh b. el-Müseyyeb, Abdü'l-a'lâ b. Hammâd el-Basrî (v.236), el-Firyâbî (v.301/913)[140]

Bu hadisin isnadında bulunan Yezîd b. Ebân e-Rakkâşî, Hadis âlimlerinin tenkidine uğramıştır. Ahmed b. Hanbel ve Yahyâ b. Maîn Yezîd b. Ebân e-Rakkâşî'nin *"zayıf"* olduğunu söylemişlerdir. Ebû 'Ubeyd el-Âcurrî, Ebû Dâvud'un, Yezîd er-Rakkâşî'nin salih bir kimse olduğunu söylediğini nakletmiş, İbn Sa'd, Ebû Hâtim, en-Nesâî ve ed-Dârekutnî de *"zayıf"* bir ravi olduğunu haber vermişlerdir. en-Nesâî ve el-Hâkim de, Yezîd b. Ebân e-Rakkâşî'nin metrûkü'l-hadis olduğunu bildirmişlerdir.[141]

Yukarıda kaydettiğimiz bilgilerden bu hadisin isnadında bulunan Yezîd b. Ebân er-Rakkâşî adlı ravinin hadis âlimleri tarafından cerh edildiğini görmekteyiz. Bu nedenle bu hadisin isnadı zayıftır.

---

[138] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIII/503-505.
[139] Bkz. Tirmizî, *Kader*, 3/2135; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/52-II/77.
[140] el-Firyâbî, *Kitabü'l-Kader*, s. 49. (Hadis No: 35)
[141] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXII/64-68.

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü'l-Kader* adlı eserinde Hz. Ali'den naklettiği diğer bir hadis de şöyledir:

"Biz Ğargad mezarlığında bir cenazedeydik. Resûlullah (sav) geldi ve oturdu. Bizde onun etrafına oturduk. Onun yanında bir asa vardı. Başını eğdi ve asasıyla yeri çizerken şöyle buyurdu: 'Kendisine hayat verilmiş olan her birinizin Cennet ve Cehennem'deki yeri belirlenmiş, ayrıca her birinizin saîd veya şakî olduğu da yazılmıştır.' Bunun üzerine ashabtan birisi: 'Ya ResûlAllah (sav)! Biz kitabımız üzerine durarak ameli bırakmayalım mı? Dedi. Bunun üzerine 'Kim iyilik ehlinden olursa ona iyilik ehlinin ameline varacak ve her kim kötülük ehlindense ona kötülük ehlinin ameline varacaktır' buyurdu ve Resûlullah'da (sav) şunu ilave etti; 'Çalışınız, herkese imkân verilmiştir. İyilik ehline, iyilik ehlinin ameli kolaylaştırılır, kötülük ehline ise kötülük ehlinin amelleri kolaylaştırılır' buyurdu ve sonra şu ayetleri okudu. 'Ama bundan böyle her kim verir, korunursa ve engüzeli doğrularsa, Biz onu en kolayına kolaylayacağız. Her kim de cimrilik eder, kendisini müstağni sayar ve en güzeli yalanlarsa onu da en zor olana hazırlayacağız.' (Leyl, 5-10)"

Müellif tarafından iki farklı tarikle rivayet edilen yukarıda kaydettiğimiz hadisin isnadları şu şekildedir:

1-Hz. Ali (v.40), Ebû Abdirrahmân es-Sülemî, Sa'd b. 'Ubeyde, Mansûr b. el-Mu'temir (v.132), Cerîr b. Abdilhamîd (v.188), Osmân b. Ebî Şeybe (v.239), el-Firyâbî (v.301/913).[142]

2-*Hz. Ali b. Ebî Tâlib (v.40), Abdullah b. Habîb, Sa'd b. 'Ubeyde, Mansûr b. el-Mu'temir (v.132), el-Mu'temir b. Süleymân (v.187), Kuteybe b. Saîd (v.240), el-Firyâbî (v.301/913).*[143]

el-Firyâbî'nin yukarıda naklettiği hadis, el-Buhârî, Müslim ve Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiştir.[144]

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü'l-Kader* adlı eserinde Sürâka b. Mâlik b. Cu'şem'den (ra) naklettiği diğer bir hadis de şöyledir:

"Sürâka b. Mâlik b. Cu'şem, ayağa kalkarak Hz. Peygamber'e (as) şöyle dedi: *"Ya Resûlallah (sav)! Bize, amellerimizden haber ver, sanki biz Kıyamet için yaratıldık. Bu kitapla mı sabit kılındı? Takdir olunan şeyler bununla mı cereyan ediyor? Yoksa bunlar ilk defa yapmaya başladığımız bir şey mi?'* Resûlullah da (sav)*: 'Hayır, bilakis*

[142] el-Firyâbî, *Kitabü'l-Kader*, s. 53-54. (Hadis No: 40)
[143] el-Firyâbî, *Kitabü'l-Kader*, s. 54. (Hadis No: 41)
[144] Bkz. el-Buhârî, *Cenâiz*, 83/1326-*Tefsir*, 6/4948; Müslim, *Kader*, 1/6, hadis no: 2647; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/129.

kitapla sabit kılınan bir husustur. Takdir olunan şeyler, onunla meydana geliyor' buyurdu. Bunun üzerine Sürâka*: 'Ya Resûlallah! Niçin amel işleyelim?' Resûlullah'da (sav) 'Çalışınız, herkese imkân verilmiştir,' buyurdu .*"

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadisin isnadı ise şöyledir;

-Câbir b. Abdillah (ra) (v.78), Ebû'z-Zübeyr el-Mekkî, Muhammed b. Abdirrahmân b. Ebî Leylâ (v.148), Ali b. Hâşim, Ebû Bekr b. Ebî Şeybe (v.235), el-Firyâbî (v.301/913).[145]

Bu hadisin isnadında bulunan ravilerden Muhammed b. Abdirrahmân b. Ebî Leylâ, Hadis âlimlerinin tenkidine uğramıştır. Yahyâ b. Saîd el-Kattân ve İbn Ebî Leyla zayıf olduğunu söylemişlerdir. Ahmed b. Hanbel ise, Muhammed b. Abdirrahmân b. Ebî Leylâ'nın hafızasının kötü, hadisinin zayıf olduğunu haber vermiştir. Yahyâ b. Maîn ise, onun hadiste bir değer taşımadığını belirtmiştir. Ebû Hâtim, kendisinin (seyyiü'l-hıfz) hafızasının kötü olduğunu söylemiş, en-Nesâî ise, hadiste kuvvetli olmadığını ifade etmiştir. el-'Iclî ise yukarıdaki alimlerden farklı olarak Muhammed b. Abdirrahmân b. Ebî Leylâ'nın "*fakih, sağlam ve hadisi caiz*" bir kimse olduğunu kaydetmiştir.[146]

Yukarıda kaydettiğimiz bilgilerden anlaşılacağı üzere, ravi Muhammed b. Abdirrahmân b. Ebî Leylâ, Hadis âlimlerinin kendisi hakkında ihtilaf ettikleri zayıf bir ravidir. Bu nedenle metin yönünden sahih konumda bulunan bu hadis, isnad açısından zayıftır.

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü'l-Kader* adlı eserinde Abdullah b. el-Hâris'den naklettiği diğer bir hadis de şöyledir:

"Ömer b. el-Hattâb (ra), başpiskopos da huzurundayken el-Câbiye'de bize hitap etti. Tercüman da tercüme ediyordu. Hz. Ömer şöyle dedi*:*

'Allah (cc), kime hidayet ederse, o kimse dalalete düşmez. Kim dalalete düşerse, ona da hidayet etmez.' Bunun üzerine başpiskopos Hz. Ömer'e (ra)*: 'Cenâb-ı Hakk hiç kimseyi dalalete düşürmez'* dedi*.'* Bunun üzerine Hz. Ömer: *'Sen ne diyorsun?'* dedi*.* Tercüman da: *'Hiçbir şey'* dedi. Hz. Ömer'de tekrar hutbesine döndü. *''Allah (cc), kime hidayet ederse, o kimse dalalete düşmez. Kim dalalete düşerse, ona da hidayet etmez.'* dediği zaman başpiskopos da tekrar*:'Allah hiç kimseye zulmetmez'* dedi*.* Bunun üzerine Hz. Ömer başpiskoposa*: 'Sen ne diyorsun, söyle bakalım?* dedi ve şöyle devam etti: *'Ey Allah'ın düşmanı, yalan söyledin! Eğer anlaşman olmasaydı, boynunu vururdum.*

[145] el-Firyâbî, *Kitabü'l-Kader*, s. 59. (Hadis No: 48)
[146] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXV/622-626.

Bilakis Allah, seni yarattı. Allah seni dalalete düşürdü. Sonra seni öldürecek ve inşAllah seni Cehennem'e sokacak.' Sonra şöyle dedi: *'Muhakkak ki Allah (ac), Hz. Âdem'i yarattığı zaman onun zürriyetini saçtı. Cennet ehlini yazdı. Onlar onun için çalışırlar. Cehennem ehlini de yazdı. Onlar da onun için çalışırlar.'* Sonra da dedi ki: *'Bunlar Cennet içindir, bunlar da Cehennem içindir. İnsanlar kaderi tartışıp durdular, bu yüzden fırkalara ayrıldılar, fakat kaderi kimse inkâr etmedi."*

Bu hadisin, el-Firyâbî tarafından nakledilen farklı iki rivayet zinciri vardır. Bunlar şöyledir:

1-Abdullah b. Hâris b. Nevfel, Abdü'l-a'la b. Abdillah, Ebû'l-Menâzil Hâlid b. Mihrân el-Huzâi, Abdülazîz b. Muhtâr, İbrâhim b. Haccâc es-Sâmî (v.231), el-Firyâbî (v.301/913).[147]

2- *Abdullah b. el-Hâris b. Nevfel, Abdü'l-a'la b. Abdillah, Ebû'l-Menâzil Hâlid b. Mihrân el-Huzâi, Hâlid b. Abdillah, Vehb b. Bakiyye (v.239), el-Firyâbî (v.301/913).*[148]

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü'l-Kader* adlı eserinde Abdullah b. Amr 'dan (ra) naklettiği diğer bir hadis de şöyledir:

Abdullah b. Amr (ra), Resûlullah'ın (sav) şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Allah (cc) yarattıklarını bir zulmet içinde yarattı. Sonra onların üzerine nurundan gönderdi. Nurundan isabet eden kimse hidayete erdi, isabet etmeyen kimse de dalalete düştü."*

Abdullah b. Amr (ra) dedi ki: *'Bu yüzden ben diyorum ki, Allah Teâla'nın ilminde olan şeylerde kalem kurumuştur.'*

Bu hadisin el-Firyâbî tarafından kaydedilen isnadı şöyledir:

-Abdullah b. Amr b. el-Âs b. Vâil (v.65), Ebû Bişr Abdullah b. Feyrûz ed-Deylemî, Ebû Zür'â Yahyâ b. Ebî Amr es-Seybânî, Ebû Mes'ûd Eyyûb b. Süveyd er-Remlî (v.202), Ebû Eyyüb Süleymân b. Abdirrahmân ed-Dımaşkî (v233), el-Firyâbî (v.301/913).[149]

el-Firyâbî'nin naklettiği yukarıdaki hadis, et-Tirmizî tarafından da rivayet edilmiştir.[150]

Bu hadisin isnadında bulunan ravilerden Eyyûb b. Süveyd er-Remlî (v.202) hadis âlimlerinin tenkidine uğramıştır. Ahmed b. Hanbel, Ebû Davûd ve es-Sâcî *"zayıf"*

[147] el-Firyâbî, *Kitabü'l-Kader*, s. 66-67. (Hadis No: 53)
[148] el-Firyâbî, *Kitâbü'l-Kader*, s. 67-68. (Hadis No: 54)
[149] el-Firyâbî, *Kitâbü'l-Kader*, s. 74-75. (Hadis No: 66)
[150] Bkz. et-Tirmizî, *İmân*, 18/2642.

olduğunu söylemişler, Yahyâ b. Maîn ise, hadis hırsızı olduğunu ve hadisde bir değer taşımadığını bildirmiştir. Abdullah b. el-Mübârek hadisini terketmiştir, el-Buhârî de, hadis âlimlerinin onu tenkid ettiklerini söylemiştir. en-Nesâî, *"sika değil"* derken, Ebu Hâtim *'hadisinin gevşek olduğunu'* ifade etmiştir. el-Cüzcânî de, *'Eyyûb'ün hadisi zayıftır'* demiştir. İbni Hıbbân ise, onu *Kitâbü's-Sikât* adlı eserinde zikretmiştir. [151] Sonuç olarak hadis âlimlerinin Eyyûb b. Süveyd hakkında ihtilaf ettiklerini görmekteyiz. Metin yönünden sahih olan yukarıda kaydetmiş olduğumuz bu hadis, senedinde yer alan ravi Eyyûb b. Süveyd'den dolayı isnad açısından zayıftır.

el-Firyâbî'nin, Kitâbü'l-Kader adlı eserinde Abdullah b. ed-Deylemî aracılığıyla yine Abdullah b. Amr'dan (ra) naklettiği iki hadis daha vardır. Bunlardan birincisi aşağıdaki isnadla bize ulaşmış olup sahihtir:

-Abdullah b. Amr b. el-Âs b. Vâil (v.65), Ebû Bişr Abdullah b. Feyrûz ed-Deylemî, Yahyâ b. Ebî Amr, Rebîa b. Yezîd, Abdurrahmân b. Amr b. Ebî Amr el-Evzâî (v.157), Ebû İshâk el-Fezârî, Ebû Mervân el-Missîsî (v.240), el-Firyâbî (v.301/913).[152]

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü'l-Kader* adlı eserinde Abdullah b. ed-Deylemî aracılığıyla yine Abdullah b. Amr'dan (ra) aynı metinle naklettiği diğer hadisin isnadı aşağıdaki gibidir:

Abdullah b. Amr b. el-Âs b. Vâil (v.65), Ebû Bişr Abdullah b. Feyrûz ed-Deylemî, Rebîa b. Yezîd ed-Dımeşkî, Abdurrahmân b. Amr b. Ebî Amr el-Evzâî (v.157), Ebû İshâk el-Fezârî, el-Müseyyeb b. Vâzıh el-Hımsî (v.246), el-Firyâbî (v.301/913).[153]

Metin açısından sahih olan ilgili hadisin yukarıda kaydetmiş olduğumuz isnadında hadis âlimlerinin tenkidine uğramış olan ravi el-Müseyyeb b. Vâzıh el-Hımsî vardır.[154] Bu nedenle ilgili hadis sened yönünden zayıf konumdadır.

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü'l-Kader* adlı eserinde Ubâde b. es-Sâmit'ten (ra) naklettiği bir hadis daha vardır. Bu hadisin metni şöyledir:

Ubâde b. es-Sâmit (ra) vefatı yaklaştığı zaman oğlu Abdurrahmân'ı yanına çağırdı. Bunun üzerine oğlu Abdurrahmân: *'Babacığım, bana vasiyet et'* dedi. O da: *'Yanıma oturunuz'* dedi. Yanına oturdukları zaman şöyle dedi: *'Ey oğulcuğum, Allah'dan (ac) kork. Eğer Allah'tan korkmazsan, şanı yüce olan Allah'a iman etmemiş olursun. Kadere, hayrın ve şerrin O'ndan geldiğine iman edinceye kadar, Allah'a iman etmemiş olursun. Bil ki, sana gelen musibet, hatandan dolayı değildir. Senin hatan da,*

[151] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, III/474-475; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I/354-355.
[152] el-Firyâbî, *Kitâbü'l-Kader*, s. 76. (Hadis No: 68)
[153] el-Firyâbî, *Kitâbü'l-Kader*, s. 77. (Hadis No: 69)
[154] Zehebî, *Mi'zânü'l-İ'tidâl*, IV/116-117.

sana isabet eden şeyden dolayı değildir.' Resûlullah'ın (sav) şöyle buyurduğunu işittim: 'Kader bunun üzerinedir. Kim bundan başkası üzere ölürse, Cehenneme girer.'

Ubâde b. es-Sâmit'ten (ra) nakledilen bu hadisin isnadı şöyledir:

-Ubâde b. es-Sâmit, el-Velîd b. Ubâde b. es-Sâmit, Süleyman b. Habîb el-Muhâribî, Ebû Hafs Osmân b. Ebî el-Âtike (v.155), el-Velîd b. Müslim, Abdurrahmân b. İbrâhim ed-Dımaşkî (v.245), el-Firyâbî (v.301/913).[155]

Bu hadisin isnadında yer alan ravilerden Ebû Hafs Osmân b. Ebî el-Âtike (v.155) hadis âlimlerinin tenkidine uğramıştır. Yahyâ b. Maîn, Osmân b. Ebî el-Âtike'nin kavî olmadığını, hadiste bir değer taşımadığını söylemiş, naklettiği hadisleri tenkit etmiştir. Ebû Müshir ve Ya'kûb b. Süfyân'a göre, *'hadisi zayıf'*tır. Ebû Hâtim kendisinde bir beis/sakınca olmadığını söylemiş, İbn Adiyy ise: *'Zayıf olmakla birlikte hadisi yazılabilir,'* demiştir. en-Nesâî de '*zayıf'* bir ravi olduğunu bildirmiş, Ebû Hâtim de kavi olmadığını söylemiştir. Ebû Dâvud ise Osman b. Ebî el-Âtike'nin salih bir kimse olduğunu ifade etmiştir.[156]

Yine bu hadisin isnadında yer alan ravi Velîd b. Müslim de hadis âlimlerinin tenkidine uğramıştır. [157]

Bu nedenle yukarıda kaydetmiş olduğumuz bu hadis isnad açısında zayıftır.

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü'l-Kader* adlı eserinde 'Imrân b. Husayn'dan (ra) naklettiği bir hadis daha vardır. Bu hadisin metni şöyledir:

"Resulullâh (sav): *'Ey Yemen halkı! Müjdemi kabul ediniz'* buyurdu. Onlar da: *'Kabul ettik. Bu işin başlangıcı nasıl oldu, bize haber ver'* dediler. Resûlullah da (sav)*: 'Yüce Allah her şeyin öncesiydi (ezeliydi). Arşı da, su üzerindeydi. Sonra Zikir'de/Kitâb'da her şeyi yazdı' buyurdu."*

el-Firyâbî'nin, 'Imran b. Husayn'dan (ra) naklettiği hadisin isnadı şöyledir:

'Imran b. Husayn, Safvân b. Muharrez, Câmi' b. Şeddâd, Süleymân b. Mihrân el-A'meş (v.147), Ebû Muâviye, Yâkub b. İbrahim ed-Devrakî (v.252), el-Firyâbî (v.301/913).[158]

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü'l-Kader* adlı eserinde Abdullah b. Amr'dan (ra) naklettiği konuyla ilgili bir hadis daha vardır. Bu hadisin metni şöyledir:

---

[155] el-Firyâbî, *Kitâbü'l-Kader*, s. 81-82. (Hadis No: 75)
[156] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIX/397-400; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII/115.
[157] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI/86-98; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI/133-135.
[158] el-Firyâbî, *Kitâbü'l-Kader*, s. 86. (Hadis No: 83)

Resûlullah (sav) şöyle buyurmaktadır: *"Cenâb-ı Hakk (cc), gökleri ve yeri yaratmadan ellibin sene önce, arşı da su üzerindeyken yaratılmışların kaderini çizip tamamlamıştı."*

Yukarıda kaydettiğimiz hadisin isnadı şöyledir:

Abdullah b. Amr, Ebû Abdirrahmân el-Hublâ, Ebû Hânî Humeyd b. Hânî el-Havlânî, Ebû Muhammed Abdullah b. Vehb b. Müslim el-Kuraşî el-Mısrî (v.197), Abdurrahmân b. İbrâhim (v.245), el-Firyâbî (v.301/913).[159]

Yukarıda kaydettiğimiz hadisin isnadında bulunan Ebû Hânî Humeyd b. Hânî el-Havlânî, hasen hadis ravisi olup, hafif zabt kusuru yönünden hadis âlimlerinin tenkîdine uğramıştır.[160] Bu nedenle yukarıda kaydettiğimiz hadis isnad açısından hasen mertebesindedir. Zaten Tirmizi'de, hadis için 'Hasenün Sahihün Garibün' ifadesini kullanmıştır. [161]

Müellifin naklettiği yukarıdaki hadis, Müslim tarafından da rivayet edilmiştir.[162]

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü'l-Kader* adlı eserinde en-Nu'mân b. Beşîr'den (ra) naklettiği konuyla ilgili bir hadis daha vardır. Bu hadisin metni şöyledir:

en-Nu'mân b. Beşîr'den nakledildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: *"Muhakkak ki Cenâb-ı Hakk (cc), gökleri ve yeri yaratmadan ikibin sene önce (kader) kitabını yazmıştır."*

Bahsettiğimiz bu hadis el-Firyâbî tarafından iki farklı isnadla nakledilmiştir:

1-en-Nu'mân b. Beşîr (ra), Ebû'l-Eş'âs es-San'ânî, Ebû Kılâbe Abdullah b. Zeyd b. Amr el-Cermî (v.104), el-Eş'âs b. Abdirrahmân el-Cermî, Hammâd b. Seleme (v.167), Muâz b. Muâz el-Basrî (v.196), 'Ubeydullâh b. Muâz el-Basrî (v.237), el-Firyâbî (v.301/913).[163]

2- *en-Nu'mân b. Beşîr, Ebû'l-Eş'âs es-San'ânî, Ebû Kılâbe Abdullah b. Zeyd b. Amr (v.104), el-Eş'âs b. Abdirrahmân el-Cermî, Hammâd b. Seleme (v167), Abdurrahmân b. Mehdî b. Hasen el-Anberî (v.197), Muhammed b. Beşşâr el-Basrî (v.252), el-Firyâbî (v.301/913).*[164]

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü'l-Kader* adlı eserinde, Ebû Hureyre'den (ra) naklettiği konuyla ilgili bir hadis daha vardır. Bu hadisin metni şöyledir:

---

[159] el-Firyâbî, *Kitâbü'l-Kader*, s. 87. (Hadis No: 85)
[160] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VII/402.
[161] Tirmizi, *Kader*, 18/ 2156.
[162] Bkz. Müslim, *Kader*, 2/16, hadis no: 2653.
[163] el-Firyâbî, *Kitâbü'l-Kader*, s. 88-89. (Hadis No: 88)
[164] el-Firyâbî, *Kitâbü'l-Kader*, s. 89. (Hadis No: 89)

Ebû Hureyre'den (ra) nakledildiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmaktadır: *"Cenâb-ı Hakk (cc) mahlûkatı yaratmayı bitirdiği zaman, arşın üzerinde olan bir kitabda şöyle yazdı: Muhakkak ki rahmetim gazabımı geçmiştir."*

Bu hadis; *Ebû Hureyre (ra) (v.59), Ebû Dâvud Abdurrahmân b. Hürmüz el-A'rec (v.116), Ebû'z-Zinâd Abdullah b. Zekvân (v.131), el-Muğîre b. Abdirrahmân, Kuteybe b. Saîd b. Cemîl (v.240), el-Firyâbî (v.301/913)*[165] isnadıyla Hz. Peygamber'den (sav) nakledilmiştir.

el-Firyâbî'nin naklettiği yukarıdaki hadis, el-Buhârî ve Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiştir.[166]

2. Bölüm:

el-Firyâbî'nin *Kitâbü'l-Kader* adlı eserinin ikinci bölümündeki hadislerde, Hz. Âdem ile Hz. Mûsâ'nın aralarında yaptıkları tartışmadan bahsedilmektedir. Bundan başka, insanın yaratılışından, kimlerin Cennet ehli, kimlerin Cehennem ehli olduğundan bahseden hadisler de yer almaktadır. Bu bölümde toplam olarak 52 adet hadis mevcuttur. Ebû Abdirrahman Amr b. Abdilmün'ım b. Süleym'in yaptığı incelemeye göre bu bölümdeki hadislerin sıhhatlerine göre dağılımı şöyledir. Sahih: 22, Hasen: 11, Zayıf:19, (Münker: 4, Şâz: 2, Munkatı': 1).

el-Firyâbî, bu bölümde bulunan hadisleri hocalarından rivayet ederken, 51'inde *"haddesenâ"*, 1'inde de *"haddesenî"* ifadesini kullanmıştır. Bu bölümde 107-158 nolu hadisler yer almaktadır.

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü'l-Kader* adlı eserinde Ebû Hureyre'den (ra) naklettiği konuyla ilgili bir hadis şöyledir:

Ebû Hureyre'den (ra) nakledildiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Hz. Âdem ve Hz. Mûsâ tartıştılar. Hz. Mûsâ, "Hz. Âdem'e şöyle dedi.*'Sen ki, işlediğin hatadan dolayı kendini Cennet'ten çıkartan Hz. Âdem'sin.'* Hz. Âdem'de şöyle dedi: *'Sen ki, Allah'ın peygamberlik ve kelamıyla seçtiği Hz. Mûsâ'sın. Yaratılmadan önce üzerime takdir olunan bir şeyden dolayı beni kınama.'* Bundan sonra Resûlullah (sav): *'Hz. Âdem (as), Hz. Mûsâ'yı ikna etti'* buyurdu."

Yukarıda kaydettiğimiz hadisin senedi şöyledir;

-Ebû Hureyre (ra) (v.59), Humeyd b. Abdirrahmân, İbrâhim b. Sa'd, Muhammed b. Osmân b. Hâlid (v.241), el-Firyâbî (v.301/913).[167]

---

[165] el-Firyâbî, *Kitâbü'l-Kader*, s. 90. (Hadis No: 92)
[166] Bkz. el-Buhârî, *Tevhid*, 55/7553-7554; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/313.

Bu hadisin isnadında bulunan ravi Muhammed b. Osmân b. Hâlid b. Ömer el-Kuraşî (v.241) hadis âlimlerinin tenkidine uğramıştır. Sâlih b. Muhammed el-Esedî'ye göre, *"sika ve saduk"* bir kimse olmakla birlikte, babasından münker hadisler rivayet etmiştir. İbn Hıbbân, kendisini *Kitâbü's-Sikât'*ında zikretmiş, ancak rivayetinde hata yaptığını ve sikalara muhalefet ettiğini bildirmiştir. Râvi Muhammed b. Osmân'ın bazı münker hadisler rivayet ettiği de nakledilmiştir. Ebû Hâtim er-Râzî ise, Muhammed b. Osmân'ın sika bir ravi olduğunu söylemiştir.[168] Görüleceği üzere Hadis âlimleri ravi Muhammed b. Osmân b. Hâlid b. Ömer el-Kuraşî hakkında ihtilaf etmişlerdir. Bu nedenle yukarıda kaydettiğimiz hadis isnad yönünden zayıftır.

el-Firyâbî'nin naklettiği yukarıdaki hadis, el-Buhârî, Müslim ve Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiştir.[169]

Müellifin, *Kitâbü'l-Kader* adlı eserinde Ebû Hureyre'den (ra) naklettiği konuyla ilgili bir hadis şöyledir:

Ebû Hureyre'den (ra) nakledildiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Hz. Âdem ve Hz. Mûsâ tartıştılar. Hz. Mûsâ, Hz. Âdem'e şöyle dedi. 'Sen ki soyunu Cennet'ten çıkarttıran Hz. Âdem'sin.' Bunun üzerine Hz. Âdem şöyle dedi: *''Sen ki, Allah'ın peygamberlik ve kelamıyla seçtiği Hz. Mûsâ'sın. Yaratılmadan önce üzerime takdir olunan bir şeyden dolayı beni kınama.'* Resûlullah (sav): *'Hz. Âdem (as), Hz. Mûsâ'yı ikna etti'* buyurdu."

Yukarıda kaydettiğimiz hadisin isnadı şöyledir:

-Ebû Hureyre (ra) (v.59), Humeyd b. Abdirrahmân, Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî (v.124), Ebû Bişr Şuayb b. Dînâr el-Emevî el-Hımsî (v.163), Ebû'l-Yemân el-Hakem b. Nâfi' el-Hımsî (v.222), Ebû Mes'ûd Ahmed b. el-Furât (v.258), el-Firyâbî (v.301/913).[170]

el-Firyâbî'nin naklettiği yukarıdaki hadis, el-Buhârî tarafından da rivayet edilmiştir.[171]

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü'l-Kader* adlı eserinde Hz. Âdem ile Hz. Musa'nın tartıştıklarına dair Hz. Ömer'den naklettiği bir hadis şöyledir.

Hz. Ömer'den nakledildiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

---

[167] el-Firyâbî, *Kitâbü'l-Kader*, s. 97. (Hadis No: 107)
[168] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI/81-82; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX/299.
[169] Bkz. el-Buhârî, *Ehâdîsü'l-Enbiyâ*, 31/3409; Müslim, *Kader*, 2/15, hadis no: 2652; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/264.
[170] el-Firyâbî, *Kitâbü'l-Kader*, s. 98. (Hadis No: 109)
[171] Bkz. el-Buhârî, *Tevhid*, 37/7515.

"Hz. Mûsâ şöyle dedi*: 'Yâ Rabbi, bizi ve kendisini Cennet'ten çıkarttıran Hz. Âdem'i bana göster.'* Yüce Allah da, ona Hz. Âdem'i gösterdi. Hz. Mûsâ şöyle dedi: *'Sen Hz. Âdem misin? O da*: *'Evet'* dedi. Hz. Mûsâ şöyle dedi: *'Sen ki, Cenab-ı Hakk'ın ruhundan üflediği, kendisine bütün isimleri öğrettiği, melekleri secde ettirdiği kimsesin.'* Hz. Âdem de: *'Evet'* dedi. Bunun üzerine Hz. Mûsâ: *'Niçin, kendini ve bizi Cennet'ten çıkarttırdın?'* diye sordu. Hz. Âdem de: *'Sen kimsin?'* dedi. Hz. Mûsâ da: *'Ben Mûsâ'yım'* diye cevap verdi. Hz. Âdem de: *'İsrâil oğullarından Musa mı?* dedi. O da: *'Evet'* dedi. Bunun üzerine Hz. Âdem dedi ki: *'Sen ki, Yüce Allah'ın, perde gerisinden kendisiyle konuştuğu ve seninle Zâtı arasında yarattıklarından hiçbir elçi bulundurmadığı kimsesin.'* Hz. Mûsâ da: *'Evet'* dedi. Hz. Âdem de: *'Ben yaratılmadan önceki bu durumla ilgili olarak Allah'ın kitabında hiçbir şey bulmadın mı?* dedi.' Hz. Mûsâ:*'Evet'* dedi. Bunun üzerine Hz. Âdem de: *'Allah'ın yazdığı hüküm kapsamında geçip gitmiş olan bu olay hakkında beni niçin kınıyorsun'* dedi. Hz. Peygamber de (sav): *'Hz. Âdem, Hz. Mûsâ'yı iki defa ikna etti'* buyurdu."

Yukarıda kaydettiğimiz hadisin isnadı şöyledir:

-Ömer b. el-Hattâb (ra) (v.23), Eslem el-Kuraşî el-Adevî, Ebû Usâme Zeyd b. Eslem el-Kuraşî el-Adevî (v.136), Hişâm b. Sa'd el-Medenî, Ebû Muhammed Abdullah b. Vehb b. Müslim el-Kuraşî el-Mısrî (v.197), Asbağ b. el-Ferec, Ebû Mes'ûd Ahmed b. el-Furât (v.258), el-Firyâbî (v.301/913).[172]

Bu hadisin isnadında bulunan ravi Ebû Abbâd Hişâm b. Sa'd el-Medenî (v.160) hadis âlimlerinin tenkidine uğramıştır. Ahmed b. Hanbel'e göre; Hişâm b. Sa'd el-Medenî'nin hadisi *"muhkem değil"*dir. Yahyâ b. Maîn ve en-Nesâî'de, *"zayıf"* olduğunu söylemişlerdir. Ebû Hâtim, *'hadisi yazılabilir, fakat hadisi delil alınamaz'* demiştir. el-'Iclî ise, *"hadisi güzel ve caizdir"* derken, es-Sacî de *"saduk*" olduğunu belirtmiştir.[173] Görüleceği üzere Hadis âlimleri ravi Ebû Abbâd Hişâm b. Sa'd el-Medenî (v.160) hakkında ihtilaf etmişlerdir. Bu nedenle yukarıda kaydettiğimiz hadis isnad yönünden zayıftır.

el-Firyâbî'nin, Kitâbü'l-Kader adlı eserinde yine Hz. Ömer'den (ra) naklettiği bir hadis daha vardır. Bu hadisin metni de şöyledir:

"Hz. Âdem ile Hz. Mûsâ kader konusunda tartıştılar. Hz. Mûsâ, Hz. Âdem'e şöyle dedi: *'Sen ki, insanları sıkıntıya sokan ve Cennet'ten çıkarttıran kimsesin.'* Bunun üzerine Hz. Âdem de Hz. Mûsâ'ya şöyle dedi: *'Sen ki, risalet ve kelamıyla Allah'ın*

[172] el-Firyâbî, *Kitâbü'l-Kader*, s. 103-104. (Hadis No: 117)
[173] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXX/204-208, İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI/37-38.

kendisini seçtiği ve Tevrat'ı indirdiği kimsesin.' Hz. Mûsâ da, *'Evet'* dedi. Hz. Âdem de: *'Tevrat'ta, ben yaratılmadan önce hakkımda takdir edileni bulmadın mı?'* diye sorunca, Hz. Mûsâ da: *'Evet'* dedi. *Hz. Peygamber (sav):'Hz. Âdem, Hz. Mûsâ'yı ikna etti. Hz. Âdem, Hz. Mûsâ'yı ikna etti'* buyurdu."

Yukarıda kaydettiğimiz hadisin isnadı şöyledir:

-Ömer b. el-Hattâb (ra) (v.23), Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb (v.73), Yahyâ b. Ya'mer, Abdullah b. Büreyde, Mataru'l-Varrâk, Hammâd b. Zeyd, Muhammed b. 'Ubeyd b. Hessâb el-Basrî (v.238), el-Firyâbî (v.301/913).[174]

Yukarıda kaydettiğimiz hadisin isnadında bulunan ravi Ebû Recâ' Matar b. Tahmân el-Varrâk hadis âlimlerinin tenkidine uğramıştır. Yahyâ b. Saîd, Ahmed b. Hanbel ve Yahyâ b. Maîn, *"Matar b. Tahmân el-Varrâk'ın Atâ b. Ebî Rebah'dan gelen hadisleri zayıf olduğunu*" söylemişlerdir. Ebû Zür'â'ya göre, kendisi Enes b. Malik'i görmediği halde ondan mürsel hadis rivayet etmiştir. Ebû Dâvud, *"hüccet olmadığını*" söylemiş, en-Nesâî ise, *"kavî değildir*" demiştir. İbn Hıbbân, Kitâbü's-Sikât'ında zikretmekle birlikte, Mataru'l-Varrâk'ın hata yaptığını söylemiştir. el'Iclî ve es-Sâcî'ye göre, *"saduk"* bir kimsedir.[175] Görüleceği üzere, Hadis âlimleri ravi Ebû Recâ' Matar b. Tahmân el-Varrâk hakkında ihtilaf etmişlerdir. Bu nedenle yukarıda kaydettiğimiz hadis isnad açısından zayıf konumdadır.

el-Firyâbî'nin, Kitâbü'l-Kader adlı eserinde Huzeyfe b. Üseyd el-Ğıfârî'den (ra) naklettiği konuyla ilgili bir hadis de şöyledir:

Huzeyfe b. Üseyd el-Ğıfârî'den (ra) nakledildiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Nutfe, rahimde 45 gece kaldığı zaman melek: 'Ya Rabbi, Şaki mi, saîd mi?' diye sorar. Cenâb-ı Hakk da hükmünü verir, melek de yazar. Melek daha sonra: 'Ya Rabbî, erkek mi; kız mı? Diye sorar. Cenâb-ı Hakk da hükmünü verir, melek de yazar. Daha sonra sahifeyi dürer. Artık yazılan hükümde artma ve eksiltme yapılmaz."

Yukarıda kaydettiğimiz hadisin isnadı ise sırasıyla şu şekildedir:

-Huzeyfe b. Üseyd el-Ğıfârî (ra), Ebû't-Tufeyl, Ebû Muhammed Amr b. Dinâr el-Mekkî (v.126), Muhammed b. Müslim, İshâk b. Mansûr, Ebû Bekr b. Ebî Şeybe (v.235), el-Firyâbî (v.301/913).[176]

---

[174] el-Firyâbî, *Kitâbü'l-Kader*, s. 104-105. (Hadis No: 118)
[175] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVIII/51-54, İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X/152-153, İbn Hıbbân, *es-Sikât*, V/435.
[176] el-Firyâbî, *Kitâbü'l-Kader*, s. 116-117. (Hadis No: 135)

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü'l-Kader* adlı eserinde Hz. Âişe'den (ra) naklettiği konuyla ilgili bir hadis şöyledir:

Hz. Âişe'den (ra) nakledildiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Ensar'dan küçük bir çocuk vefat etti. Ben de *'Cennet kuşlarından bir kuş'* dedim. Bunun üzerine Resûlullah (sav): *'Ya Âişe! Yüce Allah, Cennet'i ve onun için ehlini, Cehennem'i ve onun için de ehlini yarattı'* buyurdu*."*

Yukarıda kaydettiğimiz hadis el-Firyâbî tarafından iki farklı tarikle rivayet edilmiştir:

1-Hz. Âişe (ra) (v.57), Âişe bint Talha, el-Fudayl b. Amr, el-Alâ' b. el-Müseyyeb, Cerîr b. Abdilhamîd (v.188), İshâk b. Râhaveyh el-Mervezî (v.238), el-Firyâbî (v.301/913).[177]

2-Hz. Âişe (ra) (v.57), Âişe bint Talha, el-Fudayl b. Amr, el-Alâ' b. el-Müseyyeb, Cerîr b. Abdilhamîd (v.188), Osmân b. Ebî Şeybe (v.239), el-Firyâbî (v.301/913).[178]

el-Firyâbî'nin naklettiği yukarıdaki hadis, Müslim tarafından da rivayet edilmiştir.[179]

3. Bölüm:

el-Firyâbî'nin *Kitâbü'l-Kader* adlı eserinin üçüncü bölümündeki hadislerde, müşriklerin çocuklarına ne olacağı, namazda okunacak bazı dualar, mümin olan birisinin iman etmesi gereken şartlar, Kaderiyye mezhebine mensup olanların ve Kader'i yalanlayan kimselerin durumları ve benzeri hususlar ele alınmıştır.

Bu bölümde toplam olarak 255 hadis yer almaktadır. Ebû Abdirrahmân Amr b. Abdilmün'ım b. Süleym'in yaptığı incelemeye göre, bu bölümdeki hadislerin sıhhatlerine göre dağılımı şöyledir: Sahih: 147, Hasen: 19, Zayıf: 89. (Münker: 10, Munkatı': 6, Şâz: 1).

el-Firyâbî'nin, bu bölümde bulunan 235 hadisde; *"haddesenâ"*, 14 hadisde *"haddesenî"*, 5 hadisde *"semi'tü"* ve bir hadisde ise *"kara'tü ale …. ve ketebtü min kitâbihi"* ifadesini kullanmıştır. Bu bölümde, 159-413 nolu hadisler yer almaktadır. Bu bölümde yer alan bazı hadisleri aşağıda ele alarak incelemeye çalışacağız:

el-Firyâbî'nin, Kitâbü'l-Kader adlı eserinde Ebû Hureyre'den (ra) naklettiği konuyla ilgili bir hadis şöyledir.

---

[177] el-Firyâbî, *Kitâbü'l-Kader*, s. 125. (Hadis No: 148)
[178] el-Firyâbî, *Kitâbü'l-Kader*, s. 125. (Hadis No: 149)
[179] Bkz. Müslim, *Kader*, 6/30, hadis no: 2662.

Ebû Hureyre'den (ra) nakledildiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

" Resûlullah (sav) müşriklerin çocuklarından bahsedince, bir adam şöyle dedi: *'Ya Resulallâh! Onlar nerededir?'* Resûlullah'da (sav): *'Onlara nasıl muamele edileceğini Yüce Allah daha iyi bilir'* buyurdu."

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadisin isnadı şöyledir:

-Ebû Hureyre (ra) (v.59), Tâvus b. Keysân el-Yemânî – Mücâhid b. Caber el-Mekkî, Kays b. Sa'd, Hammâd b. Seleme, İbrâhim b. el-Haccâc es-Sâmî (v.231), el-Firyâbî (v.301/913).[180]

el-Firyâbî'nin naklettiği yukarıdaki hadis, Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiştir.[181]

Müellifin, *Kitâbü'l-Kader* adlı eserinde Abdullah b. Ebî Kays'ın Hz. Âişe'den (v.59) naklettiği konuyla ilgili bir hadis şöyledir.

Hz. Âişe'den nakledildiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Hz. Âişe'ye mümin ve müşriklerin nesillerinden sordum. Hz. Âişe'de: 'Resûlullah'a (sav) ben de sordum.' Resûlullah (sav) da*: 'Onlar babalarıyla beraberdir.'* Hz. Âişe'de*: 'Ya Resûlallah! Amelleri olmadan mı?'* deyince, Resûlullah da (sav): *'Onlara ne olacağını Yüce Allah daha iyi bilir'* buyurdu."

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadisin isnadı şöyledir:

-Hz. Âişe (v.57), Abdullah b. Ebî Kays, Muhammed b. Ziyâd el-Elhânî, Bakiyye b. el-Velîd (v.197), İshâk b. Râhaveyh el-Mervezî (v.238), el-Firyâbî (v.301/913).[182]

Yukarıdaki isnadda yer alan ravi Bakiyye b. el-Velîd, hadis imamları tarafından cerh edilmiştir. Bu yüzden kaydettiğimiz bu hadis isnad yönünden zayıf durumdadır.[183]

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü'l-Kader* adlı eserinde Muâviye b. Ebî Süfyân'dan (ra) naklettiği konuyla ilgili bir hadis daha vardır.

Buna göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Muâviye b. Ebî Süfyân (ra) minberdeyken şunu söyledi: *'Ey insanlar! Muhakkak ki, insan Yüce Allah'ın verdiğine mani olamaz. Cenâb-ı Hakk'ın mani olduğuna da kimse veremez. Cömert olmakla insana cömertlik fayda sağlayamaz. Yüce Allah, bir kimsenin hayrını isterse onu dinde fakih kılar'* dedi ve sonra şunu ekledi. *'Bu kelimeleri Resûlullah'dan (sav) şu minberin üzerinde dinledim.'"*

Yukarıda kaydettimiz bu hadisin isnadı şöyledir:

---

[180] el-Firyâbî, *Kitâbü'l-Kader*, s. 135. (Hadis No: 159)
[181] Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/244.
[182] el-Firyâbî, *Kitâbü'l-Kader*, s. 139-140. (Hadis No: 170)
[183] İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I/416-419.

-Muâviye b. Ebî Süfyân, Muhammed b. Ka'b el-Kurazî, Yezîd b. Ebî Ziyâd, Mâlik b. Enes el-Esbahî (v.179), Kuteybe b. Saîd b. Cemîl (v.240), el-Firyâbî (v.301/913).[184]

Yukarda kaydetmiş olduğumuz isnadda yer alan ravi Yezîd b. Ebî Ziyâd, hadis âlimlerinin tenkidine uğramıştır. [185] Bu nedenle Muâviye b. Ebî Süfyân'dan nakledilen bu hadis isnad yönünden zayıftır.

Bahse konu olan yukarıdaki hadis, İmam Mâlik tarafından da rivayet edilmiştir.[186]

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü'l-Kader* adlı eserinde Hz. Ali'den (ra) naklettiği konuyla ilgili diğer bir hadis de şöyledir:

"Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur. *'Bir kimse şu dört şeye inanmadıkça iman etmiş olmaz: Yüce Allah'tan başka ilah olmadığına ve benim Allah'ın Resûlü olduğuma şehadet etmek, Yüce Allah'ın beni hak ile gönderdiğini tasdik etmek, öldükten sonra dirilmeye ve kadere iman etmek."*

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadisin senedi şöyledir:

-Hz. Ali (v.40), Reb'î b. Hırâş, Mansûr b. el-Mu'temir (v.132), Cerîr b. Abdilhamîd b. Cerîr el-Küfî (v.188), Osmân b. Ebî Şeybe (v.239), el-Firyâbî (v.301/913).[187]

el-Firyâbî'nin naklettiği yukarıdaki hadis, et-Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiştir.[188]

Müellifin, *Kitâbü'l-Kader* adlı eserinde Muhammed b. Abdillah b. Amr'dan naklettiği konuyla ilgili bir hadis şöyledir:

Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Bir kimse, kadere, hayır ve şerrin Yüce Allah'dan olduğuna inanmadıkça iman etmiş olmaz."

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadisin senedi şöyledir:

-Muhammed b. Abdillah b. Amr b. el-Âs el-Kuraşî, Şuayb b. Muhammed b. Abdillah b. Amr b. el-Âs el-Kuraşî, Amr b. Şuayb b. Muhammed b. Abdillah b. Amr b.

---

[184] el-Firyâbî, *Kitâbü'l-Kader*, s. 144. (Hadis No: 180)
[185] Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, IV/425.
[186] Bkz. İmam Mâlik, *Muvatta*, V/1325-1326.
[187] el-Firyâbî, *Kitâbü'l-Kader*, s. 155. (Hadis No: 196)
[188] Bkz. Tirmizî, *Kader*, 10/2145; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/97.

el-Âs el-Kuraşî, Ebû Hâzım Seleme b. Dînâr el-Medenî, Ya'kûb b. Abdirrahmân (v.181), Kuteybe b. Saîd (v.240), el-Firyâbî (v.301/913).[189]

el-Firyâbî'nin naklettiği yukarıdaki hadis, Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiştir.[190]

Müellifin, *Kitâbü'l-Kader* adlı eserinde Yahyâ b. Ya'mer'den naklettiği konuyla ilgili bir hadis şöyledir:

"Yahyâb. Ya'mer şöyle dedi: 'Basra'da, kader konusunu ilk ortaya atan Ma'bed el-Cühenî'dir. Ben ve Hamîd b. Abdirrahmân Basra'yı terk ettik ve Abdullah b. Ömer (ra) ile karşılaştık. Dedik ki: 'Bizim karşımıza insanlardan bir topluluk çıktı. Kur'ân-ı Kerîm'i okuyorlar, ilme tabi oluyorlar, kaderin olmadığını iddia ediyorlar. 'Olaylar, Allah'ın takdiri olmaksızın yeni yeni meydana gelir' diyorlar.' Abdullah b. Ömer (ra): *'Sen onlarla karşılaştığın zaman onlara, benim onlardan uzak olduğumu, onlarından da benden uzak olduğunu haber ver. Şayet onlardan biri altın sahibi olsa ve onu infak etse Allah'da onun infakını kabul etse, Kadere iman etmediği müddetçe Abdullah b. Ömer ona muhalefet eder'* dedi ve şunu söyledi:

'Babam Hz. Ömer bana şöyle söyledi: 'Biz, Resûlullah'ın (sav) huzurundaydık. Elbisesi oldukça beyaz, saçı oldukça siyah bir adam yanımıza gelerek, Resûlullah'ın (sav) yanına oturdu. Dizini Resûlullah'ın dizine dayadı, ellerini de uyluklarına koyarak şöyle dedi.'

'Bana İslam'dan haber ver' dedi. Resûlullah da (sav) şöyle buyurdu: *'Allah'dan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in (sav) Allah'ın Resulü olduğuna şehadet etmen, namazı kılman, zekâtı vermen, Ramazan Orucunu tutman ve güç yetirebildiğinde haccı yapmandır.'* O da*: 'Doğru söyledin'* dedi. *'Hem soru sorması; hem de tasdik etmesi bizi hayrete düşürdü.'* Sonra,*'Bana İmandan haber ver'* dedi. Resûlullah da (sav): *'Allah'a, Kitaplarına, Resullerine, Ahiret gününe, Kadere, hayrın ve şerrin Yüce Allah'dan olduğuna iman etmendir'* buyurdu. O da*: 'Doğru söyledin'* dedi. *S*onra: *'Bana İhsan'dan haber ver'* dedi. Resûlullah da (sav): *'Yüce Allah'ı görüyormuş gibi kendisine ibadet etmendir, Çünkü sen O'nu görmesen de, Yüce Allah seni görmektedir'* buyurdu.

Daha sonra: *'Bana, Kıyamet'ten haber ver'* dedi. Resûlullah da (sav): *'Bu konuda kendisine sorulan kimse, sorandan daha âlim değildir'* buyurdu. *'Bana onun alametlerinden haber ver'* dedi. Resûlullah da (sav) şöyle buyurdu: *'Cariyenin kendi*

---

[189] el-Firyâbî, *Kitâbü'l-Kader*, s. 159. (Hadis No: 203)
[190] Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/212.

sahibesini doğurması, yalınayak, çıplak, fakir koyun çobanlarının bina yapmakta yarıştıklarını görmendir.'

Derken, o kimse uzaklaştı. Bir süre bekledikten sonra, Resûlullah (sav) bana: *'Ya Ömer! Soru soranın kim olduğunu biliyor musun?'* dedi. Ben de: '*Allah ve Resûlu daha iyi bilir' dedim. ' O, Cebrail'dir (as), size dininizi öğretmeye geldi'* buyurdu.*"*

Müslim, Tirmizî, Ebû Dâvud, en-Nesâî ve İbn Mâce gibi Kütüb-i Sitte yazarları[191] tarafından nakledilmiş olan yukarıda kaydettiğimiz bu hadisin senedi şöyledir:

-Yahyâ b. Ya'mer, Abdullah b. Büreyde, Kehmes b. el-Hasen, Muâz b. Muâz el-Basrî (v.196), Ebû Abdillah Muhammed b. Ebî Bekr el-Mukaddemî (v.234), el-Firyâbî (v.301/913).[192]

el-Firyâbî'nin, Kitâbü'l-Kader adlı eserinde Câbir b. Abdillah'dan (ra) naklettiği konuyla ilgili bir başka hadis de şöyledir:

Buna göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Bu ümmetin Mecusileri, Allah'ın kaderini yalanlayanlardır. Hasta olduklarında onları ziyaret etmeyiniz. Öldükleri zaman cenazelerine katılmayınız."

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadisin senedi şöyledir:

-Câbir b. Abdillah (v.78), Ebû'z-Zübeyr, Abdullah b. Cüreyc, Abdurrahmân b. Amr b. Ebî Amr el-Evzâî (v.157), Bakiyye b. el-Velîd (v.197), Ebû Abdillah Muhammed b. Musaffâ el-Hımsî (v.246), el-Firyâbî (v.301/913).[193]

Bu hadisin isnadında bulunan ravi Bakiyye b. el-Velîd (v.197) hadis imamları tarafından tenkit edilmiştir. Bu nedenle yukarıda kaydettiğimiz hadisin isnadı zayıftır.[194]

el-Firyâbî'nin naklettiği yukarıdaki hadis, İbn Mâce tarafından da rivayet edilmiştir.[195]

Müellifin, *Kitâbü'l-Kader* adlı eserinde Tâvus b. Keysân el-Yemânî'den naklettiği konuyla ilgili diğer bir hadis şöyledir:

Buna göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Resûlullah'ın (sav) ashabından bir gurup kimseye ulaştım, şöyle diyorlardı: *'Her şey kader iledir.'* Abdullah b. Ömer'in (ra) şöyle dediğini işittim. Resûlullah (sav)

---

[191] Bkz. Müslim, *İmân*, 1/1, hadis no: 8; et-Tirmizî, *İmân*, 4/2610; Ebû Dâvud, *Sünnet*, 17/4695; en-Nesâî, *el-İmân ve Şerâiihî*, 5/4490-6/4491, İbn Mâce, *Mukaddime*, 9/63.
[192] el-Firyâbî, *Kitâbü'l-Kader*, s. 165-167. (Hadis No: 210)
[193] el-Firyâbî, *Kitâbü'l-Kader*, s. 175. (Hadis No: 219)
[194] İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I/416-419,
[195] Bkz. İbn Mâce, *Mukaddime* 10/92.

şöyle buyurdu: *'Her şey kader iledir. Hatta acizlik ve zeka bile'* veya *'zeka ve acizlik bile.'"*

Yukarıda kaydettimiz bu hadis müellif tarafından üç farklı isnadla rivayet edilmiştir:

1-Tâvus b. Keysân el-Yemânî (ra), Amr b. Müslim, Ziyâd b. Sa'd, Mâlik b. Enes el-Esbahî (v.179), Kuteybe b. Saîd (v.240), el-Firyâbî (v.301/913).[196]

2- Tâvus b. Keysân el-Yemânî (ra), Amr b. Müslim, Ziyâd b. Sa'd, Mâlik b. Enes (v.179), Abdû'l-a'lâ b. Hammâd el-Basrî (v.236/237), el-Firyâbî (v.301/913).[197]

3- Tâvus b. Keysân el-Yemânî (ra), Amr b. Müslim, Ziyâd b. Sa'd, Mâlik b. Enes (v.179), Mâ'n b. İsâ el-Eşcaî, İshâk b. Mûsâ el-Medenî (v.244), el-Firyâbî (v.301/913).[198]

el-Firyâbî'nin naklettiği yukarıdaki hadis, İmam Mâlik tarafından da rivayet edilmiştir.[199]

4. Bölüm:

Bu bölümdeki hadisler, Kaderiye ehlinin hevâlarını anlatarak, onları tekzib eden konuları ve kaderle ilgili olan diğer hususları kapsamına almaktadır. el-Firyâbî'nin *Kitâbü'l-Kader* adlı eserinin bu bölümünde toplam olarak 36 hadis yer almaktadır. Ebû Abdirrahmân Amr b. Abdilmün'ım b. Süleym'in yaptığı incelemeye göre, bu bölümdeki hadislerin sıhhatlerine göre dağılımı şöyledir: Sahih: 10, , Hasen: 3, Zayıf: 23. (Münker: 2, Şâz 1). el-Firyâbî buradaki hadisleri rivayet ederken, 27 hadisde *"haddesenâ"*, 9 hadisde ise, *"haddesenî"* ifadesini kullanmıştır. Bu bölüm, kitaptaki 414-449 numaralı hadisleri kapsamaktadır. Şimdi de, bu bölümde yer alan bazı hadisleri aşağıda ele alarak incelemek istiyoruz:

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü'l-Kader* adlı eserinde Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb'dan naklettiği konuyla ilgili diğer bir hadis şöyledir:

"Hz. Ümmü Seleme (ra) şöyle dedi: 'Ya ResulAllah! Yediğin zehirli koyun etinden dolayı her yıl hasatalanıyorsun.' Bunun üzerine Resûlullah (sav): 'Hz. Âdem çamur halindeyken hakkımda yazılmış olan miktar ne ise, o zehirli koyundan da bana ancak o kadar hastalık isabet eder' buyurdu*."*

Yukarıdaki hadisin isnadı şöyledir:

---

[196] el-Firyâbî, *Kitâbü'l-Kader*, s. 222. (Hadis No: 300)
[197] el-Firyâbî, *Kitâbü'l-Kader*, s. 222. (Hadis No: 301)
[198] el-Firyâbî, *Kitâbü'l-Kader*, s. 222. (Hadis No: 302)
[199] Bkz. İmam Mâlik, *Muvatta*, V/1324.

-Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb (ra) (v.73/74), Nâfi' Mevlâ Abdillah b. Ömer (v.116/117), Muhammed b. Yezîd el-Mısrıyyîn-Yezîd b. Ebî Habîb, Ebû Bekr el-Ansî, Bakiyye b. el-Velîd (v.197), Ebû Enes Mâlik b. Süleyman el-Hımsî, el-Firyâbî (v.301/913).[200]

Bu hadisin isnadında bulunan râvi Bakiyye b. el-Velîd (v.197) hadis imamları tarafından cerh edilmiştir. Bu nedenle hadis isnad yönünden zayıftır.[201]

Müellifin naklettiği yukarıdaki hadis, İbn Mâce tarafından da rivayet edilmiştir.[202]

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü'l-Kader* adlı eserinde Ebû Hureyre'den (ra) naklettiği konuyla ilgili bir hadis de şöyledir:

Buna göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Cenâb-ı Hakk, Hz. Âdem'i yaratınca, elini onun sağ tarafına koydu ve zürriyetini tohum gibi çıkararak şöyle buyurdu: 'Ey Âdem! Senin zürriyetinden olan bu kimseler Cennet ehlindendir. Yüce Allah sonra elini Hz. Âdem'in sol tarafına koydu ve zürriyetini kül gibi çıkararak şöyle buyurdu: 'Senin zürriyetinden olan bu kimseler de, Cehennem ehlindendir."

Yukarıda kaydetmiş olduğumuz bu hadisin isnadı şöyledir:

-Ebû Hureyre (v.59), Saîd b. el-Müseyyeb, Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî (v.124), Mübeşşir b. 'Ubeyd, Bakiyye b. el-Velîd, Muhammed b. Musaffâ el-Hımsî (v.246), el-Firyâbi (v.301/913).[203]

Yukarıda zikrettiğimiz hadisin isnadında bulunan ravi Ebû Hafs Mübeşşir b. **'**Ubeyd el-Kuraşî hadis âlimlerinin tenkidine uğramıştır. Ahmed b. Hanbel, *"Bakıyye b. el-Velid ve Ebû el-Muğire, kendisinden mevzu hadis rivayet etmişlerdir,"* O *"yalancıdır ve hadiste hiçbir şey değildir*" demiştir. el-Buhârî ise, *"Mübeşşir b. 'Ubeyd'in hadisi münker olduğunu ve kendisinin yalan söylediğini"* ifade etmektedir. ed-Darekutnî, *"hadisinin metruk sayıldığını"* söylemiş, İbn Adî' ve Yahyâ b. Maîn de, Mübeşşir'in *"zayıf"* olduğunu söylemişlerdir. İbn Hıbbân da, *"sika kimselerden mevzu nakillerde bulunur, bu nedenle hadisini yazmak helal değil"* demektedir.[204] Sonuç olarak ravi Mübeşşir b. **'**Ubeyd el-Kuraşî hadis imamlarının tenkidine uğramış bir ravidir.

---

[200] el-Firyâbî, *Kitâbü'l-Kader*, s. 267. (Hadis No: 420)
[201] İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I/416-419.
[202] Bkz. İbn Mâce, *Tıb*, 44/3546.
[203] el-Firyâbî, *Kitâbü'l-Kader*, s. 268-269. (Hadis No: 423)
[204] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVII/194-196, İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X/30-31.

Yukarıda kaydetmiş olduğumuz hadisin isnadında yer alan râvilerden Bakiyye b. el-Velîd de (v.197) hadis âlimleri tarafından cerh edilmiştir.[205] Bu sebeple yukarıda kaydetmiş olduğumuz bu hadis isnad açısından zayıftır.

Müellifin, *Kitâbü'l-Kader* adlı eserinde Enes b. Mâlik'den (ra) naklettiği konuyla ilgili bir hadis de şöyledir:

Buna göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"'Ümmetimden iki sınıf Cennete giremez; Kaderiyye ve Harûriyye.'"

Kaydetmiş olduğumuz bu hadisin isnadı ise şu şekildedir:

-Enes b. Mâlik, Hamîd, Muhammed b. Abdirrahmân el-Kuşeyrî, Bakiyye b. el-Velîd (v.197), Muhammed b. Musaffâ (v.246), el-Firyâbi (v.301/913).[206]

Yukarıda kaydetmiş olduğumuz gibi, bu hadisin isnadında bulunan râvi Bakiyye b. el-Velid (v.197) hadis imamları tarafından cerh edildiğinden, bu hadisin isnadı zayıftır.[207]

Ebû Bekr el-Firyâbî'nin, *Kitâbü'l-Kader* adlı eserinde Câbir b. Abdillah'dan (ra) naklettiği konuyla ilgili bir hadis de şöyledir:

Buna göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Resûlullah (sav) bir hutbesinde şöyle buyuruyordu: 'Cenâb-ı Hakk'a hamd ve sena ederek şöyle söylüyordu: 'Yüce Allah'ın hidayete erdirdiğini kimse dalalete düşüremez. Dalalete düşürdüğüne de kimse hidayet edemez. Sözlerin en doğrusu Allah'ın Kitab'ıdır. Yolun en güzeli, Hz. Muhammed'in (sav) yoludur. İşlerin en şerlisi, dinde sonradan ortaya çıkarılan şeylerdir. Dinde sonradan ortaya atılan şeylerin hepsi bid'attır ve bütün bid'atlar dalalettir. Her dalalet ise, Cehennem'dedir.' Resûlullah (sav) daha sonra: *'Ben ve Kıyamet, şöyle yakınız'* buyurdu*."*

Resûlullah (sav), Kıyamet'ten bahsedince gözleri kızardı, sesini yükseltti, hiddetlendi, sanki sabah akşam geliverecek bir orduyla korkutuyor gibiydi. Sonra şöyle buyurdu: *"Kim geride mal bırakırsa ailesi içindir, kim de geride borç bırakır ya da malı telef olursa, onu ödemek de bana aittir. Ben mü'minlerin velisiyim (hamisiyim)."*

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadisin isnadı şöyledir;

-Câbir b. Abdillah (ra) (v.78), Ebû Ca'fer Muhammed b. Ali b. el-Hüseyin b. Ali b. Ebî Tâlib, Ca'fer b. Muhammed b. Ali b. el-Hüseyin b. Ali b. Ebî Tâlib, Süfyân b.

---

[205] İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I/416-419.
[206] el-Firyâbî, *Kitâbü'l-Kader*, s. 275. (Hadis No: 434)
[207] İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I/416-419.

Saîd b. Mesrûk es-Sevrî el-Kûfî (v.161), Abdullah b. el-Mübârek, Hibbân b. Mûsâ el-Mervezî (v.233), el-Firyâbi (v.301/913).[208]

el-Firyâbî'nin naklettiği yukarıdaki hadis, en-Nesâî ve Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiştir.[209]

3.1.2. Kitâbu Fezâili'l-Kur'ân

Bu kitap, el-Firyâbî'nin Kur'ân-ı Kerîm'in faziletleriyle ilgili hadisleri toplamış olduğu eseri olup, içinde 197 hadîs mevcuttur. el-Firyâbî'nin *Kitâbu Fezâili'l-Kur'ân* adlı bu eseri, Yusuf Osman Fadlullâh Cibrîl tarafından tahkik ve tahric edilmiştir. Eserde 11 bölüm vardır, bunlar şunlardır:

1. Bölüm: Kur'an-ı Kerîm'in ve Okumanın Fazileti:

Bu bölümde, Kur'ân'ın faziletlerinden, onu öğrenmenin, öğretmenin ve okuyup okutmanın sevabından bahseden hadisler yer almaktadır. Bu bölümde toplam 28 hadîs mevcuttur. Muhakkik Yûsuf Osman Fadlullâh Cibrîl'in yaptığı incelemeye göre, bölümde bulunan hadislerin isnad yönünden dağılımı şöyledir: Sahih: 20, Zayıf: 8.

el-Firyâbî'nin, burada bulunan 27 hadisi *"haddesenâ"* lafzıyla, birini de *"haddesenî"* eda sığasıyla hocalarından naklettiği görülmektedir. Bu bölümde, 1-28 numaralı hadisler mevcuttur. Şimdi de, bu bölümde yer alan bazı hadisleri aşağıda ele alarak incelemek istiyoruz:

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân* adlı eserinde 'Ukbe b. Âmir el-Cühenî'den (ra) naklettiği konuyla ilgili bir hadis şöyledir:

Buna göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur.

"Şayet Kur'ân-ı Kerîm, bir postun içinde olsaydı onu ateş yakmazdı."

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadisin isnadı şöyledir:

-'Ukbe b. Âmir el-Cühenî (ra) (v.58), Ebû Mus'ab Mişrah b. Hâân el-Meâfirî el-Mısrî (v. 127), Ebû Abdirrahmân Abdullah b. Lehîâ b. 'Ukbe el-Hadramî (v.174), Kuteybe b. Saîd b. Cemîl (v.240), Ebû Bekr el-Firyâbî (v.301/913).[210]

Bu hadisin isnadında bulunan Ebû Abdirrahmân Abdullah b. Lehîa b. 'Ukbe, hadis âlimlerinin tenkidine uğramış *zayıf* bir ravidir. Kendisi, sahih hadis kitabı sahibi

---

[208] el-Firyâbî, *Kitâbü'l-Kader*, s. 284. (Hadis No: 449)
[209] Bkz. en-Nesâî, *Salâtü'l-'Iydeyn,* 22/1578; Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* III/310.
[210] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân,* s. 109-110. (Hadis No: 1)

olmasına rağmen, kitapları yanmış ve ömrünün sonlarına doğru *ihtilat* ettiği için hadisçiler tarafından terkedilmiştir. Ebû Dâvud, 'Kuteybe'nin, biz Abdullah b. Lehîa'nın hadislerini yazmazdık dediğini' söylemiştir.[211] Yahyâ b. Maîn de: "*Abdullah b. Lehîa'nın hadisi delil olarak alınmayan zayıf bir ravi olduğunu"* söylemiştir. Muhammed b. Sa'd ve en-Nesâî kendisinin *"zayıf"* olduğunu kaydetmişlerdir. Ebû Zür'â ve Ebû Hâtim, Abdullah b. Lehîa'nın nakillerinin muzdarib olduğunu, hadislerinin itibar için yazılabileceğini söylemişlerdir. İbn Ebî Hatim, babama ve Ebû Zür'â'ya, el-'Ifrıkî ve İbn Lehîa'dan '*hangisi daha sevimlidir'* diye sordum, Onlar da, *'ikisi de zayıftır'* dediler. Abdurrahmân b. Mehdî, *'İbn Lehîa'dan bir şey rivayet etmem'* derken, Bişr b. es-Serî de, *'eğer İbn Lehîa'yı görseydim ondan bir harf nakletmezdim'* demiştir. el-Firyâbi ise: *" Ahmed b. Hanbel'in, Kuteybe'ye: Senin İbn Lehîa'dan gelen hadislerin sahihtir"* dediğini nakletmiştir. Abdullah b. Vehb, *'İbn Lehîa'nın sadûk bir kimse'* olduğunu söylemiş, Ahmed b. Salih ve İbn Şaheyn de, *"sika"* bir ravi olduğunu kaydetmişlerdir.[212] Bunun yanında Ahmed Muhammed Şâkir bu ravinin sika olduğunu dile getirerek hadisinin sahih olduğu noktasında ısrarcı davranır.[213]

Görüleceği üzere, Hadis âlimleri ravi Ebû Abdirrahmân Abdullah b. Lehîa b. 'Ukbe (v174) hakkında ihtilaf etmişlerdir. Bu nedenle yukarıda kaydettiğimiz hadis isnad ve metin açısından zayıf durumdadır. Nitekim hadisin metninde söz konusu edilen *mushafın yanmayacağı* iddiası, akla, tecrübeye ve *Sünnetullâh'a* aykırı bir sözdür.[214]

el-Firyâbî'nin naklettiği yukarıdaki hadis, Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiştir.[215]

Yukarıda kaydettiğimiz hadis, el-Firyâbî tarafından küçük lafız farklılıklarıyla yine 'Ukbe b. Âmir el-Cühenî'den (ra) nakledilmiştir. Bu hadisin isnadı şöyledir:

-'Ukbe b. Âmir el-Cühenî (v.58), Mişrah b. Hâân el-Meârifî el-Mısrî (v. 127), Abdullah b. Lehîâ b. 'Ukbe el-Hadramî (v.174), Ebû Abdirrahmân Abdullah b. Yezîd el-

---

[211] İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V/331.

[212] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV/487-502; Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, II/475-477; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V/331.

[213] Ahmed Muhammed Şâkir'in, *Sünenu't- Tirmizî*'ye yapmış olduğu tahkikte belirttiğine göre Abdullah b. Lehîa kadılık görevinde bulunmuş fakih bir âlimdir. Onun rivayetindeki zafiyet kendisinden değil, ondan öncaki veya sonraki ravilerden kaynaklanmaktadır. O da her âlim ve râvinin yanıldığı kadar zaman zaman yanılabilmektedir. Ahmed b. Hanbel'in: "Hadisini çokluğu, zabtı ve itkanı konusunda Mısırda İbn Lehiâ gibisi var mı ki! Şeklindeki ifadesi oldukça dikkat çekicidir. Bkz. Ahmed Muhammed Şâkir, *Sünenu't- Tirmizî*, I, 16, Taharet 7, no:10'un dipnotu, Tatlı, Bekir, *Ehli Sünnet Akait Kitaplarında Kullanılan Mizan ile İlgili Hadisler*, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 7 (2), s. 137. (Ahmed b. Hanbel'in sözü için bakınız. Mizzi, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV/494).

[214] Ahzab/62 (Allah'ın kanununu değiştirmeye asla çare bulamazsın).

[215] Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV/155.

‘Umerî el-‘Adevî (v213), Ebû Abdillah Muhammed b. Ebî Ali b. Atâ’ el-Mukaddemî el-Basrî (v.274), Ebû Bekr el-Firyâbî (v.301/913).[216]

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadisin isnadında da, hadis âlimlerinin tenkidine uğrayan ravi Abdullah b. Lehîa b. ‘Ukbe (v.174) vardır. Bu nedenle hadis, sened ve metin yönünden zayıf durumdadır.[217]

Müellifin naklettiği yukarıdaki hadis, Dârimî ve Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiştir.[218]

Kitâbü Fezâili’l-Kur’ân adlı bu eserde Abdullah b. Mes’ûd’dan (ra) nakledilen diğer bir hadis de şöyledir:

“Hiçbir kimseye kendi nefsinden sorulmaz. Ancak Kur’ân-ı Kerim’den sorulur. Eğer o kimse Kur’ân-ı Kerîm’i severse, Allah (cc) ve Resûlü de (sav), onu sever.”

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadis el-Firyâbî tarafından iki farklı isnadla nakledilmiş olup, bunlar şöyledir:

1- Ebû Abdirrahmân Abdullah b. Mes’ûd (ra) (v.32), Ebû İshâk Amr b. Abdillah el-Hemedânî el-Kûfî (v.126), Ebû Abdirrahmân Süfyân b. Saîd b. Mesrûk es-Sevrî el-Kûfî (v.161), Ebû Saîd Yahyâ b. Saîd b. Ferrûh el-Kattân et-Temîmî (v.197), Ebû Ca’fer Ömer b. Ali el-Mukaddemî, el-Firyâbî (v.301/913).[219]

2- *Ebû Abdirrahmân Abdullah b. Mes’ûd (ra) (v.32), Ebû Bekr Abdurrahmân b. Yezîd b. Kays en-Nehaî (v.83), Ebû İshâk Amr b. Abdillah el-Hemedânî el-Kûfî (v.126), Ebû Abdirrahmân Süfyân b. Saîd b. Mesrûk es-Sevrî el-Kûfî (v.161), Ebû Saîd Abdurrahmân b. Mehdî b. Hasen el-Ezdî (v.197), Ebû Bekr Bündar Muhammed b. Beşşâr b. Osmân el-Basrî (V.252), Ebû Bekr el-Firyâbî (v.301/913).*[220]

Ebû Bekr el-Firyâbî’nin, *Kitâbü Fezâili’l-Kur’ân* adlı eserinde Hz. Aişe’den (ra) naklettiği konuyla ilgili bir hadis de şöyledir:

“Resûlullah’ın (as) huzurunda bir adam hayırla anılınca, Resûlullah da (sav): *‘Kur’ân-ı Kerîm öğreniyor mu?’* buyurdu*.”*

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadis, el-Firyâbî tarafından iki farklı isnad ile rivayet edilmiştir. Hadisin isnadları şöyledir:

1- Âişe bint Ebî Bekr es-Sıddîk el-Kuraşî (ra) (v.57), ‘Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm b. Hüveylid (v.94), Ebû’l-Esved Muhammed b. Abdirrahmân b. Nevfel b.

---

[216] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili’l-Kur’ân,* s. 110-111. (Hadis No: 2)
[217] Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XV/487-502; Zehebî, *Mîzânü’l-İ’tidâl*, II/475-477; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, V/331.
[218] Bkz. ed-Dârimî, *Kitâbü Fezâili’l-Kur’ân,* 1/3310; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV/154.
[219] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili’l-Kur’ân,* s. 114-115-116. (Hadis No: 6)
[220] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili’l-Kur’ân,* s. 116-117. (Hadis No: 7)

Huveylid el-Esedî (v.130), Ebû Abdirrahmân Abdullah b. Lehîa b. 'Ukbe (v.174), Ebû Amr Osmân b. Saîd b. Kesîr b. Dinâr el-Kuraşî (v.209), Ebû Abdillah Muhammed b. Musaffâ b. Behlül el-Kuraşî (v.246), Ebû Bekr el-Firyâbî (v.301/913).[221]

2- Âişe bint Ebî Bekr es-Sıddîk el-Kuraşî (ra) (v.57), 'Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm b. Hüveylid (v.94), Ebû'l-Esved Muhammed b. Abdirrahmân b. Nevfel b. Huveylid el-Esedî (v.130), Abdullah b. Lehîa b. 'Ukbe (v.174), Ebû Muhammed Saîd b. el-Hakem b. Muhammed b. Sâlim b. Meryem el-Cumahî (v.224), Ebû Ca'fer Meymûn b. el-Esba' b. el-Furât en-Nasîbî (v.256), el-Firyâbî (v.301/913).[222]

Yukarıda kaydettiğimiz hadisin her iki isnadında da ravi Abdullah b. Lehîa b. 'Ukbe (v.174)[223] olduğundan isnad açısından zayıf konumdadır.

Müellifin naklettiği yukarıdaki hadis, Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiştir.[224]

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân* adlı eserinde Kur'ân-ı Kerîm'in faziletiyle ilgili olarak Osmân b. Affân'dan (ra) naklettiği bir hadis de şöyledir:

"Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: *'Sizin hayırlınız, Kur'ân-ı Kerîm'i öğrenen ve öğretendir."*

Yukarıda kaydedilen hadisin isnadı ise şöyledir:

-Osmân b. Affân (ra) (v.35), Abdullah b. Habîb b. Rebîa es-Sülemî (v.105), Ebû Damre Sa'd b. 'Ubeyde es-Sülemî, Ebû'l-Hâris Alkame b. Mersed el-Hadramî el-Kûfî, Ebû Bistâm Şu'be b. el-Haccâc b. el-Verd el-Ezdî (v.160), Ebû Abdirrahmân Süfyân b. Saîd b. Mesrûk es-Sevrî el-Kûfî (v.161), Yahya b. Saîd el-Kattân, Ebû Mûsâ Muhammed b. el-Müsennâ b. 'Ubeyd el-Anezî (v.252)- Ebû Hafs Amr b. Ali b. Bahr b. Kenîz el-Bâhilî (v.249), Ebû Bekr el-Firyâbî (v.301/913).[225]

Yukarıda kaydetmiş olduğumuz bu hadis isnad ve metin yönünden sahih olup, Kütüb-i Sitte yazarları tarafından da rivayet edilmiştir.[226]

el-Firyâbî'nin, Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân adlı eserinde Kur'ân-ı Kerîm'in faziletiyle ilgili olarak, yine Hz. Osmân b. Affân'dan (ra) naklettiği bir hadis daha vardır. Buna göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Muhakkak ki sizin en faziletliniz, Kur'ân-ı Kerîm'i öğrenen ve öğretendir."

---

[221] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân,* s. 117-118. (Hadis No: 8)
[222] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân,* s. 118-119. (Hadis No: 9)
[223] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV/487-502; Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, II/475-477; İbn Hacer, *Tehzîbü't Tehzîb*, V/331.
[224] Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI/66.
[225] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân,* s. 122-123. (Hadis No: 13)
[226] Bkz. el-Buhârî, *Fezâili'l-Kur'ân,* 21/5027; et-Tirmizî, *Fezâili'l-Kur'ân,* 15/2907-2909; Ebû Dâvud, *Salât*, 349/1452; ed-Dârimî, *Fezâili'l-Kur'ân*, 2/3337; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/69.

Yukarıda kaydedilen hadisin isnadı ise şöyledir:

-Osmân b. Affân (ra) (v.35), Abdullah b. Habîb b. Rebîa es-Sülemî (v.105), Ebû'l-Hâris Alkame b. Mersed el-Hadramî el-Kûfî, el-Cerrâh b. Dahhâk b. Kays el-Kindî, Ebû Abdillah Cerîr b. Abdilhamîd b. Kurt er-Râzî (v.188), Osmân b. Ebî Şeybe (v.239), Ebû Bekr el-Firyâbî (v.301/913).[227]

Yukarıda kaydetmiş olduğumuz bu hadis de, isnad ve metin yönünden sahih olup, el-Buhârî ve İbn Mâce gibi Kütüb-i Sitte yazarları tarafından da rivayet edilmiştir.[228]

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân* adlı eserinde Kur'ân-ı Kerîm'in faziletiyle ilgili olarak, yine Hz. Osmân b. Affân'dan (ra) naklettiği konuyla ilgili bir hadis de şöyledir:

Buna göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur.

"Sizin en faziletliniz Kur'ân-ı Kerîm'i öğrenen ve öğretendir."

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadis de, el-Firyâbî tarafından iki farklı isnad rivayet edilmiştir:

1- *Osmân b. Affân (ra) (v.35), Ebû Abdirrahmân Abdullah b. Habîb b. Rebîa es-Sülemî (v.105), Ebû Yahyâ Seleme b. Küheyl b. Husayn el-Hadramî (v.123), Mûsâ el-Ferrâ', Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. Ziyâd el-Muhâribî (v.195), Ebû Mûsâ İshâk b. Mûsâ b. Abdillah el-Ensârî (v.244), el-Firyâbî (v.301/913).*[229]

2- *Osmân b. Affân (ra) (v.35), Abdullah b. Habîb b. Rebîa es-Sülemî (v.105), Ebû Yahyâ Seleme b. Küheyl b. Husayn el-Hadramî (v.123), Mûsâ el-Ferrâ', Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. Ziyâd el-Muhâribî (v.195), Saîd b. Anbese er-Râzî, el-Firyâbî (v.301/913).*[230]

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadisin ikinci isnadında bulunan ravilerden Ebû'l-Hazzâz Saîd b. Anbese er-Râzî, Hadis âlimlerinin tenkidine uğramıştır. Yahyâ b. Maîn, yalancı olduğunu söylemiştir. Yahyâ b. Maîn ve Ali b. el-Hüseyin, *'Saîd b. Anbese zayıftır'* demişlerdir. Ebû Hâtim de, *'saduk bir kimse olmadığını'* kaydetmiştir.[231]

Bu nedenle yukarıda zikretmiş olduğumuz hadis isnad yönünden zayıf konumdadır.

---

[227] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân,* s.123. (Hadis No: 14)
[228] Bkz. el-Buhârî, *Fezâili'l-Kur'ân*, 21/5028; İbn Mâce, *Mukaddime*, 10/221-10/212; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/57.
[229] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân,* s.124-125. (Hadis No: 17)
[230] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân,* s.125. (Hadis No: 18)
[231] İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IV/52-53; Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, II/154.

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân* adlı eserinde Kur'ân-ı Kerîm'in faziletiyle ilgili olarak, en-Nu'mân b. Sa'd vasıtasıyla Hz. Ali'den (ra) naklettiği bir hadis de şöyledir:

en-Nu'mân b. Sa'd dedi ki: " Hz. Ali'nin şöyle dediğini işittim: ' Resûlullah (sav) şöyle buyurdu: *'Sizin en hayırlılarınız Kur'ân-ı Kerîm'i öğrenen ve öğretendir."*

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadisin isnadı şöyledir:

- Hz. Ali (v.40), en-Nu'mân b. Sa'd b. Hubde, Ebû Şeybe Abdurrahmân b. İshâk b. Saîd b. el-Hâris el-Ensarî, Ebû Bişr Abdülvâhid b. Ziyâd el-Abdî (v.179), Kuteybe b. Saîd b. Cemîl (v.240), el-Firyâbî (v.301/913).[232]

Müellif tarafından nakledilen yukarıdaki hadis, Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiştir.[233]

Yukarıda kaydettiğimiz hadisin isnadında bulunan ravi Ebû Şeybe Abdurrahmân b. İshâk b. Saîd b. el-Hâris el-Ensarî, Hadis âlimlerinin tenkidine uğramıştır. Ahmed b. Hanbel: *'Abdurrahmân b. İshâk, hadiste hiç birşey değildir, hadisi de münkerdir'* demiştir. Ayrıca Ahmed b. Hanbel, en-Nesâî, İbn Hıbbân ve el-'Iclî, Abdurrahman b. İshâk 'ın *"zayıf bir ravi"* olduğunu söylemişlerdir. Yahyâ b. Maîn, *'zayıftır ve hiçbir şey değil*dir' derken, el-Buhârî de, *'Ebû Şeybe'nin hakkında ihtilaf vardır'* şeklinde nakilde bulunmuştur. es-Sacî, *'Abdurrahmân b. İshâk'ın hadisin münker'* olduğunu bildirmiş, Ebû Zür'a, *"kavi değil"* derken, Ebû Hâtim de, onun*"zayıf ve münker hadis nakleden bir ravi"* olduğunu kaydetmiştir.[234]

Sonuç olarak yukarıda kaydettiğimiz hadisin isnadında bulunan ravi Ebû Şeybe Abdurrahmân b. İshâk b. Saîd b. el-Hâris el-Ensarî hadis âlimlerinin tenkidine uğradığından, metin yönünden sahih olan bu hadis isnad yönünden zayıf durumdadır.

2. Bölüm: Mülk Sûresi'nin Fazileti

el-Firyâbî bu bölümde, Kur'ân-ı Kerîm'in 67. Sûresi olan ve ismini ilk ayette bulunan "el-Mülk" kelimesinden alan Mülk Suresi'nin faziletleri hakkındaki hadisleri nakletmiştir. Bu bölümde toplam 5 hadis bulunmaktadır. Burada yer alan hadislerin tamamı isnad yönünden sağlam rivayetlerden oluşmaktadır. el-Firyâbî, bu kısımdaki hadisleri rivayet ederken dördünde;*"haddesenâ",* birinde de; *"haddesenî"* lafzını

[232] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân,* s.125-126. (Hadis No: 19)
[233] Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/153.
[234] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIV/515-518, İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI/124-125.

kullanmıştır. Bu bölümde, 29-33 numaralı hadisler yer almaktadır. Şimdi de, bu bölümde yer alan bazı hadisleri aşağıda ele alarak incelemek istiyoruz:

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân* adlı eserinde Mülk Sûresi'nin faziletiyle ilgili olarak, Abdullah b. Mes'ûd'dan (ra) naklettiği konuyla ilgili bir hadis şöyledir:

Zerr'den nakledildiğine göre*; "Abdullah b. Mes'ûd* (**تبارك الذي بيده الملك**) *âyetinden bahsetti ve şöyle dedi: 'Bu âyet, kabir azabına karşı engeldir ve insanı muhafaza eder. Kabir azâbı insanın ayakları tarafından gelir de, o kimsenin ayakları: 'Benim tarafımdan sana geçit yoktur. Çünkü o, benim üzerimdeyken Mülk Sûresi'ni okurdu.' Kabir azâbı, karnı tarafından gelir de, o kimsenin karnı şöyle der: 'Sana benim tarafımdan geçit yok. Muhakkak ki o şahıs, bende Mülk Sûresi'ni ezberlerdi. Kabir azâbı, o kimsenin başı tarafından gelir de, başı şöyle der: 'Sana benim tarafımdan geçit yok. Çünkü o insan, benimle Mülk Sûresi'ni okurdu.' Abdullah b. Mes'ûd (ra) dedi ki: 'Tevrat'ta Mülk Sûresi'nden 30 ayet vardır. Kim ki, bunu bir gecede okur ve sık sık yaparsa, çok hoş olur."*

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadisin isnadı şöyledir:

-Abdullah b. Mes'ûd (ra) (v.32), Ebû Meryem Zerr b. Habîs el-Kûfî (v.128), Ebû İsmâil Hammâd b. Zeyd el-Ezdî (v.179), Muhammed b. 'Ubeyd b. Hessâb el-Ğuberî (v.238), el-Firyâbî (v.301/913).[235]

el-Firyâbî'nin, Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân adlı eserinde Mülk Sûresi'nin faziletiyle ilgili olarak, Humeyd b. Abdirrahmân'dan naklettiği konuyla ilgili bir hadis de şöyledir: *"(***قل هو الله أحد***) âyeti, Kur'ân-ı Kerîm'in üçte biridir. (* **تبارك الذي بيده الملك، وهو على كل شيء قدير***) âyeti de, sahibi için mücadele eder."*

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadisin isnadı şöyledir:

-Ebû İbrahim Humeyd b. Abdirrahmân b. Avf (v.105), Ebû Bekr Muhammed b. Müslim b. 'Ubeydillâh b. Abdillah b. Şihâb ez-Zührî el-Medenî (v.124), Mâlik b. Enes el-Esbahî (v.179), Kuteybe b. Saîd b. Cemil (v.240), el-Firyâbî (v.301/913).[236]

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân* adlı eserinde Mülk Sûresi'nin faziletiyle ilgili olarak, Ebû Hureyre'den (ra) naklettiği konuyla ilgili bir hadis de şöyledir:

Resûlullah (sav) şöyle buyuruyor: *"Kur'ân-ı Kerîm'de 30 ayetlik bir sûre vardır ki, sahibine şefaat eder ve onun için mağfiret diler:* (**تبارك الذي بيده الملك**)*."*

Yukarıda bahsettiğimiz bu hadisin isnadı şöyledir:

---

[235] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân*, s. 139. (Hadis No: 29)
[236] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân*, s. 140-141. (Hadis No: 30)

-Ebû Hureyre (ra) (v.59), Abbâs el-Cüşemî, Katâde b. Diâme (v.117), Şu'be b. el-Haccâc b. el-Verd el-Atekî (v.160), Ebû Üsâme Hammâd b. Üsâme b. Zeyd el-Kûfî, Osmân b. Ebî Şeybe (v.239), el-Firyâbî (v.301/913).[237]

Müellifin naklettiği yukarıdaki hadis, et-Tirmizî, Ebû Dâvud, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiştir.[238]

3. Bölüm: Kur'ân-ı Kerîm'i Evde Bulundurmanın ve Bakara ile Âli İmrân Sûrelerinin Faziletleri

Bu bölümdeki hadislerde, bir kimsenin evinde Kur'ân-ı Kerîm bulundurmasının sevabından ve onu okumasının gerekli olduğundan bahsedilmektedir. Ayrıca Bakara ve Âli İmrân sûrelerini okumanın faziletlerinden söz edilmekte, özelikle Bakara Sûresi'nin son iki ayetinin okunması (âmenerrasûlü) tavsiye edilmektedir. el-Firyâbî'nin *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân* adlı bu eserinin tahkikini yapan Yûsuf Osmân Fadlullâh Cibrîl'in yaptığı incelemeye göre, bu bölümdeki hadislerin sıhhatlerine göre dağılımı şöyledir: Sahih: 19, Zayıf: 7. el-Firyâbî buradaki hadisleri rivayet ederken, 22 hadisde *"haddesenâ"*, 4 hadisde ise, *"haddesenî"* ifadesini kullanmıştır. Bu bölümde toplam 26 hadîs bulunmaktadır. Bu bölüm, 34-59 numaralı hadisleri kapsamaktadır. Şimdi de, bu bölümde yer alan bazı hadisleri aşağıda ele alarak incelemek istiyoruz:

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân* adlı eserinde Kur'ân-ı Kerîm okumanın faziletiyle ilgili olarak Hz. Aişe'den (ra) naklettiği bir hadis şöyledir:

Buna göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Namazlarınızdan bir kısmını evlerinizde kılınız. Yahudi ve Hristiyanların evlerini kabirlere çevirdiği gibi, siz de evlerinizi kabirlere çevirmeyiniz. İçinde Kur'ân-ı Kerîm okunan bir ev, yıldızlar yeryüzündekiler için nasıl görünüyorsa, sema ehli için öyle görünür."

Bahse konu olan bu hadisin isnadı şöyledir:

-Âişe b. Ebî Bekr (ra) (v.57), 'Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm b. Hüveylid (v.94), Ebû'l-Esved Muhammed b. Abdirrahmân b. Nevfel b. Huveylid el-Esedî (v.130), Abdullah b. Lehîâ b. 'Ukbe (v.174), Kuteybe b. Saîd b. Cemîl (v.240), el-Firyâbî (v.301/913).[239]

---

[237] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân,* s. 143. (Hadis No: 33)
[238] Bkz. et-Tirmizî, *Fezâili'l-Kur'ân,* 9/2891; Ebû Dâvud, *Salât*, 327/1400; İbn Mâce, *Edeb*, 52/3786; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/299.
[239] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân,* s. 145. (Hadis No: 35)

Yukarıda kaydettiğimiz hadisin isnadında da bulunan ravi Ebû Abdirrahmân Abdullah b. Lehîa b. 'Ukbe (v.174), hadis âlimlerinin tenkidine uğramış bir ravidir.[240] Bu nedenle, bu hadis isnad yönünden zayıftır.

Müellifin, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân* adlı eserinde Kur'ân-ı Kerîm okumanın faziletiyle ilgili olarak Ebû Hureyre'den (ra) naklettiği bir hadis de şöyledir:

Buna göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Evlerinizi kabirlere çevirmeyiniz. Muhakkak ki Şeytan, içinde Bakara Sûresi okunan evden kaçar.'"

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadisin isnadı şöyledir:

-Ebû Hureyre (ra) (v.59), Ebû Sâlih Zekvân es-Semmân el-Medenî (v.101), Ebû Yezîd Süheyl b. Ebî Sâlih Zekvân es-Semmân el-Medenî, Ya'kûb b. Abdirrahmân b. Muhammed b. Abdillah b. Abdilkârî (v.181), Kuteybe b. Saîd b. Cemîl (v.240), el-Firyâbî (v.301/913).[241]

Müslim ve Ahmed b. Hanbel tarafından nakledilen bu hadis, isnad ve metin yönünden sahihtir.[242]

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân* adlı eserinde Bakara Sûresi'nin faziletiyle ilgili olarak Enes b. Mâlik'den (ra) naklettiği benzer bir hadis de şöyledir:

Buna göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"İçinde Bakara Sûresi'nin okunduğunu işittiği zaman muhakkak ki şeytan, o evden çıkar gider."

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadisin isnadı şöyledir:

-Enes b. Mâlik (ra) (v.94), Sinân b. Sa'd el-Kindî el-Mısrî, Ebû Recâî Yezîd b. Ebî Habîb (128), Abdullah b. Lehîâ b. 'Ukbe (v.174)-Ebû Ümeyye Amr b. el-Hâris b. Ya'kûb b. Abdillah el-Ensârî el-Mısrî (v.148), Ebû Muhammed Abdullah b. Vehb b. Müslim el-Kuraşî el-Mısrî (v.197), Ebû Ca'fer Ahmed b. Sâlih el-Mısrî (v.248), İshâk b. Seyyâr en-Nasîbî (v.273), Ebû Bekr el-Firyâbî (v.301/913).[243]

Yukarıda kaydettiğimiz hadisin isnadında bulunan ravi Abdullah b. Lehîa b. 'Ukbe (v.174) hadis âlimlerinin tenkidine uğradığından, bu hadis isnad yönünden zayıf

---

[240] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV/487-502; Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, II/475-477; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V/331.
[241] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân,* s. 146-147. (Hadis No: 36)
[242] Bkz. Müslim, *Salât*, 29/212, hadis no: 780; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/284.
[243] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân,* s. 148-150. (Hadis No: 38)

konumdadır.[244] Fakat konuyla ilgili olarak Ebû Ümeyye Amr b. el-Hâris vasıtasıyla nakledilen diğer hadis ise, isnad ve metin bakımından sahihtir.

Müellifin, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân* adlı eserinde Bakara Sûresi'nin faziletiyle ilgili olarak Abdülmelik b. 'Umeyr'den naklettiği bir hadis de şöyledir:

"Bir kimse Bakara ve Âli İmran sûrelerini okuyunca, Ka'b da*; 'Sen içinde Yüce Allah'ın ismi azamı olan iki sûre okudun. Bir kimse bunlarla dua ederse, ona cevap verilir'* dedi."

Bahse konu olan bu hadisin isnadı şöyledir:

-Ebû Amr Abdülmelik b. 'Umeyr b. Süveyd b. Hârise el-Kurâşî (v.136), Şu'be b. el-Haccâc b. el-Verd el-Atekî (v.160), Ebû Abdillah Muhammed b. Bişr b. el-Firâfasa b. el-Muhtâr (v.203), Ebû Bekr b. Ebî Şeybe (v.235), el-Firyâbî (v.301/913).[245]

Yukarıda geçen bu hadisin isnadında bulunan ravi Ebû Amr Abdülmelik b. 'Umeyr b. Süveyd b. Hârise el-Kurâşî, Hadis âlimlerinin tenkidine uğramıştır. en-Nesâi *'kendisinde bir beis yoktur'* demiştir. Ebû Hâtim ise, *'Abdülmelik b. 'Umeyr'in Salihü'l-hadis olduğunu, hadis hafızı olmadığını, vefatından önce hafızasının bozulduğunu'* söylemiştir. Yahyâ b. Maîn *'onun ihtilât ettiğini kaydetmiş'*, Ahmed b. Hanbel ise: *'Abdülmelik b. 'Umeyr'in, rivayeti az olmakla birlikte muzdaribü'l-hadis bir ravi olduğunu, kendisinde ciddi zayıflık bulunduğunu'* bildirmiştir. İbn Hacer ise; *'Abdülmelik b. 'Umeyr'in sika, fakih bir ravi olduğunu, fakat sonraları hafızasının bozulduğunu, bazan da tedlis yaptığını'* kaydetmiştir.[246] Yukarıda kaydettiğimiz hadisin isnadında da bulunan ravi Ebû Amr Abdülmelik b. 'Umeyr b. Süveyd b. Hârise el-Kurâşî hakkında hadis âlimlerini ihtilaf etmişlerdir. Kendisi, Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn gibi büyük hadis imamlarının tenkidine uğramıştır. Bu nedenle yukarıda kaydetmiş olduğumuz hadis isnad yönünden zayıftır.

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân* adlı eserinde yine aynı konuyla ilgili olarak Esma bint Yezîd'den (ra) naklettiği bir hadis de şöyledir:

Buna göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Yüce Allah'ın ismi azamı, şu iki ayettedir: (**وإلهكم إله واحد لا إله إلا هو الرحمن الرحيم**)[247] *âyeti ile Âli İmrân Sûresi'nin başlangıcı olan (***الم الله لا إله إلا هو الحي القيوم***) âyeti*."

---

[244] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV/487-502; Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, II/475-477; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V/331.
[245] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân*, s.154-155. (Hadis No: 45)
[246] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVIII/373-375; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI/365.
[247] Bakara, 163.

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadisin isnadı şöyledir:

-Esmâ bint Yezîd b. Seken (ra), Ebû Saîd Şehr b. Havşeb (v.112), Ebû Abdirrrahmân Abdullah b. el-Hakem b. Ebî Ziyâd el-Katvânî el-Kûfî (v.155), Ebû Amr 'Îsâ b. Yûnus b. Ebî İshâk es-Sebî'î el-Kûfî (v.190), Ebû Bekr b. Ebî Şeybe (v.235), el-Firyâbî (v.301/913).[248]

Müellifin naklettiği yukarıdaki hadis, et-Tirmizî, Ebû Dâvud, İbn Mâce ve ed-Dârimî tarafından da rivayet edilmiştir.[249]

Ebû Bekr el-Firyâbî'nin, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân* adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak Esma bint Yezîd'den (ra) naklettiği konuyla ilgili bir hadis de şöyledir:

Buna göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Bakara Sûresi'nin şu son iki ayetini okuyunuz. Muhakkak ki Rabbim, onları bana arşın altında ihsan etti."

Yukarıda kaydettiğimiz hadisin el-Firyâbî tarafından nakledilen iki farklı isnadı bulunmaktadır. Bunlar şöyledir:

1- 'Ukbe b. Âmir b. Abbâs b. Ömer b. Adî' el-Cühenî (v.58), Ebû'l-Hayr Mersed b. Abdillah el-Yezenî (v.90), Yezîd b. Ebî Habîb, Abdullah b. Lehîâ b. 'Ukbe (v.174), Kuteybe b. Saîd b. Cemîl (v.240), el-Firyâbî (v.301/913).[250]

2- '*Ukbe b. Âmir b. Abbâs b. Ömer b. Adî el-Cühenî (v.58), Ebû'l-Hayr Mersed b. Abdillah el-Yezenî (v.90), Yezîd b. Ebî Habîb, Abdullah b. Lehîâ b. 'Ukbe (v.174), Ebû Zekeriyyâ es-Simâk, Ebû Ca'fer Muhammed b. Mes'ûd b. Yûsuf en-Nisâburî el-Mıssîsî (v.247), el-Firyâbî (v.301/913).*[251]

Yukarıda kaydettiğimiz hadisin her iki isnadında da bulunan ravi Abdullah b. Lehîa b. 'Ukbe (v.174) hadis âlimlerinin tenkidine uğramıştır. Bu nedenle bu hadis isnad açısından zayıf konumdadır.[252]

4. Bölüm: Kur'ân-ı Kerîm'in Fazileti, Dinlemenin Sevabı ve Kur'ân'ın Himayesi

el-Firyâbî'nin kitabının bu bölümünde, Kur'ân-ı Kerîm okumanın faziletine dair hadîsler yer almaktadır. Kur'ân-ı Kerîm okumanın karşılığında, kişinin bu dünyada ve

---

[248] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân,* s. 155-156. (Hadis No: 46)
[249] Bkz. et-Tirmizî, *Da'vet*, 65/3478; Ebû Dâvud, *Salât*, 358/1496; İbn Mâce, *Duâ*, 9/3855; ed-Dârimî, *Fezâili'l-Kur'ân, 14/3389*
[250] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân,* s. 161-162. (Hadis No: 51)
[251] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân,* s. 162. (Hadis No: 52)
[252] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV/487-502; Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, II/475-477; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V/331.

âhirette elde edeceği kazançlardan bahsedilmektedir. Kitabın bu bölümünde 24 hadis mevcuttur. el-Firyâbî'nin ***Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân*** adlı bu eserinin tahkikini yapan Yûsuf Osmân Fadlullâh Cibrîl'in yaptığı incelemeye göre, bu bölümdeki hadislerin sıhhatlerine göre dağılımı şöyledir: Sahih Hadis: 20, Zayıf hadis: 4.

el-Firyâbî, buradaki hadislerin 23 tanesini ***"haddesenâ"***, birisini de ***"haddesenî"*** lafzıyla nakletmiştir. Kitabın bu bölümünde, 60-83 nolu hadisler mevcuttur. Burada yer alan bazı hadisleri aşağıda kaydetmek istiyoruz:

el-Firyâbî'nin, ***Fezâili'l-Kur'ân*** adlı eserinde Kur'ân'ın faziletiyle ilgili olarak Abdullah b. Amr'dan (ra) naklettiği bir hadis şöyledir:

Buna göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kıyamet Günü'nde, Kur'ân-ı Kerîm'in sahibi için şöyle denilir: 'Kur'ân'ı oku ve yücelt. Dünya'da tertîl üzere okuduğun gibi, burada da tatlı tertîle riayet et. Çünkü bugün senin Cennet'teki makamın, okuduğun son ayete göredir."

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadisin isnadı ise şöyledir:

-Abdullah b. Amr (ra) (v.65), Zerr b. Hubeyş, Âsım b. Ebî'n-Nücûd, Süfyân es-Sevrî (v.161), Veki' b. el-Cerrâh b. Melîh el-Küfî (v.197), Kuteybe b. Saîd (v.240)-Osmân b. Ebî Şeybe (v.239), el-Firyâbî (v.301/913).[253]

el-Firyâbî'nin naklettiği yukarıdaki hadis, Ebû Dâvud tarafından da rivayet edilmiştir.[254]

Müellifin, ***Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân*** adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak Abdullah b. Amr'dan (ra) naklettiği bir hadis şöyledir:

"Müslüman bir kimse Kur'ân-ı Kerîm'den bir harf okursa ona on sevab yazılır."

Yukarıda bahse konu olan bu hadisin isnadı şöyledir:

-Abdullah b. Amr, Ebû 'Ubeyde Âmir b. Abdillah b. Mes'ûd el-Hüzelî (v.81), Kays b.el-Seken el-Esedî el-Kûfî, el-Minhâl b. Amr el-Esedî el-Kûfî, Süleymân b. Mihrân el-A'meş (v.147), el-Fudayl b. 'Iyâz, Kuteybe b. Saîd b. Cemîl (v.240), el-Firyâbî (v.301/913).[255]

el-Firyâbî'nin, ***Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân*** adlı eserinde Kur'ân'ın faziletiyle ilgili olarak Ebû Hureyre'den (ra) naklettiği bir başka hadis de şöyledir:

Buna göre, Resûlullah (sav):

---

[253] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân,* s. 167. (Hadis No: 60)
[254] Bkz. Ebû Davud, *Salât*, 355/1464
[255] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân,* s. 168-169. (Hadis No: 62)

"Sizden biriniz, iki deve yükü mal ile ailesine dönmekten hoşlanır mı? diye sordu. Sahâbiler de; *'Evet'* dediler. Hz. Resûlullah da buyurdu ki*; 'Sizden birinin Allah'ın Kitabından iki ayetle ailesine dönmesi, iki deve yükünden daha hayırlıdır*."

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadisin isnadı şöyledir:

-Ebû Hureyre (ra) (v.59), Ebû Yûnus Süleymân b. Cübeyr ed-Devsî el-Mısrî (v.123), Amr b. el-Hâris, Ebû Muhammed Abdullah b. Vehb b. Müslim el-Kuraşî el-Mısrî (v.197), Ebû Hâlid Yezîd b. Hâlid b. Yezîd b. Abdillah b. Mevheb el-Hemedânî (v.233), el-Firyâbî (v.301/913).[256]

el-Firyâbî'nin naklettiği yukarıdaki hadis, Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiştir.[257]

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân* adlı eserinde Kur'ân'ın faziletiyle ilgili olarak yine Ebû Hureyre'den (ra) benzer lafızla naklettiği bir hadis de şöyledir:

Buna göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Üç büyük deve yükü mal kazanarak ailesinin yanına dönmesi, birinizin hoşuna gider mi? Ashâb da, *'evet'* dediler. Resûlullah da (sav): *'Birinizin namazda üç ayet okuması, o kimse için üç büyük deve yükünden hayırlıdır'* buyurdu.*"*

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadis, el-Firyâbî tarafından iki farklı isnadla rivayet edilmiştir. Bu isnadlar şöyledir:

1-*Ebû Hureyre (ra) (v.59), Ebû Sâlih Zekvân es-Semmân el-Medenî (v.101), Süleymân b. Mihrân el-A'meş (v.147), Veki' b. el-Cerrâh b. Melîh el-Kûfî (v.197), İshâk b. Râheveyh (v.238), el-Firyâbî (v.301/913).*[258]

2-*Ebû Hureyre (ra) (v.59), Ebû Sâlih Zekvân es-Semmân el-Medenî (v.101), Süleymân b. Mihrân el-A'meş (v.147), Veki' b. el-Cerrâh b. Melîh el-Kûfî (v.197), Ebû Bekr b. Ebî Şeybe (v.235), el-Firyâbî (v.301/913).*[259]

Müellifin naklettiği yukarıdaki hadis, Müslim, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiştir.[260]

---

[256] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân,* s. 172. (Hadis No: 66)
[257] Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/350.
[258] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân,* s. 174. (Hadis No: 69)
[259] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân,* s. 174. (Hadis No: 70)
[260] Bkz. Müslim, *Salât*, 41/250, hadis no:802; İbn Mâce, *Edeb*, 52/3782; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/496.

5. Bölüm: Kur'ân-ı Kerîm'i Hatmetmek ve Bu Konuda Nakledilen Hadisler

el-Firyâbî'nin kitabının bu bölümünde, Kur'ân-ı Kerîm'i hatmetmenin faziletine dair hadîsler yer almaktadır. el-Firyâbî'nin *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân* adlı bu eserinin tahkikini yapan Yûsuf Osmân Fadlullâh Cibrîl'in yaptığı incelemeye göre, bu bölümde 12 hadîs bulunmaktadır. Bu bölümde, 84-95 numaralı hadisler yer almaktadır. Buradaki hadislerin çoğu mevkûf[261] rivayetlerden oluşmaktadır. el-Firyâbî, bu bölümdeki hadisleri *"haddesenâ"* lafzıyla rivayet etmiştir. Konuyla ilgili olan bazı hadisleri aşağıda ele alarak incelemek istiyoruz:

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân* adlı eserinde konuyla ilgili olarak Sabit el-Bünânî'den naklettiği bir hadis şöyledir:

"Enes b. Mâlik, Kur'ân-ı Kerîm'i hatmettiği zaman ailesini yanına toplar (ve onlara dua ederdi)."[262]

Yukarıda kaydettiğimiz hadisin isnadı şöyledir:

-Ebû Muhammed Sâbit el-Bünânî b. Eslem el-Mısrî (v.129), Hemmâm b. Yahyâ b. Dînâr (v.163), Abdullah b. el-Mübârek, Muhammed b. el-Hasen el-Belhî, el-Firyâbî (v.301/913).[263]

el-Firyâbî'nin, Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân adlı eserinde konuyla ilgili olarak Mis'ar b. Küdâm'dan naklettiği bir hadis şöyledir:

"Enes b. Mâlik, Kur'ân-ı Kerîm'i hatmettiği zaman ailesini veya yanında bulunanları (dua etmek için) toplardı."

Yukarıda kaydettiğimiz hadisin isnadı şöyledir:

-Enes b. Mâlik (ra) (v.93), Mis'ar b. Küdâm el-Kûfî (v.153), Veki' b. el-Cerrâh b. Melîh el-Küfî (v.197), Kuteybe b. Saîd (v.240), el-Firyâbî (v.301/913).[264]

6. Bölüm: 'Kıskanmanın Sadece İki Şeyde Olduğuna Dâir' Hz. Peygamber'den (sav) Nakledilen Hadisler

el-Firyâbî'nin *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân* eserinin bu bölümünde, kıskanılacak kimsenin ancak Kur'ân-ı Kerîm'e değer veren ve onu yücelten kimse olduğundan bahseden hadisler yer almaktadır. Bu eserin tahkikini yapan Yûsuf Osmân'ın yaptığı

---

[261] Mevkûf; *"Vakafe"* (durmak) kök filinden alınma ismi Mef'ul olan mevkûf, hadis ıstılahında sahabilerden rivayet edilen sözlere ve fiillere denir. Uğur, Mücteba, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü,* s.225.

[262] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân,* s. 187, 189 (Hadis No: 83-84)

[263] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân,* s. 189 (Hadis No: 84)

[264] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân,* s. 189. (Hadis No: 86)

incelemeye göre, bu bölümdeki hadislerin sıhhat açısından durumları şöyledir: Sahih hadis:12, Zayıf hadis: 1.

el-Firyâbî, buradaki hadislerin hepsini *"haddesenâ"* lafzıyla rivayet etmiştir. Bu kısımda 13 adet hadis bulunmaktadır. Bu bölümde, 97-109 numaralı hadisler yer almaktadır. Bu bölümdeki hadislerden bir kısmını aşağıda ele alarak incelemek istiyoruz:

Müellifin, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân* adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak Abdullah b. Ömer'den (ra) naklettiği bir hadis şöyledir:

Buna göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Ancak şu iki kimseye hased etmek caizdir: Cenâb-ı Hakk'ın kendisine ihsan ettiği Kur'ân'la, gece gündüz amel eden kimseye. Cenâb-ı Hakk'ın kendisine lütfettiği maldan gece gündüz Allah yolunda harcayan kimseye."

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadis, el-Firyâbî tarafından iki farklı isnad ile rivayet edilmiştir. Bunlar şöyledir:

1-*Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb (v.73/74), Sâlim b. Abdillah b. Ömer (v.106), Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî (v.124), Süfyân b. 'Uyeyne, Kuteybe b. Saîd b. Cemîl (v.240), el-Firyâbî (v.301/913).*[265]

2-*Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb (v.73/74), Sâlim b. Abdillah b. Ömer (v.106), Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî (v.124), Süfyân b. 'Uyeyne, Ebû Bekr b. Ebî Şeybe (v.235)-Ebû'l-Hasen Ali b. Abdillah b. Ca'fer el-Medînî (v.234), el-Firyâbî (v.301/913).*[266]

Müellifin naklettiği yukarıdaki hadis, el-Buhârî, Müslim, et-Tirmizî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiştir. [267]

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân* adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak Abdullah b. Ömer'den (ra) benzer bir lafızla naklettiği bir hadis de şöyledir:

Buna göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Ancak şu iki kimseye hased etmek caizdir: Cenâb-ı Hakk'ın kendisine ihsan ettiği şu Kitab'la, gece gündüz amel eden kimseye. Cenâb-ı Hakk'ın kendisine lütfettiği maldan gece gündüz tasadduk yapan kimseye."

Yukarıda bahse konu olan bu hadisin isnadı şöyledir:

---

[265] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân,* s. 195. (Hadis No: 97)
[266] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân,* s.195-196. (Hadis No: 98)
[267] Bkz. el-Buhârî, *Tevhid*, 45/7529; Müslim, *Salât*, 47/266, hadis no:815; et-Tirmizî, *Birr ve's-Sıla*, 24/1936; İbn Mâce, *Zühd*, 22/4209; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/36-II/86.

-Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb (v.73/74), Sâlim b. Abdillah b. Ömer (v.106), Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî (v.124), Ebû Bişr Şuayb b. Dînâr el-Emevî el-Hımsî (v.163), Ebû'l-Yemân el-Hakem b. Nafi' el-Hımsî (v.222), İshâk b. Seyyâr, el-Firyâbî (v.301/913).[268]

Müellif tarafından nakledilen yukarıdaki hadis, el-Buhârî, Müslim ve Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiştir.[269]

el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur*'ân adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak Abdullah b. Mes'ûd'dan da (ra) bir hadis nakletmiştir.

Buna göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Ancak şu iki kimseye hased etmek caizdir: Cenâb-ı Hakk'ın kendisine lutfettiği malı Hakk yolunda harcamak için gayret eden kimseye, Cenâb-ı Hakk'ın kendisine ihsan ettiği Hikmetle hükmeden ve onu öğreten kimseye."

Yukarıda kaydettiğimiz hadis, el-Firyâbî tarafından iki farklı tarikle rivayet edilmiştir. Bunlar şöyledir:

1-*Abdullah b. Mes'ûd (v.32), Ebû Abdillah Kays b. Ebî Hâzım (v.98), Ebû Abdillah İsmâîl b. Saîd el-Ahmesî el-Kûfî (v.146), Ebû Hişam Abdullah b. Numeyr el-Hemedânî (v.199), Ebû Bekr b. Ebî Şeybe (v.235), el-Firyâbî (v.301/913).*[270]

2-*Abdullah b. Mes'ûd (v.32), Ebû Abdillah Kays b. Ebî Hâzım (v.98), İsmâîl b. Ebî Hâlid, Cerîr b. Abdilhamîd (v.188)-Muhammed b. Beşir, Ebû Bekr b. Ebî Şeybe (v.235), el-Firyâbî (v.301/913).*[271]

el-Firyâbî'nin naklettiği yukarıdaki hadis, el-Buhârî, Müslim, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiştir.[272]

7. Bölüm: Resûlullah'ın (sav) Kur'ân-ı Kerim'i Okuyuş Şekli

el-Firyâbî'nin *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân* eserinin bu bölümünde, Hz. Peygamber'in (sav) Kur'ân-ı Kerim'i nasıl okuduğundan bahseden hadisler yer almaktadır. Ayrıca bu bölümde, daha iyi anlaşılması için Kur'ân'ın kaç günde okunması gerektiğinden bahseden hadisler yer almaktadır. Müellifin *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân* adlı

[268] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân,* s.197. (Hadis No: 100)
[269] Bkz. el-Buhârî, *Fezâili'l-Kur'ân,* 20/5025; Müslim, *Salât*, 47/267, hadis no:815; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/152.
[270] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân,* s.199. (Hadis No: 103)
[271] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân,* s.199. (Hadis No: 104)
[272] Bkz. el-Buhârî, *İlim*, 15/73, *Ahkâm*, 3/7141, *İ'tisâm*, 13/7316; Müslim, *Salât*, 47/268, hadis no:816; İbn Mâce, *Zühd*, 22/4208; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/385-I/432.

eserinin tahkikini yapan Yûsuf Osmân'ın yaptığı incelemeye göre burada ki hadislerin sıhhat açısından dağılımı şöyledir: Sahih hadis: 18, Zayıf hadis: 5.

el-Firyâbî, bu bölümdeki hadislerin 22'sini *"haddesenâ"*, birini ise *"haddesenî"* lafzıyla rivayet etmiştir. Burada toplam olarak 23 hadis mevcuttur. Bu bölüm, 110-132 numaralı hadislerden oluşmaktadır. Şimdi bu bölümde yer alan hadislerden birkaçını ele alarak inceleyeceğiz:

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân* adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak Ümmü Seleme'den (ra) naklettiği bir hadis şöyledir:

"Ya'lâ b. Memlek el-Hicâzî, Ümmü Seleme'ye (ra), Resûlullah'ın kıraatından sorunca; *' Onun namazından size ne? (siz onun gibi kılamazsınız). Resûlullah (sav) namaz kılar, kıldığı kadar uyur, uyuduğu kadar namaz kılar, yine kıldığı kadar uyurdu. Bu sabaha kadar böyle devam ederdi'* diyerek Resûlullah'ın (sav) kıraatını vasfetti. 'Ümmü Seleme (ra) Resûlullah'ın (sav) kıraatını harf harf açıklayarak vasfederdi."

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadis, el-Firyâbî tarafından iki farklı isnadla rivayet edilmiştir:

1-*Ümmü Seleme (ra) (v.20), Ya'lâ b. Memlek el-Hicâzî, Ebû Bekr Abdullah b. 'Ubeyd b. Ebî Müleyke (v.117), el-Leys b. Sa'd (v.175), Yezîd b. Mevheb er-Remlî-Kuteybe b. Saîd (v.240), el-Firyâbî (v.301/913).*[273]

2- *Ümmü Seleme (ra) (v.20), Ya'lâ b. Memlek el-Hicâzî, Ebû Bekr Abdullah b. 'Ubeyd b. Ebî Müleyke (v.117), Abdülazîz b. Cüreyc, Abdülmelik b. Abdilazîz b. Cüreyc (v.150), ed-Dahhâk b. Mahled b. Müslim b. ed-Dahhâk eş-Şeybânî (v.214), Amr b. Ali, el-Firyâbî (v.301/913).*[274]

Müellifin naklettiği yukarıdaki hadis, et-Tirmizî, Ebû Dâvud ve en-Nesâî tarafından da rivayet edilmiştir.[275]

Hadisin birinci isnadı sika ravilerden oluşmaktadır. Bu nedenle hadis isnad ve metin açısından sahihtir. İkinci isnadda yer alan ravi Abdülazîz b. Cüreyc ise, hadis âlimlerinin tenkidine uğramıştır. el-Buhârî, *"Abdülazîz b. Cüreyc kavi değildir, kendisine tabi olunmaz"* derken, 'Ukaylî de: *"hadisine tabi olunmaz"* demiştir. İbn Hıbbân ise, Abdülazîz b. Cüreyc'i *Kitâbü's-Sikât*'ında zikretmiştir.[276] Bu nedenle yukarıda kaydetmiş olduğumuz hadisin ikinci isnadı zayıftır.

---

[273] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân,* s. 205. (Hadis No: 110)
[274] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân,* s. 206. (Hadis No: 111)
[275] Bkz. et-Tirmizî, *Fezâili'l-Kur'ân,* 23/2923; Ebû Dâvud, *Salât*, 355/1466; en-Nesâî, *Kıyâmü'l-Leyl*, 13/1629.
[276] Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, II/624; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI/297.

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân* adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak Resûlullah'ın (sav) eşi Hz. Hafsa'dan (ra) naklettiği bir hadis de şöyledir:

"Vefatından bir sene öncesine kadar Hz. Peygamber'i oturarak namaz kılarken görmedim. Son zamanlarında da O (sav) oturarak namaz kılardı ve sûreyi de ağır ağır okurdu. Sanki sûre olduğundan da uzunmuş gibi olurdu."

Yukarıda bahse konu olan bu hadis, el-Firyâbî tarafından iki farklı isnadla rivayet edilmiştir:

1-Hz. Hafsa (ra), el-Muttalib b. Ebî Vedâ'a es-Sehmî el-Kuraşî, es-Sâib b. Yezîd b. Saîd b. Sümâme el-Kindî (v.91/96), Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî (v.124), Mâlik b. Enes el-Esbahî (v.179), Kuteybe b. Saîd b. Cemîl (v.240), el-Firyâbî (v.301/913).[277]

2- Hz. Hafsa (ra), el-Muttalib b. Ebî Vedâ'a es-Sehmî el-Kuraşî, es-Sâib b. Yezîd b. Saîd b. Sümâme el-Kindî (v.91/96), Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî (v.124), Malik b. Enes el-Esbahî (v.179), Vüheyb b. Hâlid el-Bâhilî (v.165), Abdu'l-a'la b. Hammâd en-Nursî (v236/237), el-Firyâbî (v.301/913).[278]

Müellifin naklettiği yukarıdaki hadis, Müslim, et-Tirmizî, en-Nesâî ve İmam Mâlik tarafından da rivayet edilmiştir.[279]

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân* adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak Abdullah b. Amr el-Âs'dan (ra) naklettiği bir hadis de şöyledir:

"Kur'ân-ı Kerîm'i derledim ve her gece onu okudum. Bu durum Resûlullah'a (sav) ulaşınca şöyle buyurdu: 'Kur'ân'ı ayda bir kere hatim et.' Ben de şöyle dedim: *'Ya ResûlAllah (sav)! Bana dua et, gençliğimden ve kuvvetimden faydalanayayım.'* O da: *'Kur'an-ı Kerîm'i her on günde bir hatim et.'* buyurdu. Ben de O'na şöyle dedim: *'Ya Resûlallah (sav)! Bana dua et de, gençliğimden ve kuvvetimden faydalanayayım.' O da şöyle buyurdu: ' Her on günde bir hatim et.'* Ben de O'na (sav); *'Ya Resûlallah! Bana dua et de, kuvvetimden ve gençliğimden faydalanayayım'* dedim de, *'Böyle dua etmekten kaçındı.*"

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadisin isnadı şöyledir:

-Abdullah b. Amr b. el-Âs (v.65), Yahyâ b. Hâkim b. Safvân b. Ümeyye el-Cümahî, Ebû Bekr Abdullah b. 'Ubeydillâh b. Ebî Müleyke, Abdülmelik b. Abdilazîz b. Cüreyc (v.150), el-Mufaddal b. Fedâle b. 'Ubeyd b. Sümâme er-Ruaynî (v.182), Ebû

---

[277] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân,* s. 206-207. (Hadis No: 112)
[278] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân,* s. 207. (Hadis No: 113)
[279] Bkz. Müslim, *Salât,* 16/118, hadis no: 733; et-Tirmizî, *Salât,* 163/373; en-Nesâî, *Kıyâmü'l-Leyl,* 19/1658; İmam Mâlik, *Muvatta'*, II/189.

Hâlid Yezîd b. Hâlid b. Yezîd b. Abdillah b. Mevheb er-Remlî (v.233), el-Firyâbî (v.301/913).[280]

8. Bölüm: Yedi veya Sekiz Günde Kur'ân-ı Kerim'i Hatmedenler

el-Firyâbî'nin *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân* adlı eserinin bu bölümünde, Kur'ân-ı Kerim'i okuyup anlayabilmek için onun kaç günde okunması gerektiğinden bahsetmektedir. Bu kitabı tahkik eden Yûsuf Osmân'ın yaptığı araştırmaya göre buradaki hadislerin hepsi sahih rivayetlerden oluşmaktadır.

Bu bölümdeki hadisler, el-Firyâbî tarafından *"haddesenâ"* lafzıyla nakledilmiştir. Bu kısımda toplam 17 hadis vardır. Bu bölümde, 133-149 numaralı hadisler yer almaktadır. Şimdi bu bölümde yer alan hadislerden bazılarını ele alarak incelemek istiyoruz:

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân* adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak Übey b. Ka'b'dan (ra) naklettiği bir hadis şöyledir:

"Muhakkak ki biz Kur'ân-ı Kerîm'i yedi günde okuruz."

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadisin isnadı şöyledir:

-Übey b. Ka'b, Ebû'l-Mehleb Abdurrahmân b. Muâviye el-Cermî el-Basrî, Ebû Kılâbe Abdullah b. Zeyd b. Amr el-Cermî (v.104), Hammâd b. Zeyd, Kuteybe b. Saîd b. Cemîl (v.240), el-Firyâbî (v.301/913).[281]

Müellifin, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân* adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak Übey b. Ka'b'dan (ra) naklettiği diğer bir hadis de şöyledir:

"Ben, Kur'ân-ı Kerîm'i yedi günde okurum."

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadisi isnadı şöyledir:

-Übey b. Ka'b, Ebû'l-Mehleb Abdurrahmân b. Muâviye el-Cermî el-Basrî, Ebû Kılâbe Abdullah b. Zeyd b. Amr el-Cermî (v.104), Eyyûb es-Sahtiyânî, Vüheyb b. Hâlid b. Aclân el-Bâhilî el-Basrî (v.165), Abdu'l-a'la b. Hammâd el-Nursî (v.236/237), el-Firyâbî (v.301/913).[282]

el-Firyâbî'nin kaydetmiş olduğu yukarıda zikretmiş olduğumuz iki rivayete güvenilir hadis kaynaklarında rastlamamış bulunmaktayız.

Müellifin, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân* adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak Abdullah b. Amr'dan (ra) naklettiği bir hadis şöyledir:

---

[280] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân,* s. 216-217. (Hadis No: 127)
[281] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân,* s. 221. (Hadis No: 133)
[282] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân,* s. 221-222. (Hadis No: 134)

Buna göre, Resûlullah (sav) şöyle buyuruyor:

"Kur'ân-ı Kerîm'i üç günden az sürede okuyan kimse onu anlayamaz."

Yukarıda kaydettiğimiz hadis, el-Firyâbî tarafından iki farklı isnad ile rivayet edilmiştir:

1-*Abdullah b. Amr b. el-Âs (v.65), Ebû'l-'Alâ' Yezîd b. Abdillah b. Şıhhîr el-Âmirî el-Basrî (v.110/111), Katâde b. Diâme b. Katâde (v.117), Ebû Abdillah Hemmâm b. Yahyâ b. Dînâr (v.164), Veki' b. el-Cerrâh b. Melîh el-Küfî (v.197), Ebû Bekr b. Ebî Şeybe (v.235), el-Firyâbî (v.301/913).*[283]

2- *Abdullah b. Amr b. el-Âs (v.65),), Ebû'l-'Alâ' Yezîd b. Abdillah b. Şıhhîr el-Âmirî el-Basrî (v.110/111), Katâde b. Diâme b. Katâde (v.117), Ebû Abdillah Hemmâm b. Yahyâ b. Dînâr (v.164), Veki' b. el-Cerrâh b. Melîh el-Küfî (v.197), Kuteybe b. Saîd b. Cemîl (v.240), el-Firyâbî (v.301/913).*[284] (143 NH)

Müellifin naklettiği yukarıdaki hadis, et-Tirmizî, Ebû Dâvud, İbn Mâce, ed-Dârimi ve Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiştir.[285]

Ebû Bekr el-Firyâbî'nin, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân* adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak Abdullah b. Amr'dan (ra) naklettiği bir hadis de şöyledir:

Buna göre, Resûlullah (sav), Abdullah b. Amr b. el-Âs'a şöyle buyurmuştur:

"Kur'ân-ı Kerîm'i ayda bir hatim et. Abdullah b. Amr da (ra): *'Ya Resûlallah (sav*), *bundan daha fazlasını yapabilirim'* dedi. Resûlullah da (sav): *'Ayda bir kere hatim et.'* buyurdu. Abdullah b. Amr da: *'Benim bundan daha fazlasını yapmaya gücüm yeter'* dedi. Bunun üzerine Resûlullah da (sav): *'Kur'ân'ı yedi günde hatim et'* buyurdu. Abdullah b. Amr da: *'Benim bundan daha fazlasını yapmaya gücüm yeter'* dedi. Bunun üzerine Resûlullah da (sav):*'Kur'ân'ı üç günden daha az bir zamanda okuyan kimse, onu anlayamaz'* buyurdu."

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadisin isnadı şöyledir:

-Abdullah b. Amr b. el-Âs (v.65),), Ebû'l-'Alâ' Yezîd b. Abdillah b. Şıhhîr el-Basrî (v.110/111), Katâde b. Diâme b. Katâde (v.117), Hemmâm b. Yahyâ b. Dinâr (v.164), Süleymân b. Dâvud et-Tayâlisî (v.203), Muhammed b. Yesâr, el-Firyâbî (v.301/913).[286]

---

[283] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân,* s. 224. (Hadis No: 142)
[284] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân,* s. 225. (Hadis No: 143)
[285] Bkz. et-Tirmizî, *Kırâat*, 13/2949; Ebû Dâvud, *Salât*, 326/1394, ed-Dârimî, *Salât*, 173/1493; İbn Mâce, *İkâmetü's-Salât*, 178/1347; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/164-II/193-II/195.
[286] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân,* s. 225. (Hadis No: 144)

el-Firyâbî'nin nakletmiş olduğu yukarıdaki rivayete güvenilir hadis kaynaklarında rastlayamamış bulunmaktayız.

9. Bölüm: Mushafa Bakmak

el-Firyâbî'nin *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân* eserinin bu bölümünde, Kur'ân-ı Kerim'i okumanın ve ona bakmanın faziletlerini içeren hadisler yer almaktadır. el-Firyâbî'nin adı geçen eserinin tahkikini yapan Yûsuf Osmân'ın yaptığı incelemeye göre, bu kısımdaki hadislerin hepsinin sahih olduğu anlaşılmaktadır.

el-Firyâbî'nin, tamamını *"haddesenâ"* lafzıyla naklettiği rivayetlerin yer aldığı bu bölümde, 7 hadis bulunmaktadır. Burada, 150-156 numaralı hadisler mevcuttur. Şimdi de, bu bölümde yer alan bazı hadisleri aşağıda ele alarak incelemek istiyoruz:

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân* adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak Abdullah b. Mes'ûd'dan (ra) naklettiği bir hadis şöyledir:

"Mushaf'ı tetkik etmeye devam ediniz."

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadisin isnadı şöyledir:

-Abdullah b. Mes'ûd (v.32), Ebû Meryem Zerr b. Hubeyş el-Kûfî (v.81), Âsım b. Ebî'n-Nücûd (v.129), Süfyân es-Sevrî (v.161), Abdullah b. el-Mübârek, Müzâhim b. Saîd el-Mervezî, el-Firyâbî (v.301/913).[287]

Müellifin nakletmiş olduğu yukarıdaki rivayete güvenilir hadis kaynaklarında rastlayamamış bulunmaktayız.

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân* adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak Hz. Âişe'den (ra) naklettiği bir hadis şöyledir:

"Hz. Âişe (ra), Ramazan Ayında fecirden sonra mushaftan okumaya başlar, güneş doğunca da uyurdu."

Bahse konu olan bu hadisin isnadı şöyledir:

-Hz. Âişe (v.57), Ebû'l-Haccâc Mücâhid b. Cebr el-Mekkî (v.102/103), Ebû'l-Attâb Mansûr b. el-Mu'temir (v.132), Süfyân es-Sevrî (v.161), Veki' b. el-Cerrâh b. Melîh el-Küfî (v.197), Kuteybe b. Saîd b. Cemîl (v.240), el-Firyâbî (v.301/913). [288]

el-Firyâbî'nin nakletmiş olduğu yukarıdaki rivayete güvenilir hadis kaynaklarında rastlayamamış bulunmaktayız.

Müellifin, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân* adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak Abdullah b. Ömer'den (ra) naklettiği bir hadis de şöyledir:

---

[287] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân,* s. 229. (Hadis No: 150)
[288] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân,* s. 229-230. (Hadis No: 152)

Buna göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurdu:

"Kur'ân sahibinin misali, bağlanmamış devenin sahibine benzer. Eğer onu sıkıca bağlarsa elinde tutar, serbest bırakırsa kaçar."

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadisin isnadı ise şöyledir:

-Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî (v.73/74), Nâfi' Mevlâ Abdillah b. Ömer (v.116/117), Mâlik b. Enes el-Esbahî (v.179), Kuteybe b. Saîd b. Cemîl (v.240), el-Firyâbî (v.301/913).[289]

Müellifin naklettiği yukarıdaki hadis, el-Buhârî, Müslim, en-Nesâî, İbn Mâce, ed-Dârimi ve Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiştir.[290]

10. Bölüm: Kur'ân'a Bağlılık Konusunda Peygamberimiz'den (sav) Nakledilen Hadisler

el-Firyâbî'nin *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân* adlı eserinin bu bölümünde, Kur'ân-ı Kerim'i çokça okumanın ve ona sıkı sıkıya bağlanmanın gerektiğinden bahseden hadisler yer almaktadır. el-Firyâbî'nin bu eserinin tahkikini yapan Yûsuf Osmân'ın yaptığı incelemeye göre burada ki hadislerin hepsi isnad yönünden sahihtir.

el-Firyâbî, bu bölümdeki hadislerin hepsini *"haddesenâ"* lafzıyla rivayet etmiştir. 157-168 numaralı hadislerden oluşan bu bölümde toplam olarak, 12 adet hadis mevcuttur. Şimdi bu bölümde yer alan hadislerden birkaçını ele alarak incelemeye çalışacağız:

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân* adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak Abdullah b. Ömer'den (ra) naklettiği bir hadis şöyledir:

Buna göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurdu:

"Muhakkak ki, şu Kur'ân'ın misali, bağlanmamış deveye benzer. Devenin sahibi onu bağlarsa elinde tutar, şayet ihmal ederse deve kaçıp gider. Kur'ân'ın sahibi de, titizlik gösterip gece gündüz okursa onu hatırlar, eğer okumazsa unutur."

Bu hadis, muhaddis tarafından iki farklı yoldan rivayet edilmiştir. Bu isnadlar şöyledir:

1- Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî (v.73/74), Nâfi' Mevlâ Abdillah b. Ömer (v.116/117), Mûsâ b. 'Ukbe b. Ebî Ayyâş el-Esedî (v.141), Ya'kub b.

---

[289] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân*, s. 231. (Hadis No: 156)

[290] Bkz. el-Buhârî, *Fezâili'l-Kur'ân*, 23/5031; Müslim, *Salât*, 33/226, hadis no: 789; en-Nesâî, *İftitâh*, 37/942; İbn Mâce, *Edeb*, 52/3783; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/64; İmam Mâlik, *Muvatta*, II/282.

Abdirrahmân b. Muhammed b. Abdillah b. Abdilkârî (v.181), Kuteybe b. Saîd b. Cemîl (v.240), el-Firyâbî (v.301/913).[291]

2- Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.73/74), Nâfi' Mevlâ Abdillah b. Ömer (v.116/117), Mûsâ b. 'Ukbe b. Ebî Ayyâş el-Esedî (v.141), Enes b. 'Iyâz b. Damre (v.200), İshâk b. Mûsâ el-Ensârî, el-Firyâbî (v.301/913).[292]

Müellifin naklettiği yukarıdaki hadis, Müslim tarafından da rivayet edilmiştir.[293]

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân* adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak 'Ukbe b. Âmir'den (ra) naklettiği bir hadis şöyledir:

Buna göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Allah'ın Kitab'ını öğreniniz, sık sık okuyup ezberleyiniz, güzel bir sesle okuyunuz ve onu elde ediniz. Muhammed'in nefsini elinde bulunduran Allah'a yemin olsun ki, Kur'ân'ın hafızadan silinip gitmesi, hamile develerin bağdan kurtulup kaçmasından daha üzüntü vericidir."

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadisin isnadı şöyledir:

-*'Ukbe b. Âmir b. Abbâs b. Ömer b. Adî' el-Cühenî (v.58), 'Uleyye b. Rebâh, Mûsâ b. 'Uleyye b. Rebâh (v163), Abdullah b. el-Mübârek, Müzâhim b. Saîd el-Mervezî, el-Firyâbî (v.301/913).*[294]

el-Firyâbî'nin naklettiği yukarıdaki hadis, ed-Dârimî tarafından da rivayet edilmiştir.[295]

11. Bölüm: Haricilerin Sıfatları ve Onlara Yapılan Hakaretler

el-Firyâbî'nin *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân* eserinin bu bölümünde, dinden çıkan insanların hallerinden bahsedilmektedir. Bu kitabı tahkik eden Yûsuf Osman'ın yaptığı incelemeye göre, buradaki hadislerin isnad yönünden dağılımı şöyledir: Sahih hadis: 22, Zayıf Hadis: 7.

el-Firyâbî, bu bölümdeki hadisleri rivayet ederken, bunların 26'sında *"haddesenâ";* 2'sinde *"haddesenî";* birinde ise, *"ahberenâ"* lafzını kullanmıştır. Bu bölümde toplam 29 hadis vardır. Bu kısımda, 169-197 numaralı hadisler yer almaktadır. Şimdi bu bölümde yer alan hadislerden bir kısmını ele alarak incelemeye çalışacağız:

---

[291] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân,* s. 233. (Hadis No: 157)
[292] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân,* s. 233. (Hadis No: 158)
[293] Bkz. Müslim, *Salât*, 33/227, hadis no: 789.
[294] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân,* s. 235. (Hadis No: 162)
[295] Bkz. ed-Dârimî, *Fezâili'l-Kur'ân,* 4/3349; Hadisin benzer lafızları için bakınız. el-Buhâri, *Fezâili'l-Kur'ân*, 23/5033; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV/146-150-153.

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân* adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak Abdullah b. Habîb b. Rebîa es-Sülemî'den naklettiği bir hadis şöyledir:

"Biz bir topluluktan Kur'ân-ı Kerîm'i öğrendiğimiz zaman, onlar bize; kendilerinin on ayeti öğrendikleri zaman bunlarla amel edinceye kadar, diğer on ayeti öğrenmeye geçmediklerini haber veriyorlardı. Ebû Abdirrahmân dedi ki; 'Böylece biz, ilim ve ameli birlikte öğrendik. Bizden sonra ise, Kur'ân'ı su gibi okuyan, fakat boğazından aşağıya geçmeyen (amel etmeyen) bir topluluk onu devraldı' dedi ve eliyle boynunu işaret etti."

Yukarıda bahsettiğimiz bu hadisin isnadı şöyledir:

-Ebû Abdirrahmân Abdullah b. Habîb b. Rebîa es-Sülemî (v.105), Atâ b. es-Sâib b. Mâlik (v.136), Ebû İsmâil Hammâd b. Zeyd b. Dirhem el-Ezdî (v.177), Muhammed b. 'Ubeyd b. Hessâb (v.238), el-Firyâbî (v.301/913).[296]

Kütüb-i Sitte müellifleri tarafından rivayet edilmeyen bu hadis İbn Ebî Şeybe tarafından nakledilmiştir.[297]

Müellifin, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân* adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak Ebû Firâs aracılığıyla Hz. Ömer'den (ra) naklettiği bir hadis de şöyledir:

"Ömer b. el-Hattâb halka hitab ederek şöyle dedi. 'Ey insanlar vahiy indiği zaman ve Allah'ın Resûlu bizim aramızda iken biz sizi tanıyorduk, Cenâb-ı Hakk sizin haberlerinizi bize bildirmişti ve böylece Resûlullah (sav) vefat edip gitti. Bana öyle geliyordu ki, insanlar Kur'ân-ı Kerîm'i okuyorlar, Allah'ı (cc) ve onun yanındakilerini diliyorlardı. Daha sonra ise, halkın Kur'ân'ı okuyup, insanları ve onların yanında olan dünyalık şeyleri istediklerini bana gösterildi. Dikkat ediniz, kıraatınız ve amellerinizle Allah'ı isteyiniz! Sizden birinizin hayrı ortaya çıkarmasıyla, biz onunla hayır ortaya çıktı zannederek sevindik. Sizden birinizin şerri ortaya çıkarmasıyla da, biz onunla şer ortaya çıktı zannedip, ondan kaçındık. Sırlarınız sizin ile Rabbiniz arasındadır."

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadisin isnadı şöyledir:

-Ömer b. el-Hattâb (ra) (v.23), Ebû Firâs er-Rebî' b. Ziyâd en-Nehdî, Ebû Nadre el-Münzir b. Mâlik b. Kıt'âte'l-Abdî el-Basrî (v.108/109), Ebû Mes'ûd Saîd b. İyâs el-Cerîrî el-Basrî (v.144), Ebû Bekr Vüheyb b. Hâlid b. Aclân el-Bâhilî el-Basrî (v.165), Muhammed b. 'Ubeyd b. Hessâb el-Basrî (v.238), el-Firyâbî (v.301/913).[298]

---

[296] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân,* s. 241. (Hadis No: 169)
[297] Bkz. İbn Ebî Şeybe, *Musannaf,* X/460, hadis no: 30549.
[298] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân,* s. 241-242. (Hadis No: 170)

Kütüb-i Sitte müellifleri tarafından rivayet edilmeyen bu hadis İbn Ebî Şeybe ve Abdürrezzâk b. Hemmâm tarafından nakledilmiştir.[299]

el-Firyâbî'nin, ***Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân*** adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak Sehl b. Saîd b. Mâlik el-Ensârî'den (ra) naklettiği bir hadis ise şöyledir:

Buna göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Biz birbirimize Kur'ân-ı Kerîm okurken Resûlullah (sav) bizim yanımıza uğrayarak şöyle buyurdu: *'Hamd Allah içindir. Allah'ın kitabı birdir, hayırlar sizin içindir, tüm millet sizin içindir (duacıdır). Okuyunuz, okuyunuz, kavimler gelmeden önce okuyunuz. Kadehi diktikleri gibi onu ikame ediyorlar. Yükseğe koyulmasına cevaz vermiyorlar, sevabını elde etmede acele ediyorlar, sevabını ahirete ertelemiyorlar."*

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadisin isnadı şöyledir:

-Sehl b. Saîd b. Mâlik b. Hâlid b. Sağlebe el-Ensârî (v.91), Abdullah b. 'Ubeyde b. Neşît er-Rebezî (v.130), Mûsâ b. 'Ubeyde b. Neşît er-Rebezî (v.153), Ebû Yahyâ İshâk b. Süleymân er-Râzî, Ebû Gudema 'Ubeydullâh b. Saîd b. Yahyâ b. Berd el-Yeşkürî (v.241), el-Firyâbî (v.301/913).[300]

Müellif tarafından nakledilen bu hadis, Ebû Dâvud tarafından benzer lafızla rivayet edilmiştir.[301]

Bu hadisin isnadında bulunan ravilerden Mûsâ b. 'Ubeyde b. Neşît er-Rebezî hadis âlimlerinin tenkidine uğramıştır. Yahyâ b. Maîn, et-Tirmizî, Ali b. el-Medînî ve en-Nesâî'ye göre, *'Mûsâ b. 'Ubeyde zayıftır.'* Ahmed b. Hanbel;*"Kendisinden hadis rivayet etmek helal değildir, kendisinin hadisi münker olup, yazılmaz"* demiştir. el-Buhârî ve Ebû Hâtim, *"hadisinin münker"* olduğunu söylemişlerdir. Ebû Zür'a *ve* Ya'kûb b. Şeybe de, *'Mûsâ b. 'Ubeyde'nin zayıf*' olduğunu kaydetmişlerdir. Muhammed b. Sa'd ise, *"sika"* olduğunu bildirmiştir. [302]

Yukarıda kaydetmiş olduğumuz bu hadis isnadında bulunan ravi Mûsâ b. 'Ubeyde b. Neşît er-Rebezî'den dolayı isnad açısından zayıf konumdadır.

Ebû Bekr el-Firyâbî'nin, ***Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân*** adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak Ebû Saîd el-Hudrî'den (ra) naklettiği bir hadis de şöyledir:

Buna göre, Resûlullah (sav) şöyle buyuruyor:

---

[299] Bkz. İbn Ebî Şeybe, *Musannaf*, X/480, hadis no: 30623; Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Musannaf*, III/383, hadis no: 6036.
[300] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân*, s. 245-246. (Hadis No: 176)
[301] Bkz. Ebû Dâvud, *Salât*, 139/831.
[302] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIX/104-113.

"Doksan sene sonra bir nesil gelecek. Namazı ihmal edecek ve şehvetlere tabi olacaklar. Sonra bir nesil daha gelecek, Kur'ân okuyacaklar fakat gırtlaklarından aşağıya geçmeyecek (Kur'ân'ı ihlasla okumayacaklar)."

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadisin isnadı şu şekildedir:

-Ebû Saîd el-Hudrî, el-Velid b. Kays b. el-Ahrem et-Tecibî el-Mısrî, Ebû'l-Feth Beşîr b. Ebî Amr el-Havlânî el-Basrî, Hayve b. Şureyh (v.153), Abdullah b. Yezîd, Ahmed b. el-Furât (v.258), el-Firyâbî (v.301/913).[303]

Müellif tarafından nakledilen bu hadis, Ahmed b. Hanbel tarafından benzer lafızla rivayet edilmiştir.[304]

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân* adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak Câbir b. Abdillah'dan (ra) naklettiği bir hadis de şöyledir:

Buna göre, Resûlullah (sav) şöyle buyuruyor:

"Muhakkak ki Kur'ân okuyan fakat okudukları gırtlak kemiklerinden aşağıya geçmeyen topluluklar gelecek. Onlar okun yaydan çıktığı gibi dinden çıkacaklar, atılan ok yayına geri gelmediği gibi, onlar da dinlerine dönmeyecekler."

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadisin isnadı şöyledir:

-Câbir b. Abdillah es-Sülemî (ra) (v.78), Ebû'z-Zübeyr el-Mekkî, Ebû Muhammed Kurre b. Hâlid es-Sedûsî (v.170), Muâz b. Muâz el-Basrî (v.196), 'Ubeydullah b. Muâz el-Basrî (v.237), el-Firyâbî (v.301/913).[305]

Muhaddis tarafından nakledilen bu hadis, Ebû Dâvud tarafından benzer lafızla rivayet edilmiştir.[306]

Müellifin, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân* adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak Abdullah b. Abbâs'dan (ra) naklettiği bir hadis şöyledir:

Buna göre, Resûlullah (sav) şöyle buyuruyor:

"Ümmetimden bir kısım insanlar Kur'ân-ı Kerîm'i okuyacaklar, fakat okun yaydan çıktığı gibi hızla İslam'dan çıkacaklar."

Bahse konu olan bu hadisin isnadı şöyledir:

-Abdullah b. Abbâs b. Abdülmuttalib el-Mekkî (v.68), Ebû Abdillah İkrime b. Abdillah el-Medenî (v.105), Ebû'l-Muğire Simâk b. Harb b. Evs b. Hâlid ez-Zühlî

---

[303] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân,* s. 248. (Hadis No: 180)
[304] Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III/38.
[305] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân,* s. 253. (Hadis No: 185)
[306] Bkz. Ebû Dâvud, *Sünnet*, 31/4767.

(v.123), Ebû'l-Ahvas Sellâm b. Süleym, Müncâb b. el-Hâris-Ebû Bekr b. Ebî Şeybe (v.235), el-Firyâbî (v.301/913).[307]

Bu hadisin isnadında bulunan ravilerden Simâk b. Harb b. Evs b. Hâlid ez-Zühlî hadis âlimlerinin tenkidine uğramıştır. Abdullah b. el-Mübarek, Ahmed b. Hanbel, Şu'be b. el-Haccâc ve Süfyân es-Sevrî; Simâk b. Harb'in zayıf olduğunu söylemişlerdir. İbn Ammâr'a göre, Simâk galat yapardı. Ahmed b. Hanbel, *'Simâk'ın hadisleri muzdaribdir'* demiştir. Ali b. el-Medînî, *'Simâk'ın İkrime'den yaptığı nakillerin muzdarip olduğunu'* söylemiştir. İbni Hıbbân'a göre, Simâk çok hata yapan sika bir ravidir. Ebû Hâtim ise,*"Simâk'ın sika ve saduk bir ravi olduğunu*' kaydetmiştir. Yahyâ b. Maîn de sika olduğunu söylemiştir.[308]

Yukarıda kaydettiğimiz bilgilerden anlaşıldığına göre, el-Firyâbî'nin naklettiği bu hadisin isnadında bulunan ravi Simâk b. Harb b. Evs b. Hâlid ez-Zühlî hadis âlimlerinin tenkidine uğramıştır. Bu nedenle yukarıda kaydettiğimiz hadis isnad açısından zayıftır.

Müellifin naklettiği yukarıdaki hadis, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiştir.[309]

3.1.3. Kitabü's-Sıyâm

el-Firyâbî tarafından telif edilen ve ilim dünyasına kazandırılan bu eser iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde oruç ile ilgili hadisleri içine alan sekiz bölüm mevcuttur. Bu bölümler oruç ile ilgili olan değişik konulardaki 192 hadisi ihtiva etmektedir. el-Firyâbî'nin kitabının ikinci bölümü ise Fevâid başlığını taşımaktadır ve bu kısımda toplam olarak 44 hadis mevcuttur. Söz konusu kitap, Abdulvekil Riyâd Ahmed en-Nedvî tarafından tahkik edilmiştir.

Birinci Kısım

1. Bölüm: Şa'bân Orucu Hakkında Nakledilen Hadisler

el-Fîryâbî'nin *Kitâbü's-Sıyâm* adlı eserinin bu bölümünde, Resûlullah'ın (sav) Şa'ban ayında tuttuğu oruçlardan bahseden hadisler yer almaktadır. Kitabın tahkikini

---

[307] el-Firyâbî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân,* s. 259. (Hadis No: 194)
[308] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII/115-120; Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl*, II/232-234; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV/204-205; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IV/ 279.
[309] Bkz. İbn Mâce, *Mukaddime,* 12/171, Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/256.

yapan Abdülvekil en-Nedvî'nin yaptığı incelemeye göre, buradaki hadislerin sıhhat yönünden dağılımı şöyledir: Sahih hadis: 10, Hasen hadis: 4.

el-Firyâbî, bu bölümdeki hadislerin hepsini *"haddesenâ"* lafzıyla rivayet etmiştir. 1-14 numaralı hadislerin yer aldığı bu bölümde 14 hadis mevcuttur.

Bu bölümdeki hadislerin hepsi mevkuftur. Bölümdeki 9 hadis Hz. Âişe (ra), 4 hadis Hz. Ümmü Seleme (ra), 1 hadis de Ebû Hureyre'den (ra) nakledilmiştir. Burada dikkati çeken husus, toplam 13 hadisin Peygamberimizin (sav) hanımlarından rivayet edilmiş olmasıdır. Şimdi bu bölümde yer alan hadislerden bazılarını ele alarak incelemeye çalışacağız:

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü's-Sıyâm* adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak Rebîa b. el-Ğâz'dan (ra) naklettiği bir hadis şöyledir:

Rebîa b. el-Ğâz, Hz. Âişe'ye (ra), Resûlullah'ın (sav) orucundan sordu. Hz. Âişe de: *'Resûlullah (sav) Şa'ban ayında oruc tutar, Ramazan orucuna da birleştirirdi. Pazartesi ve Perşembe günleri de oruç tutmaya özen gösterirdi'* dedi."

Yukarıda kaydettiğimiz hadis, muhaddis tarafından iki farklı yoldan nakledilmiştir. Bu isnadlar şöyledir:

1-Hz. Âişe (ra) (v.57), Ebû'l-Ğaz Rebîa b. el-Ğâz el-Cüraşî (v.64), Ebû Abdillah Hâlid b. Ma'dân el-Kelâî el-Hımsî (v.103), Ebû Hâlid Sevr b. Yezîd el-Hımsî (v.150), Ebû Abdirrahmân Yahyâ b. Hamza b. Vâkıd el-Hadramî (v.183), Hişâm b. Ammâr b. Nusayr es-Sülemî ed-Dımeşkî (v.225), el-Firyâbî (v.301/913).[310]

2-Hz. Âişe (ra) (v.57), Ebû'l-Ğaz Rebîa b. el-Ğâz el-Cüraşî (v.64), Ebû Abdillah Hâlid b. Ma'dân el-Kelâî el-Hımsî (v.103), Ebû Hâlid Sevr b. Yezîd el-Hımsî (v.150), Ebû Abdirrahmân Abdullah b. Dâvud b. Âmir el-Hemedânî el-Hureybî (v.213), Ebû Hafs Amr b. Ali b. Bahr b. Kenîz es-Sayrafî el-Bâhilî (v.249), el-Firyâbî (v.301/913).[311]

el-Firyâbî'nin naklettiği yukarıdaki hadis, Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiştir.[312] İsnadında sika ravilerin yer aldığı bu hadis, sahihtir.

Müellifin, *Kitâbü's-Sıyâm* adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak Peygamberimiz'in eşi Hz. Ümmü Seleme'den (ra) naklettiği bir hadis şöyledir:

"Resûlullah (sav)'ı iki ay arka arkaya oruç tutarken görmedim. Ancak oruç tutarak Şa'ban ayını, Ramazan ayına birleştirirdi."

---

[310] el-Firyâbî, *Kitâbü's-Sıyâm*, s. 24-25. (Hadis No: 1)
[311] el-Firyâbî, *Kitâbü's-Sıyâm*, s. 25. (Hadis No: 2)
[312] Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI/80- VI/89.

Yukarıda kaydettiğimiz hadis, el-Firyâbî tarafından iki farklı tarikten nakledilmiştir. Bu isnadlar şöyledir:

1-Hz. Ümmü Seleme (v.20), Ebû Seleme b. Abdirrahmân b. Avf ez-Zührî el-Medenî (v.94), Sâlim b. Ebî'l-Câ'd el-Ğatafânî el-Kûfî (v.132), Mansûr b. el-Mu'temir b. Abdillah es-Sülemî el-Kûfî (v.132), Ebû Abdillah Süfyân b. Saîd b. Mesrûk es-Sevrî (v.161), Ebû Saîd Abdurrahmân b. Mehdî b. Hasen el-Anberî (v.197), Ebû Hayseme Züheyr b. Harb b. Şeddâd en-Nesâî (v. 234), el-Firyâbî (v.301/913).[313]

2-Hz. Ümmü Seleme (v.20), Ebû Seleme b. Abdirrahmân b. Avf ez-Zührî el-Medenî (v.94), Ebû Abdillah el-Medenî Muhammed b. İbrahim b. el-Hâris b. Hâlid et-Teymî (v.120), Ebû'l-Müverri' Tevbe el-Anberî el-Basrî (v.131), Şu'be b. el-Haccâc b. el-Verd el-Atekî (v.160), Ebû'l-Müsennâ Muâz b. Muâz b. Nasr b. Hasen el-Anberî el-Basrî (v.196), Ebû Amr 'Ubeydullâh b. Muâz b. Muâz b. Nasr b. Hasen el-Anberî el-Basrî (v.237), el-Firyâbî (v.301/913).[314]

Müellifin naklettiği yukarıdaki hadis isnad ve metin açısından sahih olup, et-Tirmizî ve en-Nesâî tarafından da rivayet edilmiştir.[315]

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü's-Sıyâm* adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak Ebû Hureyre'den (ra) naklettiği bir hadis şöyledir:

"Resûlullah (sav), Şa'ban ayında oruç tutar ve Ramazan ayına bitiştirirdi."

Bahse konu olan hadisin isnadı şöyledir:

-Ebû Hureyre (ra) (v.59), Ebû Abdirrahmân el-Kâsım b. Abdirrahmân ed-Dımaşkî (v.112), Yahyâ b. el-Hâris, Süveyd b. Abdi'l-aziz b. en-Nümeyr es-Sülemî ed-Dımaşkî (v.194), Muhammed b. Musaffâ b. Behlûl el-Hımsî el-Kuraşî (v.246), el-Firyâbî (v.301/913).[316]

Yukarıda kaydetmiş olduğumuz hadisin isnadında yer alan Muhammed b. Musaffâ b. Behlûl el-Hımsî el-Kuraşî, tedlis yaptığı, rivayetleri karıştırdığı ve evham sahibi olduğu için hadis âlimleri tarafından tenkid edilmiştir.[317] el-Firyâbî tarafından nakledilen bu hadis, İbn Mâce ve Ebû Dâvud tarafından da rivayet edilmiş olup hasen mertebesindedir.[318]

---

[313] el-Firyâbî**,** ***Kitâbü's-Sıyâm,*** s. 31. (Hadis No: 10)
[314] el-Firyâbî**,** ***Kitâbü's-Sıyâm,*** s. 32-33. (Hadis No: 11)
[315] Bkz. et-Tirmizî, *Savm*, 37/736, en-Nesâî, *Sıyâm*, 33/2175.
[316] el-Firyâbî**,** ***Kitâbü's-Sıyâm,*** s. 34. (Hadis No: 14)
[317] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI/468-469.
[318] Bkz. İbn Mâce, *Sıyâm*, 4/1648, Ebû Dâvud, *Sünen*, VI/278.

2. Bölüm: Resûlullah'ın (sav) Visal Orucunu Yasakladığına Dair Hadisler

el-Fîryâbî'nin *Kitâbü's-Sıyâm* adlı eserinin bu bölümünde, Peygamberimizin 'Visal Orucu'nu yasakladığına dair hadisler yer almaktadır. el-Firyâbî'nin Kitâbü's-Sıyâm adlı eserinin tahkikini yapan Abdülvekil en-Nedvî'nin yaptığı incelemeye göre, buradaki hadislerin sıhhat yönünden dağılımı şöyledir: Sahih hadis: 14, Hasen hadis: 3 ve Zayıf hadis: 1.

el-Firyâbî, bu bölümde bulunan hadislerin tamamını *"haddesenâ"* lafzıyla nakletmiştir. Bu kısımda toplam olarak 18 adet hadis vardır. Bu bölümde, 15-32 numaralı hadisler yer almaktadır. Şimdi bu bölümde yer alan hadislerden bazılarını ele alarak incelemeye çalışacağız:

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü's-Sıyâm* adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak Ebû Hureyre'den (ra) naklettiği bir hadis şöyledir:

"Ebû Hureyre dedi ki: *Resûlullah (sav), visal orucunu yasakladı.'* Bunun üzerine ashab:*'Ya Resulallâh (sav)! Sen iftar etmeksizin oruca devam ediyorsun'* dediler. Bunun üzerine Resûlullah (sav): *'Hanginiz benim gibisiniz. Muhakkak ki ben, Rabbimin yanında gecelerim, beni yedirir ve içirir'* buyurdu."

Yukarıda kaydettiğimiz hadisin isnadı şöyledir:

-Ebû Hureyre (ra) (v.59), Ebû Seleme b. Abdirrahmân b. Avf ez-Zührî el-Medenî (v.94) - Saîd b. el-Müseyyeb b. Hazm el-Kuraşî el-Mahzûmî (v.90), Muhammed b. Müslim b. 'Ubeydillâh b. Abdillah b. Şihâb ez-Zührî (v.125), Ebû'l-Huzeyl Muhammed b. Velid b. Âmir ez-Zebîdî (v.147), Muhammed b. Harb el-Havlânî (v.194), Muhammed b. Musaffâ b. Behlûl el-Hımsî el-Kuraşî (v.246), el-Firyâbî (v.301/913). [319]

Müellifin naklettiği yukarıdaki hadis, benzer lafızla Müslim tarafından da rivayet edilmiştir.[320] Müslim'in naklettiği hadis sahihtir. el-Firyâbî'nin yukarıda kaydettiğimiz isnadında, hadis alimleri tarafından tenkid edilmiş olan ravi Muhammed b. Musaffâ b. Behlûl el-Hımsî el-Kuraşî mevcuttur. Bu nedenle hadis el-Firyâbî'nin yukarıda kaydettiğimiz rivayeti isnad açısından hasen mertebesindedir.

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü's-Sıyâm* adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak Ebû Hureyre'den (ra) naklettiği diğer bir hadis de şöyledir:

"Resûlullah (sav); *'Visal orucu tutmaktan sakının'* buyurunca, Ashab-ı Kirâm*: 'Ya Resûlallah! Fakat sen iftar açmaksızın oruca devam ediyorsun'* dediler. Bunun

[319] el-Firyâbî**,** *Kitâbü's-Sıyâm*, s. 35. (Hadis No: 15)
[320] Bkz. Müslim, *Sıyâm*, 11/58, hadis no: 1103 - 11/59, hadis no: 1103.

üzerine Resûlullah da (sav); *'Bu hususta ben sizin durumunuz gibi değilim. Muhakkak ki ben gecelerim, Rabbim beni yedirir ve içirir'* buyurdu."

Yukarıda kaydettiğimiz hadisin isnadı şöyledir:

-Ebû Hureyre (ra) (v.59), Ebû Dâvud Abdurrahmân b. Hürmüz el-A'rec (v.116), Ebû Abdirrahmân Abdullah b. Lehîa b. 'Ukbe el-Hadramî (v.174), Kuteybe b. Saîd b. Cemîl (v.240), el-Firyâbî (v.301/913).[321]

Bahsettiğimiz bu hadisin isnadında bulunan ravi Abdullah b. Lehîa b. 'Ukbe (v.174) hadis âlimlerinin tenkidine uğramıştır. Bu nedenle bu hadis isnad açısından zayıf konumdadır.[322]

Ebû Bekr el-Firyâbî'nin, *Kitâbü's-Sıyâm* adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak Abdullah b. Ömer'den (ra) naklettiği bir hadis şöyledir:

Buna göre, Resûlullah (sav) şöyle buyuruyor:

"Resûlullah (sav), tuttuğu orucu Ramazan Orucu ile birleştiriyordu. Ashab da Hz. Peygamber (sav) gibi yapıyordu. Resûlullah (sav), onları visalden (orucu birleştirmekten) men etti. Ashab bunun üzerine: *'Ya Resulallâh! Sen orucu birleştiriyorsun'* dediler. Resûlullah (sav) de: *'Muhakkak ki ben sizin gibi değilim. Muhakkak ki ben yedirilir ve içirilirim'* buyurdu."

Yukarıda kaydettiğimiz hadisin isnadı şöyledir:

-Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (ra) (v.73/74), Nâfi' Mevlâ Abdillah b. Ömer el-Medenî (v.116/117), 'Ubeydullâh b. Ömer b. Hafs b. Âsım b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.154/155), Ebû Muhammed Abde b. Süleymân el-Kelâbî el-Küfî (v.187), Osman b. Ebî Şeybe (v.239), el-Firyâbî (v.301/913).[323]

el-Firyâbî'nin naklettiği yukarıdaki hadis, el-Buhârî ve Müslim tarafından da rivâyet edilmiş olup isnad ve metin yönünden sahihtir.[324]

Müellifin, *Kitâbü's-Sıyâm* adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak Abdullah b. Ömer'den (ra) naklettiği diğer bir hadis şöyledir:

Buna göre, Resûlullah (sav) şöyle buyuruyor:

"Resûlullah (sav) insanlara oruçlarını birleştirmelerini yasakladı. Onlar da: *'Ya Resûlallah! Fakat sen oruçlarını birleştiriyorsun,'* deyince, Resûlullah (sav)*;*

---

[321] el-Firyâbî**,** *Kitâbü's-Sıyâm*, s. 36. (Hadis No: 16)
[322] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemal*, XV/487-502; Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, II/475-477; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzib*, V/331.
[323] el-Firyâbî**,** *Kitâbü's-Sıyâm*, s. 40. (Hadis No: 21)
[324] Bkz. el-Buhârî, *Savm*, 48/1962; Müslim, *Sıyâm*, 11/56, hadis no:1102.

'Muhakkak ki benim durumum sizin durumunuz gibi değildir. Ben yedirilir ve içirilirim' buyurdu.*"*

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadisin isnadı şöyledir:

-Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (ra) (v.73/74), Nâfi' Mevlâ Abdillah b. Ömer el-Medenî (v.116/117), Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Esbahî (v.179), Ebû Yahyâ Ma'n b. 'Îsâ b. Yahyâ el-Eşcâî el-Medenî (v.198), Ebû Muhammed İshâk b. Mûsâ b. Abdillah b. Mûsâ el-Ensârî el-Medenî (v.244), el-Firyâbî (v.301/913).[325]

Müellifin naklettiği yukarıdaki hadis, el-Buhâri, Müslim, Ebû Dâvud ve el-Beyhakî tarafından da rivayet edilmiş olup, sahihtir.[326]

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü's-Sıyâm* adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak Enes b. Mâlik'den (ra) naklettiği bir hadis şöyledir:

Enes b. Mâlik (ra) dedi ki:

"Resûlullah (sav): *'Oruçlarınızı birleştirmeyiniz'* buyurdu. Ashab da*:'Ya Resûlallah (sav)! Fakat Sen birleştiriyorsun'* dediler. Resûlullah'da (sav)*; 'Muhakkak ki Ben sizden biriniz gibi değilim. Muhakkak ki Rabbim beni yedirir ve içirir'* buyurdu."

Bahse konu olan ve yukarıda kaydedilen hadisin isnadı şöyledir:

-Enes b. Mâlik (ra) (v.93), Katâde b. Diâme b. Katâde es-Süddûsî (v.118), Ebû'l-Mu'temir Süleyman b. Tarhân et-Teymî (v.143), Ebû Hayseme Züheyr b. Muâviye b. Hâdîc el-Cu'fî el-Küfî (v.173), Ebû Ali el-Hasen b. Mûsâ el-Üşeyb el-Bağdâdî (v.210), Osmân b. Ebî Şeybe (v.239), el-Firyâbî (v.301/913).[327]

Müellifin naklettiği yukarıdaki hadis, Ebû Dâvud tarafından da rivayet edilmiş olup sahihtir.[328]

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü's-Sıyâm* adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak Hz. Aişe'den (ra) naklettiği bir hadis şöyledir:

"Resûlullah (sav) oruç tutarken visal yapmayı (iftar etmeksizin oruca devam etmeyi) yasakladı."

Yukarıda kaydettiğimiz hadisin isnadı şöyledir:

---

[325] el-Firyâbî**,** *Kitâbü's-Sıyâm*, s. 41. (Hadis No: 24)
[326] Bkz. el-Buhârî, *Savm*, 2/242; Müslim, *Sıyâm*, 11/55 hadis no:1102; Ebû Dâvud, *Savm*, 2/766; el-Beyhakî, *Sıyâm*, 95/8157.
[327] el-Firyâbî**,** *Kitâbü's-Sıyâm*, s. 42-43. (Hadis No: 27)
[328] Bkz. Ebû Dâvud, *Savm*, 24/2360.

-Hz. Aişe (ra) (v.57), Ebû'l-Esved Abdullah b. Ebî Kays en-Nasrî el-Hımsî, Muhammed b. Ziyâd el-Elhânî el-Hımsî, Bakiyye b. el-Velîd b. Saîd el-Kelâî (v.197), İshâk b. İbrâhim b. Mahled er-Râhaveyh (v.238), el-Firyâbî (v.301/913).[329]

el-Firyâbî'nin naklettiği yukarıdaki hadis, Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiştir. [330]

Yukarıda kaydettiğimiz hadisin isnadında yer alan Bakiyye b. el-Velîd b. Saîd el-Kelâî zayıf ravilerden çokça tedlis yaptığı için hadis âlimlerinin tenkidine uğramıştır. [331] Bu nedenle Hz. Âişe'den nakledilen bu hadis isnad açısından hasen mertebesindedir.

3. Bölüm: İftar Etmekte Acele Etmenin Müstehab Olduğuna Dair Hadisler

el-Fîryâbî'nin *Kitâbü's-Sıyâm* adlı eserinin bu bölümünde, müslümanlara Ramazan ayında iftar yapmakta acele etmelerini tavsiye eden hadisler yer almaktadır. el-Firyâbî'nin Kitâbü's-Sıyâm adlı eserinin tahkikini yapan Abdülvekil en-Nedvî'nin yaptığı incelemeye göre, buradaki hadislerin sıhhat yönünden dağılımı şöyledir: Sahih: 21, Hasen: 8 ve Mürsel: 1.

el-Firyâbî, burada bulunan hadislerin tamamını *"haddesenâ"* lafzıyla rivayet etmiştir. 33-62 numaralı hadislerden oluşan bu bölümde, toplam olarak 30 hadis mevcuttur. Şimdi bu bölümde yer alan hadislerden bazılarını ele alarak incelemeye çalışacağız:

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü's-Sıyâm* adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak Ebû Hureyre'den (ra) naklettiği bir hadis şöyledir:

Ebû Hureyre (ra), Resûlullah'ın (sav) şöyle buyurduğunu nakletti:

"Cenâb-ı Hakk şöyle buyurmuştur: 'Kullarımın bana en sevgilisi, iftar etmekte acele edendir."

Bahse konu bu hadisin isnadı şöyledir:

-Ebû Hureyre (ra) (v.59), Ebû Seleme b. Abdirrahmân b. Avf ez-Zührî el-Medenî (v.94), Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî (v.124), Kurre b. Abdirrahmân b. Hayveîl el-Meâfirî el-Basrî (v147), Abdurrahmân b. Amr b. Ebî Amr el-Evzâî (v.157), Muhammed b. Şuayb b. Şâbur el-Emevî ed-Dımeşkî (v.200), Ebû Saîd Abdurrahmân b. İbrâhîm b. Amr el-Osmanî ed-Dımeşkî (v.245), el-Firyâbî (v.301/913).[332]

---

[329] el-Firyâbî**,** *Kitâbü's-Sıyâm*, s. 44. (Hadis No: 30)
[330] Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI/89,93.
[331] İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I/416-419.
[332] el-Firyâbî**,** *Kitâbü's-Sıyâm*, s. 47. (Hadis No: 33)

Muhaddisin naklettiği yukarıdaki hadis, et-Tirmizî tarafından da rivayet edilmiştir.[333]

Yukarıda kaydetmiş olduğumuz isnadda yer alan ravilerden Kurre b. Abdirrahmân b. Hayveîl el-Meâfirî el-Basrî, münker şeyler naklettiği için hadis âlimlerinin tenkidine uğramıştır.[334]

el-Firyâbî'nin, ***Kitâbü's-Sıyâm*** adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak Ebû Hureyre'den (ra) naklettiği diğer bir hadis şöyledir:

Buna göre, Resûlullah (sav) şöyle buyuruyor:

"Müslümanlar iftar yapmakta acele ettikleri sürece İslam dini üstün olarak devam edecektir. Çünkü Yahudiler ve Hristiyanlar iftarı geciktiriyorlar."

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadisin isnadı şöyledir:

-Ebû Hureyre (ra) (v.59), Ebû Seleme b. Abdirrahmân b. Avf ez-Zührî el-Medenî (v.94), Muhammed b. Amr b. Alkame b. Vakkâs el-Leysî el-Medenî (v145), Hâlid b. Abdillah b. Abdirrahmân b. Yezîd et-Tahân el-Vâsitî (v.182), Ebû Muhammed Vehb b. Bakiyye b. Osmân el-Vâsitî (v.239), el-Firyâbî (v.301/913).[335]

Müellifin naklettiği yukarıdaki hadis, Ebû Dâvud tarafından da rivayet edilmiş olup, isnad yönünden hasendir.[336]

Yukarıda kaydettiğimiz hadisin isnadında bulunan ravilerden Muhammed b. Amr b. Alkame b. Vakkâs el-Leysî el-Medenî, evham sahibi olduğu için Hadis âlimlerinin tenkidine uğramıştır.[337]

el-Firyâbî'nin, ***Kitâbü's-Sıyâm*** adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak Sehl b. Sa'd'dan (ra) naklettiği bir hadis de şöyledir:

Buna göre; Resûlullah (sav) şöyle buyuruyor:

"Müslümanlar iftar yapmakta acele ettikleri müddetçe, hayır üzere devam edeceklerdir."

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadisin isnadı şöyledir:

-Sehl b. Sa'd es-Sâidî (ra), Ebû Hâzım Seleme b. Dinâr el-A'rec (v.140), Süfyân b. Saîd es-Sevrî (v.161), Veki' b. el-Cerrâh b. Melîh er-Ruâsî el-Küfî (v.197), Osmân b. Ebî Şeybe (v.239), el-Firyâbî (v.301/913).[338]

---

[333] Bkz. et-Tirmizî, *Savm*, 24/2360.
[334] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIII/582-583.
[335] el-Firyâbî**,** *Kitâbü's-Sıyâm*, s. 48. (Hadis No: 36)
[336] Bkz. Ebû Dâvud, *Savm*, 20/2353.
[337] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIV/215-217.
[338] el-Firyâbî**,** *Kitâbü's-Sıyâm*, s. 51. (Hadis No: 41)

Müellifin naklettiği yukarıdaki hadis, el-Buhârî, et-Tirmizî, İbn Mâce, Dârimi, İmam Mâlik ve Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiş bulunan bu hadis sahihtir.[339]

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü's-Sıyâm* adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak Ömer b. el-Hattâb'dan (ra) naklettiği diğer bir hadis şöyledir:

Ömer b. el-Hattâb (ra), Resûlullah'ın (sav) şöyle buyurduğunu haber verdi:

"Akşam olup, gündüz bitip, güneş batınca, sen iftar etmiş olursun."

Bahsettiğimiz bu hadis el-Firyâbî tarafından iki farklı tarikle rivayet edilmiştir:

1-Ömer b. el-Hattâb (ra) (v.23), Âsım b. Ömer b. el-Hattâb (V.70), 'Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm el-Esedî el-Medenî (v.94), Hişam b. 'Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm el-Esedî el-Medenî (v.145), Ali b. Müshir el-Kuraşî el-Kûfî (v.189), Müncâb b. el-Hâris b. Abdirrahmân et-Teymî el-Kûfî (v.231), el-Firyâbî (v.301/913).[340]

2-*Ömer b. el-Hattâb (ra) (v.23), Âsım b. Ömer b. el-Hattâb (V.70), 'Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm el-Esedî el-Medenî (v.94), Hişam b. 'Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm el-Esedî el-Medenî (v.145), Abde b. Süleyman el-Kelâbî el-Kûfî (v.187), Osmân b. Ebî Şeybe (v.239), el-Firyâbî (v.301/913).*[341]

el-Firyâbî'nin naklettiği yukarıdaki hadis, et-Tirmizî ve ed-Dârimi tarafından da rivayet edilmiş olup sahihtir.[342]

4. Bölüm: Kendisiyle İftar Açılması Müstehab Olan Şeyler

el-Fîryâbî'nin *Kitâbü's-Sıyâm* adlı eserinin bu bölümünde, oruç tutan bir kimsenin iftarını hangi yiyecek ve içeceklerle açmasının daha sevab olduğundan bahseden hadisler yer almaktadır. el-Firyâbî'nin *Kitâbü's-Sıyâm* adlı eserinin tahkikini yapan Abdülvekil en-Nedvî'nin yaptığı incelemeye göre, burada bulunan hadislerin sıhhat yönünden dağılımı şöyledir: Sahih: 5, Hasen: 2.

63 - 69 numaralı hadislerin yer aldığı bu bölümde, toplam 7 hadis mevcuttur. Buradaki hadislerin tamamı muhaddis tarafından *"haddesenâ"* lafzıyla rivayet edilmiştir. Şimdi bu bölümde yer alan hadislerden bazılarını ele alarak incelemeye çalışacağız:

---

[339] Bkz. el-Buhârî, *Savm*, 45/1957; et-Tirmizî, *Savm*,13/699; İbn Mâce, *Sıyâm*, 24/1697; ed-Dârimî, *Savm*, 11/1699; İmam Mâlik, *Muvattâ*, III/411; Anmed b. Hanbel, *Müsned*, V/331.

[340] el-Firyâbî, *Kitâbü's-Sıyâm*, s. 52. (Hadis No: 42)

[341] el-Firyâbî, *Kitâbü's-Sıyâm*, s. 52. (Hadis No: 43)

[342] et-Tirmizî, *Savm*, 12/698; ed-Dârimî, *Savm*, 11/1700; Hadisin benzer lafızlarla rivayeti için bakınız: Müslim, *Sıyâm*; 10/51, hadis no: 1100; Ebû Dâvud, *Savm*, 19/2351; Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Musannaf*, IV/227, hadis no: 7595, İbn Ebî Şeybe, *Musannaf*, III/11, hadis no: 9034-9035.

Ebu Bekr el-Firyâbî'nin, *Kitâbü's-Sıyâm* adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak Selmân b. Âmir ed-Dabbî'den (ra) naklettiği bir hadis şöyledir:

Buna göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Sizden biriniz iftar ettiğinde hurma ile orucunu açsın. Eğer hurma bulamazsa, su ile iftar etsin. Çünkü su temizdir."

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadis, müellif tarafından iki farklı isnadla rivayet edilmiştir. Bunlar şöyledir:

1-Selmân b. Âmir ed-Dabbî, er-Rebâb bint Süley', Hafsa bint Sîrin, Ebû Abdillah Hişâm b. Hasen el-Ezdî (v.148), İsmâil b. İbrâhim b. Miksem el-Esedî el-Basrî (v.193), İshâk b. Râhaveyh el-Mervezî (v.238), el-Firyâbî (v.301/913).[343]

2- Selmân b. Âmir ed-Dabbî, er-Rebâb bint Süley', Hafsa bint Sîrin, Ebû Abdillah Hişâm b. Hasen el-Ezdî (v.148), Abdullah b. Bekr b. Habib es-Sehmî el-Bâhilî (v.208), Muhammed b. el-Müsennâ (v.252), el-Firyâbî (v.301/913).[344]

Müellifin naklettiği yukarıdaki hadis, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiş olup, sahihtir.[345]

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü's-Sıyâm* adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak Selmân b. Âmir ed-Dabbî'den (ra) naklettiği bir hadis şöyledir:

Buna göre, Resûlullah (sav) şöyle buyuruyor:

"Sizden biriniz iftar ettiği zaman hurma ile orucunu açsın, çünkü o berekettir. Eğer hurma bulamaz ise su ile orucunu açsın, çünkü o temizdir."

Yukarıda kaydettiğimiz hadis, el-Firyâbî tarafından iki isnadla rivayet edilmiştir:

1- Selmân b. Âmir ed-Dabbî, er-Rübâb bint Süley', Hafsa bint Sîrin, Ebû Abdirrahmân Âsım b. Süleymân el-Ahvel el-Basrî (v.142), Süfyân b. 'Uyeyne el-Mekkî (v.198), Kuteybe b. Saîd b. Cemîl (v.240), el-Firyâbî (v.301/913).[346]

2- Selmân b. Âmir ed-Dabbî, er-Rübâb bint Süley', Hafsa bint Sîrin, Ebû Abdirrahmân Âsım b. Süleymân el-Ahvel el-Basrî (v.142), Süfyân b. 'Uyeyne (v.198), Ebû Kudâme 'Ubeydullâh b. Saîd b. Yahyâ el-Yeşkürî es-Serahsî (v.241), el-Firyâbî (v.301/913).[347]

---

[343] el-Firyâbî, *Kitâbü's-Sıyâm*, s. 63. (Hadis No: 63)
[344] el-Firyâbî, *Kitâbü's-Sıyâm*, s. 64. (Hadis No: 64)
[345] Bkz. İbn Mâce, *Sıyâm*, 25/1699; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV/17.
[346] el-Firyâbî, *Kitâbü's-Sıyâm*, s. 64. (Hadis No: 65)
[347] el-Firyâbî, *Kitâbü's-Sıyâm*, s. 65. (Hadis No: 66)

Müellifin naklettiği yukarıdaki hadis, et-Tirmizî tarafından da rivayet edilmiş olup, sahihtir.[348]

5. Bölüm: Yolculukta Oruç Tutmayı Yasaklayan Hadisler

el-Fîryâbî'nin ***Kitâbü's-Sıyâm*** adlı eserinin bu bölümünde, yolculuk esnasında seferde nafile oruç tutmanın caiz olmadığını bildiren hadisler yer almaktadır. el-Firyâbî'nin Kitâbü's-Sıyâm adlı eserinin tahkikini yapan Abdülvekil en-Nedvî'nin yaptığı incelemeye göre burada bulunan hadislerin sıhhat yönünden dağılımı şöyledir: Sahih: 38, Hasen: 10, Zayıf: 2 ve Munkatı': 1.

Buradaki hadislerin tamamı, el-Firyâbî tarafından ***"haddesenâ"*** lafzıyla rivayet edilmiştir. 70 -120 numaralı hadisleri içine bu bölümde, toplam 51 hadis bulunmaktadır. Şimdi bu bölümde yer alan hadislerden bazılarını ele alarak incelemeye çalışacağız:

el-Firyâbî'nin, ***Kitâbü's-Sıyâm*** adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak Ka'b b. Âsım'dan (ra) naklettiği bir hadis şöyledir:

Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"*Seferde oruç tutmak iyilikten değildir."*

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadisin isnadı şöyledir:

-Ka'b b. Âsım, Ümmü'd-Derdâ Huceyme (v.81), Safvân b. Abdillah b. Safvân b. Ümeyye el-Kuraşî, Muhammed b. Müslim b. 'Ubeydillâh b. Abdillah b. Şihâb ez-Zührî (v.124), el-Leys b. Sa'd b. Abdirrahmân el-Fehmî el-Mısrî (v.175), Kuteybe b. Saîd b. Cemîl (v.240), el-Firyâbî (v.301/913).[349]

Müellifin naklettiği yukarıdaki hadis, et-Taberânî tarafından da rivayet edilmiştir.[350]

el-Firyâbî'nin, ***Kitâbü's-Sıyâm*** adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak Ka'b b. Âsım'dan (ra) naklettiği diğer bir hadis şöyledir:

Buna göre; Resûlullah (sav) şöyle buyuruyor:

"Yolculukta oruç tutmak iyilikten değildir."

Yukarıda bahsettiğimiz bu hadis, muhaddis tarafından dört farklı isnad ile rivayet edilmiştir. Bunlar şöyledir:

1-Ka'b b. Âsım el-Eşarî, Ümmü'd-Derdâ Huceyme (v.81), Safvân b. Abdillah b. Safvân b. Ümeyye el-Kuraşî, Muhammed b. Müslim b. 'Ubeydillâh b. Abdillah b. Şihâb

---

[348] Bkz. Tirmizî, *Savm*, 10/695; Ayrıca bakınız: Ebû Dâvud, *Savm*, 21/2355; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV/17, 214.
[349] el-Firyâbî, *Kitâbü's-Sıyâm*, s. 69. (Hadis No: 70)
[350] et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, 19/172, hadis no:388.

ez-Zührî (v.124), Süfyân b. 'Uyeyne (v.198), Kuteybe b. Saîd b. Cemîl (v.240), el-Firyâbî (v.301/913).[351]

2-Ka'b b. Âsım, Ümmü'd-Derdâ Huceyme (v.81), Safvân b. Abdillah b. Safvân b. Ümeyye el-Kuraşî, Muhammed b. Müslim b. 'Ubeydillâh b. Abdillah b. Şihâb ez-Zührî (v.124), Süfyân b. 'Uyeyne (v.198), Ebû Ca'fer Muhammed b. es-Sabbâh b. Süfyân et-Tâcir, el-Firyâbî (v.301/913).[352]

3-*Ka'b b. Âsım el-Eşarî, Ümmü'd-Derdâ Huceyme (v.81), Safvân b. Abdillah b. Safvân b. Ümeyye el-Kuraşî, Muhammed b. Müslim b. 'Ubeydillâh b. Abdillah b. Şihâb ez-Zührî (v.124), Ebû Muâviye Yezîd b. Zûrey' el-Basrî (v.182) Ebû Kâmil Fudayl b. Hüseyin b. Talha el-Cahderî (v.237), el-Firyâbî (v.301/913).*[353]

4-Ka'b b. Âsım el-Eşarî (ra), Ümmü ed-Derdâ Huceyme (v.81), Safvân b. Abdillah b. Safvân b. Ümeyye el-Kuraşî, Muhammed b. Müslim b. 'Ubeydillâh b. Abdillah b. Şihâb ez-Zührî (v.124), Ebû'l-Hüzeyl Muhammed b. Velîd b. Âmir ez-Zebîdî (v.149), Bakiyye b. el-Velîd b. Saîd el-Kelâî (v.197), Muhammed b. Musaffâ (v.246), el-Firyâbî (v.301/913).[354]

Müellifin naklettiği yukarıdaki hadisin ilk üç isnadı, Hasen-Sahih mertebesinde olup, en-Nesâi, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiştir.[355]

Yukarıda kaydettiğimiz hadisin son isnadında yer alan ravilerden Bakiyye b. el-Velîd el-Hımsî hadis âlimleri tarafından tenkid edilmiştir.[356] en-Nesâî ve ed-Dârimî tarafından nakledilen hadis, bu nedenle isnad yönünden zayıf konumdadır.[357]

el-Firyâbî'nin, ***Kitâbü's-Sıyâm*** adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak Câbir b. Abdillah'dan (ra) naklettiği diğer bir hadis şöyledir:

"Resûlullah (sav) bir sefer esnasında üzerine gölgelik yapılan bir adam gördü ve şöyle buyurdu: *'Bu durum nedir?'* Ashab da: *'O oruçludur'* dediler. Resûlullah da (sav); *'Yolculukta oruç tutmanız, iyilikten değildir'* buyurdu."

Yukarıda kaydettiğimiz hadisin isnadı şöyledir:

Câbir b. Abdillah (ra) (v.78), Muhammed b. Amr b. el-Hasen b. Ali b. Ebî Tâlib, Muhammed b. Abdirrahmân b. Sa'd b. Zürâre el-Ensârî (v.124), Şu'be b. el-Haccâc b. el-Verd el-Atekî (v.160), Muhammed b. Ca'fer Gunder (v.194) - Yezîd b. Hârun b.

---

[351] el-Firyâbî**,** *Kitâbü's-Sıyâm*, s. 70. (Hadis No: 71)
[352] el-Firyâbî**,** *Kitâbü's-Sıyâm*, s. 71. (Hadis No: 72)
[353] el-Firyâbî**,** *Kitâbü's-Sıyâm*, s. 71. (Hadis No: 73)
[354] el-Firyâbî**,** *Kitâbü's-Sıyâm*, s. 72. (Hadis No: 74)
[355] Bkz. en-Nesâî, *Sünen*, VII/441; İbn Mâce, *Sıyâm*, 11/1664; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/434.
[356] İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I/416-419.
[357] Bkz. en-Nesâî, *Sıyâm*, 46/2257; ed-Dârimî, *Savm*, 15/1710.

Zâdân es-Sülemî el-Vasitî (v.206), Osman b. Ebî Şeybe (v.239), el-Firyâbî (v.301/913).[358]

Müellifin naklettiği yukarıdaki hadis, en-Nesâi ve ed-Dârimî tarafından da rivayet edilmiş olup, sahihtir.[359]

Ebû Bekr el-Firyâbî'nin, *Kitâbü's-Sıyâm* adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak Câbir b. Abdillah'dan (ra) naklettiği diğer bir hadis de şöyledir:

Buna göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Yolculukta oruç tutmanız iyilikten değildir."

Bahse konu olan bu hadisin isnadı şöyledir:

-Câbir b. Abdillah (ra) (v.78), Ebû Muhammed Atâ' b. Yesâr el-Hilâlî el-Medenî (v.94), itham edilmeyen bir kimse, Ebû'l-Hâris Muhammed b. Abdirrahman b. el-Muğîre b. el-Hâris b. Ebî Zi'b el-Kuraşî (v.158), Ebû'l-Hasen Muâviye b. Hişâm el-Kassâr el-Kûfî (v.204), Osmân b. Ebî Şeybe (v.239), el-Firyâbî (v.301/913).[360]

Yukarıda kaydettiğimiz isnadda meçhul bir ravi bulunmaktadır. Ayrıca isnadda evham sahibi olduğu için hadis âlimlerinin tenkidine uğramış bulunan Ebû'l-Hasen Muâviye b. Hişâm el-Kassâr el-Kûfî de yer almaktadır.[361] Sonuç olarak munkatı' durumda olan bu hadis, isnad açısından zayıftır.

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü's-Sıyâm* adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak Hz. Aişe'den (ra) naklettiği diğer bir hadis şöyledir:

Hz. Aişe (ra), Resûlullah'ın (sav) şöyle buyurduğunu haber verdi:

"Hamza b. Amr el-Eslemî (ra), Resûlullah'a (sav) şöyle sordu?*: 'Ben oruca devam ediyorum. Sefer esnasında da oruç tutayım mı?'* Resûlullah da *(sav):'İstersen oruç tut, dilersen tutma'* buyurdu."

Yukarıda kaydettiğimiz hadisin isnadı şöyledir:

-Hz. Âişe (ra) (v.57), 'Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm el-Esedî el-Medenî (v.94), Hişam b. 'Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm el-Esedî el-Medenî (v.145), Hammâd b. Zeyd, Ebû Saîd 'Ubeydullâh b. Ömer b. Meysere el-Kavârîrî el-Basrî (v.235), el-Firyâbî (v.301/913).[362]

---

[358] el-Firyâbî, *Kitâbü's-Sıyâm*, s. 75. (Hadis No: 79)
[359] Bkz. en-Nesâî, *Sıyâm*, 48/2261; ed-Dârimî, *Savm*, 11/1709.
[360] el-Firyâbî, *Kitâbü's-Sıyâm*, s. 75. (Hadis No: 80)
[361] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVIII/220; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X/196-197.
[362] el-Firyâbî, *Kitâbü's-Sıyâm*, s. 89. (Hadis No: 106)

Müellifin naklettiği yukarıdaki hadis, Müslim, en-Nesâi, Ebû Dâvud ve et-Tirmizî tarafından da rivayet edilmiş olup, sahihtir.[363]

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü's-Sıyâm* adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak Hz. Aişe'den (ra) naklettiği diğer bir hadis şöyledir:

"Hamza b. Amr el-Eslemî (ra): *'Ya Resûlallah (sav)! Ben oruç tutan bir kimseyim, seferde de oruç tutayım mı?'* diye sordu. Bunun üzerine Resûlullah (sav): *'İstersen oruç tut, dilersen tutma'* buyurdu."

Yukarıda kaydettiğimiz hadisin isnadı şöyledir:

-Hz. Âişe (ra) (v.57), 'Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm el-Esedî el-Medenî (v.94), Hişam b. 'Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm el-Esedî el-Medenî (v.145), Abdü'l-azîz b. Muhammed, Kuteybe b. Saîd b. Cemîl (v.240), el-Firyâbî (v.301/913).[364]

el-Firyâbî'nin naklettiği yukarıdaki hadis, el-Buhârî, en-Nesâi, İbn Mâce ve ed-Dârimî tarafından da rivayet edilmiş olup, sahihtir.[365]

6. Bölüm: Ashâb ve Tâbiinden Oruca Devam Eden Kimseler Hakkında Nakledilen Haberler

el-Fîryâbî'nin *Kitâbü's-Sıyâm* adlı eserinin bu bölümünde, Hz. Peygamberin ashabından ve tâbiinden olan bazı kimselerin vefat edinceye kadar oruç tutmaya devam ettiklerini bildiren haberler yer almaktadır. Müellifin *Kitâbü's-Sıyâm* adlı eserinin tahkikini yapan Abdülvekil en-Nedvî'nin yaptığı incelemeye göre, bu bölümdeki rivayetlerin sıhhat yönünden dağılımı şöyledir: Sahih: 14, Hasen: 4.

el-Firyâbî'nin kitabının bu bölümünde toplam olarak, 18 adet rivayet bulunmaktadır. 121-138 numaralı hadislerin yer aldığı bu bölümdeki rivayetlerin tamamı, el-Firyâbî tarafından *"haddesenâ"* lafzıyla rivayet edilmiştir. Şimdi bu bölümde yer alan rivayetlerden bazılarını ele alarak incelemeye çalışacağız:

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü's-Sıyâm* adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak Abdullah b. Ömer'dan (ra) naklettiği Hz. Ömer'in (ra) orucuyla ilgili bir haber şöyledir:

Abdullah b. Ömer (ra) şöyle dedi; *"Ömer b. el-Hattâb (ra) vefat edinceye kadar oruca devam etti."*

Yukarıda bahsettiğimiz rivayetin isnadı şöyledir:

---

[363] Bkz. Müslim, *Sıyâm*, 17/104, hadis no:1121; Ebû Dâvud, *Savm*, 42/2402; en-Nesâî, *Sıyâm*, 56/2301; et-Tirmizî, *Savm*, 19/711.
[364] el-Firyâbî, *Kitâbü's-Sıyâm*, s.90. (Hadis No: 107)
[365] Bkz. el-Buhârî, *Savm*, 33/1943; en-Nesâî, *Sıyâm*, 56/2298; İbn Mâce, *Sıyâm*, 10/1662; ed-Dârimî, *Savm*, 15/1707.

- Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.73/74), Nâfi' Mevlâ Abdillah b. Ömer (v.116/117), 'Ubeydullâh b. Ömer b. Hafs b. Âsım b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.154/155), Süfyân es-Sevrî (v.161), Veki' b. el-Cerrâh b. Melîh er-Ruâsî el-Küfî (v.197), İshâk b. İbrâhim b. Mahled el-Hanzalî er-Râhaveyh (v.238), el-Firyâbî (v.301/913).[366]

Bu konuyla ilgili diğer bir rivayetin metni de şu şekildedir:

Abdullah b. Ömer (ra) şöyle dedi; *"Ömer b. el-Hattâb (ra), Ramazan ve Kurban Bayramı günleriyle sefer haricinde oruç tutmaya devam etti."*

Yukarıda kaydettiğimiz rivayet, el-Firyâbî tarafından iki farklı isnadla rivayet edilmiştir:

1- Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.73/74), Nâfi' Mevlâ Abdillah b. Ömer (v.116/117), Mûsâ b. 'Ukbe b. Ebî Ayyâş el-Esedî (v.141), Ebû İsmâil Hâtim b. İsmâil el-Medenî el-Hârisî (v.186), Ebû'l-Velîd Hişâm b. Ammâr ed-Dımaşkî (v.245), el-Firyâbî (v.301/913).[367]

2- Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.73/74), Nâfi' Mevlâ Abdillah b. Ömer (v.116/117), Mûsâ b. 'Ukbe b. Ebî Ayyâş el-Esedî (v.141), Enes b. İyâz b. Hamza, İshâk b. Mûsâ b. Abdillah el-Hutamî, el-Firyâbî (v.301/913).[368]

Hz. Âişe'nin (ra) orucuyla ilgili olarak nakledilen bir rivayette şöyledir:

'Urve b. ez-Zübeyr şöyle dedi; *"Hz. Aişe (ra) ömrü boyunca oruç tutmaya devam etti."*

Bu rivayetin isnadı şöyledir:

- 'Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm el-Esedî el-Medenî (v.94), Hişâm b. 'Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm el-Esedî el-Medenî (v.145), 'Ubeydullâh b. Ömer el-Kavârîrî (v.235), el-Firyâbî (v.301/913). [369]

Hz. Âişe'nin (ra) orucuyla ilgili olarak nakledilen diğer bir rivayette şöyledir:

"el-Kasım b. Muhammed şöyle dedi: *'Resûlullah'ın (sav) hanımı Hz. Âişe (ra), Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramı günleri hariç dehr orucu tutar, iftar etmezdi."*

Yukarıdaki rivayetin isnadı şöyledir:

-el-Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekr es-Sıddîk et-Teymî (v.106), Abdurrahmân b. el-Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekr es-Sıddîk et-Teymî el-Medenî (v.126), Ebû Eyyûb

---

[366] el-Firyâbî, *Kitâbü's-Sıyâm*, s. 97. (Hadis No: 121)
[367] el-Firyâbî, *Kitâbü's-Sıyâm*, s. 97. (Hadis No: 123)
[368] el-Firyâbî, *Kitâbü's-Sıyâm*, s. 98. (Hadis No: 124)
[369] el-Firyâbî, *Kitâbü's-Sıyâm*, s. 99-100. (Hadis No: 129)

Amr b. el-Hâris b. Ya'kub el-Ensârî (v.150), Abdullah b. Vehb b. Müslim el-Mısrî (v.197), Ahmed b. 'Îsâ el-Mısrî (v.273), el-Firyâbî (v.301/913).[370]

Hz. Âişe'nin (ra) orucuyla ilgili olarak yukarıda kaydettiğimiz habere açıklama getiren konuyla ilgili diğer bir rivayet de şöyledir**:**

"Kasım b. Muhammed şöyle dedi: '*Hz. Âişe (ra) dehr orucu tutardı*. Ravi Abdurrahmân b. Kâsım*: 'Babama, dehr orucu mu?'* [371] diye sordum. O da dedi ki: *'Devamlı oruç tutardı.'*

Yukarıdaki rivayetin isnadı şöyledir:

-el-Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekr es-Sıddîk et-Teymî (v.106), Abdurrahmân b. el-Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekr es-Sıddîk et-Teymî el-Medenî (v.126), Şu'be, Hâlid b. el-Hâris, Muhammed b. Abdila'lâ, el-Firyâbî (v.301/913).[372]

7. Bölüm: Seferde Oruç Tutmayı Mekruh Gören Kimseler

el-Firyâbî, kitabının bu kısmında, seferde oruç tutmayı mekruh gören sahabilerden gelen haberlere yer vermiştir. Burada, tamamı sahabeden gelen 5 adet mevkuf haber yer almaktadır. el-Firyâbî'nin *Kitâbü's-Sıyâm* adlı eserinin tahkikini yapan Abdülvekil en-Nedvî'nin yaptığı incelemeye göre, bu bölümdeki rivayetlerin sıhhat yönünden dağılımı şöyledir: Sahih: 1, Hasen: 3; Zayıf: 1.

el-Firyâbî, buradaki hadislerin dördünü *"haddesenâ"*, birini de *"haddesenî"* lafzıyla rivayet etmiştir. Bu kısım 139 -143 numaralı hadisleri içine alır. Şimdi bu bölümde yer alan rivayetlerden bazılarını ele alarak incelemeye çalışacağız:

Bu konuyla ilgili olarak Hz. Ömer'den gelen bir rivayetin metni şöyledir:

"*Bir adam Ömer b. el-Hattab'a (ra), sefer esnasında Ramazan Orucu'nu tutan bir kimse hakkında sordu.'* Hz. Ömer de*: 'O kimseye halini değiştirmesini emretti."*

Yukarıda kaydettiğimiz bu rivayetin isnadı şöyledir:

-Bir adamın babası, bir adam, Ebû Muhammed Amr b. Dinâr el-Mekkî (v.126), Ebû Avâne el-Vaddâh el-Yeşkürî, Kuteybe b. Saîd (v.240), el-Firyâbî (v.301/913).[373]

Bu hadisin isnadında yer alan peş peşe iki ravi mechuldür. Bu nedenle mu'dâl durumunda olan bu rivayet, isnad açısından çok zayıftır.

---

[370] el-Firyâbî**,** *Kitâbü's-Sıyâm*, s. 101. (Hadis No: 133)
[371] Dehr Orucu: Oruç tutulması yasaklanan bayram günlerinde iftar edilmeksizin tam bir sene oruç tutulmasına denir. Bu oruç mekruhtur. Bilmen, Ömer Nasuhi, *Büyük İslam İlmihali*, s. 262.
[372] el-Firyâbî**,** *Kitâbü's-Sıyâm*, s. 100. (Hadis No: 131)
[373] el-Firyâbî**,** *Kitâbü's-Sıyâm*, s. 105. (Hadis No: 139)

Konuyla ilgili olarak Abdurrahman b. Avf'dan (ra) gelen bir rivayetin metni de şöyledir:

"Seferde oruç tutan, hazarda oruç tutmayan gibidir."

Yukarıda bu rivayetin isnadı şöyledir:

-Abdurrahman b. Avf (ra), Ebû Seleme b. Abdirrahmân b. Avf, Muhammed b. Müslim b. 'Ubeydillâh b. Abdillah b. Şihâb ez-Zührî (v.124), Muhammed b. Abdirrahmân b. el-Muğîre b. el-Hâris b. Ebî Zi'b el-Kuraşî (v.158), Ebû Ahmed Muhammed b. Abdillah b. ez-Zübeyr el-Esedî el-Kûfî (v.203), Muhammed b. el-Müsennâ b. Ubeyd el-Anezî (v.252), el-Firyâbî (v.301/913).[374]

el-Firyâbî tarafından kaydedilen bu rivayet, benzer lafızla en-Nesâi tarafından da rivayet edilmiştir.[375]

Yukarıda kaydettiğimiz rivayetin isnadında, Süfyân es-Sevrî'den nakillerinde hata yaptığı için hadis âlimlerinin tenkidine uğramış olan ravi Ebû Ahmed ez-Zübeyrî Muhammed b. Abdillah b. ez-Zübeyr el-Esedî el-Kûfî yer almaktadır.[376]

8. Bölüm: Ramazan Ayında Namaz Kılmanın Fazileti Hakkında Peygamber Efendimizden Nakledilen Hadisler

el-Firyâbî'nin kitabının bu kısmında, Ramazan ayında oruç tutmanın Yüce Allah tarafından farz kılındığına, yine bu ayda namaz kılmanın Peygamber Efendimiz tarafından sünnet kılındığına dair hadisler yer almaktadır. el-Firyâbî'nin *Kitâbü's-Sıyâm* adlı eserinin tahkikini yapan Abdülvekil en-Nedvî'nin yaptığı incelemeye göre, bu bölümdeki hadislerin sıhhat yönünden dağılımı şöyledir: Sahih: 39, Hasen:10.

el-Firyâbî burada bulunan hadislerin 47'sini *"haddesena"*, 2'sini ise *"haddesenî"* lafzıyla rivayet etmiştir. 144 ile 192 numaralı hadislerin yer aldığı bu bölümde toplam olarak, 49 hadis bulunmaktadır. Şimdi bu bölümde yer alan hadislerden bazılarını ele alarak incelemeye çalışacağız:

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü's-Sıyâm* adlı eserinde en-Nadr b.Şeybân'dan naklettiği bu konudaki bir hadis şöyledir:

en-Nadr b. Şeybân şöyle dedi: *"Ebû Seleme b. Abdirrahmân ile Arafat'da karşılaştım ve: 'Resûlullah (sav) ile baban arasında hiçbir kimsenin bulunmadığı babandan işittiğin bir hadisi bana bildir' dedim.* O da*: 'Babamın Resûlullah'dan (sav)*

[374] el-Firyâbî, *Kitâbü's-Sıyâm*, s. 105. (Hadis No: 140)
[375] Bkz. en-Nesâî, *Sıyâm*, 53/2284.
[376] İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX/227.

işittiği bir hadis şöyledir: 'Muhakkak ki Allah, Ramazan Orucunu farz kıldı. Ben de, namaz kılarak ihya etmeyi size sünnet kıldım' buyurdu.*"*

Bahse konu olan hadisin isnadı şöyledir:

-Abdurrahmân b. Avf, Ebû Seleme b. Abdirrahmân b. Avf, en-Nadr b. Şeybân el-Huddânî, Ebû'l-Muğire el-Kasım b. el-Fadl el-Huddânî el-Basrî (v.167), Hudbe b. Hâlid el-Kaysî el-Basrî (v.235), el-Firyâbî (v.301/913).[377]

Yukarıda kaydettiğimiz isnadda yer alan ravilerden en-Nadr b. Şeybân'ın 'leyyinü'l-hadis' olduğu bildirilmektedir.[378] Bu nedenle yukarıda hadis isnad yönünden hasen mertebesindedir.

Müellif tarafından kaydedilen bu hadis, benzer lafızla Ebû Ya'lâ tarafından da rivayet edilmiştir.[379]

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü's-Sıyâm* adlı eserinde en-Nadr b.Şeybân'dan naklettiği bu konudaki bir hadis de şöyledir:

en-Nadr b.Şeybân şöyle dedi: *"Ebû Seleme b. Abdirrahmân ile Mina'da karşılaştım ve ona şöyle dedim: 'Bana, babandan duyduğun ve onun da, Resûlullah'dan (sav) işittiği bir hadis naklet.'* Ebû Seleme şöyle dedi*: ' Babamdan, Resûlullah'ın (sav) şöyle buyurduğunu işittim. 'Muhakkak ki Allah Ramazan Orucunu farz kıldı. Ben de namaz kılarak onu ihya etmeyi size sünnet kıldım. Kim ki, inanarak ve mükafâtını Allah'dan bekleyerek oruç tutar ve namaz kılarak onu ihya ederse, annesinden doğduğu günkü gibi günahlardan arınır'* buyurdu.*"*

Yukarıda kaydetmiş olduğumuz hadisin isnadı şöyledir:

-Abdurrahmân b. Avf, Ebû Seleme b. Abdirrahmân b. Avf, en-Nadr b. Şeybân, el-Kâsım b. el-Fadl el-Huddânî (v.167), Abdulazîz b. Abdissamed el-Ammî el-Basrî (v.187), Muhammed b. el-Müsennâ b. 'Ubeyd el-Anezî (v.252), el-Firyâbî (v.301/913).[380]

Muhaddis tarafından kaydedilen bu hadis, en-Nesâî ve Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiştir.[381]

Yukarıda kaydettiğimiz isnadda yer alan ravilerden en-Nadr b. Şeybân'ın 'leyyinü'l-hadis' olduğu bildirilmektedir.[382] Bu nedenle yukarıdaki hadis isnad yönünden hasen mertebesindedir.

---

[377] el-Firyâbî**,** *Kitâbü's-Sıyâm,* s. 109. (Hadis No: 144)
[378] İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb,* X/391-392.
[379] Ebû Ya'lâ, *Müsned,* II/169, hadis no: 864.
[380] el-Firyâbî**,** *Kitâbü's-Sıyâm,* s. 109-110. (Hadis No: 145)
[381] Bkz. en-Nesâî, *Sıyâm,* 40/2210; Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* I/191.

el-Firyâbî'nin, ***Kitâbü's-Sıyâm*** adlı eserinde Abdurrahmân b. Avf'dan (ra) naklettiği bu konudaki bir hadis şöyledir:

Buna göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Muhakkak ki Allah, Ramazan orucunu farz kıldı. Ben de, namaz kılarak onu ihya etmeyi size sünnet kıldım. Kim ki, inanarak ve mükafâtını Allah'dan bekleyerek oruç tutar ve namaz kılarak onu ihya ederse, annesinden doğduğu günkü gibi günahlardan arınır' buyurdu.*"*

Yukarıda kaydetmiş olduğumuz hadisin isnadı şöyledir:

-Abdurrahmân b. Avf, Ebû Seleme b. Abdirrahmân b. Avf, en-Nadr b. Şeybân, Nasr b. Ali el-Cahdamî el-Ezdî (v.150), Veki' b. el-Cerrâh b. Melîh er-Ruâsî el-Küfî (v.197), Osmân b. Ebî Şeybe (v.239), el-Firyâbî (v.301/913).[383]

Müellif tarafından kaydedilen bu hadis, İbn Mâce ve İbn Ebî Şeybe tarafından da rivayet edilmiştir.[384]

Hadis âlimleri, yukarıda kaydettiğimiz isnadda yer alan ravilerden en-Nadr b. Şeybân'ın 'leyyinü'l-hadis' olduğunu söylemişlerdir.[385] Bu nedenle yukarıdaki hadis, isnad yönünden hasen mertebesindedir.

el-Firyâbî'nin, ***Kitâbü's-Sıyâm*** adlı eserinde, Hz. Âişe'den (ra) naklettiği bu konudaki bir hadis şöyledir:

Hz. Âişe (ra) şöyle dedi; *"Resûlullah (sav), bir Ramazan gecesi Mescid'de (teravih) namazı kıldı. Onun kıldığı gibi, cemaat da namaz kıldılar. Resûlullah (sav), ikinci gece yine kıldı. Cemaat iyice çoğaldı. Üçüncü ve dördüncü gece, cemaat (teravih) namazı kılmak için toplandılar. Fakat o gece Resûlullah (sav), cemaatin yanına çıkmadı. Sabah olunca, Resûlullah (sav) şöyle buyurdu: 'Sizin dün gece ne yaptığınızı gördüm. Yanınıza çıkmama bir mani de yoktu. Ancak size (teravih) namazının farz kılınmasından korktum.'* İşte bu durum Ramazan ayındaydı*."*

Bahse konu olan bu hadis, el-Firyâbî tarafından iki farklı isnadla rivayet edilmiştir. Bunlar şöyledir:

1-Hz. Âişe (ra) (v.57), 'Urve b. Zübeyr (v.94), Muhammed b. Müslim b. 'Ubeydillâh b. Abdillah b. Şihâb ez-Zührî (v.125), Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Esbahî (v.179), Kuteybe b. Saîd b. Cemil (v.240), el-Firyâbî (v.301/913).[386]

---

[382] İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb,* X/391-392.
[383] el-Firyâbî**,** *Kitâbü's-Sıyâm,* s. 112. (Hadis No: 146)
[384] Bkz. İbn Mâce, *İkâmetü's-Salât*, 173/1328; İbn Ebî Şeybe, *Musannaf,* II/395, hadis no: 7787.
[385] İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb,* X/391-392.
[386] el-Firyâbî**,** *Kitâbü's-Sıyâm,* s. 122. (Hadis No: 162)

2-Hz. Âişe (ra) (v.57), 'Urve b. Zübeyr (v.94), Muhammed b. Müslim b. 'Ubeydillâh b. Abdillah b. Şihâb ez-Zührî (v.125), Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Esbahî (v.179), Ma'n b. 'İsâ b. Yahyâ el-Eşcâî el-Medenî (v.198), İshâk b. Mûsâ b. Abdillah b. Mûsâ el-Ensârî el-Medenî (v.244), el-Firyâbî (v.301/913).[387]

Müellif tarafından kaydedilen bu hadis, el-Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, en-Nesâî ve İmam Mâlik tarafından da rivayet edilmiş olup, sahihtir.[388]

el-Firyâbî'nin, ***Kitâbü's-Sıyâm*** adlı eserinde, Hz. Âişe'den (ra) naklettiği bu konudaki bir hadis şöyledir:

Hz. Âişe (ra) dedi ki: *"Resûlullah (sav), emretmeksizin ashâbını Ramazan ayında Teravih Namazı kılmaya ısrarla teşvik eder ve şöyle buyururdu: 'Kim ki inanarak ve mükafâtını Allah'dan umarak Ramazanı ihya ederse, geçmiş günahları mağfiret olunur."*

Yukarıda kaydetmiş olduğumuz hadis, el-Firyâbî tarafından iki farklı isnadla rivayet edilmiştir. Bunlar şöyledir:

1-Hz. Âişe (ra) (v.57), 'Urve b. Zübeyr (v.94), Muhammed b. Müslim b. 'Ubeydillâh b. Abdillah b. Şihâb ez-Zührî (v.124), 'Ukayl b. Halid b. 'Ukayl el-Eylî (v.144), el-Leys b. Sa'd b. Abdirrahmân el-Fehmî el-Mısrî (v.175), Abdullah b. Sâlih b. Muhammed el-Cühenî el-Mısrî (v.222), Ebû Mes'ûd Ahmed b. el-Furât er-Râzî (v.258), el-Firyâbî (v.301/913).[389]

2- Hz. Âişe (ra) (v.57), 'Urve b. Zübeyr (v.94), Muhammed b. Müslim b. 'Ubeydillâh b. Abdillah b. Şihâb ez-Zührî (v.125), 'Ukayl b. Halid b. 'Ukayl el-Eylî (v.144), el-Leys b. Sa'd b. Abdirrahmân el-Fehmî el-Mısrî (v.175), Kuteybe b. Saîd b. Cemîl (v.240), el-Firyâbî (v.301/913).[390]

el-Firyâbî tarafından kaydedilen bu hadis, Müslim, Ebû Dâvud, en-Nesâî, et-Tirmizî, İmam Mâlik ve Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiş olup, hasen mertebesindedir.[391] Yukarıda kaydettiğimiz birinci isnadda yer alan ravi Abdullah b. Sâlih b. Muhammed el-Cühenî el-Mısrî, hadis âlimlerinin tenkidine uğramıştır.[392]

---

[387] el-Firyâbî, ***Kitâbü's-Sıyâm***, s. 123. (Hadis No: 163)
[388] Bkz. Buhârî, *Tehecciid*, 5/1129; Müslim, *Salât*, 25/177, hadis no: 761; Ebû Dâvud, *Salât*, 318/1373; en-Nesâî, *Kıyâmü'l-Leyl*, 4/1604; İmam Mâlik, *Muvatta*, II/156.
[389] el-Firyâbî, ***Kitâbü's-Sıyâm***, s. 127. (Hadis No: 169)
[390] el-Firyâbî, ***Kitâbü's-Sıyâm***, s. 127. (Hadis No: 170)
[391] Bkz. Müslim, *Salât*, 25/174, hadis no: 759; Ebû Dâvud, *Salât*, 318/1371; en-Nesâî, *Sıyâm*, 39/2192, et-Tirmizî, *Savm*, 83/808; İmam Mâlik, *Muvatta*, II/157; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/281.
[392] İbn Hacer, Tehzîbü't-Tehzîb, V/228.

İkinci Kısım

Fevaîd:

el-Firyâbî'nin kitabının bu kısmı, Fevâid başlığını taşımaktadır. Bu bölümde farklı konulardaki hadisler yer almaktadır. el-Firyâbî'nin ***Kitâbü's-Sıyâm*** adlı eserinin tahkikini yapan Abdülvekil en-Nedvî'nin yaptığı incelemeye göre, bu bölümde bulunan hadislerin sıhhat yönünden dağılımı şöyledir: Sahih: 40, Hasen: 2, ve Zayıf: 2.

el-Firyâbî burada bulunan hadislerin 43'ünü ***"haddesenâ"***, birisini de ***"haddesenî"*** lafzıyla rivayet etmiştir. Bu kısımda toplam olarak 44 hadis mevcuttur. Şimdi bu bölümde yer alan hadislerden bazılarını ele alarak incelemeye çalışacağız:

el-Firyâbî'nin, ***Kitâbü's-Sıyâm*** adlı eserinin Fevâid bölümünde Abdullah b. Ömer'den (ra) naklettiği bir hadis şöyledir:

Abdullah b. Ömer (ra) şöyle dedi:***"Resûlullah'ın (sav), bazı gazvelerinde öldürülmüş kadınlar bulundu. Resûlullah da (sav), savaşta kadın ve çocukların öldürülmesini yasakladı."***

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadis, müellif tarafından üç farklı isnadla rivayet edilmiştir. Bunlar şöyledir:

1- Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.73/74), Nâfi' Mevlâ Abdillah b. Ömer (v.116/117), 'Ubeydullâh b. Ömer b. Hafs b. Âsım b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.154/155), Ebû'l-Hasen Ali b. Müshir el-Kuraşî (v.189), Müncâb b. el-Hâris b. Abdirrahmân et-Temîmî (v.231), el-Firyâbî (v.301/913).[393]

2- Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.73/74), Nâfi' Mevlâ Abdillah b. Ömer (v.116/117), 'Ubeydullâh b. Ömer b. Hafs b. Âsım b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.154/155), Ebû Usâme Hammâd b. Usâme b. Zeyd b. el-Kuraşî (v.201) - Muhammed b. Bişr, Ebû Bekr b. Ebî Şeybe (v.235), el-Firyâbî (v.301/913).[394]

3-Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.73/74), Nâfi' Mevlâ Abdillah b. Ömer (v.116/117), 'Ubeydullâh b. Ömer b. Hafs b. Âsım b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.154/155), Mûsâ b. 'Ukbe, İsmail b. Ayyâş b. Süleym el-Ansî (v.181), Süleymân b. Abdirrahmân b. 'Îsâ et-Temimî ed-Dımeşkî (v.233), el-Firyâbî (v.301/913).[395]

---

[393] el-Firyâbî**,** ***Kitâbü's-Sıyâm***, s. 140. (Hadis No: 1)
[394] el-Firyâbî**,** ***Kitâbü's-Sıyâm***, s. 140. (Hadis No: 2)
[395] el-Firyâbî**,** ***Kitâbü's-Sıyâm***, s. 141. (Hadis No: 3)

Yukarıda kaydettiğimiz hadisin üçüncü isnadında bulunan ravilerden Süleymân b. Abdirrahmân b. 'Îsâ et-Temimî ed-Dımeşkî zabt yönünden hadis âlimlerinin tenkidine uğramıştır.[396] Bu nedenle yukarıda kaydettiğimiz hadisin ilk iki isnadı sahih, üçüncü isnadı ise hasen mertebesindedir.

Müellif tarafından kaydedilen bu hadis, el-Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, İbn Mâce, et-Tirmizî, ed-Dârimî, İmam Mâlik ve Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiştir.[397]

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü's-Sıyâm* adlı eserinin Fevâid bölümünde Abdullah b. Ömer'den (ra) naklettiği bir hadis şöyledir:

Buna göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuşlardır:

"Muhakkak ki Allah-ü Teâlâ, sizin babalarınız üzerine yemin etmenizi yasaklıyor. Sizden birisi yemin edecekse, ya Yüce Allah'ın adına yemin etsin veya sussun."[398]

Kaydettiğimiz bu hadis, el-Firyâbî tarafından iki farklı isnadla rivayet edilmiştir. Bunlar şöyledir:

1- Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.73/74), Nâfi' Mevlâ Abdillah b. Ömer (v.116/117), 'Ubeydullâh b. Ömer b. Hafs b. Âsım b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.154/155), Ebû Usâme Hammâd b. Usâme b. Zeyd b. el-Kuraşî (v.201), Muhammed b. Bişr, Abde b. Süleymân, Osmân b. Ebî Şeybe (v.239), el-Firyâbî (v.301/913).[399]

2- Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.73/74), Nâfi' Mevlâ Abdillah b. Ömer (v.116/117), 'Ubeydullâh b. Ömer b. Hafs b. Âsım b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.154/155), Yahyâ b. Saîd, Muhammed b. el-Müsennâ b. 'Ubeyd el-Anezî (v.252) - Amr b. Ali el-Basrî (v.249), el-Firyâbî (v.301/913).[400]

et-Tirmizî, yukarıda kaydettiğimiz birinci isnadla rivayet edilen hadisin hasen-sahih mertebesinde olduğunu kaydetmiştir. Yukarıda zikredilen ikinci isnadla nakledilen hadis ise sahihtir.

---

[396] İbn Hacer, Tehzîbü't-Tehzîb, IV/182.

[397] Bkz. el-Buhârî, *Cihâd ve's-Sefer*, 148/3015; Müslim, *Cihâd ve's-Sefer*, 8/24, hadis no: 1744; Ebû Dâvud, *el-Eymân ve'n-Nüzûr*, 5/3249; İbn Mâce, *Cihâd*, 30/2841; et-Tirmizî, *Siyer*, 19/1569; ed-Dârimî, *Siyer*, 24/2462; İmam Mâlik, *Muvatta*, III/635; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/22-II/23.

[398] Cahiliye dönemimde Araplar, baba ve annelerine, atalarına yemin etmekteydiler. Yukarıdaki hadisden de anlaşılacağı gibi, Hz. Peygamber (sav) bunu yasakalayarak yemin eden kimsenin Cenâb-ı Hakk'a yemin etmesini emretmiştir. Bu konuda bkz. Ateş, Ali Osman, *İslâm'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitâb Örf ve Âdetleri*, s. 422.

[399] el-Firyâbî**,** *Kitâbü's-Sıyâm*, s. 142. (Hadis No: 5)

[400] el-Firyâbî**,** *Kitâbü's-Sıyâm*, s. 142. (Hadis No: 6)

Müellif tarafından kaydedilen bu hadis, et-Tirmizî, Ebû Dâvud, İbn Mâce, ed-Dârimî, İmam Mâlik ve Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiştir.[401]

el-Firyâbî'nin, ***Kitâbü's-Sıyâm*** adlı eserinin Fevâid bölümünde Abdullah b. Ömer'den (ra) naklettiği bir hadis şöyledir:

Abdullah b. Ömer (ra) dedi ki: "***Resûlullah (sav), düşman eline geçer korkusundan dolayı Kur'ân-ı Kerîm ile düşman toprağına gitmeyi yasaklamıştır.***"

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadis, el-Firyâbî tarafından dört farklı isnadla rivayet edilmiştir. Bunlar şöyledir:

1- Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.73/74), Nâfi' Mevlâ Abdillah b. Ömer (v.116/117), 'Ubeydullâh b. Ömer b. Hafs b. Âsım b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.154/155), Ebû'l-Hasen Ali b. Müshir el-Kuraşî (v.189), Müncâb b. el-Hâris b. Abdirrahmân et-Temîmî (v.231), el-Firyâbî (v.301/913).[402]

2- Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.73/74), Nâfi' Mevlâ Abdillah b. Ömer (v.116/117), 'Ubeydullâh b. Ömer b. Hafs b. Âsım b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.154/155), Ebû Usâme Hammâd b. Usâme b. Zeyd b. el-Kuraşî (v.201), Ebû Bekr b. Ebî Şeybe (v.235), el-Firyâbî (v.301/913).[403]

3- Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.73/74), Nâfi' Mevlâ Abdillah b. Ömer (v.116/117), 'Ubeydullâh b. Ömer b. Hafs b. Âsım b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.154/155), Ebû Usâme Hammâd b. Usâme b. Zeyd b. el-Kuraşî (v.201), Abde b. Süleyman, Abdullah b. Numeyr, Osmân b. Ebî Şeybe (v.239), el-Firyâbî (v.301/913).[404]

4- Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.73/74), Nâfi' Mevlâ Abdillah b. Ömer (v.116/117), 'Ubeydullâh b. Ömer b. Hafs b. Âsım b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.154/155), Enes b. 'Iyâz b. Damre el-Leysî (v.200), İshâk b. Mûsâ el-Ensârî (v.244), el-Firyâbî (v.301/913).[405]

Müellif tarafından kaydedilen bu hadis, el-Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, İbn Mâce, İmam Mâlik ve Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiş olup, sahihtir.[406]

---

[401] Bkz. et-Tirmizî, *Nüzûr ve'l-Eymân*, 8/1534; et-Tirmizî, *Nüzûr ve'l-İmân*, 8/1534; ed-Dârimî, *Nüzûr ve'l-İmân*, 6/2341; İmam Mâlik, *Muvatta*, III/684-685; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/142.
[402] el-Firyâbî**,** *Kitâbü's-Sıyâm*, s. 142. (Hadis No: 7)
[403] el-Firyâbî**,** *Kitâbü's-Sıyâm*, s. 144. (Hadis No: 8)
[404] el-Firyâbî**,** *Kitâbü's-Sıyâm*, s. 144. (Hadis No: 9)
[405] el-Firyâbî**,** *Kitâbü's-Sıyâm*, s. 144. (Hadis No: 10)
[406] Bkz. Buhârî, *Cihâd ve's-Sefer*, 129/2990; Müslim, *Sahîh*, IX/438; Ebû Dâvud, *Cihad*, 88/2610; İbn Mâce, *Cihâd*, 45/2879-2880; İmam Mâlik, *Muvatta*, III/633; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/55, II/63, II/128.

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü's-Sıyâm* adlı eserinin Fevâid bölümünde Ömer b. el-Hattâb'dan (ra) naklettiği bir hadis şöyledir:

"Hz. Ömer, bir gün Resûlullah'a (sav): *'(Ya Resûlallah!) Ben, Cahiliye Dönemi'nde Mescid-i Haram'da bir gece i'tikafa girmeyi adamıştım.'* Resûlullah da (sav) kendisine: *'Adağını yerine getir'* buyurdu."

Yukarıda kaydedilen hadis, muhaddis tarafından üç farklı isnadla rivayet edilmiştir:

1- Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî, Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.73/74), Nâfi' Mevlâ Abdillah b. Ömer (v.116/117), 'Ubeydullâh b. Ömer b. Hafs b. Âsım b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.154/155), Enes b. 'Iyâz b. Damre el-Leysî (v.200), İshâk b. Mûsâ el-Ensârî (v.244), el-Firyâbî (v.301/913).[407]

2- Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî, Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.73/74), Nâfi' Mevlâ Abdillah b. Ömer (v.116/117), 'Ubeydullâh b. Ömer b. Hafs b. Âsım b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.154/155), Yahyâ b. Saîd b. Ferrûh el-Kattân el-Basrî (v.198), Muhammed b. el-Müsennâ b. 'Ubeyd el-Anezî (v.252) - Amr b. Ali el-Basrî (v.249), el-Firyâbî (v.301/913). [408]

3-Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî, Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.73/74), Nâfi' Mevlâ Abdillah b. Ömer (v.116/117), 'Ubeydullâh b. Ömer b. Hafs b. Âsım b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.154/155), Ebû Usâme Hammâd b. Usâme b. Zeyd b. el-Kuraşî el-Kûfî (v.201), Osmân b. Ebî Şeybe (v.239), el-Firyâbî (v.301/913).[409]

Müellif tarafından kaydedilen bu hadis, el-Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, ve Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiş olup, sahihtir.[410]

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü's-Sıyâm* adlı eserinin Fevâid bölümünde Abdullah b. Ömer'den (ra) naklettiği bir hadis şöyledir:

Buna göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Münafığın misali, iki koyun arasında kalmış, bir ona bir buna dolaşan koyunun misali gibidir."

Yukarıdaki bahsettiğimiz bu hadisin isnadı şöyledir:

---

[407] el-Firyâbî, *Kitâbü's-Sıyâm*, s. 145. (Hadis No: 12)
[408] el-Firyâbî, *Kitâbü's-Sıyâm*, s. 145-146. (Hadis No: 13)
[409] el-Firyâbî, *Kitâbü's-Sıyâm*, s. 146. (Hadis No: 14)
[410] Bkz. el-Buhârî, *İ'tikâf*, 5/2032; Müslim, *Eymân*, 7/27, hadis no: 1656; Ebû Dâvud, *İmân ve'n-Nüzûr*, 32/3325; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/37-II/20.

- Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.73/74), Nâfi' Mevlâ Abdillah b. Ömer (v.116/117), 'Ubeydullâh b. Ömer b. Hafs b. Âsım b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.154/155), Hammâd b. Seleme el-Basrî (v.167), Abdüla'lâ b. Hammâd el-Basrî (v.236), el-Firyâbî (v.301/913).[411]

el-Firyâbî tarafından kaydedilen bu hadis, Müslim tarafından da rivayet edilmiş olup, sahihtir.[412]

Müellifin, ***Kitâbü's-Sıyâm*** adlı eserinin Fevâid bölümünde lafız farklılığıyla Abdullah b. Ömer'den (ra) naklettiği bir hadis de şöyledir:

Buna göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Münafığın misali, iki koyun arasında kalmış, bir ona bir buna dolaşan koyunun misali gibidir ve hangisine tabi olacağını bilmez."

Bahse konu olan bu hadis, el-Firyâbî tarafından iki farklı isnadla rivayet edilmiştir:

1- Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.73/74), Nâfi' Mevlâ Abdillah b. Ömer (v.116/117), 'Ubeydullâh b. Ömer b. Hafs b. Âsım b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.154/155), Ali b. Müshir el-Kuraşî el-Kûfî (v.189), Müncâb b. el-Hâris b. Abdirrahmân et-Temîmî el-Kûfî (v.231), el-Firyâbî (v.301/913).[413]

2- Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.73/74), Nâfi' Mevlâ Abdillah b. Ömer (v.116/117), 'Ubeydullâh b. Ömer b. Hafs b. Âsım b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.154/155), Enes b. 'Iyâz b. Damre el-Leysî (v.200), İshâk b. Mûsâ el-Ensârî (v.244), el-Firyâbî (v.301/913).[414]

Müellif tarafından kaydedilen bu hadis, en-Nesâî ve Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiş olup, sahihtir.[415]

el-Firyâbî'nin, ***Kitâbü's-Sıyâm*** adlı eserinin Fevâid bölümünde Abdullah b. Ömer'den (ra) naklettiği bir hadis de şöyledir:

Buna göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kim bu dünyada içki içerse, tevbe etmedikçe Âhirette içemez."

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadis, el-Firyâbî tarafından üç farklı isnad ile rivayet edilmiştir. Bu hadisin isnadları sırasıyla şu şekildedir:

---

[411] el-Firyâbî, *Kitâbü's-Sıyâm*, s. 146. (Hadis No: 15)
[412] Bkz. Müslim, *Sıfâtü'l-Münâfıkîn*, 11/17, hadis no: 2784.
[413] el-Firyâbî, *Kitâbü's-Sıyâm*, s. 147. (Hadis No: 16)
[414] el-Firyâbî, *Kitâbü's-Sıyâm*, s. 147. (Hadis No: 17)
[415] Bkz. en-Nesâî, *İmân*, 31/5037; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/47-II/106-II/143.

1- Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.73/74), Nâfi' Mevlâ Abdillah b. Ömer (v.116/117), 'Ubeydullâh b. Ömer b. Hafs b. Âsım b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.154/155), Ali b. Müshir el-Kuraşî el-Kûfî (v.189), Müncâb b. el-Hâris b. Abdirrahmân et-Temîmî el-Kûfî (v.231), el-Firyâbî (v.301/913).[416]

2- Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.73/74), Nâfi' Mevlâ Abdillah b. Ömer (v.116/117), 'Ubeydullâh b. Ömer b. Hafs b. Âsım b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.154/155), Abdullah b. Numeyr, Ebû Bekr b. Ebî Şeybe (v.235), el-Firyâbî (v.301/913).[417]

3- Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.73/74), Nâfi' Mevlâ Abdillah b. Ömer (v.116/117), 'Ubeydullâh b. Ömer b. Hafs b. Âsım b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.154/155), Ebû Usâme Hammâd b. Usâme b. Zeyd b. el-Kuraşî el-Kûfî (v.201), Muhammed b. Bişr, Abde b. Süleyman, Osmân b. Ebî Şeybe (v.239), el-Firyâbî (v.301/913).[418]

Müellif tarafından kaydedilen bu hadis, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiş olup, sahihtir.[419]

el-Firyâbî'nin, ***Kitâbü's-Sıyâm*** adlı eserinin Fevâid bölümünde Abdullah b. Ömer'den (ra) naklettiği bir hadis de şöyledir:

Buna göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Sarhoş eden herşey içkidir ve sarhoş eden herşey haramdır."

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadis, el-Firyâbî tarafından iki farklı isnad ile rivayet edilmiştir. Bu hadisin isnadları şu şekildedir:

1- Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.73/74), Nâfi' Mevlâ Abdillah b. Ömer (v.116/117), 'Ubeydullâh b. Ömer b. Hafs b. Âsım b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.154/155), Yahyâ b. Saîd, Muhammed b. el Müsennâ - Amr b. Ali - Ebû Kudâme 'Ubeydullâh b. Saîd (v.241) ve Abdüla'lâ b. Hammâd el-Basrî (v.236), el-Firyâbî (v.301/913).[420]

2- Abdullah b. Ömer el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.73/74), Nâfi' Mevlâ Abdillah b. Ömer (v.116/117), 'Ubeydullâh b. Ömer b. Hafs b. Âsım b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.154/155) -Leys b Sa'd el-Fehmî (v.175), el-Mutemir b.

---

[416] el-Firyâbî, *Kitâbü's-Sıyâm*, s.148. (Hadis No: 18)
[417] el-Firyâbî, *Kitâbü's-Sıyâm*, s.148. (Hadis No: 19)
[418] el-Firyâbî, *Kitâbü's-Sıyâm*, s.149. (Hadis No: 20)
[419] Bkz. İbn Mâce, *Eşribe*, 2/3373; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/21-II/28.
[420] el-Firyâbî, *Kitâbü's-Sıyâm*, s. 150. (Hadis No: 22)

Süleyman b. Tarhân el-Basrî (v.187), Amr b. Ali el-Basrî (.249), el-Firyâbî (v.301/913).[421]

Müellif tarafından kaydedilen bu hadis, Müslim, Ebû Dâvud, et-Tirmizî, en-Nesâî ve Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiş olup, sahihtir.[422]

el-Firyâbî'nin, *Kitâbü's-Sıyâm* adlı eserinin Fevâid bölümünde Abdullah b. Ömer'den (ra) naklettiği bir hadis de şöyledir:

Buna göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kim meyveli bir hurma ağacını satarsa, meyvesi satıcıya aittir. Ancak müşteri şart koşarsa, alıcıya aittir."

Bu hadis, el-Firyâbî tarafından iki farklı isnad ile rivayet edilmiştir. Bu hadisin isnadları şu şekildedir:

1-Abdullah b. Ömer el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.73/74), Nâfi' Mevlâ Abdillah b. Ömer (v.116/117), 'Ubeydullâh b. Ömer b. Hafs b. Âsım b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.154/155), Ebû'l-Hasen Ali b. Müshir el-Kuraşî el-Kûfî (v.189), Ebû Muhammed Müncâb b. el-Hâris b. Abdirrahmân et-Temîmî el-Kûfî (v.231), el-Firyâbî (v.301/913).[423]

2-Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.73/74), Nâfi' Mevlâ Abdillah b. Ömer (v.116/117), 'Ubeydullâh b. Ömer b. Hafs b. Âsım b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.154/155), Muhammed b. Bişr, Ebû Bekr b. Ebî Şeybe (v.235), el-Firyâbî (v.301/913).[424]

el-Firyâbî tarafından kaydedilen bu hadis, el-Buhârî, Müslim, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiş olup, sahihtir.[425]

3.1.4. Ahkamü'l-'Iydeyn

el-Firyâbî'nin telif etmiş olduğu bu eseri toplam olarak 11 bölümden oluşmaktadır. Bu kısımlarda Müslümanların Ramazan ve Kurban Bayramlarında neler yapacağından bahseden hadisler yer almaktadır. Ebû Abdurrahmân Mesâid b. Süleyman b. Râşid tarafından tahkiki yapılan kitapta toplam olarak 184 hadis bulunmaktadır.

---

[421] el-Firyâbî**,** *Kitâbü's-Sıyâm*, s. 150. (Hadis No: 23)
[422] Bkz. Müslim, *Eşribe*, 7/74, hadis no:2003; Ebû Dâvud, *Eşribe*, 5/3679; et-Tirmizî, *Eşribe*, 24/1861; en-Nesâî, *Eşribe*, 48/5699; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/16-II/29-II/31-II/98.
[423] el-Firyâbî**,** *Kitâbü's-Sıyâm*, s. 151. (Hadis No: 24)
[424] el-Firyâbî**,** *Kitâbü's-Sıyâm*, s. 152. (Hadis No: 25)
[425] Bkz. Müslim, *Büyû'*, 15/77, hadis no: 1543; İbn Mâce, *Ticâret*, 31/2210; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/72.

1.Bölüm: Fıtır ve Kurban Günlerinin Bayram Olarak Adlandırılması Hakkında Hz. Peygamberden Nakledilen Hadisler

el-Firyâbî'nin kitabının bu bölümünde, Resûlullah (sav) tarafından Fıtır ve Kurban günlerinin bayram günleri olarak adlandırıldığına dair hadisler yer almaktadır. el-Firyâbî'nin *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinin tahkikini yapan Mesâid b. Süleyman b. Râşid'nin yaptığı incelemeye göre, bu bölümdeki hadislerin sıhhat yönünden dağılımı şöyledir: Sahih: 6, Hasen: 4, Zayıf: 2.

el-Firyâbî, burada bulunan hadislerin 11'ini *"haddesenâ"*, birisini de *"haddesenî"* lafzıyla rivayet etmiştir. 1-12 numaralı hadislerin yer aldığı bu bölümde, toplam olarak 12 hadis mevcuttur. Şimdi bu bölümde yer alan hadislerden bazılarını ele alarak incelemeye çalışacağız:

el-Firyâbî'nin, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, Enes b. Mâlik'den (ra) naklettiği bu konuyla ilgili bir hadis şöyledir:

Enes b. Mâlik (ra) dedi ki: *"Medine halkının, Cahiliye döneminde her sene içinde eğlendikleri iki günleri vardı. Resûlullah (sav), Medine'ye gelince şöyle buyurdu: 'Cenâb-ı Hakk, sizin bayram yaptığınız iki günü, onlardan daha hayırlı olan iki günle değiştirdi: Fıtır (Ramazan) Bayramı ve Kurban Bayramı."*

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadisin isnadı şu şekildedir:

-Enes b. Mâlik (ra) (v.94), Humeyd b. Ebî Humeyd et-Tavîl (v.142), İsmâil b. Ca'fer b. Ebî Kesîr el-Ensârî, Kuteybe b. Saîd b. Cemîl (v.240), el-Firyâbî (v.301/913).[426]

Müellif tarafından kaydedilen bu hadis, en-Nesâî, Ebû Dâvud ve Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiş, olup sahihtir.[427]

el-Firyâbî'nin, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, Abdullah b. es-Sâib'den (ra) naklettiği konuyla ilgili bir hadis şöyledir:

Abdullah b. es-Sâib (ra) dedi ki: " Hz. Peygamber (sav) ile bayram günü hazır bulundum, O bize bayram namazını kıldırdı ve şöyle buyurdu: *' Namazı kıldık, kim hutbe dinlemek isterse otursun, kim de gitmeyi arzu ederse gitsin.*"

Yukarıda bahsettiğimiz bu hadisin isnadı şöyledir:

---

[426] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn*, s. 51. (Hadis No: 1)

[427] Bkz. en-Nesâî, *Salâtü'l-'Iydeyn*, 1/1556; Benzer lafızlar için bkz: Ebû Dâvud, *Salât*, 2 45/1134; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III/103-178-235.

-Abdullah b. es-Sâib (ra), Atâ' b. es-Sâib es-Sakafî el-Kûfî, Abdülmelik b. Abdilazîz b. Cüreyc el-Emevî (v.150), Ebû Abdillah el-Fadl b. Mûsâ es-Sînânî (v.192), Hediyye b. Abdilvehhâb el-Mervezî, el-Firyâbî (v.301/913). [428]

Yukarıda kaydettiğimiz hadisin isnadında yer alan ravi Ebû Abdillah el-Fadl b. Mûsâ es-Sînânî hadis âlimlerinin tenkidine uğramıştır.[429]

Müellif tarafından kaydedilen bu hadis, en-Nesâî, Ebû Dâvud ve İbn Mâce tarafından da rivayet edilmiş olup, zayıftır.[430]

Ebû Bekr el-Firyâbî'nin, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, 'Ukbe b. Âmir'den (ra) naklettiği bir hadis de şöyledir:

Buna göre, Resullûllah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Arefe, Kurban ve Teşrik günleri, biz müslümanların bayramıdır. Onlar, yeme-içme günleridir."

Bahse konu olan bu hadis, el-Firyâbî tarafından iki isnadla rivayet edilmiştir:

1-'Ukbe b. Âmir b. Abbâs b. Ömer b. Adî el-Cühenî (ra) (v.58), Ali b. Rebâh el-Lahmî, Mûsâ b. Ali b. Rebâh el-Lahmî, Ma'n b. 'Îsâ b. Yahyâ el-Eşcaî, Kuteybe b. Saîd b. Cemîl (v.240), el-Firyâbî (v.301/913). [431]

2- 'Ukbe b. Âmir b. Abbâs b. Ömer b. Adî el-Cühenî (v.58), Ali b. Rebâh el-Lahmî, Mûsâ b. Ali b. Rebâh el-Lahmî, Abdurrahmân b. Mehdi b. Hasen el-Anberî (v.198), Muhammed b. Ebî Bekr el-Mukaddemî, el-Firyâbî (v.301/913). [432]

el-Firyâbî tarafından kaydedilen bu hadis, et-Tirmizî, Ebû Dâvud, ed-Dârimî ve Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiştir.[433] et-Tirmizî bu hadisin hasen-sahih mertebesinde olduğunu kaydetmiştir.

2. Bölüm: Ramazan Bayramı İçin Gusletme Hakkında Gelen Rivayetler

el-Firyâbî'nin kitabının bu kısmında, Ramazan Bayramına hazırlık için gusl edilmesi hakkındaki rivayetler yer almaktadır. el-Firyâbî'nin *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinin tahkikini yapan Mesâid b. Süleyman b. Râşid'nin yaptığı incelemeye göre, bu bölümdeki hadislerin sıhhat yönünden dağılımı şöyledir: Sahih: 5, Hasen:1.

---

[428] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn*, s. 64-65. (Hadis No: 10)
[429] İbn Hacer, Tehzîbü't-Tehzîb, VIII/258.
[430] Bkz. en-Nesâî, *Salâtü'l-'Iydeyn,* 15/1571; Ebû Dâvud, *Salât*, 253/1155; İbn Mâce, *İkâmetü's-Salât,* 159/1290.
[431] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn*, s. 73. (Hadis No: 11)
[432] el-Firyâbî, *Ahkamü'l-'Iydeyn*, s. 77. (Hadis No: 12)
[433] Bkz. et-Tirmizî, Savm, 59/773; Ebû Dâvud, *Savm*, 49/2419; ed-Dârimî, *Savm*, 47/1764; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV/152.

el-Firyâbî burada bulunan hadislerin tamamını *"haddesenâ"* lafzıyla rivayet etmiştir. Toplam 6 hadis mevcut olan bu bölümde 13-18 numaralı hadisler yer almaktadır. Şimdi bu bölümde yer alan hadislerden bazılarını ele alarak incelemeye çalışacağız:

Müellifin, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, Nâfi'den naklettiği bir rivayet şöyledir:

"Abdullah b. Ömer'in azadlı kölesi Nâfi' şöyle dedi: *'Abdullah b. Ömer (ra), Ramazan Bayramı günü sabah erkenden guslederdi."*

Yukarıda kaydettiğimiz hadis, el-Firyâbî tarafından iki isnadla rivayet edilmiştir:

1-Nâfi' Mevlâ Abdillah b. Ömer (v.116/117), Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Esbahî (v.179), Kuteybe b. Saîd b. Cemîl (v.240), el-Firyâbî (v.301/913).[434]

2-Nâfi' Mevlâ Abdillah b. Ömer (v.116/117), Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Esbahî (v.179), Ma'n b. 'İsâ b. Yahyâ el-Eşcaî, İshâk b. Mûsâ b. Abdillah el-Hutamî, el-Firyâbî (v.301/913).[435]

el-Firyâbî tarafından kaydedilen bu hadis, İmam Mâlik tarafından da rivayet edilmiş olup, isnad açısından sahihtir.[436]

el-Firyâbî'nin, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, Nâfi'den (ra) naklettiği bir rivayet şöyledir:

"Nâfi' şöyle dedi: *'Abdullah b. Ömer (ra), her iki bayramda kahvaltı yapmadan önce sabah erkenden guslederdi."*

Yukarıda kaydettiğimiz bu rivayetin isnadı şöyledir:

- Nâfi' Mevlâ Abdillah b. Ömer (v.116/117), 'Ubeydullâh b. Amr b. Hafs el-'Umrî, Yahyâ b. Saîd el-Gattân et-Temîmî (v.198), Ebû Kudâme 'Ubeydullâh b. Saîd b. Yahyâ el-Yeşkürî (v.241), el-Firyâbî (v.301/913).[437]

Müellif tarafından kaydedilen bu hadis, İbn Ebî Şeybe tarafından da rivayet edilmiş olup, isnad yönünden sahihtir.[438]

el-Firyâbî'nin, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, Nâfi''den naklettiği bir rivayet de şöyledir:

"Nâfi' şöyle dedi: *'Ramazan Bayramı günü Abdullah b. Ömer (ra) gusleder ve güzel koku sürünürdü."*

---

[434] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn*, s. 78. (Hadis No: 13)
[435] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn*, s. 79. (Hadis No: 14)
[436] Bkz. İmam Mâlik, *Muvatta'*, II/248.
[437] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn*, s. 79. (Hadis No: 15)
[438] Bkz. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, II/181, hadis no: 5823, 5825.

Yukarıda kaydettiğimiz bu rivayetin isnadı şöyledir:

-Nâfi' Mevlâ Abdillah b. Ömer (v.116/117), Mûsâ b. 'Ukbe b. Ebî Ayyâş, Enes b. 'Iyâd b. Damre el-Leysî (v.200), İshâk b. Mûsâ b. Abdillah el-Hutamî el-Ensârî (v.244), Ebû Bekr el-Firyâbî (v.301/913).[439]

el-Firyâbî tarafından kaydedilen bu hadis, Abdürrezzâk b. Hemmâm tarafından da rivayet edilmiş olup, isnad yönünden sahihtir. [440]

3. Bölüm: Ramazan Bayramı Namazına Gitmeden Önce Yemek Yemenin Fazileti Hakkındaki Rivayetler

el-Firyâbî'nin kitabının bu bölümünde, Ramazan Bayramında bayram namazına gitmeden önce yemek yenmesi hakkında nakledilen rivayetler yer almaktadır. el-Firyâbî'nin *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinin tahkikini yapan Mesâid b. Süleyman b. Râşid'nin yaptığı incelemeye göre, bu bölümdeki hadislerin sıhhat yönünden dağılımı şöyledir: Sahih: 6, Zayıf: 1.

el-Firyâbî burada bulunan hadislerin 6'sını *"haddesenâ"*, birisini de *"haddesenî"* lafzıyla rivayet etmiştir. 19 - 25 numaralı hadislerden oluş an bu bölümde 7 hadis mevcuttur. Şimdi bu bölümde yer alan hadislerden bazılarını ele alarak incelemeye çalışacağız:

el-Firyâbî'nin, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, Saîd b. el-Müseyyeb'den naklettiği bir rivayet şöyledir:

"Saîd b. el-Müseyyeb dedi ki: *'Müslümanlar, Ramazan Bayramı günü bayram namazından önce yemek yerler. Kurban Bayramı günü ise, bayram namazından namazdan önce yemek yemezler."*

Yukarıda kaydettiğimiz bu rivayetin isnadı şöyledir:

- Saîd b. el-Müseyyeb el-Medenî (v.94), Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî (v.124), İbrâhîm b. Sa'd b. İbrâhîm b. Abdirrahmân b. Avf ez-Zührî (v.183), Muhammed b. Osmân b. Hâlid el-Emevî, el-Firyâbî (v.301/913).[441]

Müellif tarafından kaydedilen bu hadis, Beyhakî tarafından da rivayet edilmiş olup, isnad yönünden sahihtir. [442]

Müellifin, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, Saîd b. el-Müseyyeb'den naklettiği bir rivayet şöyledir:

---

[439] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn*, s. 83. (Hadis No: 17)
[440] Bkz. Abdürezzâk, *Musannâf,* III/309, hadis no: 5752.
[441] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn*, s. 98. (Hadis No: 19)
[442] Beyhakî, *Sünen,* III/283, hadis no: 5958.

"Saîd b. el-Müseyyeb dedi ki: *'Ramazan Bayramında, yemek yemeden bayram namazına gitmeyin. Kurban bayramında ise, Kurbanı kesmeden önce yemek yemeyin*."

Bahsettiğimiz bu rivayetin isnadı şöyledir:

- Saîd b. el-Müseyyeb el-Medenî (v.94), Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî (v.124), Yûnus b. Yezîd el-Ezdî, Eyyûb b. Süveyd er-Remlî (v.202), İbrâhim b. Muhammed b. Yûsuf el-Makdisî, el-Firyâbî (v.301/913) .[443]

Yukarıda kaydettiğimiz rivayetin isnadında bulunan ravilerden Eyyûb b. Süveyd**,** hadis âlimlerinin tenkidine uğramıştır, bu nedenle yukarıda kaydettiğimiz rivayet isnad yönünden zayıftır.[444]

el-Firyâbî'nin, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, Hişâm b. Urve'den naklettiği bir rivayet de şöyledir:

"Hişam b. Urve dedi ki*: 'Babam, Ramazan Bayramında bayram namazına gitmeden önce yemek yerdi."*

Yukarıda kaydettiğimiz hadis, el-Firyâbî tarafından iki isnadla rivayet edilmiştir:

1-'Urve b. Zübeyr b. Avvâm el-Esedi (v.94), Hişâm b. 'Urve b. ez-Zübeyr el-Esedî (v.145), Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Esbahî (v.179), Kuteybe b. Saîd b. Cemîl (v.240), el-Firyâbî (v.301/913).[445]

2-'Urve b. Zübeyr b. Avvâm el-Esedi (v.94), Hişâm b. 'Urve b. ez-Zübeyr el-Esedî (v.145), Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Esbahî (v.179), Ma'n b. 'İsâ b. Yahyâ el-Eşcaî, İshâk b. Mûsâ b. Abdillah el-Hutamî (v.244), el-Firyâbî (v.301/913).[446]

Müellif tarafından kaydedilen bu hadis, İmam Mâlik, Abdürrezzâk b. Hemmâm ve İbn Ebî Şeybe tarafından da rivayet edilmiş olup, isnad yönünden sahihtir.[447]

4. Bölüm: Bayram Namazlarına Yürüyerek Gitmenin Sünnet Olduğuna Dair Hadisler

el-Firyâbî'nin kitabının bu bölümünde, bayram namazlarına yürüyerek gitmenin sünnet olduğunu bildiren hadisler yer almaktadır. el-Firyâbî'nin *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinin tahkikini yapan Mesâid b. Süleyman b. Râşid'nin yaptığı incelemeye göre, bu bölümdeki hadislerin sıhhat yönünden dağılımı şöyledir: Hasen: 1, Zayıf:1.

---

[443] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn*, s. 99-100. (Hadis No: 20)
[444] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, III/474-475, İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I/354-355.
[445] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn*, s. 100. (Hadis No: 22)
[446] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn*, s. 101. (Hadis No: 23)
[447] Bkz. İmam Mâlik, *Muvatta*, II/250; Abdürrezzâk, *Musannaf*, III/306, hadis no: 5736; İbn Ebî Şeybe, *Musannaf*, II/161; hadis no: 5633.

el-Firyâbî burada bulunan hadislerin tamamını *"haddesenâ"* lafzıyla rivayet etmiştir. 26 ve 27 numaralı hadislerin yer aldığı bu bölümde 2 rivayet bulunmaktadır. Şimdi bu bölümde yer alan hadisleri ele alarak incelemeye çalışacağız:

el-Firyâbî'nin, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, Saîd b. el-Müseyyeb'den naklettiği bir rivayet şöyledir:

"Saîd b. el-Müseyyeb dedi ki; *'Ramazan Bayramının sünneti üçtür; Bayram namazı kılınacak mescide yürüyerek gitmek, mescide gitmeden önce yemek yemek ve gusletmektir."*

Yukarıda kaydettiğimiz rivayetin isnadı şöyledir:

-Saîd b. el-Müseyyeb (v.94), Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî (v.124), Abdurrahmân b. Hâlid b. Müsâfir el-Fehmî, Leys b. Sa'd b. Abdirrahmân el-Fehmî, Kuteybe b. Saîd b. Cemîl (v.240), el-Firyâbî (v.301/913).[448]

el-Firyâbî'nin, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, ez-Zührî'den naklettiği bir hadis şöyledir:

"ez-Zührî şöyle dedi: '*Resûlullah (sav), katıldığı cenazede, Kurban ve Ramazan Bayramında binite binmemiştir*."

Yukarıda kaydettiğimiz rivayetin isnadı şöyledir:

-Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî (v.124), Ebû'l-Hüzeyl Muhammed b. el-Velîd ez-Zebîdî (v.149), Muhammed b. Harb el-Havlânî (v.194), Abdullah b. Abdilcabbâr el-Hımsî, el-Firyâbî (v.301/913).[449]

Müellif tarafından kaydedilen bu hadis, Ebû Dâvud tarafından benzer lafızla rivayet edilmiştir.[450] el-Firyâbî'nin kaydettiği yukarıdaki hadis, mürseldir.

5. Bölüm: Kurban ve Ramazan Bayramlarına Gitme Vakti

el-Firyâbî'nin kitabının bu bölümünde, Kurban ve Ramazan bayramlarına gitme zamanı hakkındaki haberler yer almaktadır el-Firyâbî'nin *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinin tahkikini yapan Mesâid b. Süleyman b. Râşid'nin yaptığı incelemeye göre, bu bölümdeki rivayetlerin sıhhat yönünden dağılımı şöyledir. Sahih: 8, Zayıf: 2, Hasen:1.

el-Firyâbî burada bulunan hadislerin 6'sını *"haddesenâ";* 5'ini ise *"hadesenî"* lafzıyla rivayet etmiştir. 28 -38 numaralı rivayetlerden oluşan bu bölümde 11 rivayet yer almaktadır. Şimdi bu bölümde yer alan hadisleri ele alarak incelemeye çalışacağız:

---

[448] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn*, s. 102. (Hadis No: 26)
[449] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn*, s. 102. (Hadis No: 27)
[450] Bkz. Ebû Dâvud, *Cenâiz*, 48/3177.

el-Firyâbî'nin, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, Muhammed b. Ziyâd'den naklettiği bu konuyla ilgili bir rivayet şöyledir:

"Muhammed b. Ziyâd şöyle dedi: *'Ebû Ümâme el-Bâhilî ile Resûlullah'ın (sav) ashabından birisini gördüm. Ramazan ve Kurban Bayramının ilk günü sabah namazını cemâtla birlikte kıldılar, imam selam verince de minbere yakın oldukları halde mescitten dışarı çıkmak için acele ettiler.*"

Yukarıda bahsettiğimiz rivayetin isnadı şöyledir:

-Muhammed b. Ziyâd el-Elhânî, Bakiyye b. el-Velîd b. Saîd el-Kelâî (v.197), Amr b. Osmân b. Kesîr b. Dînâr, el-Firyâbî (v.301/913).[451]

Yukarıda kaydettiğimiz isnadda yer alan râvilerden Bakiyye b. el-Velîd (v.197), tedlis yaptığı için hadis âlimlerinin tenkidine uğramıştır. Bu nedenle adı geçen rivayetin isnadı zayıf konumdadır.[452]

el-Firyâbî'nin, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, Yezîd b. Ebî 'Ubeyd'den naklettiği bir başka rivayet de şöyledir:

Yezîd b. Ebî 'Ubeyd dedi ki: *"Seleme b. el-Ekva' (ra) ile Mescîd-i Nebevî'de sabah namazı kıldım. Sonra o mescidden çıktı, ben de onunla beraber çıktım. Sonra Bayram namazı kılınan yere geldik. Seleme (ra), imam gelinceye kadar oturdu, ben de oturdum."*

Yukarıda kaydettiğimiz rivayetin isnadı şöyledir:

-Yezîd b. Ebî 'Ubeyd el-Eslemî, Safvân b. İsâ ez-Zührî, Amr b. Ali b. Bahr el-Bâhilî (v.249), el-Firyâbî (v.301/913).[453]

el-Firyâbî'nin, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, el-Leys b. Sa'd'dan naklettiği bir rivayet de şöyledir:

"el-Leys b. Sa'd şöyle dedi:*"Rebîa'ya Ramazan ve Kurban bayramı namazlarının vakti soruldu. Rebîa şöyle dedi: 'Güneş doğduğu zamandır. Her iki bayramda da acele etmek, tehir etmekten daha iyidir."*

Bahse konu olan bu rivayetin isnadı şöyledir:

- el-Leys b. Sa'd b. Abdirrahmân el-Fehmî el-Mısrî (v.175), Ebû Salih Abdullah b. Sâlih Muhammed el-Cühenî el-Mısrî (v.222), Ebû İsmâil Muhammed b. İsmâil b. Yûsuf b. Muhammed es-Sülemî (v.280), el-Firyâbî (v.301/913).[454]

---

[451] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn*, s. 104. (Hadis No: 28)
[452] İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I/416-419.
[453] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn*, s. 104. (Hadis No: 29)
[454] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn*, s. 106. (Hadis No: 32)

Bu rivayetin isnadında bulunan ravilerden Abdullah b. Sâlih b. Muhammed b. el-Cühenî hadis âlimlerini tenkidine uğramıştır.[455] Bu nedenle yukarıda kaydettiğimiz rivayet isnad açısından zayıf durumdadır.

6. Bölüm: Bayram Namazına Giderken Tekbir Getirilmesinin Fazileti Hakkındaki Rivayetler

el-Firyâbî'nin kitabının bu bölümünde, bayram namazlarına giderken tekbir getirmenin ve imam hutbeye çıkana kadar devam etmenin fazileti hakkındaki rivayetler yer almaktadır. el-Firyâbî'nin *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinin tahkikini yapan Mesâid b. Süleyman b. Râşid'nin yaptığı incelemeye göre, bu bölümdeki hadislerin sıhhat yönünden dağılımı şöyledir: Sahih: 16, Hasen: 6, Zayıf: 7.

el-Firyâbî burada bulunan hadislerin 22'sini *"haddesenâ"*, 7'sini de *"haddesenî"* lafzıyla rivayet etmiştir. Burada toplam olarak 29 hadis mevcuttur. Bu bölüm, 39 - 67 numaralı rivayetlerden oluşmaktadır. Şimdi bu bölümde yer alan hadisleri ele alarak incelemeye çalışacağız:

el-Firyâbî'nin, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, Nâfi'den naklettiği konuyla ilgili bir rivayet şöyledir:

"Nâfi şöyle dedi: *"Abdullah b. Ömer (ra), bayram namazına giderken musallâya kadar tekbir getirirdi."*

Yukarıda kaydettiğimiz rivayetin isnadı şöyledir:

- Nâfi' Mevlâ Abdillah b. Ömer (v.116/117), Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Esbahî (v.179), Ma'n b. İsâ b. Yahyâ el-Eşcaî, Abdullah b. Ca'fer b. Yahyâ b Hâlid el-Bermekî, el-Firyâbî (v.301/913).[456]

Müellifin, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, ez-Zührî'den naklettiği bu konuyla ilgili bir rivayet şöyledir:

ez-Zührî şöyle demektedir: "*Ramazan bayramında açıktan tekbir getiriniz. Çünkü, (bayramının ilk günü) tekbir günüdür*."

Yukarıda bahsettiğimiz rivayetin isnadı şöyledir:

-Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî (v.124), Muhammed b. Abdirrahmân b. el-Muğîre b. el-Hâris b. Ebî Zi'b (v.159), el-Velîd b. Müslim ed-Dımaşkî, Amr b. Osmân b. Saîd b. Kesir (v.250), el-Firyâbî (v.301/913).[457]

---

[455] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV/98-108.
[456] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn*, s. 110. (Hadis No: 39)
[457] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn*, s. 111. (Hadis No: 42)

Yukarıda kaydettiğimiz isnadda bulunan ravi el-Velîd b. Müslim tedlis yaptığı için hadis âlimlerinin tenkidine uğramıştır. Bu nedenle kaydetmiş olduğumuz rivayetin isnadı zayıf konumdadır.[458]

el-Firyâbî'nin, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, Nâfi'den naklettiği bir rivayet de şöyledir:

"Nâfi şöyle dedi: *"Abdullah b. Ömer iki bayramda Mescid'den çıkar, bayram namazı kılınan Musallâ'ya gelinceye kadar tekbir getirirdi, imam gelinceye kadar da devam ederdi."*

Yukarıda kaydettiğimiz rivayetin isnadı şöyledir:

-Nâfi' Mevlâ Abdillah b. Ömer (v.116/117), Muhammed b. Aclân el-Medenî, Yahyâ b. Saîd el-Kattân et-Temimî (v.198), Ya'kub b. İbrahim b. Kesîr el-Bağdâdî (v.250), el-Firyâbî (v.301/913).[459]

Müellifin, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, Hişâm b. 'Urve'den naklettiği bir rivayet de şöyledir:

"Hişâm b. 'Urve dedi ki*: "Babam, bayram namazına giderken tekbir getirirdi."*

Yukarıda kaydettiğimiz bu rivayet, el-Firyâbî tarafından iki farklı tarikle rivayet edilmiştir:

1-Hişâm b. 'Urve b. ez-Zübeyr el-Esedî (v.145), Hafs b. Ğıyâs en-Nehaî (v.194), el-Heysem b. Eyyüb et-Tâlikânî es-Sülemî (v.238), el-Firyâbî (v.301/913).[460]

2- Hişâm b. 'Urve b. ez-Zübeyr el-Esedî (v.145), Hafs b. Ğıyâs en-Nehaî (v.194), Ebû Hemmâm el-Velîd b. Hişâm (v.243), el-Firyâbî (v.301/913).[461]

Müellif tarafından kaydedilen bu rivâyet, İbn Ebî Şeybe tarafından da benzer lafızla rivayet edilmiş olup, sahihtir.[462]

Ebû Bekr el-Firyâbî'nin, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, Abdullah b. Hişâm'dan naklettiği bir rivayet de şöyledir:

"Abdullah b. Hişâm şöyle dedi: *" Abdullah b. Hişâm, bayram günü, kendisi bir sokakta Hz. Ömer başka bir sokakta yürürken, onun getirdiği tekbiri işitirdi*."

Bahsettiğimiz bu rivayetin isnadı şöyledir:

---

[458] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI/86-98, İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI/133-135.
[459] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn*, s. 113-114. (Hadis No: 46)
[460] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn*, s. 115. (Hadis No: 50)
[461] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn*, s. 115. (Hadis No: 51)
[462] Bkz. İbn Ebî Şeybe, *el-Musannaf*, II/165; hadis no: 5674.

-Abdullah b. Hişâm b. Zühre, Zühre b. Ma'bed b. Abdillah et-Teymî, Abdullah b. Lehîa b. 'Ukbe (v.174), Amr b. Osmân b. Saîd b. Kesîr el-Hımsî (v.250), el-Firyâbî (v.301/913).[463]

Yukarıda kaydettiğimiz rivayetin isnadında bulunan ravilerden Abdullah b. Lehîa b. 'Ukbe (v.174), hadis âlimlerin tenkidine uğramıştır. Bu nedenle, yukarıda kaydettiğimiz rivayet isnad açısından zayıftır.[464]

el-Firyâbî'nin, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, Yezîd b. Ebî Ziyâd'dan naklettiği bir rivayet de şöyledir:

"Yezîd b. Ebî Ziyâd dedi ki: *"İbrâhim en-Nehâî, Abdurrahmân b. Ebî Leylâ ve Saîd b. Cübeyr, bayram geldiği zaman yolda tekbir getirirlerdi. Camiye ulaştıklarında otururlardı. Tekbirden önce namaz kılmazlar, tekbirden sonra namaz kılarlardı."*

Yukarıda kaydettiğimiz bu rivayetin isnadı şöyledir:

-Ebû Abdillah Yezîd b. Ebî Ziyâd el-Hâşimî (v.137), Ebû Avâne b. Abdillah el-Yeşkürî, Kuteybe b. Saîd b. Cemîl (v.240), el-Firyâbî (v.301/913).[465]

Yukarıdaki rivayetin isnadında bulunan ravi Yezîd b. Ebî Ziyâd (v.137), hadis âlimlerin tenkidine uğramış zayıf bir kimsedir. [466] Bu yüzden, yukarıda kaydettiğimiz rivayet isnad yönünden zayıftır. Hadis âlimlerinden İbn Ebî Şeybe, yukarıda kaydettiğimiz rivayetin paralelinde şâhid bir rivayet nakletmiştir.[467] Bu nedenle yukarıda kaydettiğimiz isnad yönünden zayıf rivayet, metin açısından hasen li ğayrihî mertebesine yükselmektedir.

Müellifin, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, Yezîd b. Ebî Ziyâd'dan naklettiği diğer bir rivayet de şöyledir:

"Yezîd b. Ebî Ziyâd şöyle dedi: *"Saîd b. Cübeyr, Mücâhid ve Abdurrahmân b. Ebî Leylâ'yı veya bu üçünden ikisini gördüm. Bunlar ve fukahadan karşılaştığımız diğer bazı kimseler, onuncu günde (Kurban Bayramının ilk günü), 'Allâhü Ekber Allâhü Ekber La İlehe İllallâh, Vallâhü Ekber Allâhü Ekber ve Lillêhil Hamd' diye tekbir getiyorlardı."*

Yukarıda bahsettiğimiz bu rivayetin isnadı şöyledir:

---

[463] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn*, s. 118. (Hadis No: 60)
[464] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV/487-502, Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, II/475-477, İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V/331.
[465] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn*, s. 118. (Hadis No: 61)
[466] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXII/135-140; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI/287-289.
[467] Bkz. İbn Ebî Şeybe, *Musannaf*, II/164; hadis no: 5669.

-Yezîd b. Ebî Ziyâd (v.137), Cerîr b. Abdilhamîd b. Cerîr b. Kurd el-Küfî (v.188), İshâk b. Râhaveyh (v.238), el-Firyâbî (v.301/913).[468]

Yukarıda kaydettiğimiz rivayetin isnadında bulunan ravi Yezîd b. Ebî Ziyâd hadis âlimlerin tenkidine uğramıştır. Bundan dolayı bu rivayetin isnadı zayıftır.[469]

el-Firyâbî'nin, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, Yezîd b. Ebî Ziyâd'dan naklettiği diğer bir rivayet de şöyledir:

"Yezîd b. Ebî Ziyâd şöyle dedi: *"Abdurrahmân b. Ebî Leylâ ve Saîd b. Cübeyr ile Ramazan Bayramı günü mezarlığa doğru gidiyorduk. Onlar tekbir getiriyorlar ve etrafındakilere tekbir getirmelerini emrediyorlardı."*

Yukarıda kaydettiğimiz bu rivayetin isnadı şöyledir:

-Yezîd b. Ebî Ziyâd (v.137), Ebû Bekr b. Ayyâş b. Sâlim el-Esedî, Ebû Hemmâm el-Velid b. Hişâm (v.243), el-Firyâbî (v.301/913).[470]

Müellifin yukarıda kaydettiğimiz rivayeti, İbn Ebî Şeybe tarafından da nakledilmiştir.[471]

Yukarıdaki isnadda yer alan ravi Yezîd b. Ebî Ziyâd hadis âlimlerin tenkidine uğramıştır. [472] Bundan dolayı bu rivayetin isnadı zayıftır.

7. Bölüm: Hz. Peygamber (sav), Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer'in Bayram Namazını Hutbeden Önce Kıldıklarına Dair Hadisler

el-Firyâbî'nin kitabının bu bölümünde, Hz. Resûlullah (sav), Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer'in, bayram namazını hutbeden önce kıldıklarından bahseden hadisler yer almaktadır. el-Firyâbî'nin *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinin tahkikini yapan Mesâid b. Süleyman b. Râşid'nin yaptığı incelemeye göre, bu bölümdeki hadislerin sıhhat yönünden dağılımı şöyledir: Sahih: 23, Hasen: 6, Zayıf: 7.

el-Firyâbî, burada bulunan hadislerin 34'ünü *"haddesenâ"*, 2'sini ise *"haddesenî"* lafzıyla rivayet etmiştir. 68 ile 103 numaralı hadislerden oluşan bu bölümde, toplam 36 hadis bulunmaktadır. Şimdi bu bölümde yer alan hadisleri ele alarak incelemeye çalışacağız:

el-Firyâbî'nin, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, Abdullah b. Ömer'den naklettiği bir rivayet şöyledir:

---

[468] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn*, s. 119. (Hadis No: 62)
[469] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXII/135-140; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI/287-289.
[470] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn*, s. 120. (Hadis No: 63)
[471] Bkz. İbn Ebî Şeybe, *Musannaf*, II/164; hadis no: 5669.
[472] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXII/135-140, İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI/287-289.

"Abdullah b. Ömer (ra) şöyle dedi: *'Resûlullah (sav), Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer hutbeden önce bayram namazlarını kılarlardı."*

Ykarıda kaydettiğimiz bu rivayet el-Firyâbî tarafından iki farklı tarikle rivayet edilmiştir. Bunlar şöyledir:

1- Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.73/74), Nâfi' Mevlâ Abdillah b. Ömer (v.116/117), 'Ubeydullâh b. Ömer b. Hafs el-Medenî (v.147), Abde b. Süleymân Kelâbî - Ebû Usâme Hammâd b. Usâme b. Zeyd b. el-Kuraşî el-Kûfî (v.201), Ebû Bekr b. Ebî Şeybe (v.235), el-Firyâbî (v.301/913).[473]

2- *Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî (v.73/74), Nâfi' Mevlâ Abdillah b. Ömer (v.116/117), 'Ubeydullâh b. Ömer b. Hafs el-Medenî (v.147), Ebû Usâme Hammâd b. Usâme b. Zeyd b. el-Kuraşî el-Kûfî (v.201), Osmân b. Ebî Şeybe (v.239) el-Firyâbî (v.301/913).*[474]

Müellif tarafından kaydedilen bu hadis, el-Buhârî, Müslim ve en-Nesâî tarafından da rivayet edilmiş olup, sahihtir.[475]

el-Firyâbî'nin, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, ez-Zührî'den naklettiği bir rivayet şöyledir:

"ez-Zührî şöyle dedi: "*Resûlullah (sav), Ramazan ve Kurban Bayramında hutbeden önce bayram namazlarını kılardı.*"

Yukarıda bahse konu olan bu rivayet el-Firyâbî tarafından iki farklı isnadla rivayet edilmiştir. Bunlar şöyledir:

1- Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî (v.124), Mâlik b. Enes el-Esbahî (v.179), Kuteybe b. Saîd b. Cemîl (v.240), el-Firyâbî (v.301/913).[476]

2- Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî (v.124), Mâlik b. Enes el-Esbahî (v.179), Ma'n b. 'İsâ b. Yahyâ el-Eşcaî, İshâk b. Mûsâ b. Abdillah el-Hutamî, el-Firyâbî (v.301/913).[477]

ez-Zühri tarafından nakledilen yukarıda kaydettiğimiz rivayet, mürseldir.

el-Firyâbî'nin, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, Mâlik b. Enes'den naklettiği bir rivayet şöyledir:

"Mâlik b. Enes'e ulaştığına göre "*Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer, bayramlarda hutbeden önce bayram namazlarını kılarlardı.*"

---

[473] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn,* s.123. (Hadis No: 68)
[474] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn,* s.123. (Hadis No: 69)
[475] Bkz. el-Buhârî, *'Iydeyn,* 8/963; Müslim, *Salâtü'l-'Iydeyn,* 1/7, hadis no: 888; en-Nesâî, *Salâtü'l-'Iydeyn,* 9/1564.
[476] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn,* s.124. (Hadis No: 71)
[477] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn,* s. 125. (Hadis No: 72)

Yukarıda kaydettiğimiz rivayetin isnadı şöyledir:

-Mâlik b. Enes el-Esbahî (v.179), Ma'n b. İsâ b. Yahyâ el-Eşcaî, İshâk b. Mûsâ b. Abdillah el-Hutamî, el-Firyâbî (v.301/913).[478]

Mâlik b. Enes'in bu rivayeti kimden aldığı belli değildir. Bu nedenle isnad açısından zayıf olan bu rivayet, metin açısından sahih konumdadır. el-Firyâbî'nin yukarıda kaydettiğimiz rivayeti, İmam Mâlik tarafından da nakledilmiştir.[479]

Müellif, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, Ebû 'Ubeyd'den naklettiği bir rivayet şöyledir:

"Ebû 'Ubeyd şöyle dedi; *"Bayramda Ömer b. el-Hattâb (ra) ile beraber bulundum, kendisi hutbeden önce namaza başladı ve dedi ki; 'Muhakkak ki Resûlullah (sav) iki günde oruç tutmayı yasakladı.'* Yine dedi ki*; 'Ramazan Bayramı ki, o gün tuttuğunuz oruçların iftarıdır. Kurban Bayramına gelince; o günde kurbanlarınızın etlerinden yiyiniz.' Sonra bayramda Osman b. Affan (ra) ile birlikte bulundum. Kendisi hutbeden önce namaza başladı ve dedi ki; 'Bu, kendisinde iki bayramın (Kurban Bayramı ve Cuma gününün) toplandığı bir gündür. (Bayram namazı için) çevre köylerden gelenlerden dileyen (Cuma namazını da kılmak için) beklemek istiyorsa beklesin. Kim de, köyüne geri dönmek istiyorsa dönsün, biz onlara izin verdik .' Ali b. Ebî Talib ile iki bayram namazında bulundum. Hutbeden önce namaza başladı."*

Yukarıda kaydettiğimiz bu rivayet el-Firyâbî tarafından iki farklı isnadla rivayet edilmiştir. Bunlar şöyledir:

1- Ebû 'Ubeyd Mevlâ Abdirrahmân b. Avf, Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî (v.124), Süfyân b. 'Uyeyne b. Ebî Imrân el-Hilâlî (v.198), Kuteybe b. Saîd b. Cemîl (v.240), el-Firyâbî (v.301/913).[480]

2-Ebû 'Ubeyd Mevlâ Abdirrahmân b. Avf, Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî (v.124), Süfyân b. 'Uyeyne b. Ebî Imrân el-Hilâlî (v.198), Muhammed b. es-Sabbâh el-Müzenî (v.227), el-Firyâbî (v.301/913). [481]

el-Firyâbî tarafından kaydedilen bu rivâyet, el-Buhârî, Müslim ve Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiş olup, sahihtir.[482] el-Buhârî'nin metni daha kapsamlı ve açıklayıcıdır.

---

[478] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn,* s.125. (Hadis No: 73)
[479] Bkz. İmam Mâlik, *Muvatta'*, II/249.
[480] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn,* s.126. (Hadis No: 75)
[481] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn,* s.126. (Hadis No: 76)
[482] Bkz. el-Buhârî, *Edâhî*, 16/5571-5572-*Savm*, 66/1190; Müslim, *Sıyâm*, 22/38, hadis no: 1137; İmam Mâlik, *Muvatta'*, II/249. Ayrıca bakınız. İbn Ebî Şeybe, *Musannaf*, III/103, hadis no: 9860, II/187, hadis no: 5887,

Müellif, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, Abdullah b. Abbâs'dan (ra) naklettiği bir rivayet şöyledir:

"Abdullah b. Abbâs (ra) şöyle dedi; *"Hz. Resûlullah (sav), Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer ile bayram namazında beraber bulundum. Hutbeden önce namaza başladılar."*

Yukarıda bahsettiğimiz bu rivayet el-Firyâbî tarafından iki farklı isnadla rivayet edilmiştir. Bunlar şöyledir:

1-Abdullah b. Abbâs b. Abdilmuttalib el-Mekkî (v.68), Tâvus b. Keysân el-Yemânî (v.106), el-Hasen b. Müslim b. Yenâf, Abdülmelik b. Abdilazîz b. Cüreyc el-Emevî (v.150), Süfyân b. Saîd es-Sevrî (v.161), Veki' b. el-Cerrâh b. Melîh er-Ruâsî el-Küfî (v.197), Ebû Bekr b. Ebî Şeybe - Osmân b. Ebî Şeybe, el-Firyâbî (v.301/913) .[483]

Müellif tarafından kaydedilen bu rivâyet, el-Buhârî, en-Nesâî ve İbn Mâce tarafından da rivayet edilmiş olup, sahihtir.[484]

2-Abdullah b. Abbâs b. Abdilmuttalib el-Mekkî (v.68), Tâvus b. Keysân el-Yemânî (v.106), el-Hasen b. Müslim b. Yenâf, Abdülmelik b. Abdilazîz b. Cüreyc el-Emevî (v.150), Ebû Âsım en-Nebîl el-Basrî, Muhammed b. el-Müsennâ b. Ubeyd el-Anezî (v.252), el-Firyâbî (v.301/913).[485]

Hadisin yukarıda kaydettiğimiz isnadla nakledilen metninde, "*Hz. Osman"* ziyadesi de vardır.

Ebû Bekr el-Firyâbî tarafından kaydedilen bu rivâyet, el-Buhârî, ve ed-Dârimî tarafından da rivayet edilmiş olup, sahihtir.[486]

el-Firyâbî'nin, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, Abdullah b. Abbâs'dan (ra) naklettiği bir rivayet şöyledir:

"Abdullah b. Abbâs (ra) şöyle dedi; *"Resûlullah'ın (sav) hutbeden önce bayram namazını kıldırdığına, sonra hutbe okuduğuna şahid oldum. Resûlullah (sav) kadınların kendisini işitmediğini görünce onların yanına geldi, Onlara vaaz-ü nasihatta bulundu ve Onlara sadaka vermelerini emretti. Bilal de, elbisesini yaydı. Kadınlar, yüzüklerini, halkalarını ve diğer şeylerini atmaya başladılar."*

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadisin isnadı şöyledir:

---

[483] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn,* s.132. (Hadis No: 85)
[484] Bkz. el-Buhârî, *'Iydeyn,* 8/963; en- Nesâî, *Salâtü'l-'Iydeyn,* 9/1564; İbn Mâce, *İkametü's-Salât,* 155/1276.
[485] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn,* s.132. (86)
[486] Bkz. el-Buhârî, *'Iydeyn,* 8/962; ed- Dârimî, *Salât,* 218/1603.

-Abdullah b. Abbâs b. Abdilmuttalib el-Mekkî (v.68), Atâ' b. Ebî Rebâh el-Kuraşî (v.114), Eyyüb b. Ebî Temîme es-Sahtiyânî, Süfyân b. 'Uyeyne el-Mekkî (v.198), Ebû Bekr b. Ebî Şeybe (v.235) - Osman b. Ebî Şeybe (v.239), el-Firyâbî (v.301/913).[487]

el-Firyâbî tarafından kaydedilen bu rivâyet, el-Buhârî, Müslim ve İbn Mâce tarafından da rivayet edilmiş olup, sahihtir.[488]

Müellifin, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, Câbir b. Abdillah'dan (ra) naklettiği bir rivayet şöyledir:

"Câbir b. Abdillah (ra) şöyle dedi: *" Resûlullah (sav), Ramazan Bayramında hutbeden önce namazı kıldırdı, sonra insanlara hitab etti. Hutbeyi bitirince kadınların yanına geldi, Bilal'in koluna yaslanarak onlara vaaz-ü nasihatta bulundu. Bilal elbisesini yaymıştı, kadınlar da sadakalarını oraya atıyorlardı."*

Bahsettiğimiz bu hadisin isnadı şöyledir:

-Câbir b. Abdillah (v.78), Atâ' b. Ebî Rebâh el-Kuraşî (v.114), Abdülmelik b. Abdilazîz b. Cüreyc el-Emevî (v.150), Abdullah b. Vehb b. Müslim el-Kuraşî (v.197), Ahmed b. 'İsâ b. Hasen el-Mısrî, el-Firyâbî (v.301/913).[489]

Müellif tarafından kaydedilen bu rivâyet, Müslim ve Ebû Dâvud tarafından da rivayet edilmiş olup, sahihtir.[490]

Ebû Bekr el-Firyâbî'nin, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, Abdullah b. Abbâs'dan (ra) naklettiği bir rivayet de şöyledir:

"Abdullah b. Abbâs (ra) şöyle dedi: *"Hz. Peygamber (sav), Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer'i hutbeden önce bayram namazlarını kılarken gördüm."*

Yukarıda kaydettiğimizin bu hadisin isnadı şöyledir:

-Abdullah b. Abbâs b. Abdilmuttalib el-Mekkî (v.68), Atâ' b. Ebî Rebâh el-Kuraşî (v.114), Abdülmelik b. Abdilazîz b. Cüreyc el-Emevî (v.150), Ebû Âsım en-Nebîl ed-Dahhâk b. Mahled el-Basrî (v.212), Ali b. Nasr b. Ali b. Nasr b. el-Cehdamî (v.237), el-Firyâbî (v.301/913).[491]

Yukarıda kaydetmiş olduğumuz hadis, senedinde âlimlerin tenkidine uğramış bulunan Abdülmelik b. Abdilazîz b. Cüreyc el-Emevî [492] bulunduğu için isnad yönünden zayıftır.

---

[487] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn,* s.134. (Hadis No: 91)
[488] Bkz. el-Buhârî, *Zekât,* 33/1449; Müslim, *Salâtü'l-'Iydeyn,* 2, hadis no: 884; İbn Mâce, *İkâmetü's-Salât,* 155/1273.
[489] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn,* s.135. (Hadis No: 93)
[490] Bkz. Müslim, *Salâtü'l-'Iydeyn,* 3, hadis no: 885; Ebû Dâvud, *Salât,* 248/1141.
[491] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn,* s.136. (Hadis No: 94)
[492] Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, II/624, İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI/297.

el-Firyâbî tarafından kaydedilen bu rivâyet, İbn Ebî Şeybe tarafından da rivayet edilmiştir.[493]

Müellifin, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, Câbir b. Abdillah'dan (ra) naklettiği bir hadis şöyledir:

"Câbir b. Abdillah (ra) şöyle dedi: *" Resûlullah (sav) ile beraber hutbeden önce bayram namazını kıldık."*

Yukarıda bahsettiğimiz bu hadisin isnadı şöyledir:

-Câbir b. Abdillah (v.78), Atâ' b. Ebî Rebâh el-Kuraşî (v.114), Abdülmelik b. Abdilazîz b. Cüreyc el-Emevî (v.150), Ebû Âsım ed-Dahhâk b. Mahled el-Basrî (v.212), Ali b. Nasr b. Ali b. Nasr b. el-Cehdamî (v.237), el-Firyâbî (v.301/913). [494]

Yukarıda kaydettiğimiz hadis de bir önceki gibi isnad yönünden zayıftır.

el-Firyâbî'nin, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, Câbir b. Abdillah'dan (ra) naklettiği bir hadis şöyledir:

"Câbir b. Abdillah (ra) şöyle dedi: *"Bayram namazında Resûlullah (sav) ile birlikteydim. Hutbeden önce, ezan ve kâmet okunmaksızın namaza başladı."*

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadis, el-Firyâbî tarafından iki farklı isnadla rivayet edilmiştir. Bunlar şöyledir:

1-Câbir b. Abdillah (v.78), Atâ' b. Ebî Rebâh el-Kuraşî (v.114), Abdülmelik b. Ebî Süleyman el-Arzemî, Abde b. Süleyman el-Kilâbî (v.189), Ebû Bekr b. Ebî Şeybe (v.239), el-Firyâbî (v.301/913).[495]

2- Câbir b. Abdillah (v.78), Atâi b. Ebî Rebâh el-Kuraşî (v.114), Abdülmelik b. Ebî Süleymân el-Arzemî, Abdullah b. Numeyr, Osmân b. Ebî Şeybe (v.239), el-Firyâbî (v.301/913).[496]

el-Firyâbî tarafından kaydedilen bu rivâyet, en-Nesâî tarafından da rivayet edilmiş olup, sahihtir.[497] Müellif, yukarıdaki hadisi önemsiz lafız farklılığıyla aşağıdaki senedle de rivayet etmiştir:

- Câbir b. Abdillah (v.78), Atâ' b. Ebî Rebâh el-Kuraşî (v.114), Abdülmelik b. Ebî Süleymân el-Arzimî, Ebû Avâne b. Abdillah el-Yeşkürî (v.240), Kuteybe b. Saîd b Cemîl (v.240), el-Firyâbî (v.301/913).[498]

---

[493] Bkz. İbn Ebî Şeybe, *Musannaf*, II/170, hadis no: 5725.
[494] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn*, s.136. (Hadis No: 95)
[495] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn*, s.137. (Hadis No: 96)
[496] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn*, s.137. (Hadis No: 97)
[497] Bkz. en-Nesâî, *Salâtü'l-'Iydeyn*, 7/1562.
[498] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn*, s.141. (Hadis No: 103)

el-Firyâbî'nin, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, Ebû Saîd el-Hudrî'den (ra) naklettiği bir hadis de şöyledir:

"Ebû Saîd el-Hudrî (ra) şöyle dedi: "*Resûlullah (sav), bayram günü, devesinin üzerinde bize hitab etti.*"

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadisin isnadı şöyledir:

-Ebû Saîd el-Hudrî, 'Iyâd b. Abdillah b. Ebî Serh, Dâvud b Kays, Muhammed b. Süleymân b. Mesmûl, Muhammed b. Abbâd, el-Firyâbî (v.301/913).[499]

Yukarıda isnadda yer alan ravilerden Muhammed b. Süleymân b. Mesmûl, hadis âlimlerinin tenkidine uğramış zayıf bir ravidir.[500] Bu nedenle yukarıda kaydettiğimiz hadis isnad yönünden zayıftır.

8. Bölüm: Bayram Namazında İmamın Tekbir Almasıyla İlgili Hadisler

el-Firyâbî'nin kitabının bu bölümünde, bayram namazlarında, imamın tekbir almasıyla ilgili hadisler nakledilmiştir. el-Firyâbî'nin *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinin tahkikini yapan Mesâid b. Süleyman b. Râşid'nin yaptığı incelemeye göre, bu bölümdeki hadislerin sıhhat yönünden dağılımı şöyledir: Sahih: 17, Hasen: 9, Zayıf: 8.

el-Firyâbî, burada bulunan hadislerin 31'ini *"haddesenâ"*, 3'ünü ise *"haddesenî"* lafzıyla rivayet etmiştir. 104 ile 137 numaralı hadislerden oluşan bu bölümde, toplam 34 hadis yer almaktadır. Şimdi bu bölümde yer alan hadisleri ele alarak incelemeye çalışacağız:

el-Firyâbî'nin, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, Hz. Âişe'den naklettiği bir hadis şöyledir:

"Hz. Âişe şöyle dedi: "*Hz. Peygamber (sav), Ramazan ve Kurban bayramlarında ilkinde yedi, ikincisinde ise beş defa tekbir getirirdi.*"

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadisin isnadı şöyledir:

-Hz. Âişe (ra) (v.57), 'Urve b. ez-Zübeyr el-Avvâm el-Esedî (v.94), Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî (v.124), 'Ukayl b. Hâlid b. 'Ukayl el-Eylî, Abdullah b. Lehîa b. 'Ukbe el-Hadramî (v.174), Kuteybe b. Saîd b. Cemîl (v.240), el-Firyâbî (v.301/913). [501]

---

[499] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn*, s.139-140. (Hadis No: 101)
[500] Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, III/569-570, İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VII/267.
[501] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn*, s. 142. (Hadis No: 104)

el-Firyâbî tarafından kaydedilen bu rivâyet, Ebû Dâvud ve Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiştir.[502]

Yukarıdaki isnadda yer alan ravi Abdullah b. Lehîâ b. 'Ukbe (v.174) hadis âlimlerinin tenkidine uğramıştır. Bu nedenle yukarıda kaydettiğimiz hadis isnad yönünden zayıftır. [503]

Müellifin, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, Nâfi'den naklettiği bir rivayet de şöyledir:

"Nâfi' şöyle dedi: *"Ebû Hureyre, Kurban ve Ramazan Bayramı namazlarında ilk secdede (rek'atte) yedi; ikincisinde ise beş tekbir getirirdi."*

Bahse konu olan bu rivayetin isnadı şöyledir:

-Nâfi' Mevlâ Abdillah b. Ömer (v.116/117), el-Leys b. Sa'd b. Abdirrahmân el-Fehmî (v.175), Kuteybe b. Saîd b. Cemîl (v.240), el-Firyâbî (v.301/913).[504]

el-Firyâbî tarafından kaydedilen bu rivâyet, İmam Mâlik, Abdürezzâk b. Hemmâm ve Beyhaki tarafından da rivayet edilmiş olup, isnad yönünden sahihtir.[505]

Müellifin, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, Nafi'den naklettiği bir rivayet de şöyledir:

"Nafi' şöyle dedi: *"Ebû Hureyre (ra) ile Kurban ve Ramazan Bayramı namazında bulundum. İlk rek'atte kıratten önce yedi tekbir, ikincisinde ise kır'atten önce beş tekbir getirirdi."*

Yukarıda kaydettiğimiz bu rivayetin iki isnadı olup şöyledir:

1-Nâfi' Mevlâ Abdillah b. Ömer (v.116/117), Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Esbahî (v.179), Kuteybe b. Saîd b. Cemîl (v.240), el-Firyâbî (v.301/913).[506]

2-Nâfi' Mevlâ Abdillah b. Ömer (v.116/117), 'Ubeydullâh b. Ömer b. Hafs el-'Umerî (v.154/155), Abdullah b. İdrîs b. Yezîd el-Evdî (v.192), Muhammed b. el-Alâ' b. Küreyb el-Hemedânî (v.248), el-Firyâbî (v.301/913).[507]

Müellif tarafından kaydedilen bu rivâyet, İmam Mâlik, Ahmed b. Hanbel ve Beyhakî tarafından da rivayet edilmiş olup, her iki isnadı da sahihtir.[508]

---

[502] Bkz. Ebû Dâvud, *Salât*, 251/1149; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI/65.
[503] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV/487-502, Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, II/475-477, İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V/331.
[504] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn*, s. 168. (Hadis No: 109)
[505] Bkz. İmam Mâlik, *Muvatta*, II/251; Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Musannaf*, III/292, hadis no: 5680; Beyhakî, *Sünen*, III/288, hadis no: 5974.
[506] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn*, s. 169. (Hadis No: 110)
[507] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn*, s. 170. (Hadis No: 113)
[508] Bkz. İmam Mâlik, *Muvatta*, II/251; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/356; Beyhakî, *Sünen*, III/328, hadis no: 5974.

el-Firyâbî'nin, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, Ebû Yûnus'dan naklettiği bir rivayet de şöyledir:

"Ebû Yûnus şöyle dedi: *"Ebû Hureyre'nin (ra), Ramazan ve Kurban bayramları namazlarının ilk rek'atında yedi, ikinci rek'atında ise beş defa tekbir getirdiğini gördüm."*

Metin açısından yukarıda kaydettiğimiz hadisle aynı olan bu rivayetin isnadı şöyledir:

-Ebû Yûnus el-Mısrî, Abdullah b. Lehîa b. 'Ukbe (v.174), Kuteybe b. Saîd b. Cemîl (v.240), el-Firyâbî (v.301/913). [509]

Yukarıda kaydettiğimiz isnadda bulunan ravilerden Abdullah b. Lehîâ b. 'Ukbe (v.174) hadis âlimlerini tenkidine uğramış zayıf bir ravidir. [510] Bu nedenle kaydetmiş olduğumuz son hadis isnad yönünden zayıftır.

Ebû Bekr el-Firyâbî'nin, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, Sâbit b. Kays'dan naklettiği bir rivayet de şöyledir:

"Sâbit b. Kays şöyle dedi: *"Ömer b. Abdilazîz'in bayram namazlarında ilk rek'atta yedi, ikinci rek'atta beş tekbir getirdiğini işittim."*

Yukarıda bahsettiğimiz bu rivayetin isnadı şöyledir:

- Sâbit b. Kays el-Ğıfârî (v.168), Ebû'l-Kâsım b. ez-Zennâd el-Medenî, Kuteybe b. Saîd b. Cemîl (v.240), el-Firyâbî (v.301/913). [511]

Yukarıda kaydettiğimiz isnadda bulunan ravilerden Sâbit b. Kays el-Ğıfârî hadis âlimlerini tenkidine uğramış zayıf bir ravidir. [512] Bu nedenle İbn Ebî Şeybe ve Beyhakî tarafından rivayet edilen söz konusu rivayet isnad yönünden zayıf, metin açısından ise sahih konumdadır.[513]

el-Firyâbî'nin, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, ez-Zührî'den naklettiği bir rivayet de şöyledir:

"ez-Zührî şöyle dedi:*" Ramazan ve Kurban Bayramı namazlarında sünnet olan; imamın ve arkasındaki cemaatin ilk rek'atte kıraatten önce yedi tekbir getirmesi, daha sonra imamın, Ümmü'l-Kur'ân'ı (Fatiha Suresini) ve mufassal surelerden birisini okuması, son rek'atta ise kıraaten önce beş tekbir alması, daha sonra imamın, Ümmü'l-Kur'ân'ı (Fatiha Suresini) ve mufassal surelerden birisini okumasıdır."*

---

[509] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn*, s. 171. (Hadis No: 115)
[510] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV/487-502; Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, II/475-477; İbn Hacer, *Tehzîbü't Tehzîb*, V/331.
[511] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn*, s. 172. (Hadis No: 118)
[512] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV/374; İbn Hacer, *Tehzîbü't Tehzîb*, II/13.
[513] Beyhakî, *Sünen*, III/289, hadis no: 5977; İbn Ebi Şeybe, *Musannaf*, II/175, Hadis no: 5768.

Yukarıda kaydettiğimiz bu rivayetin isnadı şöyledir:

-Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî (v.124), 'Ukayl b. Halid b. 'Ukayl el-Eylî, el-Leys b. Sa'd b. Abdirrahmân el-Fehmî (v.175), Ebû Salih Abdullah b. Sâlih b. Muhammed b. el-Cühenî (v.222), İshâk b. Seyyâr en-Nasîbî (v.256), el-Firyâbî (v.301/913).[514]

Bu rivayetin isnadında bulunan ravilerden Abdullah b. Sâlih b. Muhammed b. el-Cühenî hadis âlimlerinin tenkidine uğramış zayıf bir ravidir.[515] Bu konuda âdıd/destek rivayetler söz konusu olduğu için bu isnad hasen li ğayrihi mertebesindedir.

Müellifin, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, İbn Abbâs'dan (ra) naklettiği bir rivayet de şöyledir:

"İbn Abbâs şöyle dedi: *"Her iki bayram namazında, tekbir onüçtür: Yedi ve altı."*

Bahsettiğimiz bu rivayetin isnadı şöyledir:

-Abdullah b. Abbâs (v.68), Atâ' b. Ebî Rebâh el-Kuraşî (v.114), Amr b. Dinâr el-Mekkî (v.126), Süfyân b. 'Uyeyne (v.198), Kuteybe b. Saîd b. Cemîl (v.240), el-Firyâbî (v.301/913).[516]

el-Firyâbî tarafından kaydedilen bu rivâyet, İbn Ebî Şeybe tarafından da rivayet edilmiştir.[517]

Ebû Bekr el-Firyâbî'nin, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, İbn Abbâs'dan (ra) naklettiği bir rivayet de şöyledir:

"İbn Abbâs (ra) şöyle dedi: *"Her iki bayram namazında kırâtlerden önce olmak üzere ilk rek'atte istiftah tekbiriyle birlikte yedi tekbir, ikincisinde ise rukuyla birlikte altı tekbir getirilir."*

Yukarıda kaydettiğimiz bu rivayet, müellif tarafından iki farklı isnadla rivayet edilmiştir. Bunlar şöyledir:

1-Abdullah b. Abbâs (ra) (v.68), Atâ' b. Ebî Rebâh el-Kuraşî (v.114), Abdülmelik b. Abdilazîz b. Cüreyc el-Emevî (v.150), Abdullah b. İdris b. Yezîd el-Evdî (v.192), Osmân b. Ebî Şeybe (v.239), el-Firyâbî (v.301/913).[518]

2- Abdullah b. Abbâs (ra) (v.68), Atâ' b. Ebî Rebâh el-Kuraşî (v.114), Abdülmelîk b. Abdilazîz b. Cüreyc el-Emevî (v.150), Abdullah b. İdris b. Yezîd el-Evdî

---

[514] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn*, s. 174. (Hadis No: 123)
[515] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV/98-108.
[516] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn*, s. 174. (Hadis No: 124)
[517] İbn Ebî Şeybe, *Musannaf*, II/173, hadis no: 5750.
[518] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn*, s. 176. (Hadis No: 126)

(v.192), Muhammed b. el-Alâ' b. Küreyb el-Hemedânî (v.248), el-Firyâbî (v.301/913).[519]

el-Firyâbî tarafından kaydedilen bu rivâyet, İbn Ebî Şeybe tarafından da rivayet edilmiş olup, isnad yönünden sahihtir.[520]

Müellifin, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, Rebîa b. Ebî Abdirrahmân'dan naklettiği bir rivayet de şöyledir:

"Rebîa b. Ebî Abdirrahmân şöyle dedi: *"Ezan ve kamet okunmaksızın (her iki bayram namazında) ilk rek'atta yedi, ikinci rek'atta ise beş tekbir alınır."*

Yukarıda kaydettiğimiz bu rivayetin isnadı şöyledir:

-Rebîa b. Ebî Abdirrahmân et-Temîmî, el-Leys b. Sa'd b. Abdirrahmân el-Fehmî (v.175), Abdullah b. Sâlih b. Muhammed b. Müslim el-Cühenî (v.223), Muhammed b. İsmâil (v.280), el-Firyâbî (v.301/913).[521]

Bu rivayetin isnadında bulunan ravilerden Abdullah b. Sâlih b. Muhammed b. el-Cühenî hadis âlimlerini tenkidine uğramış zayıf bir ravidir.[522] Bu nedenle yukarıda zikrettiğimiz isnad zayıf konumdadır.

el-Firyâbî'nin, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, Saîd b. Cübeyr ve Mücâhid'den naklettiği bir rivayet de şöyledir:

"Saîd b. Cübeyr ve Mücâhid şöyle dediler: *"Bayram tekbiri yedi ve beştir.'* Saîd b. Cübeyr şöyle dedi: *'İlk rek'atta önce yedi tekbir getirilir, sonra kıraat yapılır. İkinci rek'ata kalkıldığında önce kırât yapılır, sonra da rükû ile beraber beş tekbir getirilir."*

Yukarıda kaydettiğimiz bu rivayetin isnadı şöyledir:

-Saîd b. Cübeyr el-Esedî - Mücâhid b. Cebr el-Mahzumî, Hasîf b. Abdirrahmân el-Cezerî, Attâb b. Beşîr el-Cezerî, Ebû'l-Esbağ Abdülazîz b. Yahyâ b. Yûsuf el-Harrânî (v.235), el-Firyâbî (v. 301). [523]

Yukarıda kaydetmiş olduğumuz isnadda yer alan ravilerden Attâb b. Beşîr el-Cezerî[524] ve hocası Hasîf b. Abdirrahmân el-Cezerî [525] zabt yönünden hadis âlimlerinin tenkidine uğramışlardır. Bu nedenle yukarda kaydetmiş olduğumuz rivayet isnad bakımından zayıftır.

---

[519] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn,* s. 176. (Hadis No: 127)
[520] İbn Ebî Şeybe, *Musannaf,* II/173, hadis no: 5753.
[521] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn,* s. 180. (Hadis No: 132)
[522] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl,* XV/98-108.
[523] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn,* s. 180. (Hadis No: 133)
[524] İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb,* VII/83-84.
[525] İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb,* III/123-124.

Müellifin, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, Abdullah b. Amr'dan naklettiği bir hadis şöyledir:

"Abdullah b. Amr şöyle dedi: "*Resûlullah (sav), bayram namazında ilk rek'atta yedi tekbir alır, sonra kıraat ederek, tekbir alıp rükûya gider, sonra da secde yapardı. Bundan sonra (ikinci rek'at için) ayağa kalkıp beş defa tekbir alır, sonra kıraat eder, tekbir alıp rükûya gider ve sonra da secde yapardı*."

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadisin isnadı şöyledir:

-Abdullah b. Amr b. el-Âs (v.65), Şuayb b. Muhammed b. Abdillah b. Amr b. el-Âs, Amr b. Şuayb b. Muhammed b. Abdillah b. Amr b. el-Âs, Abdullah b. Abdirrahmân b. Ya'lâ et-Tâifî, el-Velîd b. Müslim ed-Dımeşkî (v.195), Safvân b. Sâlih b. Safvân es-Sakafî, el-Firyâbî (v.301/913).[526]

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadisin isnadında bulunan ravilerden Abdullah b. Abdirrahmân b. Ya'lâ et-Tâifî hadis âlimlerinin tenkidine uğramış zayıf bir ravidir.[527]

Ayrıca hadisin isnadında bulunan ravilerden Velîd b. Müslîm'de tedlis yaptığı için hadis âlimlerinin tenkidine uğramış zayıf bir ravidir.[528]

el-Firyâbî tarafından kaydedilen bu hadis, Ebû Dâvud, İbn Mâce, Beyhakî ve Abdürrezzâk b. Hemmâm tarafından da rivayet edilmiş olup, metin açısından sahih, isnad açısından zayıftır.[529]

Dokuzuncu Bölüm: Bayram Namazında Kıraat

el-Firyâbî'nin kitabının bu bölümünde, bayram namazlarında okunan sureler ile ilgili hadisler yer almaktadır. el-Firyâbî'nin *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinin tahkikini yapan Mesâid b. Süleyman b. Râşid'nin yaptığı incelemeye göre, bu bölümdeki hadislerin sıhhat yönünden dağılımı şöyledir: Sahih: 7, Zayıf: 5.

el-Firyâbî, burada bulunan hadislerin 11'ini *"haddesenâ"*, birisini ise *"haddesenî"* lafzıyla el-Firyâbî rivayet etmiştir. 138 -149 numaralı hadislerden oluşan bu bölümde 12 hadis mevcuttur. Şimdi bu bölümde yer alan hadisleri ele alarak incelemeye çalışacağız:

el-Firyâbî'nin, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, Hz. Ömer'den (ra) naklettiği bir hadis de şöyledir:

---

[526] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn*, s. 181. (Hadis No: 135)
[527] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV/227-228; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, V/97.
[528] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI/86-98; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI/133-135.
[529] Bkz. Ebû Dâvud, *Salât*, 251/1151-1152; İbn Mâce, *İkâmetü's-Salât*, 155/1278; Abdürrezzâk, *Musannaf*, III/292, hadis no: 5677; Beyhakî, *Sünen*, III/285, hadis no: 5966.

"*Hz. Ömer (ra), Ebû Vâkıd el-Leysî'ye; Hz. Peygamber (sav), Ramazan ve Kurban bayramı namazlarında ne okurdu diye sorunca o da: (* قاف و القرآن المجيد و اقتربت الساعت و انشق القمر *) ayetlerini*[530] *okurdu*' dedi."

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadis, el-Firyâbî tarafından iki farklı tarikle bize ulaştırılmıştır:

1- Ömer b. el-Hattâb (ra) (v.23), 'Ubeydullâh b. Abdillah b. 'Utbe b. Mes'ûd (v.98), Damre b. Saîd b. Ebî Hâni, Mâlik b. Enes (v.179), Kuteybe b. Saîd (v.240), el-Firyâbî (v.301/913).[531]

2- Ömer b. el-Hattâb (ra) (v.23), 'Ubeydullâh b. Abdillah b. 'Utbe b. Mes'ûd (v.98), Damre b. Saîd b. Ebî Hâni, Mâlik b. Enes (v.179), Ma'n b. 'İsâ b. Yahyâ el-Eşcaî, İshâk b. Mûsâ b. Abdillah el-Hutamî (v.244), el-Firyâbî (v.301/913).[532]

Bu hadisin isnadında bulunan ravilerden Ubeydullâh b. Abdullah b. 'Utbe b. Mes'ûd, Hz. Ömer'i görmemiş ve onunla karşılaşmamıştır.[533] Bu yüzden yukarıdaki isnadda inkıtâ'/kopukluk vardır.

Müellif tarafından kaydedilen bu rivâyet, Müslim, Ebû Dâvud, et-Tirmizi, Beyhakî ve Abdürrezzâk b. Hemmâm tarafından da rivayet edilmiştir.[534]

Ebû Bekr el-Firyâbî'nin, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, Mâlik b. Enes ve İbni Ebî Zi'b'den naklettiği bir rivayet de şöyledir:

" Mâlik b. Enes ve İbn Ebî Zi'b dediler ki;*" İmam, bayram günü minbere çıktığı zaman (hutbeye) tekbirle başlar*."

Yukarıda bahsettiğimiz bu rivayetin isnadı şöyledir:

-İbn Ebî Zi'b - Mâlik b. Enes (v.179), Ma'n b. 'İsâ b. Yahyâ el-Eşcaî, İshâk b. Mûsâ b. Abdillah el-Hutamî (v.244), el-Firyâbî (v.301/913).[535]

Yukarıda kaydettiğimiz isnad güvenilir ravilerden meydana gelmekte olup, sahihtir.

Müellifin, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, 'Ubeydullâh b. Abdillah'dan naklettiği bir rivayet şöyledir:

---

[530] Kur'ân-ı Kerîm, (50), Kaf /1; (54), Kamer/1.
[531] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn,* s.184. (Hadis No: 138)
[532] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn,* s.197. (Hadis No: 139)
[533] Râzi, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, V/319-320.
[534] Bkz. Müslim, *Salâtü'l-'Iydeyn,* 3/14, hadis no: 891; Ebû Dâvud, *Salât,* 252/1154; et-Tirmizî, *Cum'a,* 23/534-535; İmam Mâlik, *Muvatta,* II/251; Beyhakî, *Sünen,* III/294, hadis no: 5986; Abdürezzâk, *Musannaf,* 3/297, hadis no: 5703.
[535] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn,* s. 200. (Hadis No: 141)

"'Ubeydullâh b. Abdillah şöyle dedi: '*İmam, Ramazan ve Kurban bayramlarında hutbeden önce minbere oturduğu zaman yedi defa tekbîr getirir, kalktığı zaman dua eder ve hutbeye başladığında tekbir getirirdi."*

Bahse konu olan bu rivayetin isnadı şöyledir:

-'Ubeydullâh b. Abdillah b. 'Utbe b Mes'ûd (v.98), İbrâhîm b. Muhammed b. Abdillah b. Abd, Abdurrahmân b. Abd, Abdülazîz b Muhammed b. 'Ubeyd ed-Derâverdî, Kuteybe b. Saîd b. Cemîl (v.240), el-Firyâbî (v.301/913).[536]

el-Firyâbî'nin, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, Abdullah b. Mes'ûd'dan (ra) naklettiği bir rivayet de şöyledir:

"Abdullah b. Mes'ûd şöyle dedi: ' *Bayram namazına yetişemeyen, dört rek'at namaz kılsın."*

Yukarıda kaydettiğimiz bu rivayetin isnadı şöyledir:

-Abdullah b. Mes'ûd (v.32), Âmir b. Şerâhil b. Abd eş-Şa'bî (v.103), Mutarrif b. Tarîf el-Küfî, Hüşeym b. Beşîr es-Sülemî (v.183), Kuteybe b. Saîd b. Cemîl (v.240), el-Firyâbî (v.301/913). [537]

Yukarıda kaydettiğimiz rivayetin isnadında bulunan ravilerden Hüşeym b. Beşîr es-Sülemî, tedlis yaptığından dolayı hadis âlimlerinin tenkidine uğramış zayıf bir ravidir.[538]

el-Firyâbî tarafından kaydedilen bu rivâyet, et-Taberânî, İbn Ebî Şeybe ve Abdürrezzâk b. Hemmâm tarafından da rivayet edilmiş olup,[539] isnad yönünden zayıftır.

Onuncu Bölüm: Bayramın Cum'a Gününe Denk Gelmesi/ Bir Günde İki Bayram Yapılması

el-Firyâbî'nin kitabının bu bölümünde, Ramazan ve Kurban bayramının Cum'a gününe denk gelmesi hakkındaki hadisler yer almaktadır. el-Firyâbî'nin *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinin tahkikini yapan Mesâid b. Süleymân b. Râşid'nin yaptığı incelemeye göre, bu bölümdeki hadislerin sıhhat yönünden dağılımı şöyledir: Sahih: 3, Zayıf: 2.

---

[536] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn,* s. 201. (Hadis No: 143)
[537] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn,* s. 207. (Hadis No: 149)
[538] İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb,* XI/54-56.
[539] Bkz. et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, IX/306, hadis no: 9532-9533; İbn Ebî Şeybe, *Musannaf,* II/183, hadis no: 5850; Abdürezzâk, *Musannaf,* 3/300, hadis no: 5713.

el-Firyâbî, burada bulunan hadislerin tamamını *"haddesenâ"* lafzıyla rivayet etmiştir. 150 -154 numaralı hadislerden oluşan bu bölümde toplam 5 hadis yer almaktadır. Şimdi bu bölümde yer alan hadisleri ele alarak incelemeye çalışacağız:

el-Firyâbî'nin, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, İbrâhîm b. 'Ukbe'dan naklettiği bir rivayet şöyledir:

"İbrâhîm b. 'Ukbe şöyle dedi: *'Bayram ve Cum'a'nın aynı güne denk geldiği bir bayramda, Ömer b. Abdülazîz'i hutbe okurken dinledim, şöyle diyordu: 'Bayramla Cum'a, Resûlullah'ın (sav) zamanında da böyle aynı güne rastlamıştı. Resûlullah (sav) şöyle buyurdu: 'Medine dışından gelen bir kimse, Cum'a' yı beklemek istiyorsa beklesin. Oturmak isteyen de rahatça otursun."*

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadisin isnadı şöyledir:

-İbrahim b. 'Ukbe b. Ebî Ayyâş, Ebû Bekr Vüheyb b. Hâlid b. Aclân (v.165), Abdü'l-a'lâ b. Hammâd b. Nasr el-Bâhilî (v.237), el-Firyâbî (v.301/913).[540]

Müellif tarafından kaydedilen bu rivâyet, Beyhakî tarafından da rivayet edilmiş olup, isnad açısından mürseldir.[541]

Onbirinci Bölüm: Resûlullah'ın (sav), Bayram Namazlarının Öncesinde ve Sonrasında Namaz Kılmadığına Dair Rivayetler

el-Firyâbî'nin kitabının bu bölümünde, bayram namazından önce ve sonra, başka bir namazın kılınamayacağı hakkındaki hadisler yer almaktadır. el-Firyâbî'nin *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinin tahkikini yapan Mesâid b. Süleymân b. Râşid'nin yaptığı incelemeye göre, bu bölümdeki hadislerin sıhhat yönünden dağılımı şöyledir: Sahih: 18, Hasen: 8, Zayıf: 4.

el-Firyâbî bu bölümde bulunan hadislerin 28'ini *"haddesenâ"*, 2'sini de *"haddesenî"* lafzıyla rivayet etmiştir. 155 ile 184 numaralı hadislerin yeraldığı bu bölümde, toplam 30 hadis mevcuttur. Şimdi bu bölümde yer alan hadisleri ele alarak incelemeye çalışacağız:

el-Firyâbî'nin, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, Abdullah b. Abbâs'dan (ra) naklettiği bir hadis şöyledir:

"Abdullah b. Abbâs (ra) şöyle dedi: *'Resûlullah (sav), bir Ramazan veya Kurban Bayramı günü (Musalla'ya) çıkarak iki rek'ât namaz kıldı, öncesinde ve sonrasında her hangi bir namaz kılmadı. Daha sonra, Bilal'le beraber kadınların yanına geldi ve*

[540] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn*, s. 222. (Hadis No: 154)
[541] Bkz. Beyhakî, *Sünen*, III/318, hadis no: 6081.

onlara sadaka vermelerini emretti. Kadınlar da, küpelerini ve kolyelerini (Bilâl'in elbisesine) atmaya başladılar."

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadisin isnadı şöyledir:

-Abdullah b. Abbâs (ra) (v.68), Saîd b. Cübeyr el-Esedî, Adî b. Sâbit el-Ensârî, Şu'be b. el-Haccâc b. el-Verd el-Atekî (v.160), Muâz b. Muâz el-Anberî (v.196), 'Ubeydullâh b. Muâz b. Muâz el-Anberî (v.237), el-Firyâbî (v.301/913).[542]

el-Firyâbî tarafından kaydedilen bu rivâyet, Müslim, Ebû Dâvud ve Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiş olup, sahihtir.[543]

Müellifin, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, Abdullah b. Abbâs'dan (ra) naklettiği bir hadis şöyledir:

"Abdullah b. Abbâs (ra) şöyle dedi: *"Resûlullah (sav), Kurban bayramında (Musalla'ya) çıktı. Bayram namazından önce ve sonra başka namaz kılmadı."*

Bahsettiğimiz bu hadisin isnadı şöyledir:

-Abdullah b. Abbâs (ra), Said b. Cübeyr el-Esedî, Adî b. Sâbit el-Ensârî, Şu'be b. el-Haccâc b. el-Verd el-Atekî (v.160), Yahyâ b. Saîd el-Kattân et-Temimî (v.197), Muhammed b. el-Müsennâ b. el-Ubeyd el-Anezî (v.252), el-Firyâbî (v.301/913).[544]

Müellif tarafından kaydedilen bu rivâyet, et-Tirmizî ve İbn Ebî Şeybe tarafından da rivayet edilmiş olup, sahihtir.[545]

el-Firyâbî'nin, *Ahkâmü'l-'Iydeyn* adlı eserinde, Nâfi'den (ra) naklettiği bir rivayet şöyledir:

"Nâfi' (ra) şöyle dedi: *'Abdullah b. Ömer, Ramazan Bayramında bayram namazından önce ve sonra başka bir namaz kılmazdı."*

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadis, el-Firyâbî tarafından iki farklı isnad ile rivayet edilmiştir:

1-Nâfi' Mevlâ Abdillah el-Medenî (v.116/117), Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Esbahî (v.179), Kuteybe b. Saîd b. Cemîl (v.240), el-Firyâbî (v.301/913).[546]

2- Nâfi' Mevlâ Abdillah el-Medenî (v.116/117), Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Esbahî (v.179), Ma'n b. 'İsâ b. Yahyâ el-Eşcaî, İshâk b. Mûsâ b. Abdillah el-Hutamî (v.244), el-Firyâbî (v.301/913).[547]

---

[542] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn,* s. 223. (Hadis No: 155)
[543] Bkz. Müslim, *Salâtü'l-'Iydeyn,* 2/13, hadis no: 884; Ebû Dâvud, *Salât,* 252/1159; Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* I/340.
[544] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn,* s. 225. (Hadis No: 157)
[545] Bkz. et-Tirmizî, *Cuma,* 35/538; İbn Ebî Şeybe, *Musannaf,* II/177, hadis no: 5785.
[546] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn,* s. 225. (Hadis No: 158)
[547] el-Firyâbî, *Ahkâmü'l-'Iydeyn,* s. 226. (Hadis No: 159)

Müellif tarafından kaydedilen bu rivâyet, Ahmed b. Hanbel, Beyhakî ve İbn Ebî Şeybe tarafından da rivayet edilmiş olup, sahihtir.[548]

3.1.5. Sıfatü'l-Münafık

Muhaddisimiz olan el-Firyabinin incelemeye çalıştığımız bu eseri, iki bölümden oluşmaktadır. Müellifimiz bu eserinde toplam olarak 118 hadis nakletmiştir. el-Firyâbî'nin bu kitabı, Ebû Yûsuf Bedr b. Abdillah el-Bedr tarafından tahkik ve tahric edilmiş, *Sıfatü'l- Münâfık* adıyla basılmıştır. Aynı eser, Muhammed Abdülkâdir Atâ tarafından da tahkik edilerek *Sıfatü'n-Nifâk ve Zemmü'l-Münâfıkîn* adı altında yayınlanmıştır. İki eserin içindeki hadisler aynıdır. Biz bu araştırmamızda, tahkik ve tahric açısından daha güzel durumda olan Ebû Yûsuf Bedr b. Abdillah el-Bedr'in çalışmasını esas alacağız.

Birinci Bölüm: Münafıkların Sıfatları Hakkındaki Hadisler

el-Firyâbî'nin kitabının bu bölümünde, münafıkların sıfatları, münafığın alâmetleri ve münafıkların kimler olduğundan bahseden hadisler yer almaktadır. el-Firyâbî'nin *Sıfatü'l-Münâfık* adlı eserinin tahkikini yapan Ebû Yûsuf Bedr b. Abdillah el-Bedr'in yaptığı incelemeye göre, bu bölümdeki hadislerin sıhhat yönünden dağılımı şöyledir: Sahih: 34, Hasen: 19, Zayıf: 19.

el-Firyâbî bu bölümde bulunan hadislerin 66'sını *"haddesenâ"*, 6'sını ise *"haddesenî"* lafzıyla rivayet etmiştir. 1 ile 72 numaralı hadislerin yer aldığı bu bölümde, toplam olarak 72 hadis bulunmaktadır. Şimdi bu bölümde yer alan hadislerden bazılarını ele alarak incelemeye çalışacağız:

el-Firyâbî'nin, *Sıfatü'l-Münâfık* adlı eserinde Ebû Hureyre'den (ra) naklettiği bir hadis şöyledir:

Buna göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmaktadır:

"Münâfığın alâmeti üçtür: Konuştuğu zaman yalan söyler, vaad ettiği zaman sözünde durmaz, emânete hıyânet eder."

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadis, el-Firyâbî tarafından dört farklı isnadla rivayet edilmiştir. Bunlar şöyledir:

---

[548] Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/57; Beyhaki, *Sünen*, III/302, hadis no: 6021; İbn Ebî Şeybe, *Musannaf*, II/177, hadis no: 5787.

1- Ebû Hureyre (ra) (v.59), Mâlik b. Ebî Âmir, Nâfi' b. Mâlik b. Ebî Âmir (v.140), İsmâil b. Ca'fer (v.180), Kuteybe b. Said b. Cemîl (v.240), el-Firyâbî (v.301/913).[549]

2-Ebû Hureyre (ra) (v.59), Abdurrahmân b. Ya'kub el-Cühenî, el-Alâ' b. Abdirrahmân b. Ya'kub el-Medenî (v.130), Muhammed b. Ca'fer b. Ebî Kesîr, Ebû'l-Heysem Hâlid b. Mahled el-Katvânî (v.213), Ebû Küreyb Muhammed b. el-Alâ' b. Küreyb el-Hemedânî (v.248), el-Firyâbî (v.301/913).[550]

3-Ebû Hureyre (ra) (v.59), Abdurrahmân b. Ya'kub el-Cühenî, el-Alâ' b. Abdirrahmân b. Ya'kub el-Medenî (v.130), Yahyâ b. Muhammed b. Kays, Amr b. Ali (v.249), el-Firyâbî (v.301/913). [551]

4- Ebû Hureyre (ra) (v.59), Saîd b. el-Müseyyeb b. Hazm el-Kuraşî (v.94), Ebû Ma'şer Necîh b. Abdirrahmân es-Sindî (v.170), Ebû'l-Hasen en-Nadr b. Şümeyl el-Mâzenî (v.204), İshâk b. Râhaveyh (v.238), el-Firyâbî (v.301/913).[552]

el-Firyâbî tarafından kaydedilen bu rivâyet, el-Buhârî, Müslim, et-Tirmizî, en-Nesâî, Ahmed b. Hanbel ve Beyhakî tarafından da rivayet edilmiş olup, sahihtir.[553]

Müellifin, *Sıfatü'l-Münâfık* adlı eserinde Ebû Hureyre'den (ra) naklettiği bir hadis de şöyledir:

Buna göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmaktadır: "*Sizden, şu üç şey kendisinde bulunan kimse; oruç tutsa da, namaz kılsa da, Müslüman olduğunu iddia etse de, münafıktır: (O kimse) Konuştuğu zaman yalan söyler, vaad ettiği zaman sözünde durmaz, emânete hıyânet eder*."

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadisin isnadı şöyledir:

- Ebû Hureyre (ra) (v.59), Saîd b. el-Müseyyeb b. Hazm el-Kuraşî (v.94), Dâvud b. Ebî Hind el-Kuşeyrî (v.140), Hammâd b. Seleme b. Dinâr el-Basrî (v.167), İbrâhîm b. el-Haccâc b. Zeyd es-Sâmî (v.231), el-Firyâbî (v.301/913).[554]

Müellif tarafından kaydedilen bu rivâyet, Müslim ve Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiş olup, sahihtir.[555]

---

[549] el-Firyâbî, *Sıfatü'l-Münâfık*, s. 43. (Hadis No: 1)
[550] el-Firyâbî, *Sıfatü'l-Münâfık*, s. 44-45. (Hadis No: 2)
[551] el-Firyâbî, *Sıfatü'l-Münâfık*, s. 45. (Hadis No: 3)
[552] el-Firyâbî, *Sıfatü'l-Münâfık*, s. 46. (Hadis No: 4)
[553] Bkz. el-Buhârî, *Îmân*, 24/33-*Şehâdet*, 28/2682-*Vesâyâ*, 8/2749-*Edeb*, 69/6096; Müslim, *İmân*, 25/59, hadis no: 107; et-Tirmizî, *İmân*, 14/2631; en-Nesâî, *İman*, 20/5021; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/357; Beyhakî, *Sünen*, VI/288, hadis no: 12469.
[554] el-Firyâbî, *Sıfatü'l-Münâfık*, s. 44. (Hadis No: 5)
[555] Bkz. Müslim, *İmân*, 25/59, hadis no: 109; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/536.

el-Firyâbî'nin, *Sıfatü'l-Münâfık* adlı eserinde Enes b. Malîk'den (ra) naklettiği bir hadis de şöyledir:

Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: *"Oruç tutsa da, namaz kılıp Müslüman oluğunu iddia etse de, münafıkta üç alamet vardır: (O kimse) Konuştuğu zaman yalan söyler, vaad ettiği zaman sözünde durmaz, emânete hıyânet eder*."

Yukarıda bahsettiğimiz bu hadisin isnadı şöyledir:

-Enes b. Mâlik (ra) (v.93), Sinân b. Sa'd el-Kindî el-Mısrî, Ebû Recâ' Yezîd b. Ebî Habîb el-Mısrî (v.118), Amr b. el-Hâris b. Ya'kub el-Ensârî (v.150), Abdullah b. Vehb b. Müslim el-Kuraşî (v.197), Yezîd b. Hâlid b. Mevheb er-Remlî (v.232), el-Firyâbî (v.301/913). [556]

el-Firyâbî tarafından kaydedilen bu rivâyet, Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiştir.[557]

Müellifin, *Sıfatü'l-Münâfık* adlı eserinde 'Imrân b. Husayn'dan (ra) naklettiği bir hadis şöyledir:

Buna göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Benden sonra, sizin için en korktuğum husus; her münafığın lisana çok iyi hâkim olmasıdır. (Bu yolla Kur'ân'la mücadele etmesi veya Müslümanların inançlarına uygun konuşup, bir taraftan da ona aykırı davranışlar sergilemesi, zulme sapmasıdır.)"

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadisin isnadı şöyledir:

-'Imrân b. Husayn (ra), Abdullah b. Büreyde (v.115), Hüseyin el-Muallim, Muâz b. Muâz el-Anberî (v.196), 'Ubeydullâh b. Muâz b. Muâz el-Anberî, (v.237), el-Firyâbî (v.301/913).[558]

Müellif tarafından kaydedilen bu rivâyet, Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiştir.[559]

Ebû Bekr el-Firyâbî'nin, *Sıfatü'l-Münâfık* adlı eserinde Ebû Osmân b. Nehdî'den naklettiği bir hadis şöyledir:

"Ebû Osmân b. Nehdî şöyle dedi: *'Ömer b. el-Hattâb'ın yanındaydım. Onun hutbede şöyle dediğini işittim: 'Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:'Ümmetimin üzerine en çok korktuğum şey, münafıkların lisan âlimi olmalarıdır.'"*

Bahse konu olan bu hadis, el-Firyâbî tarafından iki farklı isnadla rivayet edilmiştir. Bunlar şöyledir:

---

[556] el-Firyâbî, *Sıfatü'l-Münâfık*, s.48. (Hadis No: 11)
[557] Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/397.
[558] el-Firyâbî, *Sıfatü'l-Münâfık*, s. 52. (Hadis No: 23)
[559] Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/22.

1- Ömer b. el-Hattâb (ra) (v.23), Ebû Osmân Abdurrahmân b. Mülle en-Nehdî (v.95), Ebû Nasîr Meymun el-Kürdî, Ebû Ğâlib Deylem b. Gazvân el Abdî, 'Ubeydullâh b. Amr b. Meysere el-Kavârîrî (v.235) - Ebû Abdillah Muhammed b. Ebû Bekr b. Ali b. Atâ' el-Mukaddimî (v.234), el-Firyâbî (v.301/913). [560]

2- Ömer b. el-Hattâb (ra) (v.23), Abdurrahmân b. Mülle en-Nehdî (v.95), Ebû Nusayr Meymûn el-Kürdî, el-Hasen b. Ebî Ca'fer el-Cüfrî (167), Ebû Amr Müslim b. İbrahim el-Ezvî el-Ferâhîdî el-Basrî (v.222), Muhammed b. el-Müsennâ (v.252), el-Firyâbî (v.301/913). [561]

Yukarıda kaydettiğimiz hadisin ikinci isnadında bulunan el-Hasen b. Ebî Ca'fer el-Cüfrî (167), hadis âlimlerinin tenkidine uğramış zayıf bir ravidir.[562]

el-Firyâbî tarafından kaydedilen bu rivâyet, Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiştir.[563]

Müellifin, *Sıfatü'l-Münâfık* adlı eserinde 'Ukbe b. Âmir'den (ra) naklettiği bir hadis şöyledir:

Resûlullah (sav) şöyle buyurmaktadır:

"Ümmetimin münafıklarının çoğunluğu kurrâlarıdır."

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadis, muhaddis tarafından altı farklı isnadla rivayet edilmiştir. Bunlar şöyledir:

1- 'Ukbe b. Âmir b. Abbâs b. Ömer b. Adî el-Cühenî (v.58), Ebû'l-Mus'ab Mişrah b. Hâ'ân (v.128), Abdullah b. Lehîa b. 'Ukbe el-Hadramî (v.174), Kuteybe b. Saîd b. Cemîl (v.240), el-Firyâbî (v.301/913).[564]

2- 'Ukbe b. Âmir b. Abbâs b. Ömer b. Adî el-Cühenî (v.58), Ebû'l-Mus'ab Mişrah b. Hâ'ân (v.128), Abdullah b. Lehîa b. 'Ukbe el-Hadramî (v.174), Abdullah b. el-Mübarek el-Mervezî (v.181), Muhammed b. el-Hasen el-Belhi (v.232), el-Firyâbî (v.301/913). [565]

3- 'Ukbe b. Âmir b. Abbâs b. Ömer b. Adî el-Cühenî (v.58), Ebû'l-Mus'ab Mişrah b. Hâ'ân (v.128), Abdullah b. Lehîa b. 'Ukbe el-Hadramî (v.174), Abdullah b. Yezîd, Muhammed b. Ebî Bekr el-Mukaddîmî, el-Firyâbî (v.301/913).[566]

---

[560] el-Firyâbî, *Sıfatü'l-Münâfık*, s. 52. (Hadis No: 24)
[561] el-Firyâbî, *Sıfatü'l-Münâfık*, s. 53. (Hadis No: 25)
[562] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VI/75-76.
[563] Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/44.
[564] el-Firyâbî, *Sıfatü'l-Münâfık*, s. 55. (Hadis No: 32)
[565] el-Firyâbî, *Sıfatü'l-Münâfık*, s. 55. (Hadis No: 33)
[566] el-Firyâbî, *Sıfatü'l-Münâfık*, s. 56. (Hadis No: 34)

4- ‘Ukbe b. Âmir b. Abbâs b. Ömer b. Adî el-Cühenî (v.58), Ebû’l-Mus’ab Mişrah b. Hâ’ân (v.128), Ebû’l-Abbâs el-Mısrî, el-Velîd b. Muğîre b. Süleymân el-Mısrî (v.172), Mansûr b. Seleme b. Abdilazîz el-Huzâî (v.210), Ebû Ca’fer Ahmed b. Hâlid el-Hallâl (v.247), el-Firyâbî (v.301/913).[567]

5- Abdullah b. Amr b. el-Âs (ra) (v.65), Muhammed b. Hediyye es-Sadakî, Şerâhîl b. Yezîd el-Me’âfirî (v.120), Abdurrahmân b. Şüreyh el-İskenderanî, Abdullah b. el-Mübarek el-Mervezî (v.181), Muhammed b. el-Hasen el-Belhi (v.232), el-Firyâbî (v.301/913). [568]

6- Abdullah b. Amr b. el-Âs (ra) (v.65), Muhammed b. Hediyye es-Sadakî, Şerâhîl b. Yezîd el-Me’âfirî (v.120), Abdurrahmân b. Şüreyh el-İskenderânî (169), Ebû’l-Hüseyin Zeyd b. el-Hubâb el-‘Aklî (v.203), Ebû Bekr b. Ebî Şeybe (v.235) -Osmân b. Ebî Şeybe (v.239), el-Firyâbî (v.301/913). [569]

Müellif tarafından kaydedilen bu hadis, Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiştir.[570]

Yukarıda kaydettiğimiz hadisin ilk üç isnadında bulunan ravi Abdullah b. Lehîa b. ‘Ukbe (v.174) hadis âlimlerinin tenkidine uğramış zayıf bir ravidir.[571]

el-Firyâbî’nin, *Sıfatü’l-Münâfık* adlı eserinde Ebû Mûsâ el-Eşarî’den (ra) naklettiği bir hadis de şöyledir:

Buna göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmaktadır:

“Kur’ân-ı Kerîm okuyan müminin misali, kokusu ve lezzeti güzel olan portakal gibidir. Kur’ân-ı Kerîm okumayan müminin misali, kokusu olmayan lezzeti tatlı hurma gibidir. Kur’ân-ı Kerîm okuyan münâfığın misâli ise, kokusu güzel, tadı acı olan reyhan gibidir. Kur’ân-ı Kerîm okumayan münâfığın misâli de, kokusu olmayan, tadı acı Ebû Cehil karpuzu gibidir.”

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadis, el-Firyâbî tarafından üç farklı isnadla rivayet edilmiştir. Bunlar şöyledir:

1- Ebû Mûsâ el-Eşarî (ra) (v.44), Enes b. Mâlik (v.93), Katâde b. Diâme b. Katâde es-Sedûsî el-Basrî (v.118), Ebû Avâne b. Abdillah el-Yeşkürî (v.176), Kuteybe b. Saîd b. Cemîl (v.240), el-Firyâbî (v.301/913). [572]

---

[567] el-Firyâbî, *Sıfatü’l-Münâfık*, s. 56. (Hadis No: 35)
[568] el-Firyâbî, *Sıfatü’l-Münâfık*, s. 56. (Hadis No: 36)
[569] el-Firyâbî, *Sıfatü’l-Münâfık*, s. 56. (Hadis No: 37)
[570] Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/175-IV/151-IV/155.
[571] Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XV/487-502; Zehebî, *Mîzânü’l-İ’tidâl*, II/ 475-477; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, V/331.
[572] el-Firyâbî, *Sıfatü’l-Münâfık*, s. 57. (Hadis No: 38)

2- Ebû Mûsâ el-Eşarî (ra) (v.44), Enes b. Mâlik (v.93), Katâde b. Diâme b. Katâde es-Sedûsî el-Basrî (v.118), Hemmâm b. Yahyâ b. Dinâr el-Ezvî (v.164), Hudbe b. Halid b. el-Esved (235), el-Firyâbî (v.301/913). [573]

3- Ebû Mûsâ el-Eşarî (ra) (v.44), Enes b. Mâlik (v.93), Katâde b. Diâme b. Katâde es-Sedûsî el-Basrî (v.118), Şu'be b. el-Haccâc b. el-Verd el-Atekî (v.160), Yahyâ b. Saîd b. Ferrûh (v.198), Muhammed b. el-Müsennâ (v.252) -Muhammed b. Beşşâr b. Osmân el-Abdî (v.252), Ebû Bekr el-Firyâbî (v.301/913).[574]

el-Firyâbî tarafından kaydedilen bu hadis, el-Buhârî, Müslim, ed-Dârimî, en-Nesâî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiş olup, sahihtir.[575]

Müellif, *Sıfatü'l-Münâfık* adlı eserinde Muâviye b. el-Hüzelî'den naklettiği bir hadis şöyledir:

"Muâviye b. el-Hüzelî şöyle dedi: '*Münafık namaz kılar, Cenab-ı Hakk onu yalanlar. Oruç tutar, Cenab-ı Hakk onu yalanlar. Tasadduk eder, Cenab-ı Hakk onu yalanlar. Cihad eder, Cenab-ı Hakk onu yalanlar. Savaşır, öldürülür, sonunda Cehennem'e atılır.*"

Yukarıda bahsettiğimiz rivayetin isnadı şöyledir:

- Muâviye el-Hüzelî, Süleym b. Âmir el-Kelâî (v.130), Ebû Osmân Harîz b. Osmân el-Hımsî (v.163), Yezîd b. Hârun b. Zâdân es-Sülemî (v.206), Temîm b. el-Muntasır el-Vasıtî (v.245), el-Firyâbî (v.301/913).[576]

el-Firyâbî'nin, *Sıfatü'l-Münâfık* adlı eserinde Huzeyfe b. Yemân'dan (ra) naklettiği bir hadis de şöyledir:

"Huzeyfe b. Yemân (ra) şöyle dedi: *"Sizin aranızdaki münafıklar Resûlullah (sav) zamanındaki münafıklardan daha şerlidir' deyince, biz de: 'Ey Ebû Abdullah! Bu nasıl olur? dedik. O da: 'O zamankiler nifaklarını gizlerken, şimdikiler ilan ediyorlar'* dedi*."*

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadis, müellif tarafından dört farklı isnadla rivayet edilmiştir. Bunlar şöyledir:

1-Huzeyfe b. el-Yemân (ra) (v.36), Ebû Vâil Şakîk b. Seleme el-Kûfî (v.82), Süleymân b. Mihrân el-Âmeş (v.147), Veki' b. el-Cerrâh b. Melîh er-Ruâsî (v.196), Ebû Bekr b. Ebî Şeybe (v.235)-Osmân b. Ebî Şeybe (v.239), el-Firyâbî (v.301/913).[577]

---

[573] el-Firyâbî, *Sıfatü'l-Münâfık*, s. 57. (Hadis No: 39)
[574] el-Firyâbî, *Sıfatü'l-Münâfık*, s. 57. (Hadis No: 40)
[575] Bkz. el-Buhârî, *Et'ıme*, 30/5427; Müslim, *Salât*, 37/243, hadis no: 797; ed- Dârimî, *Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân* , 8/3363; en- Nesâî, *İman*, 32/5038; İbn Mâce, *Giriş*, 16/214; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV/408.
[576] el-Firyâbî, *Sıfatü'l-Münâfık*, s. 59. (Hadis No: 44)

2 -Huzeyfe b. el-Yemân (ra) (v.36), Ebû Vâil Şakîk b. Seleme el-Kûfî (v.82), Süleymân b. Mihrân el-Âmeş (v.147), Şu'be b. el-Haccâc b. el-Verd el-Atekî (v.160), Ebû'n-Nadr Hâşim b. el-Kâsım b. Müslim el-Leysî (v.207), Abbâs b. Muhammed, el-Firyâbî (v.301/913).[578]

3- Huzeyfe b. el-Yemân (ra) (v.36), Ebû Vâil Şakîk b. Seleme el-Kûfî (v.82), Vâsıl el-Ahdeb, Şu'be b. el-Haccâc b. el-Verd el-Atekî (v.160), Ebû'n-Nadr, Abbâs b. Muhammed, el-Firyâbî (v.301/913).[579]

4-Huzeyfe b. el-Yemân (ra) (v.36), Ebû Vâil Şakîk b. Seleme el-Kûfî (v.82), Vâsıl el-Ahdeb, Şu'be b. el-Haccâc b. el-Verd el-Atekî (v.160), Yezîd b. Hârûn b. Zâdân (v.206), Ebû Mes'ûd Ahmed b. el-Furât (v.258), el-Firyâbî (v.301/913).[580]

el-Firyâbî'nin, *Sıfatü'l-Münâfık* adlı eserinde Eyyüb b. Ebî Temîme'den naklettiği bir hadis şöyledir:

"Eyyüb b. Ebî Temîme şöyle dedi: *'Ömer b. Abdülazîz, Ebû Kılâbe'nin yanına hasta ziyaretine gidince, ona şöyle dedi. 'Ya Ebû Kılabe! Münafıklara sert davran, bize de üzülme' dedi."*

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadis, el-Firyâbî tarafından iki farklı isnadla rivayet edilmiştir. Bunlar şöyledir:

1- Ebû Bekr Eyyüb b. Ebî Temîme (v.131), Hammâd b. Zeyd b. Dirhem el-Ezdî (v.179), 'Ubeydullâh b. Ömer el-Kavârîrî (v.235), el-Firyâbî (v.301/913).[581]

2- Ebû Bekr Eyyüb b. Ebî Temîme (v.131), Hammâd b. Zeyd b. Dirhem el-Ezdî (v.179), Muhammed b. 'Ubeyd b. Hessâb, el-Firyâbî (v.301/913). [582]

İkinci Bölüm: Nifaktan Korkup Endişelenen ve Kendinden Emin Olmayan Kimseler

el-Firyâbî'nin kitabının bu bölümünde, nifaktan sakınılmasını ve ondan uzak durulması hakkındaki içeren hadisler yer almaktadır. el-Firyâbî'nin *Sıfatü'l-Münâfık* adlı eserinin tahkikini yapan Ebû Yûsuf Bedr b. Abdillah el-Bedr'in yaptığı incelemeye göre, bu bölümdeki hadislerin sıhhat yönünden dağılımı şöyledir: Sahih: 18, Hasen: 13, Zayıf: 15.

---

[577] el-Firyâbî, *Sıfatü'l-Münâfık*, s. 62. (Hadis No: 53)
[578] el-Firyâbî, *Sıfatü'l-Münâfık*, s. 62. (Hadis No: 54)
[579] el-Firyâbî, *Sıfatü'l-Münâfık*, s. 62. (Hadis No: 55)
[580] el-Firyâbî, *Sıfatü'l-Münâfık*, s. 63. (Hadis No: 56)
[581] el-Firyâbî, *Sıfatü'l-Münâfık*, s. 64. (Hadis No: 60)
[582] el-Firyâbî, *Sıfatü'l-Münâfık*, s. 64. (Hadis No: 61)

el-Firyâbî bu bölümde bulunan hadislerin 44'ünü *"haddesenâ"*, 2'sini de *"haddesenî"* lafzıyla rivayet etmiştir. 73 ile 118 numaralı hadislerin yer aldığı bu bölümde toplam 46 hadis yer almaktadır. Şimdi bu bölümde yer alan hadislerden bazılarını ele alarak incelemeye çalışacağız:

el-Firyâbî'nin, *Sıfatü'l-Münâfık* adlı eserinde Ebû 'Imrân'dan naklettiği bir rivayet şöyledir:

"Ebû 'Imrân şöyle dedi: '*Ebû Eyyüb el-Ensârî'nin (ra) şöyle dediğini işittim*: *"Bir kimsenin üzerine bir zaman gelir ki, cildinde nifaktan iğnenin ucu kadar yer bulunmaz. Yine o kimsenin üzerine öyle bir zaman gelir ki, kalbinde imandan iğnenin ucu kadar yer bulunmaz.*"

Yukarıda kaydettiğimiz bu rivayet, müellif tarafından iki farklı isnadla rivayet edilmiştir:

1-Eslem Ebû 'Imrân, Ebû Recâ' Yezîd b. Ebî Habîb el-Mısrî (v.128), Abdullah b. Lehîa b. 'Ukbe el-Hadramî (v.174), Kuteybe b. Saîd b. Cemîl (240), el-Firyâbî (v.301/913).[583]

2- *Eslem Ebû 'Imrân, Ebû Recâ' Yezîd b. Ebî Habîb el-Mısrî (v.128), Hayve b. Şüreyh b. Safvân en-Necîbî (v.158), Abdullah b. Vehb b. Müslim (v.197), Yezîd b. Hâlid b. Mevheb er-Remlî, el-Firyâbî (v.301/913).*[584]

Yukarıda kaydettiğimiz rivayet, öncekinin metnindeki *fî kalbihî* lafzı yerine, *fî cildihî* lafzıyla rivayet edilmiştir.

Yukarıda bahsettiğimiz birinci isnadda yer alan ravi Abdullah b. Lehîa b. 'Ukbe (v.174) hadis âlimlerinin tenkidine uğramış zayıf bir ravidir.[585]

el-Firyâbî'nin, *Sıfatü'l-Münâfık* adlı eserinde Abdullah b. Amr b. el-Âs'dan (ra) naklettiği bir rivayet de şöyledir:

"Abdullah b. Amr b. el-Âs (ra) şöyle dedi: "*Nifak, imânda garipti. Az kalsın imân, nifakda garip olayazdı."*

Yukarıda kaydettiğimiz bu rivayet, el-Firyâbî tarafından iki farklı isnadla rivayet edilmiştir:

1- Abdullah b. Amr b. el-Âs (ra) (v.65), Ebû Abdillah Ali b. Rebâh b. Kasîr (v.115), el-Hâris b. Yezîd el-Hadramî (v.130), Abdullah b. Lehîa b. 'Ukbe el-Hadramî (v.174), Kuteybe b. Saîd b. Cemîl (v.240), el-Firyâbî (v.301/913).[586]

---

[583] el-Firyâbî, *Sıfatü'l-Münâfık*, s. 70. (Hadis No: 76)
[584] el-Firyâbî, *Sıfatü'l-Münâfık*, s. 70-71. (Hadis No: 77)
[585] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV/487-502; Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, II/ 475-477; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V/331.

2- Abdullah b. Amr b. el-Âs (v.65), Ebû Abdillah Ali b. Rebâh b. Kasîr (v.115), el-Hâris b. Yezîd el-Hadramî (v.130), Abdullah b. Lehîa b. 'Ukbe el-Hadramî (v.174), Esed b. Mûsâ b. İbrahim b. el-Velid el-Emevî (v.212), Hişam b. Ammâr b. Nusayr ed-Dımeşkî (v.245), el-Firyâbî (v.301/913).[587]

Yukarıda kaydettiğimiz isnadlarda bulunan ravi Abdullah b. Lehîa b. 'Ukbe (v.174) hadis âlimlerinin tenkidine uğramış zayıf bir ravidir.[588]

el-Firyâbî'nin, *Sıfatü'l-Münâfık* adlı eserinde Seleme b. Gülsüm el-Kindî'den naklettiği bir rivayet de şöyledir:

"Seleme b. Gülsüm el-Kindî şöyle dedi:

"*Abdurrahmân b. Amr el-Evzâî'nin şöyle dediğini işittim: 'Muhakkak ki mümin konuşmayı azaltır, ameli çoğaltır. Muhakkak ki münafık ise kelamı çoğaltır, ameli azaltır."*

Bahse konu olan bu rivayetin isnadı şöyledir:

- Abdurrahmân b. Amr b. Ebî Amr el-Evzâî (v.157), Seleme b. Gülsüm el-Kindî, Bakiyye b. el-Velîd b. Saîd el-Kelâî (v.197), Abdulhamid b. Habîb el-Firyâbî, el-Firyâbî (v.301/913). [589]

Yukarıda kaydettiğimiz bu rivayetin isnadında bulunan ravi Bakiyye b. el-Velîd hadis âlimleri tarafından tenkide uğramış zayıf bir ravidir.[590]

Müellifin, *Sıfatü'l-Münâfık* adlı eserinde Ebû Hureyre'den (ra) naklettiği bir hadis ise şöyledir:

Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"*Ashâbım, hayırlı amellere sarılınız. Muhakkak ki karanlık gece gibi fitneler gelecek. O zaman bir kimse mümin olarak sabahlar da, kâfir olarak geceler. Mümin olarak akşamlar da, kâfir olarak sabahlar. Kişi, bir miktar dünya menfaati karşılığında dinini satar."*

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadis, el-Firyâbî tarafından üç farklı isnadla rivayet edilmiştir:

1- Ebû Hureyre (ra) (v.59), Abdurrahmân b Ya'kub el-Harrâkî, el-Alâ' b. Abdirrahmân b. Ya'kub el-Harrâkî (v.135), Ebû Muhammed Abdülazîz b. Muhammed

---

[586] el-Firyâbî, *Sıfatü'l-Münâfık*, s. 71. (Hadis No: 78)
[587] el-Firyâbî, *Sıfatü'l-Münâfık*, s. 71. (Hadis No: 79)
[588] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV/487-502; Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, II/ 475-477; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V/331.
[589] el-Firyâbî, *Sıfatü'l-Münâfık*, s. 75. (Hadis No: 97)
[590] İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I/416-419.

b. 'Ubeyd ed-Derâverdî (v.186), Kuteybe b. Saîd b. Cemîl (v.240), el-Firyâbî (v.301/913).[591]

2- Ebû Hureyre (ra) (v.59), Abdurrahmân b Ya'kub el-Harrâkî, el-Alâ' b. Abdirrahmân b. Ya'kub el-Harrâkî (v.135), İsmail b. Ca'fer b. Ebî Kesîr el-Ensârî (v.180), Kuteybe b. Saîd b. Cemîl (v.240), el-Firyâbî (v.301/913).[592]

3- Ebû Hureyre (ra) (v.57), Abdurrahmân b Ya'kub el-Harrâkî, el-Alâ' b. Abdirrahmân b. Ya'kub el-Harrâkî (v.135), Abdülazîz b. Ebî Hâzım (v.184), Ebû Mervân Muhammed b. Osmân b. Hâlid (v.241), el-Firyâbî (v.301/913).[593]

Müellif tarafından nakledilen yukarıdaki hadis, Müslim, et-Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel tarafından nakledilmiş olup, sahihtir.[594]

Ebû Bekr el-Firyâbî'nin, *Sıfatü'l-Münâfık* adlı eserinde Abdullah b. Amr'dan (ra) naklettiği bir rivayet de şöyledir:

"Abdullah b. Amr (ra) şöyle dedi: *"İnsanlar üzerine bir zaman gelir ki, mescidlerinde toplanırlar, fakat içlerinde mümin yoktur."*

Yukarıda kaydettiğimiz bu rivayet, el-Firyâbî tarafından üç farklı isnadla rivayet edilmiştir:

1-Abdullah b. Amr b. el-Âs (ra) (v.65), Hayseme b. Abdirrahmân b. Ebî Sebre el-Cu'fî, Süleymân b. Mihrân el-A'meş (v.147), Fudayl b. 'Iyâd b. Mes'ûd et-Teymî (v.187), Osmân b. Ebî Şeybe (v.239), el-Firyâbî (v.301/913).[595]

2- Abdullah b. Amr b. el-Âs (ra) (v.65), Hayseme b. Abdirrahmân b. Ebî Sebre el-Cu'fî, Süleymân b. Mihrân el-A'meş (v.147), Şu'be b. el-Haccâc b. el-Verd el-Atekî (v.160), Muâz b. Muâz b. Nasr b. Hasen el-Anberî (v.196), 'Ubeydullâh b. Muâz b. Muâz b. Nasr b. Hasen el-Anberî (v.237), el-Firyâbî (v.301/913).[596]

3- Abdullah b. Amr b. el-Âs (ra) (v.65), Hayseme b. Abidirrahmân b. Ebî Sebre el-Cu'fî, Süleymân b. Mihrân el-A'meş (v.147), Şu'be b. el-Haccâc b. el-Verd el-Atekî (v.160), Hâlid b. el-Hâris b. 'Ubeyd b. Selîm el-Hüceymî (v.186), Muhammed b. Abdi'l-a'lâ el-Basrî (v.245), el-Firyâbî (v.301/913).[597]

---

[591] el-Firyâbî, *Sıfatü'l-Münâfık*, s. 76-77. (Hadis No: 101)
[592] el-Firyâbî, *Sıfatü'l-Münâfık*, s. 77. (Hadis No: 102)
[593] el-Firyâbî, *Sıfatü'l-Münâfık*, s. 77-78. (Hadis No: 103)
[594] Bkz. Müslim, *İmân*, 51/186, hadis no: 118; et-Tirmizî, *Fiten*, 30/2195; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/303-II/523.
[595] el-Firyâbî, *Sıfatü'l-Münâfık*, s. 80. (Hadis No: 108)
[596] el-Firyâbî, *Sıfatü'l-Münâfık*, s. 80. (Hadis No: 109)
[597] el-Firyâbî, *Sıfatü'l-Münâfık*, s. 80. (Hadis No: 110)

el-Firyâbî tarafından nakledilen yukarıdaki rivayet, İbn Ebî Şeybe ve el-Hâkim tarafından da nakledilmiş olup, isnad yönünden sahihtir. [598]

3.1.6. Delâilü'n-Nübüvve

el-Firyâbî'nin incelemeye çalıştığımız *Delâilü'n-Nübüvve* adlı eseri, Peygamberimiz'in mucizelerinden bahseden iki bölümden oluşmaktadır. Müellifin söz konusu kitabı, Âmir Hasen Sabrî tarafından tahkik ve tahric edilmiş olup, 88 sayfadan oluşmakta ve içinde toplam 53 adet hadis yer almaktadır.

1. Bölüm: Resûlullah'ın (sav) Sofrasının Bereketli Kılınması ve Az Bir Yemek Bulunan Sofrasında Büyük Bir Topluluğun Doyması

el-Firyâbî'nin kitabının bu bölümünde, Resûlullah'ın (sav) sofrasının bereketli kılınması, az bir yiyecekle insanları yemeğe davet etmesi ve büyük bir topluluğun o sofrada doyup kalkması mucizesiyle ilgili hadisler yer almaktadır. el-Firyâbî'nin *Delâilü'n-Nübüvve* adlı eserinin tahkikini yapan Âmir Hasen Sabrî'nin yaptığı incelemeye göre, bu bölümdeki hadislerin sıhhat yönünden dağılımı şöyledir: Sahih: 12, Zayıf: 6.

el-Firyâbî, bu bölümde bulunan hadislerin 17'sini *"haddesenâ"*, birisini de *"haddesenî"* lafzıyla rivayet etmiştir. 1-18 numaralı hadislerin yer aldığı bu bölümde toplam olarak 18 hadis yer almaktadır. Şimdi bu bölümde yer alan hadislerden bazılarını ele alarak incelemeye çalışacağız:

el-Firyâbî'nin, *Delâilü'n-Nübüvve* adlı kitabında Ebû Amre el-Ensârî'den (ra) naklettiği bir hadis şöyledir:

"Ebû Amre el-Ensârî (ra) şöyle dedi: *"Biz, Resûlullah (sav) ile bir gazvede beraberdik. Yiyecek kıtlığından dolayı orduda açlık baş gösterdi. Ashabdan bazıları, binip yük taşıdıkları develerden kesmek için Resûlullah'dan (sav) izin istediler ve 'Cenab-ı Hakk, bunlarla açlığımızı giderir ve bizi gideceğimiz yere ulaştırır,' dediler. Ömer b. el-Hattâb (ra), Resûlullah'ın (sav) onlara izin vermeye niyetlendiğini görünce: 'Ya Resûlullah (sav), yarın adamlarımız aç olduğu halde düşmanla karşılaşacağız, ne yaparız? Ya Resûlullah (sav), eğer uygun görürseniz ashabın yanında kalan azıklarını bir araya getirelim de, bereketlenmesi için dua buyurunuz. Muhakkak ki Allâh, sizin*

[598] Bkz. İbn Ebî Şeybe, *Musannaf*, XI/23, hadis no: 30992-XV/176, hadis no: 38741; el-Hâkim, *el-Müstedrek*, IV/489, hadis no: 8365.

duanızla bizi hedefimize ulaştıracaktır' veya 'duanızla bize bir bereket ihsan edecektir' dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sav) ashabın geride kalan yiyeceklerini istedi. Ashâb da yanlarında kalan yiyeceklerden avuç dolusu getirmeye başladılar, onlardan en fazla getiren bir sâ' (ölçek) yiyecek getirdi. Resûlullah da (sav), o yiyecekleri bir araya topladı. Sonra ayağa kalkarak bereket ihsan etmesi için Yüce Allah'a dua etti. Sonra tüm orduya bütün yemek kaplarını getirmesini emreti. Orduda, Resûlullah'ın (sav) yemekle doldurmadığı boş hiçbir kap kalmadı. Tüm ordu aldıktan sonra, geride bir o kadar da yemek kaldı. Bunun üzerine Resûlullah (sav,) azı dişleri görününceye kadar gülmeye başladı. Sonra şöyle buyurdu: 'Ben şehadet ederim ki, Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur, yine şehadet ederim ki, Ben Allah'ın Resûlüyüm. Allah'ü Teâlâ, Kıyamet gününde bu iki şehâdet vasıtasıyla mümin kulunu Cehennem ateşinden koruyacaktır."

Yukarıda kaydettiğimiz hadisin isnadı şöyledir:

-Ebû Amre el-Ensârî (ra), Abdurrahmân b. Ebî Amre el-Ensârî, el-Muttalib b. Abdillah b. Hantab el-Mahzûmî, Abdurrahmân b. Amr el-Evzâî (v.157), el-Velîd b. Müslim (195), Ebû Eyyûb Süleymân b. Abdirrahmân ed-Dımeşkî, el-Firyâbî (v.301/913).[599]

Yukarıdaki hadisin isnadında bulunan ravilerden Velîd b. Müslim tedlîs yaptığından hadis âlimlerinin tenkidine uğramış zayıf bir ravidir.[600]

Müellif tarafından nakledilen yukarıdaki hadis, Ahmed b. Hanbel tarafından da nakledilmiş olup,[601] isnad açısından zayıftır.

el-Firyâbî'nin, *Delâilü'n-Nübüvve* adlı kitabında Ebû Hureyre'den (ra) naklettiği bir hadis de şöyledir:

"Ebû Hureyre (ra) şöyle dedi: '*Resûlullah (sav) ile bir yolculukta beraberdik. Kafilenin erzakı tükenmişti. Resûlullah da (sav), yük develerinin bazılarını kesmeye niyet etti.' Bunun üzerine Hz. Ömer: 'Ya Resûlallah (sav)! Kafilenin geri kalan yiyeceklerini toplasan da, bereketlenmesi için Yüce Allah'a dua etsen' dedi. Resûlullah da (sav), böyle yaptı. Hurması olan hurmasını getirdi, buğdayı olan buğdayını getirdi. Mücâhid dedi ki: 'Hurma çekirdeği olan, çekirdeğini getirdi'. (Ravi Talha b. Musarrıf) dedi ki: 'Bu hurma çekirdekleriyle ne yapıyorlardı? diye sordum.' (Mücâhid) de: ' Onu emiyorlar ve üstüne su içiyorlardı' dedi. (Ebû Hureyre) dedi ki: Resûlullah (sav), sefere katılanlar kaplarına erzak doldurunca ya kadar, toplanan yiyecekler üzerine dua etti.*

---

[599] el-Firyâbî, *Delâilü'n-Nübüvve*, s. 29-30-31. (Hadis No: 1)
[600] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI/86-98, İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI/133-135.
[601] Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III/417.

İşte bu esnada Resûlullah (sav) şöyle buyurdu: 'Ben şehâdet ederim ki, Allah'tan başka ilâh yoktur. Muhakkak ki ben, Allah'ın Resûlüyüm. Bu iki şehadet hususunda şüphe etmeyerek Yüce Allah'a kavuşan her kul, muhakkak Cennete girecektir.'

Yukarıda kaydettiğimiz hadisin isnadı şöyledir:

-Ebû Hureyre (ra) (v.59), Ebû Sâlih es-Semmân Zekvân el-Medenî (v.101), Talha b. Musarrıf, Mâlik b. Miğvel, 'Ubeydullâh el-Eşcaî, Ebû'n-Nadr Hâşim b. el-Kâsım b. Müslim el-Leysî (v.207), Ebû Bekr b. Ebî'n-Nadr, el-Firyâbî (v.301/913).[602]

Müellif tarafından nakledilen yukarıdaki hadis, Müslim tarafından da rivayet edilmiş olup, sahihtir.[603]

Ebû Bekr el-Firyâbî'nin, *Delâilü'n-Nübüvve* adlı kitabında Ömer b. el-Hattâb'dan (ra) naklettiği bir hadis de şöyledir:

"Ömer b. el-Hattâb (ra) şöyle dedi: *' Biz, Resûlullah (sav) ile beraber Tebük pınarı denilen er-Rûm pınarına vardık. Burada şiddetli bir açlıkla karşılaştık. Ben de: 'Ya Resûlallah (sav), Onlar tok, biz ise aç olduğumuz halde yarın düşmanla karşılaşacağız' dedim. Hz. Ömer dedi ki: Resûlullah (sav), ashabına hitab ederek; 'Kimin yanında fazla yiyeceği varsa, bize getirsin' buyurdu. Sergiyi yaydı, yirmi sâ'dan fazla yiyecek getirildi. Bundan sonra Resûlullah (sav) oturdu ve bereket için dua etti. Sonra ashabı davet edere :'Alınız' buyurdu. Ashab-ı Kirâm da ondan aldılar, o kadar ki bir sahabi gömleğinin kolunu bağlayarak içerisine o yiyecekten doldurmaya başladı. Böylece yemek bereketlendi ve artanı da ayrıldı. Resûlullah (sav) şöyle buyurdu: 'Ben şehâdet ederim ki, Allah'tan başka ilâh yoktur. Muhakkak ki ben, Allâh'ın Resûlü'yüm. Bu iki şehadeti söylemeyen bir kimse, muhakkak Cehenneme girer."*

Yukarıda kaydettiğimiz hadisin isnadı şöyledir:

-Ömer b. el-Hattâb (v.23), 'Ubeydullâh b. Âsım b. Ömer b. el-Hattâb, Âsım b. 'Ubeydillâh b. Âsım b. Ömer b. el-Hattâb, Ebû Abdillah Yezîd b. Ebî Ziyâd (v.137), Cerîr b. Abdilhamîd (v.188), Osmân b. Ebî Şeybe (v.239), el-Firyâbî (v.301/913). [604]

el-Firyâbî tarafından nakledilen yukarıdaki hadis, el-Heysemî ve İbn Hacer tarafından da rivayet edilmiştir.[605]

Yukarıda kaydettiğimiz hadisin isnadında bulunan ravilerden Yezîd b. Ebî Ziyâd (v.137) hadis âlimlerinin tenkidine uğramış zayıf bir ravidir.[606] Bu nedenle yukarıda kaydettiğimiz hadis isnad açısından zayıftır.

---

[602] el-Firyâbî, *Delâilü'n-Nübüvve*, s. 34-35. (Hadis No: 4)
[603] Bkz. Müslim, *İmân*, 10/27, hadis no: 44.
[604] el-Firyâbî, *Delâilü'n-Nübüvve*, s. 35-36. (Hadis No: 5)
[605] Bkz. el-Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid*, VIII/304; İbn Hacer, *el-Metâlibü'l-Âliye*, IV/252-253.

İkinci Bölüm: Resûlullah'ın (sav) Dua Ederek Elini Koyduğu Az Bir Suyun Çoğalması ve Ondan Büyük Bir Topluluğun İçip Kanmasına Dair Hadisler

el-Firyâbî'nin kitabının bu bölümünde, Resûlullah'ın (sav), dua ederek az bir suya elini koyması ve çoğalan bu sudan tüm ashabın içmesi, yine kendisinin (sa) az bir suyun içine parmaklarını koyması ve çoğalan bu sudan ashabın abdest almasıyla ilgili hadisler yer almaktadır. el-Firyâbî'nin *Delâilü'n-Nübüvve* adlı eserinin tahkikini yapan Âmir Hasen Sabrî'nin yaptığı incelemeye göre, bu bölümdeki hadislerin sıhhat yönünden dağılımı şöyledir: Sahih: 27, Hasen: 4, Zayıf: 4.

el-Firyâbî, bu bölümde bulunan hadislerin 32'sini *"haddesenâ"*, 3'ünü ise *"haddesenî"* lafzıyla rivayet etmiştir. 19- 53 numaralı hadisleri içene alan bu bölümde 35 adet hadis bulunmaktadır. Şimdi bu bölümde yer alan hadislerden bazılarını ele alarak incelemeye çalışacağız:

el-Firyâbî'nin, *Delâilü'n-Nübüvve* adlı kitabında Enes b. Mâlik'den (ra) naklettiği bir hadis şöyledir:

"Enes b. Mâlik (ra) şöyle dedi:*'(Bir gün) ikindi vakti girdiğinde Resûlullah'ı (sav), gördüm. İnsanlar abdest almaya yöneldiler, fakat alamadılar. Resûlullah'a (sav) abdest alması için bir kap su getirildi, Resûlullah da (sav), elini bu su kabının içine koydu ve ashabına o kapdan abdest almalarını emretti.* Enes b. Mâlik: *'Suyun Resûlullah'ın (sav) parmaklarının altından pınar gibi kaynadığı gördüm. O sudan orada bulunan ashâb ve onların dışındaki kimseler de abdest aldı'* dedi*."*

Yukarıda kaydettiğimiz bu hadis el-Firyâbî tarafından bize iki farklı isnadla rivayet edilmiştir. Bunlar şöyledir:

1-Enes b. Mâlik (ra) (93), İshâk b. Abdillah b. Ebî Talha, Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Esbahî (v.179), Kuteybe b. Saîd b. Cemîl (v.240), el-Firyâbî (v.301/913).[607]

2- Enes b. Mâlik (v.93), İshâk b. Abdillah b. Ebî Talha, Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Esbahî (v.179), Ma'n b. İsâ b. Yahyâ el-Eşcâî el-Medenî (v.198), İshâk b. Mûsâ b. Abdillah b. Mûsâ el-Ensârî el-Medenî (v.244), el-Firyâbî (v.301/913).[608]

Müellif tarafından nakledilen Peygamberimizin (sav) bir mucizesini anlatan yukarıdaki hadis, el-Buhârî, Müslim, et-Tirmizî, en-Nesâî, İmam Mâlik ve Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiş olup, sahihtir.[609]

---

[606] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXII/135-140, İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI/287-289.
[607] el-Firyâbî, *Delâilü'n-Nübüvve*, s.55. (Hadis No: 19)
[608] el-Firyâbî, *Delâilü'n-Nübüvve*, s.56. (Hadis No: 20)

el-Firyâbî'nin, *Delâilü'n-Nübüvve* adlı kitabında el-Berâ' b. Âzib'den (ra) naklettiği bir hadis de şöyledir:

"el-Berâ' b. Âzib (ra) şöyle dedi:*'Hudeybiye gününde bir yerde konakladık ve su bulduk. Fakat ashabdan ilk gelenler suyu içmişti. Bunun üzerine Resûlullah (sav) kuyunun yanına oturarak bir kova su istedi. Sonra ondan ağzına biraz su alarak tekrar kovanın içine bıraktı ve çoğalması için Yüce Allah'a dua etti. Bundan sonra kovanın suyu, bütün ashabın içmesine yetecek kadar çoğaldı."*

Yukarıda kaydettiğimiz hadisin isnadı şöyledir:

-el-Berâ' b. Âzib (v.72), Amr b. Abdillah es-Sebî'î el-Hemedânî (v.127), Zekeriyyâ b. Ebî Zâide el-Küfî, Ebû Usâme Hammâd b. Usâme el-Küfî (v.201), Osmân b. Ebî Şeybe (v.239)- Ebû Bekr b. Ebî Şeybe (v.235), el-Firyâbî (v.301/913).[610]

Ebû Bekr el-Firyâbî tarafından nakledilen Peygamberimizin (sav) bir mucizesini anlatan yukarıdaki hadis benzer lafızla, el-Buhârî, Ebû Ya'lâ ve İbn Ebî Şeybe tarafından da nakledilmiştir.[611]

Yukarıda kaydettiğimiz hadisin isnadında yer alan ravilerden Zekeriyyâ b. Ebî Zâide el-Küfî tedlis yaptığı için hadis âlimlerinin tenkidine uğramıştır.[612] Yine yukarıda kaydettiğimiz hadisin isnadında yer alan ravilerden Amr b. Abdillah b. 'Ubeyd es-Sebî'î el-Hemedânî tedlîs yaptığı ve sonraları ihtilat ettiği için hadis âlimleri tarafından tenkid edilmiştir.[613]

el-Firyâbî'nin, *Delâilü'n-Nübüvve* adlı kitabında Enes b. Mâlik'den (ra) naklettiği bir hadis de şöyledir:

"Enes b. Mâlik (ra) şöyle dedi: '*Resûlullah (sav), ashabından bazı kimselerle birlikte bir gün gezintiye çıktı. Yürümeye başladılar, sonuda namaz vakti girdi. Orada bulunan ashab abdest alacak su bulamadılar. Ashâb: 'Ya Resûlallah (sav)! Abdest alacak su bulamadık' dediler. Resûlullah (sav), onların yüzlerinden bundan hoşlanmadıklarını anladı. Bunun üzerine ashâbdan birisi, içinde az miktarda su bulunan bir kap getirdi. Resûlullah (sav) o suyla abdest aldı. Sonra dört parmağını kabın üzerine uzatarak şöyle buyurdu: 'Kalkınız! Abdest alınız.' Ashâb da abdest almaya başladılar. Abdest alanların sayısı yetmiş kişiye ulaştı."*

---

[609] Bkz. el-Buhârî, *Vüdû'*, 32/169-*Menâkıb*, 25/3573; Müslim, *Fezâil*, 3/5, hadis no: 2279; et-Tirmizî, *Menâkıb*, 6/3631; en-Nesâî, *Tahâret*, 61/76; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III/132; İmam Mâlik, *Muvatta*, II/43.

[610] el-Firyâbî, *Delâilü'n-Nübüvve*, s. 61. (Hadis No: 27)

[611] Bkz. el-Buhârî, *Megazi*, 36/4151; İbn Ebî Şeybe, *Musannaf*, XI/475, hadis no:32382-32383; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, III/215, hadis no: 1655.

[612] İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III/385.

[613] İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII/59.

Bahsettiğimiz bu hadisin isnadı şöyledir:

-Enes b. Mâlik (ra) (v.93), Ebû Saîd el-Hasen b. Yesâr el-Basrî (v.110), Hazm b. Ebî Hazm b. Mihrân el-Kati'î, Müslim b. İbrahim, Muhammed b. İsmail et-Tirmizî, el-Firyâbî (v.301/913).[614]

Müellif tarafından nakledilen yukarıdaki hadis, el-Buhârî, Müslim ve Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiş olup, sahihtir.[615]

3.2. el-Firyâbî'nin Hadis İlmine Dair Görüşleri

3.2.1. el-Firyâbî'nin Hadis Ricâline Dair Görüşleri

Hicri III. asır âlimlerinden olan muhaddisimiz el-Firyâbî,[616] cerh ve ta'dil konusunda fazla değerlendirmelerde bulunmamış ve bu yönüyle hadis ilminde meşhur olmamıştır. Bununla birlikte el-Firyâbî, hocaları Muhammed b. Abdillah b. Nümeyr ile Ali b. el-Medînî'den cerh ve ta'dil konusunda nakillerde bulunmuştur. Bunun yanında az da olsa kendisine ait değerlendirmeleri de vardır.

Şimdi, el-Firyâbî'nin haklarında değerlendirmelerde bulunduğu muhaddislerden bazılarını ele alarak incelemeye çalışacağız:

1-Ebû'l-Ehîl Hâlid b. Amr es-Selefi el-Hımsî:

Ca'fer b. Muhammed el-Firyâbî, Hâlid b. Amr'ı yalancılıkla suçlamıştır. el-Firyâbî'nin bu konudaki görüşüyle, diğer cerh ve ta'dil imamlarının görüşleri örtüşmektedir. Nitekim ed-Darekutnî, Hâlid b. Amr hakkında "*zayıf*"tır demiştir. İbn Adî' ise, Hâlid b. Amr'ın hadislerinin "*münker olduğunu*" söylemiştir. İbn Hıbbân da, onun bazen hata yaptığını kaydetmiştir.[617]

2-Nûh b. Darâc en-Nah'î Mevlâ Ebû Muhammed el-Küfî:

Ca'fer b. Muhammed el-Firyâbî, Muhammed b. Abdillah b. Numeyr'den Nûh b. Darâc'ın "*sika bir ravi olduğunu*" nakletmiştir. Diğer cerh ve ta'dil imamları ise buna aykırı görüş beyan etmişlerdir. Nitekim Yahyâ b. Maîn, Nûh b. Darâc'ın yalancı bir kimse olduğunu söylemiştir. Ali b. el-Medinî de, babasından Nûh b. Darâc'ın '*hadiste değer taşımayan zayıf bir ravi olduğunu*' nakletmiştir.[618]

---

[614] el-Firyâbî, *Delâilü'n-Nübüvve*, s. 76-77. (Hadis No: 41)
[615] Bkz. Buhârî, *Menâkıb*, 25/3574; Müslim, *Fezâil*, 1/5 hadis no: 2279; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III/216.
[616] Âşıkkutlu, Emin, *Hadiste Ricâl Tenkîdi*, s. 57.
[617] İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III/95.
[618] Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, XIII/316, Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXX/46, İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X/431.

3-Abdurrahmân b. Ğazvân Ebû Nûh Garâd (v.227)

Ca'fer b. Muhammed el-Firyâbî, Muhammed b. Abdillah b. Numeyr'den Ebû Nûh Abdurrahmân b. Ğazvân'ın*"sika bir ravi"* olduğunu nakletmiştir. el-Firyâbî'nin Abdurrahmân b. Ğazvân hakkındaki bu görüşüyle, diğer cerh ve ta'dil imamlarının kanaatleri paralellik arz etmektedir. Nitekim Ali b. el-Medinî ve Muhammed b. Sa'd onun *"sika"* olduğunun kaydetmişlerdir. Hadis âlimlerinden Yahyâ b. Maîn de, Abdurrahmân b. Ğazvân'da hadis rivayeti açısından *'bir beis/sakınca'* olmadığını söylemiştir.[619]

4- 'Ubeyde b. Hamîd b. Suheyb et-Teymî (v.190)

Ca'fer b. Muhammed el-Firyâbî, Muhammed b. Abdillah b. Ammâr el-Mevsîlî'den Ubeyde b. Hamîd b. Suheyb et-Teymî'nin*"sika bir ravi"* olduğunu nakletmiştir. el-Firyâbî'nin bu kanaatiyle diğer cerh ve ta'dil imamlarının görüşleri örtüşmektedir. Nitekim Yahyâ b. Maîn ve en-Nesâî, 'Ubeyde b. Hamîd b. Suheyb et-Teymî hadis rivayeti açısından bir beis/sakınca olmadığını bildirmişlerdir. Ayrıca Ali b. el-Medinî babasından onun hadislerinin güvenilir olduğunu nakletmiştir. Muhammed b. Sa'd; Ubeyde b. Hamîd'in *"sika bir ravi"* olduğunu söylemiş, Zekeriyyâ b. Yahyâ es-Sacî de, onun '*hadiste kuvvetli olmamakla birlikte doğruluk ehlinden olduğunu'* ifade etmiştir.[620]

5- Ebû Davûd Süleymân b. Davûd b. el-Cârud et-Tayâlisî (v.204)

Ca'fer b. Muhammed el-Firyâbî, Amr b. Ali'den, Ebû Davûd et-Tayâlisî'nin *"sika bir ravi"* olduğunu nakletmiştir. el-Firyâbî'nin bu görüşüyle, diğer cerh ve ta'dil imamlarının görüşleri aynı doğrultudadır. Nitekim Ali b. el-Medinî, '*Ebû Davûd et-Tayâlisî'den daha hafızını görmedim'* derken, Abdurrahmân b. Mehdî de '*onun hadisçilerin en güvenilirlerinden olduğunu' söylemiştir.* en-Nesâî, Yahyâ b. Maîn ve Nu'mân b. Abdisselam, Ebû Davûd et-Tayâlisî'nin *"sika ve sadûk bir kimse olduğunu*" söylemişlerdir. Ebû Mes'ûd er-Razî, 'Ahmed b. Hanbel'e, Ebû Davûd et-Tayâlisî hakkındaki görüşünü sorduğunu, onun da *"sika ve güvenilir olduğunu"* söylediğini nakletmiştir. [621]

6- Ebû Zeyd Abser b. el-Kâsım ez-Zebidî el-Kûfî (v.178)

Ca'fer b. Muhammed el-Firyâbî, Muhammed b. Abdillah b. Numeyr'den Abser b. el-Kâsım'ın *"sika"*bir ravi olduğunu nakletmiştir. el-Firyâbî'nin bu görüşüyle, diğer

[619] Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd,* X/252.
[620] Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, XI/122; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIX/260.
[621] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XI/405-407; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV/161-162.

cerh ve ta'dil imamlarının kanaatleri aynı paraleldedir. Nitekim hadis âlimlerinden Yahyâ b. Maîn, Ya'kûb b. Şeybe, Ebû Dâvud ve Muhammed b. Sa'd da, Abser b. el-Kâsım ez-Zebidî'nin *"sika"* bir hadisçi olduğunu söylemişlerdir.[622]

7-Ebû Ahmed Ali b. Sâbit el-Cezerî

Ca'fer b. Muhammed el-Firyâbî, Ali b. Sâbit el-Cezerî'yi Muhammed b. Abdillah b. Numeyr'e sorduğunu, onun da *'Onun, Horasan halkından olup Bağdât'a yerleştiğini, sika bir ravi olduğunu'* söylediğini nakletmiştir. Müellifimiz el-Firyâbî'nin bu görüşüyle diğer hadis imamların kanaati benzeşmektedir. Nitekim Yahyâ b. Maîn, Ali b. Sâbit el-Cezerî'nin *'sika ravilerden rivayette bulunan sika bir kimse olduğunu'* söylemiştir. Ahmed b. Hanbel ve Muhammed b. Sa'd da, Ali b. Sâbit'in *"sika ve saduk"* bir kimse olduğunu kaydetmişlerdir. Yahyâ es-Sâcî ise, *"hadis rivayeti yönünden onda herhangi bir beis/sakınca yoktur*" demiştir.[623]

8-Hâlid b. Amr b. Muhammed b. Abdillah b. Saîd b. el-Âs el-Emevî

İbnü'l-Cevzî, el-Firyâbi'nin Hâlid b. Amr b. Muhammed el-Emevî'nin *'yalancı bir kimse olduğunu'* söylediğini nakletmiştir. Diğer cerh ve ta'dil imamlarının Hâlid b. Amr b. Muhammed el-Emevî hakkındaki görüşleri de bu doğrultudadır. Nitekim Ahmed b. Hanbel, *"onun hadisinin münker olduğunu"* söylemiştir. Yine Ahmed b. Hanbel, "*onun sika bir ravi olmadığını ve batıl şeyler rivayet ettiğini"* bildirmiştir. Ebû Dâvud ve Yahyâ b. Maîn, Hâlid b. Amr b. Muhammed el-Emevî'nin *"hadisinin hiç bir şey olmadığını, kendisinin yalancı bir kimse olduğunu"* kaydetmiştir. el-Buhârî, es-Sâcî ve Ebû Zür'a'ya göre, *"hadisi münker"*dir. Ebû Hâtim ise, Hâlid b. Amr'ın*"hadisinin metruk ve zayıf olduğunu"* söylemiştir. en-Nesâi de, *"onun sika bir ravi olmadığını"* bildirmiştir. Sâlih b. Muhammed el-Bağdâdî, Hâlid b. Amr'ın *"hadis uydurduğunu"* ifade etmiştir. İbni Hıbbân, *"Hâlid b. Amr, mevzu hadis rivayetiyle sikalardan ayrılır, onun naklettiği haberi delil almak helal değildir"* demiştir. Ayrıca Hâlid b. Amr'ın, hadis âlimlerinden Şu'be'den mevzu hadisler rivayet ettiği kaydedilmiştir.[624]

Muhaddisimiz Ebû Bekr el-Firyâbî, bu raviler dışında Ebû Abdillah Hamîd b. Yahyâ b. Hâni el-Belhî,[625] Ebû Hayseme Zübeyr b. Harb b. Şeddâd en-Nesâî,[626] Ebû Muhammed Abdullah b. İdrîs b. Yezîd b. Esved el-Evdî (v.192)[627] ve Abdullah b. Lehîa

---

[622] Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, XII/310.
[623] Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, XI/356; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XX/338,
[624] İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III/94-95.
[625] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, V/327; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II/148.
[626] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IX/405.
[627] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIV/298; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX/416.

b. ‘Ukbe b. Fer’ân b. Rebîa el-Hadramî (v.174)[628] gibi şahıslar hakkında da benzer değerlendirmelerde bulunmuştur.

Sonuç olarak kaydetmemiz gerekirse, Ebû Bekr el-Firyâbî’nin, cerh ve ta’dil konusunda fazla değerlendirmede bulunmadığı anlaşılmaktadır. Yaptığımız incelemeler sonucunda muhaddisimiz el-Firyâbî’nin, cerh ve ta’dil konusunda mu’tedil bir tutum izlediği kanaatine varmış bulunmaktayız. Nitekim yukarıda verdiğimiz örneklerden de anlaşılacağı gibi, kendisinin herhangi bir ravi hakkındaki görüşleriyle diğer hadis âlimlerin kanaatleri birçok noktada uyuşmaktadır.

3.2.2. el-Firyâbî’nin Eserlerinde Zayıf Hadislerin Dağılımı

Şimdiye kadar yapmış olduğumuz araştırmalar sonucunda, muhaddisimiz el-Firyâbî’nin eserlerinde zayıf hadislerin yer aldığını görmüş bulunmaktayız. Şimdi el-Firyâbî’nin hangi eserinde ne kadar zayıf hadis olduğu hakkında bilgi vermeye çalışacağız:

Kitabül Kader:

el-Firyâbî, bu eserine toplam olarak 449 adet hadis almıştır. Bu hadislerin 237 tanesi sahih, 165 adedi de zayıftır. 47 hadis ise, hasen mertebesindedir. Zayıf hadislerin 22 tanesi münker, 9 adedi şâz, 7’si de munkati’ hadistir. el-Firyâbî’nin bu kitabında bulunan 165 zayıf hadisin oran bakımından önemli bir yekün tutttuğu açıktır.

Fezâilü’l-Kur’ân:

el-Firyâbî, bu kitabında toplam 197 hadis nakletmiştir. Bunlardan 165 tanesi sahih, 32 tanesi ise zayıf hadistir. Burada yer alan zayıf hadislerden 18 tanesinin isnadında hadis âlimlerinin tenkidine uğramış olan Abdullah b. Lehîa b. Ukbe (v.174) bulunmaktadır.

Ahkâmü’l-‘Iydeyn:

el-Firyâbî; bu eserine toplam 184 hadis almıştır. Bu eserde bulunan hadislerden 109 tanesi sahih, 36 tanesi hasen, 39 tanesi ise zayıftır.

---

[628] Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XV/487-502.

Kitâbü's-Siyâm:

el-Firyâbî'nin kitabının birinci bölümünde, toplam olarak 192 hadis bulunmaktadır. Bunlardan 142'si sahih, 44 adedi hasen, 6 adedi de zayıf hadistir. Zayıf hadislerden 1'i munkatı', 1 tanesi de mürseldir. el-Firyâbî'nin kitabının ikinci bölümünde ise, toplam 44 hadis vardır. Bunlardan 40 tanesi sahih, 2'si hasen, 2'si de zayıf hadistir.

Sıfatü'l-Münâfık:

el-Firyâbî, *Sıfatü'l-Münâfık* adını taşıyan bu eserine toplam 118 hadis almıştır. Burada yer alan hadislerden 52 tanesi sahih, 32 tanesi hasen, 34 tanesi de zayıftır.

Delâilü'n-Nübüvve:

el-Firyâbî, *Delâilü'n-Nübüvve* adlı bu eserine toplam 53 hadis almıştır. Burada yer alan hadislerden 39 tanesi sahih, 4 tanesi hasen, 10 tanesi ise zayıftır.

3.2.3. el-Firyâbî'nin Mevzû Hadislere Yaklaşımı

Yaptığımız araştırmalar sonucunda, el-Firyâbî'nin *Kitâbû'l-Kader* adlı eserine üç adet mevzu hadis aldığını tespit etmiş bulunmaktayız. Bu hadisler şunlardır:

1-Atâ' b. Ebî Rebâh, Amr b. Şuayb'ın şöyle dediğini söyledi; "Biz, Saîd b. el-Müseyyeb'in yanındaydık. Orada bulunanlar (Kaderiyye'den) bir kimsenin şöyle dediğini söylediler: 'Allah (cc), ameller hariç herşeyi takdir etmiştir.' Amr b. Şuayb dedi ki: 'Allah'a yemin olsun ki, daha önce Saîd b. el-Müseyyeb'in o günkü gibi çok öfkelendiğini görmemiştim, o kadar ki kalkmaya niyetlendi, sonra sakinleşerek şöyle dedi: 'Kader hakkında tartıştılar. Allah'a yemin olsun ki, onlar hakkında işittiğim hadis şerli oldukları hususunda onlara yeter. Yazık onlara, keşke bunu bilselerdi.' Ben de şöyle dedim: 'Allah sana rahmet etsin Ebû Muhammed. O hadis nedir?' Saîd b. el-Müseyyeb de, öfkesi yatıştıktan sonra bana bakarak şöyle dedi:

'Râfi' b. Hadîc (ra), bana Resûlullah'ın (sav) şöyle buyurduğunu haber verdi: *'Ümmetimden bir topluluk gelecek, Yahûdi ve Hristiyanlar'ın küfrettikleri gibi farkında olmadan Allah'a (cc) ve Kur'ân'a küfredecekler.'*

Ben de: '*Sana kurban olayım Yâ Resûlallah, bu nasıl olacak?'* dedim. Resûlullah da (sav): *'Onlar, kaderin bir kısmını tasdik eder, bir kısmını da inkâr ederler'* buyurdu. (Râfi' ra) dedi ki: *'Ne söylerler?'* Resûlullah da (sav) şöyle buyurdu:

'İblis'i, yaratılışında, sözünde, kudretinde ve rızkında Allah'a denk kılarak şöyle derler: 'Hayır Allah'dan, şerr ise İblis'tendir. Bunlar, iman ve ma'rifetten sonra Kur'ân'a küfrederler. Ümmetim, onlarda düşmanlık, kin ve kavgadan başka bir şey bulamaz. Onlar bu ümmetin zındıklarıdır. Onların zamanında sultanların zulmü başgösterecektir.' Yine şöyle buyurdu: *' O kimseler zulm eder, sapıtır ve bencillik yaparlar, sonra Cenâb-ı Hakk onlara tâûn/veba hastalığı gönderir ve hepsini helak eder. Sonra yere batma olur da, onlardan az bir kısmı kurtulur. O gün, mü'minin sevinci az, üzüntüsü şiddetlidir. Sonra mesh olur. Cenâb-ı Hakk, onların hepsini maymun ve domuza çevirir. Bu işten sonra da; Deccâl ortaya çıkar.'*

Râfi' b. Hadîc (ra) bundan sonra şöyle dedi: *'Daha sonra Resûlullah ağladı, onun ağlaması üzerine biz de ağladık.'* Sonra biz: *'Niçin ağlıyorsunuz Yâ Resûlallah?'* dedik. O da (sav) şöyle buyurdu:*'Rahmet, onların eşkıyası üzerine olsun. Çünkü onlardan bir kısmı ibadet yapan kimselerdir, bir kısmı da müctehiddir. Bununla birlikte onlar, kader konusunda bu sözü söyleyen ilk kimseler değillerdir. Böyle olmasına rağmen onlar, kaderi değiştirmeye güç yetiremediler. Muhakkak ki, İsrailoğullarından helak olanlar, kaderi yalanlayan kimselerdir.'*

Râfi' b. Hadîc (ra) dedi ki: *'Ya Resûlallah (sav) kadere iman nasıl olur? dedim.'* Resûlullah da (sav): '*Yalnızca Allâh'a (cc) iman etmendir ki O'nunla (cc) birlikte hiçbir kimse zarar veya fayda vermeye malik değildir. Cennet ve Cehennem'e iman etmendir, Yüce Allah'ın bu ikisini diğer yarattıklarından önce yarattığını bilmendir. Cenâb-ı Hakk ondan sonra diğer varlıkları yaratmıştır. Yüce Allah, onlardan dilediği kimseleri Cennet'lik, dilediği kimseleri de Cehennem'lik kılmıştır. Bu husus, O'nun (cc) adâletindendir. Böylece herkes, takdir olunmuş bir işi tamamlamak için çalışır. Bu işler ise, Allah'ın takdirine göre sonuçlanır. '* (Râfi' b. Hadîc (ra)) dedi ki: *'Ben de; Allah ve Resûlü doğru söyledi'* dedim.

Yukarıda kaydettiğimiz hadisin isnadı şöyledir:

-Râfi' b. Hadîc, Saîd b. el-Müseyyeb, Amr b. Şuayb, Atâ' b. Ebî Rebâh (v114), Atiyye b. Atiyye, Hasen b. İbrâhim, Süveyd b. Saîd (v.240), el-Firyâbi (v.301/913).[629]

Yukarıda kaydettiğimiz haberin isnadında bulunan ravi Atiyye b. Atiyye, hadis âlimlerinin tenkidine uğramış, meçhul bir kimsedir. ez-Zehebî, Atiyye'nin uzun bir

[629] el-Firyâbî, *Kitâbü'l-Kader*, s. 180-182. (225 NH)

uydurma haber naklettiğini kaydetmektedir.[630] İbn Hacer de, Atiyye b. Atiyye'nin yukarda zikrettiğimiz haberini kitabında kaydederek, mevzû' olduğunu söylemiştir.[631]

2-el-Firyâbî'nin Abdullah b. Abbâs'dan (ra) naklettiği bir rivayete göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Ümmetimin helâkı, Kaderiyye'dedir, asabiyyettedir ve sika olmayan kimseden yapılan rivayettedir."

Yukarı kaydettiğimiz bu rivayetin isnadı şöyledir:

-Abdullah b. Abbâs (ra), Mücâhid b. el-Münkedir, Ebû Mahrez Hârûn b. Hârûn el-Kuraşî, Muhammed b. Şuayb b. Şâbur, Ebû Eyyûb Muhammed b. Abdirrahmân, el-Firyâbî (v.301/913).[632]

Yukarıdaki rivayetin isnadında bulunan ***Ebû Mahrez Hârûn b. Hârûn b. Abdillah b. Mahrez b. el-Hedîr el-Kuraşî***'nin hadis uydurduğu bildirilmiştir. el-Buhârî, onun hakkında:*'Hadisine tabi olunmaz, hiçbir şey değildir'* demiştir. Ebû Hâtim, *'hadisine tabi olunmaz, hadisi münkerr ve zayıftır'* derken, en-Nesâî ve ed-Darekutnî de, *"Hârûn b. Hârûn zayıf olduğunu"* söylemişlerdir. İbni Hıbbân, *"Hârûn b. Hârûn'un sika kimselerden mevzu şeyler rivayet ettiğini"* kaydetmektedir. [633] İbnü'l-Cevzî, kitabında bu hadisin mevzû' olduğunu bildirmiştir. [634]

3- el-Firyâbî'nin Ebû Hureyre'den (ra) naklettiği bir rivayete göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Zındıklık yoktur, onun aslı kaderi yalanlamaktan ibarettir."

Yukarıda kaydettiğimiz rivayetin isnadı şöyledir:

-Ebû Hureyre (ra) (v.59), Ebû Hâzım b. Dahre b. el-'Ayle, Bahr b. Kenîz es-Sakâ', Yahyâ b. Müslim, Bakiyye b. el-Velîd, Ebû Enes Mâlik b. Süleymân, el-Firyâbî (v.301/913) [635]

Bu hadisin isnadında bulunan ravilerden Bakiyye b. el-Velîd el-Hımsî (v.197), Hadis âlimlerinin tenkidine uğramıştır. [636]

Ayrıca bu rivayetin isnadında yer alan ravi Ebû'l-Fadl Bahr b. Kenîz el-Bâhilî el-Basrî de, hadis âlimleri tarafından şiddetle tenkid edilmiştir. Yahyâ b. Maîn, ravi Bahr b. Kenîz'in *"hadisde bir değer taşımadığını ve hadisinin yazılmaya değmediğini"*

---

[630] Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl*, III/80.
[631] İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, IV/175.
[632] el-Firyâbî, *Kitâbü'l-Kader*, s. 254. (389 NH)
[633] İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI/15.
[634] İbn Cevzî, *Kitâbü'l-Mevzûat*, I/277.
[635] el-Firyâbî, *Kitâbü'l-Kader*, s. 273. (431 NH)
[636] İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I/416-419.

söylemiştir. İbn Sa'd ve Ebû Hâtim, *"zayıf olduğunu"* bildirmiş, ed-Darekutnî de *"metruk bir kimse olduğunu"* haber vermiştir. [637] İbnü'l-Cevzi de, Bahr b. Kenîz el-Bâhilî'nin yukardaki isnadda yer almasından dolayı kaydetmiş olduğumuz bu rivayetin mevzu olduğunu söylemiştir.[638]

[637] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV/12-14.
[638] İbn Cevzî, *Kitâbü'l-Mevzûat*, I/274.

SONUÇ

Buraya kadar hayatını ve ilmi şahsiyetini incelemeye çalıştığımız Ebû Bekr Ca'fer b. Muhammed el-Firyâbî, Faryâb beldesinde dünyaya gelmiş ve Abbâsîler döneminde yaşamıştır.

el-Firyâbî'nin ilmi şahsiyetini ve hadis anlayışını ortaya koymaya çalıştığımız bu tezimizde, el-Firyâbî'nin hadis ilmine ömrünü adamış olduğu kanaatine varmış bulunmaktayız. Nitekim o, daha 17 yaşından itibaren zamanın ilim çevresine girerek hadis yazmaya başlamış, hayatı boyunca birçok âlimden istifade ederek ömrünün sonuna kadar hadis ilmiyle meşgul olmuştur. Bunun için ilmi seyahatlere çıkmış, doğudan batıya birçok şehri gezmiş, başta Ali b. el-Medînî, Ebû Bekr ve Osmân b. Şeybe olmak üzere birçok muhaddisden hadis dinlemiştir. el-Firyâbî, dinlemiş olduğu hadisleri yazıya geçirmiş, bunun yanısıra kendisinin ilim meclislerinde birçok kimse hadis imlasında bulunmuş, başta er-Ramehürmizî, et-Taberânî ve el-Âcurrî olmak üzere birçok talebe yetiştirmiştir.

Ebû Bekr el-Firyâbi, hadis âlimleri tarafından sika, güvenilir ve hüccet bir muhaddis olarak kabul edilmiktedir.

el-Firyâbî, hadis öğrenmek için yaptığı hadis seyahatlerinin sonunda hadis alanında pek çok eser telif etmiştir. Bunlardan bir kısmı bize ulaşmışsa da, ne yazık ki bir kısmı da günümüze ulaşmamıştır.

el-Firyâbî, ***Kitâbü'l-Kader*** adlı eserinde kader konusuyla ilgili hadisleri toplamıştır. Ancak bu eserinde birçok zayıf hadis mevcuttur. el-Firyâbî'nin bu eserini, kader konusunda Ehli Sünnet ve'l-Cemaat mezhebinin görüşünü savunmak için yazmıştır. Burada Peygamberimiz'den (sav) gelen hadislerin yanında, selefin, sahabenin ve tabiinin sözlerini de bir araya toplamıştır. Bu kitap, alanında ilk eserlerden olma özelliği taşımaktadır. Nitekim bu eser, kendisinden sonra yazılan hadis ve kelam kitablarına kaynaklık etmiş durumdadır.

el-Firyâbî'nin ***Kitâbü Fezâili'l-Kur'ân*** adlı eserinde yaklaşık olarak ikiyüz hadis mevcuttur. Bu kitap, Kur'ân-ı Kerîm'in faziletleriyle ilgili hadislerin bir araya toplandığı bir eserdir. el-Firyâbî'nin bu kitabında zayıf hadisler mevcut olmakla birlikte, bunların yarıya yakının isnadında ravi Abdullah b. Lehîa b. 'Ukbe'nin olması dikkat çekicidir.

el-Firyâbî'nin ***Ahkâmü'l-'Iydeyn*** adlı eseri ise, Ramazan ve Kurban bayramlarıyla ilgili hadisleri ve sahabenin sözlerini toplamıştır. Kitapta, sahabe ve

tabiin neslinin bu bayramlarda yaptıkları davranışlarla, âdet ve alışkanlıklarından bahseden rivayetler de bir araya getirilmiştir.

el-Firyâbî, *Kitâbü's-Siyâm* adlı eserini iki bölüm halinde telif etmiştir. Eserin birinci bölümünde oruçla ilgili hadisler bir araya toplanmıştır. İkinci bölümde ise, çeşitli konulardan oluşan hadisler bir araya getirilmiştir. el-Firyâbî'nin bu kitabı, içinde zayıf hadislerin en az olduğu eseridir.

el-Firyâbî, *Sıfatü'l-Münâfık* adlı eserinde, münafıkların özelliklerinden bahseden hadisleri bir araya toplamıştır.

Onun *Delâilü'n-Nübüvve* adlı eseri, Peygamberimizin nübüvvetini ispatlayan hadisleri bir araya getirmiştir. Bu kitapta yer alan hadis metinleri, el-Firyâbî'nin diğer kitaplarına almış olduğu hadis metinlerine göre daha uzundur. Buradaki hadisler Peygamberimizin mucizelerini anlatan hadislerden oluşmaktadır.

Müellifimiz el-Firyâbî, eserlerinde bulunan hadislerin çoğunu, "haddesena", az bir kısmını da "haddesenî" sığasıyla rivayet etmiştir. Bu da, kitaplarındaki hadisleri hocalarından bizzat dinleyerek aldığını bize göstermektedir.

el-Firyâbî'nin bu eserlerine almış olduğu hadislerin büyük bir çoğunluğunun Kütüb-i Tis'a'da mevcut olduğunu görmekteyiz. Bu husus, el-Firyâbî'nin eserlerine aldığı hadislerin güvenirliliğinin bir kanıtı olarak anlaşılabilir.

el-Firyâbî, meşhur hadis âlimleri gibi İslâm Dünyası'nın büyük ilim merkezlerinde yaşamamıştır. Hayatının son dönemlerinde Bağdâd'a yerleşmiş, buraya yerleştikten sonra ilim âlemi tarafından tanınmaya başlamıştır. Bu nedenle yaşadığı dönem itibariyle muhaddisler arasında ön plana çıkamamış ve hadis ilmi sahasında pek meşhur olamamıştır. el-Firyâbî aslında sadece hadis ilmiyle değil, bunun yanında fıkıh ve tefsir gibi ilimlerle de meşgul olmuş, bir dönem Dînever'de kadılık vazifesinde de bulunmuştur.

KAYNAKÇA

Abdürrezzâk, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San'anî (127-211), *Musannaf,* I-XI, (Tahkik: Habîbürrahmân el-A'zamî), el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut, 1403.

Adil Nüveyhiz*, Mu'cemü'l-Müfessirîn min Sadri'l-İslâm Hatta'l-Asri'l-Hâzır,* I-II, Müessesetü Nüveyhizi's-Sakafiyye, II. Baskı, 1986.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillah eş-Şeybânî (v.241), *Müsned,* Müessesetü Kurtubâ, Kahire, I-VI, (t.y).

Âşıkkutlu, Emin*, Hadiste Ricâl Tenkîdi*, MÜİFVY, İstanbul, 1997.

Ateş, Ali Osman, *İslâm'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitâb Örf ve Âdetleri,* Beyan Yayınları, İstanbul, 1996.

Azimli, Mehmet, *Abbâsîler Döneminde Türklerden Oluşturulan Ordu (Hassa Ordusu)*, DÜİFAD, IV, Sayı: II, Diyarbakır, 2002, s. 29-47.

Belâzurî, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvud (v.279/892), *Fütûhu'l-Büldân,* (Çev: Mustafa FAYDA), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali b. Mûsâ (v.458/1066), *es-Sünenü'l-Kübrâ,* I-X, (Tahkik: Muhammed Abdulkâdir Atâ), Mektebü Dâri'l-Bâz, Mekketü'l-Mükerreme, 1414/1994.

Bilmen, Ömer Nasuhi, *Büyük İslam İlmihali*, Bilmen Basım ve Yayım, İstanbul, (t.y).

Bozkurt, Nahide, *"Mansûr"* Maddesi, DİA, XXIIIV, s. 5-6, İstanbul, 2009.

Buhârî, Ebû Abdillah Muhammed b. İsmail b. İbrâhim b. el-Muğîre (v.256/870), *el-Câmiu's-Sahîh*, Beytü'l-Efkâri'd-Devliyye, Riyad, 1419/1998.

Canan, İbrahim, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, I-XVIII, Akçağ Yayınları, Ankara, 1985.

Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsirde Mukâtil b. Süleyman ve Eserleri*, AÜİFY Dergisi, XXI, 1976, s.1-35.-*Hicri II. ve III. Asırlarda Tefsir Faaliyetleri,* Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi, XI, 1972, Sayı: IV, s. 203-209.

Cezzâr, Fikri Zeki, *Medâhilü'l-Müelliffn ve Â'lâmü'l-Arab*, I-IV, Mektebetü'l-Melik Fahd el-Vataniyye, Riyad, 1994.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân ed-Dârimî (v.255), *Sünen*, I-II, (Tahkik: Fevvâz Ahmed Zemerli, Hâlid es-Sebiî el-İlmî), Dâru'l-Kitâbü'l-Arabî, 1407.

Dehlevî, Abdülazîz b. Şah Veliyyullah (v.1239/1824), *Büstânu'l-Muhaddisîn,* (Çev: Ali Osman KOÇKUZU), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1997.

Dımeşkî, Ebû Abdillah Muhammed b. Ahmed b. Abdilhâdi (v.744), ***Tabakâtü Ülemâi'l-Hadîs,*** I-IV, (Tahkik: Erken el-Bûşî), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1989.

Ebû Dâvud, Süleymân b. el-Eş'âs b. İshâk es-Sicistânî (v.275), ***Sünen***, I-V, Dârü İbn Hazm, Beyrut, Lübnan, 1. Baskı, 1418/1997.

Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ el-Mevsılî et-Temîmî (v.307/919), ***Müsned***, I-XIII, (Tahkik: Hüseyin Selîm Esed), Dârü'l-Me'mûn li't-Turâs, Dımeşk, 1404/1984.

Ebû Zehra, Muhammed, ***İmam Şafiî***, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1996, (Çeviren: Osman KESKİOĞLU).

Emevî, Ebû Bekr Muhammed b. Hayr b. Ömer b. Halîfe (502-575), ***Fehresetü İbn Hayr el-İşbilî***, (Tahkik: Muhammed Fuâd Mansur), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 1419/1997.

el-Firyâbî, Ebu Bekr Ca'fer b. Muhammed b. el-Hasen b. el-Mustafâd et-Türkî (v.301/913), ***Sıfatü'n Nifak ve Zemmü'l-Münâfıkîn***, (Tahkik: Muhammed Abdülkâdir Atâ), Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1985/1405.

-Sıfatü'l-Münâfık, (Tahkik: Ebû Yûsuf Bedr b. Abdillah el-Bedr), Darü'l-Hülefâ, Kuveyt, 1405/1985.

-Ahkamü'l-'Iydeyn, (Tahkik: Ebû Abdirrahmân Mesâid b. Süleymân b. Râşid), Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1406/1986.

-Delâilü'n-Nübüvve, (Tahkik: Âmir Hasen Sabrî), Dârü Hirâ, Mekke, 1406/1986.

-Fezâilü'l-Kur'an, (Tahkik: Yûsuf Osmân Fadlullâh Cibrîl), Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 1409/1989.

-Kitâbü's-Siyâm, (Tahkik: Abdulvekil Riyâd Ahmed en-Nedvî), Darü's-Selefiyye, Bombay, 1412/1992.

-Kitâbü'l-Kader, (Tahkik: Ebû Abdirrahmân Amr b. Abdilmen'am b. Selîm), Darü İbni Hazm, Beyrut, 1461/2000.

Gölcük, Şerafeddin, ***Kelam Tarihi***, Esra Yayınları, Konya, 1992.

Hâkim, Ebû Abdillah Muhammed b. Abdillah en-Nisâbûrî (v.405/1014), ***el-Müstedrek ale's-Sahîhayn,*** I-IV, (Tahkik: Musatafa Abdülkâdir Atâ), Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1411/1990.

Hamevî, Yâ'kut b. Abdillah Ebû Abdillah (v.626), ***Mu'cemü'l-Büldân,*** I-V, Dârü'l-Fikr, Beyrut, (t.y).

Hanbelî, Şihâbüddîn Ebû'l-Felâh Abdülhayy b. Ahmed ed-Dımaşkî (v.1089/1679), ***Şezerâtü'z-Zeheb fî Ahberi Men Zeheb, I-X,*** Dâru İbni Kesîr, Beyrut, (t.y).

Hasan, Hasan İbrahim, ***İslam Tarihi***, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 1921, (Tercüme: Komisyon).

Hatîb el-Bağdâdî, Ahmed b. Alî Sâbit Ebû Bekr (v.463) ***Târîhu Bağdâd, I-XIV,*** Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, (t.y).

Hayrüddîn ez-Zirikli, ***el-Âlâm Kamûsi't-Terâcim, I-VIII,*** Dârü'l-İlmi Melâyîn, Beyrut, X. Baskı, 1990.

Heysemî, Nureddîn Ali b. Ebî Bekr (v.807/1404), ***Mecmeu'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevâid***, I-X, Beyrut, 1967.

İbn Cevzî, Ebû'l-Ferec Abdurrahmân b. Ali (v.597/1201), ***el-Muntazam fî Târîhi'l-Mülûk ve'l- Ümem,*** (Tahkik: Süheyl Zeki), Dârü'l-Fikr, Lübnan, 1995.

-Kitâbü'l-Mevzûat, I-III, 1386/1966, (Tahkik: Abdurrahmân Muhammed Osmân).

İbnü'l-Esîr, 'Izzuddîn Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed (v.630/1233), ***el-Lübâb fî Tehzîbi'l-Ensâb,*** I-III, Dârü's-Sadr, Beyrut, (t.y).

İbn Ferhûn, Ebû'l-Vefâ Burhanüddîn İbrâhim b. Ali el-Ya'merî (v.799/1397), ***ed-Dîbâcü'l-Müzheb fî Ma'rifeti A'yâni Ulemâi'l-Mezhebi,*** Basım Yeri Yok, t.y.

İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed el-Absî el-Kûfî (109-235), ***Musannaf,*** I/XV, (Tahkik: Muhammed Avvâme), (Hindistan Dârü's-Selefiyye Baskısından Ofset), t.y.

İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Ebî Hâtim Muhammed b. İdris b. el-Münzir et-Temîmî el-Hanzalî er-Râzî (v.327), ***el-Cerh ve't-Ta'dîl,*** I-IX, Matbuatu Meclisi Daireti'l-Maârifi'l-Osmâniyye, Haydarâbâd Dekkân, Hind, 1271/1952.

İbn Hacer, Şihâbuddîn Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî (v.852/1448), ***el-Metâlibü'l-Âliye bi Zevâidi'l-Mesânîdi's-Semâniye,*** I-IV, (Tahkik: Habîbürrahmân el-A'zamî), Vezâretü'l-Evkaf Neşri, Kuveyt, 1392/1973.

-Tehzîbü't-Tehzîb, I-X1I, Daru'l-Fikr, 1404/1984.

-Lisânü'l-Mîzân, Müessetü'l-A'lemî, I-VII, 3. Baskı, Beyrut, 1406/1986.

-Tecrîdü Esânîdi'l-Kütübi'l-Meşhûre ve'l-Eczâi'l-Mensûre, (Tahkik: Muhammed Şükûr el-Meyâdînî), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1418/1998.

İbn Hıbbân, Muhammed b. Hıbbân b. Ahmed Ebû Hâtim et-Temîmî, (v.354/965), *es-Sikât,* I-IX, (Tahkik: es-Seyyid Şerefeddîn Ahmed), Dârü'l-Fikr, 1395/1975.

İbn Mâce, Ebû Abdillah Muhammed b. Yezid el-Kazvinî (v.273), *Sünen,* (Tahkik: Muhammed Nâsuriddîn Elbânî), Mektebetü'l-Maârif, Riyâd, 1. Baskı, (t.y).

İbn Nedîm, Ebû'l-Ferec Muhammed b. İshâk (v.385/995), *el-Fihrist,* Dârü'l-Ma'rife, Beyrut, 1398/1978.

İbnü'l-Kayserânî, Muhammed b. Tâhir (507/1113), *Tezkiratü'l-Huffâz,(Etrâfü Ehâdîsî Kitâbü'l-Mecrûhîn li İbn Hıbbân)* I-IV, Dârü's-Sâmîî, Riyad, 1. Baskı, 1415.

İmam Mâlik, Mâlik b. Enes el-Esbahî (v.179), *el-Muvatta,* I-VIII, (Tahkik: Muhammed Mustafa el-A'zamî), Müessesetü Zâyed b. Sultân en-Nehayân, 1425/2004.

İsmail Paşa el-Bağdâdî (v.1338/1920), *Hediyyetü'l-Ârifîn Esmâü'l-Müellifîn ve Âsârü'l-Musannıfîn,* Maârif Vekâleti, İstanbul, 1951.

Kandemir, M. Yaşar, *Mevzû Hadisler, Menşe'i, Tanıma Yolları ve Tenkidi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 5. Baskı, Ankara, 1991. -*"Hadis"*, Maddesi, DİA, XV, s. 27-64, İstanbul, 1997.

Kehhâle, Ömer Rıza (1323-1408), *Mu'cemü'l-Müellifîn,* I-XIII, Mektebü'l Müsenna, Dâr'ü İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, t.y.

Kettânî, Muhammed b. Ca'fer (v.1345/1929), *er-Risâletü'l-Müstatrafe li Beyâni Meşhûri Kutubi's-Sünneti'l-Müşerrefe (Hadis Literatürü),* (Tercüme: Yusuf ÖZBEK), İz Yayıncılık, İstanbul, 1994.

Koçyiğit, Talat, *Hadis Usulü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1998.

-Hadis Tarihi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1998.

Mizzî, Ebû'l-Haccâc Yûsuf b. ez-Zekî (v.742/1341), *Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl,* I-XXXV, (Tahkik: Beşşâr Avvâd Ma'rûf), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1400/1980.

Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî (v.261), *el-Câmiu's-Sahîh,* Beytü'l-Efkâri'd-Devliyye, Riyad, 1419/1998.

Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali el-Horasânî (v.303), *Sünen,* (Tahkik: Muhammed Nâsuriddîn Elbânî), Mektebetü'l-Maârif, Riyad, 1. Baskı, (t.y),

Rebiî, Muhammed b. Abdillah b. Ahmed b. Süleyman b. Zebr (v.379/989), *Târîhu Mevlîdi'l-'Ulemâi ve Vefeyâtihim,* I-II, (Tahkik: Abdullah Ahmed Süleymân el-Hamd), Dârü'l-'Âsıme, er-Riyâd, 1410.

Salih, Subhi, *Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları,* (Çev: M. Yaşar KANDEMİR), MÜİFAVY, İstanbul, 1996.

Sandıkçı, Kemal, *İlk Üç Asırda İslam Coğrafyasında Hadîs,* Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991.

Safedî, Selâhuddîn Halil b. Aybek (v.764), *Kitâbü'l-Vâfî bi'l-Vefâyât,* I-XXX, (Tahkik: Şükrü Faysal), Franz Steiner Stutgart, 1991-1992.

Sem'ânî, Ebû Sa'd Abdülkerîm b. Muhammed b. Mansûr et-Temîmî (v.562/1166), *el-Ensâb,* I-X, Beyrut/Lübnan, 1980.

Sezgin, Fuad, *Târihu Turasi'l-Arabî*, I-V, İdâretü's-Sekafe ve'n-Neşru bi'l-Câmiati Melik Su'ûd, Riyad, 1403/1983.

Sönmez, Mehmet Ali, *"el-Firyâbî"* Maddesi, DİA, XIII, s.145-146, İstanbul, 1996.

Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr (911/1505), *Târîhu'l-Hulefâ'*, (Tahkik: Muhammed Muhyiddin Abdülhamid), Matbuâtü's-Saâde, Mısır, 1371/1952,

Şemseddin Sami, *Kâmûsü'l-A'lâm,* I-VI, Merhan Matbası, İstanbul, 1308.

Şen, Mehmet Emin, *Abbâsîler Döneminde İdarî ve Malî Kadrolardaki Türkler,* İstem Dergisi, Sayı: XIII, 2009, s. 233-260.

Taberânî, Ebu'l-Kasım Süleymân b. Ahmed b. Eyyüb (v.360/971), *el-Mu'cemü'l-Kebîr,* I-XX, (Tahkik: Hamdî b. Abdilmecîd es-Selefî), Mektebü'l-Ulûm ve'l-Hikem, Musul, 1404/1983.

-el-Mu'cemü's-Sağîr, I-II, el-Mektebü'l-İslâmiyye, Daru Ammâr, Amman, Beyrut, Amman, 1405/1985.

-el-Mu'cemü'l-Evsât, I-X, (Tahkik: Târık b. Avzıllâh b. Muhammed Abdülhüseyin b. İbrahim el-Hüseyin), Darü'l-Harameyn, el-Kahire, 1415.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (v.310/922), *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, I-V, Dâru Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1407.

Tatlı, Bekir, *Ehli Sünnet Akait Kitaplarında Kullanılan Mizan ile İlgili Hadisler*, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2007, 7 (2), s. 133-146.

Terzi, Zeki Mustafa, *Abbâsî Muhafız Ordusunun Kuruluşu ve Elemanları*, OMÜİFD, Sayı: 1, Samsun, 1986, s. 115-136.

Tirmizi, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre b. Mûsâ ed-Dahhâk (v.279), *Sünen*, (Tahkik: Muhammed Nâsıruddîn Elbânî), Mektebetü'l-Maârif, Riyad, 1. Baskı, (t.y).

- *Sünen*, (Tahkik: Ahmed Muhammed Şâkir), Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, (t.y).

Topaloğlu, Bekir, *Kelâm İlmi*, Damla Yayınevi, İstanbul, 1996.

Uğur, Mücteba, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü,* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1992.

-Hadis İlimleri Edebiyatı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1996.

Watt, W. Montgomery, *İslam Düşüncesinin Teşekkül Devri*, (Çeviren: Ethem Ruhi FIĞLALI), San Matbası, Ankara, 1981.

Yardım, Ali, *Hadis*, I-II, DEÜY, İzmir, 1992.

Yıldız, Hakkı Dursun, *"Abbâsiler"*Maddesi, DİA, I, s. 38-41, İstanbul, 1988.

-Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, I-XIII, Çağ Yayınları, İstanbul,1993.

Yılmaz, Saim, *Mu'tazıd ve Müktefi Döneminde Abbâsîler*, Kayıhan Yayınları, İstanbul, (2006).

Zehebî, Ebû Abdillah Muhammed b. Ahmed b. Osmân b. Kaymâz (673-748), *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, I-XXIII, (Tahkik: Şuayb el-Arnavûd- Muhammed Nuaym el-Arkasûsî), Müessesetü'r-Risâle, Beyrût, 9. Baskı, 1413.

-el-'Iber fî Haber-i Men Ğaber, I-IV, (Tahkik: Ebû Hacer Muhammed Zağlul), Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1985.

-Mizânü'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl, I-IV, (Tahkik: Ali Muhammed el-Buhârî), Dârü'l-Ma'rife, Beyrut/Lübnan, (t.y).

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	:Hanifi CEYLAN
Doğum Yeri ve Tarihi	:Dörtyol / 01.04.1975
Medeni Durumu	: Evli
Adres	:İsalı Mah. Muhammetler Sk. 3B No:8 Erzin/HATAY
e-posta	:hanificeylan31@hotmail.com
Telefon	:505 448 44 94

EĞİTİM DURUMU

1995-2000: Lisans, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi-ADANA
1990-1994: Cumhuriyet Lisesi-HATAY
1987-1990: Kuzuculu İlköğretim Okulu-HATAY
1981-1986:Kızlarçayı Köyü İlkokulu-HATAY

İŞ DENEYİMİ

2005-2007: Aktuluk YİBO Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği-TUNCELİ
2007-2010:Aktuluk YİBO Müdür Yardımcısı-TUNCELİ
2010-2010: Şükrüpaşa İÖO Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği-Erzin/HATAY
2010-……: İmam Hatip Lisesi Müdür Yardımcısı-Erzin/HATAY